

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE
ULUSLARARASI GÖÇÜN TOPLUMSAL
ETKİLERİ

Esen Burcu ÖZCAN

2502100072

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Yusuf ADIGÜZEL

İSTANBUL – 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Esen Burcu ÖZCAN Numarası : 2502100072
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Sosyoloji Danışmanı : Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL
Tez Savunma Tarihi : 12.02.2020 Saati : 11:00
Tez Başlığı : "Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Uluslararası Göçün Toplumsal Etkileri"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞU~~ KARAR verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL		Kabul
2- Prof. Dr. İsmail COŞKUN		Kabul
3- Prof. Dr. Ali Rıza ABAY		Kabul
4- Dr. Öğr. Üyesi Seda GÜVEN		Kabul
5- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven AVCI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Dr. Öğr. Üyesi M. Ali AKYURT		
2- Dr. Öğr. Üyesi M. Veyssel BİLİCİ		

ÖZ

DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE ULUSLARARASI GÖÇÜN TOPLUMSAL ETKİLERİ

ESEN BURCU ÖZCAN

Doğu Karadeniz ve Gürcistan sınır coğrafyasında, tarihi yüz elli yıla yaklaşan sınır asimetrilerine dayalı bir göç sisteminin var olduğu iddiası ile yola çıkan bu çalışmanın öncelikli amacı bu göç sistemini genel hatları ile tanımlamak ve sonrasında Sarp Sınırının 1988 yılında geçişlere açılmasının ardından gerçekleşmeye başlayan nüfus hareketlerinin etkisi ile Doğu Karadeniz Bölgesi'nde meydana gelen toplumsal değişim dinamiklerini nüfus hareketi dahilindeki Türk aktörlerin deneyimlerine odaklanarak ortaya koymaktır.

Konunun kavramsal ve teorik dayanaklarını göç çalışmaları literatürü açısından göç sistemleri ve ulusaşırı alan yaklaşımları; sosyal teori açısından ise Zygmunt Bauman'ın modernite açıklamaları ile Thorstein Veblen'in aylak tanımı oluşturmaktadır. Ayrıca, Sarp Sınırındaki nüfus hareketliliğinin özelleşmiş bir türünü açıklamak için "döngüsel sınır turizmi" kavramı türetilmiştir.

Belirlenen amaca ulaşabilmek için ilk olarak genişletilmiş bir tarihsel arka plan çalışması ile sınırın Türkiye ve Gürcistan tarafında kalan sınır bölgelerinin nüfus hareketi temelli toplumsal değişim dinamikleri incelenmiştir. Sonrasında niteliksel olarak dizayn edilen bir etnografik bir saha çalışması aracılığıyla, Rize ve Batum arasında kalan coğrafyada katılımcı gözlem ve görüşme metotları kullanarak aktörlerin deneyimleri verileştirilmiş, bu veriler tematik analize tabi tutularak bulgulara ulaşılmıştır.

Sonuç olarak ortaya konulan analizde Doğu Karadeniz-Gürcistan Göç sisteminin kapalı sınır döneminin birbirinden ayırdığı, aynı zamanda Bauman 'sal anlamda katı ve akışkan modernite dönemlerine denk gelen iki parçası resmedilmiştir. 19.yy. ve 20.yy.'ın ilk çeyreğindeki nüfus hareketlerinin yer aldığı ilk dönem göçlerin belirleyicisi olan sınır asimetrileri bölgedeki ekonomik yapılanmalar arasındaki fark ve Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasındaki politiklardır. Dönemin göçmen tipolojisi daha çok kahramanlığa dair sıfatlarla anılan ekonomik motivasyona sahip göçmen aktörler ile politik sebeplerle göçe teşvik edilen (zorunlu

olsun-olmasın) kişilerden oluşmaktadır. Bu göçler, günümüz göçleri açısından hafıza oluşturmaları anlamında güncel göç hareketlerinin bilinç altı görünümü olarak değerlendirilmiştir.

Göç sisteminin 20.yy'ın sonu ve 21. yy 'ın başına denk gelen ikinci dönemi ise, çağdaşlarına nazaran her anlamda (insan, sermaye, meta) hareketliliğe vurgu yaparak kuramını açıklayan Bauman'ın tanımladığı akışkan modernizm evresine denk gelir. Bu dönemin nüfus hareketliliğinde baskın sebepler, sınır ticareti, iş gücü arzı, turizm ve illegal ilişki ağlarına dahil olmasıdır. Bireysel aktörler dikkate alındığında, katı evreye nazaran Türk nüfus için dolanım ticari ve turistik hareketlilik alanlarında yoğunlaşmakta ve daha anti kahraman yaklaşan bir görünüm oluşturmaktadır. Sınırın bu dönemdeki asimetrisi ticari açıdan değerlendirilecek olursa 2000'li yıllara kadar ülkelerin periferilerinde yer alan sınır bölgeleri oluştururken, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi ticaretin aktif mekanıdır. 2000'li yıllardan sonra ticari hat Türkiye ve Gürcistan'ın merkez illerinden domine edilirken, sınırın ticari ilişkiler yoğunluğu Gürcistan'a kaymıştır. Bunun yanında Batum'un bir turizm ve kumarhaneler şehri olarak kentleştirilmesi, şehri Türk turistler için bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Söz konusu turizm hareketi tanımı, literatürdeki turizm tanımlarını zorlayarak tekrar eden ve ilişki ağlarını genişleten bir tipolojiye evrilerek bu çalışmada döngüsel sınır turizmi olarak tanımlanmıştır. Bunun yanında bu turizm aktivitesi içinde kumar ve ticari seks odaklı geçiş gerçekleştiren, bölgede hemen herkes tarafından bilinirliği olan bir turist grubu oluşmuştur. Bu çalışmada bu grup "Olmamış" olarak adlandırılan bir sosyal tip olarak tanımlanarak incelenmiştir.

1988'den günümüze kadar gerçekleşen nüfus hareketleri toplumsal değişim özelinde değerlendirildiğinde "Olmamış" sosyal tipinin oluşumu, bölgenin geleneksel sosyolojik dokusunun çözülmesinin bir görünümü olarak en çok dile getirilen konudur. Bunun yanında Türk ve Gürcü kimliklerine yüklenen anlamlar zamanla her iki ülke halkı nezdinde de değişime uğramış, ön yargılar kimi zaman kırılırken kimi zaman yeniden üretilmiştir. Süreç Türk ve Gürcü kimlikleri arasında belirgin bir hiyerarşi oluşmamasına rağmen, zaman zaman Türk nüfusun ekonomik güce dayalı bir üst konum talebi oluşmaktadır. Ancak bu durumun en belirgin tezahürü 2000'li yıllarda Doğu Karadeniz'de vasıfsız işçi pazarında Türklerin işveren, Gürcülerin ise emektar konumunda olmalarıdır. İlk bakışta Türklerin "lehine" gibi görünen bu konumlanma, Türklerin vasıfsız işlerden el çekmesine sebep olmakta, özellikle çay tarımı üzerinden arazi sahipliğine dayalı üretime katılmadan kazanç elde etmeleri

yoluyla Türk nüfusu Veblen'sel anlamda aylaklaştırmaktadır. Bu aylaklaşmanın en önemli sosyal bedeli özellikle genç nesil açısından vasıfsız işçilik becerilerinin yitirilmesi ve işsizliktir. Bunun yanında sınırda deneyimlenen ulusaşırı kriminalizasyon faaliyetleri sonucu bölge daha öncesinde deneyimlenmemiş ulusaşırı sivil toplum pratiklerinin de icra edildiği bir coğrafya haline dönüşmüştür. Kısaca ifade etmek gerekirse bahsi geçen bu ikinci dönem Doğu Karadeniz Bölgesi için uluslararasılaşma dönemidir.

Çalışmada, nüfus hareketliliği ve toplumsal değişimin temel aktörleri olan bireylerin deneyimleri ile ortaya koyulan bu bulguların değerlendirilmesinin akabinde, bölgede çok aktörlü bir dengenin daha ideal olacağı kanaati ile; Türkiye-Gürcistan sınır bölge ortaya koyulan problem ve fırsat alanlarını daha detaylı betimlemek ve mevcut durumu daha iyiye taşımak adına sosyal araştırma ve sosyal politika yapma-uygulama için geliştirilmiş, sınırın her iki tarafındaki devlet sistemlerine entegre ve sivil toplumuda kapsayan bir sınır yönetim modeli önerisi ile nihayetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz-Gürcistan göç sistemi, döngüsel sınır turizmi, sınır ticareti, Sarp Sınırı, ulusaşırı göç.

ABSTRACT

SOCIAL IMPACTS OF INTERNATIONAL POPULATION MOVEMENTS IN THE EASTERN BLACK SEA REGION OF TURKEY

ESEN BURCU ÖZCAN

This study is claimed that there is a migration system between Turkish Eastern Black Sea and Georgia which is based on border asymmetries. The primary purpose of the study is to define this migration system that dates back to one hundred and fifty years. Then, the social change dynamics of Turkish Eastern Black Sea after Sarpi Border gate was opened to movement in 1988 are examined by focusing on the transnational border movements of Turkish individual actors on the Sarpi Border.

In terms of the conceptual and theoretical basis of the subject, migration systems and transnational migration approaches are selected as explanation tool in migration studies field. In addition, current criticisms about insufficiency of existing theories in the field of migration studies have been taken into account. To overcome this obstacle and make analysis stronger, Stephen Castles's proposal that "we should consider the social theory perspective in migration studies" has been followed. For this purpose, Zygmunt Bauman's modernity theory and Thorstein Veblen's idle concept were added to analyses. Furthermore, Sarpi Borderland has a unique type of population mobility which has not been defined in these all concept and theory sets. Because of that, a necessity to derive a new concept has arisen and this mobility has been named as circular border tourism.

In order to achieve the defined objectives, first as historical background and border population movements related social change dynamics were examined on Turkey and Georgia borderlands. As a result of the analysis, two periods (they also correspond to Bauman's solid and liquid modern times definitions) that the closed border period separates each other were determined within the Eastern Black Sea-Georgia Migration System. The first period covers the population movements in the second half of the 19th century and the first quarter of the 20th century. The period's border asymmetries which are the determinants of immigration are economic structures differences in the region and the policies between the Ottoman and

Russian Empires. The immigrant typology of the period consists mainly of migrant actors with economic motivation referred to as heroic adjectives and those who are encouraged (whether or not necessary) to migrate for political reasons. These migrations have also been evaluated as the subconscious appearance of current migration movements in terms of creating memory for current migration.

The second period of the migration system, which coincides with the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, corresponds to the liquid phase of modernism defined by Bauman who explains his theory by emphasizing mobility in every sense (human, capital, commodity). The dominant reasons in this period's population mobility are border trade, labor supply, tourism and involvement in illegal. Considering the individual actors, the circulation for the Turkish population is concentrated in the areas of commercial and touristic mobility compared to the solid phase and creates a more anti-hero characters. If it is evaluated commercially in terms of the asymmetries of the border in this period, the Eastern Black Sea Region is the active place of trade until 2000s. After the 2000s, while commercial lines dominate by central provinces of Turkey and Georgia, commercial relations intensity shifted to Georgia in time. In addition, the urbanization of Batumi as a city of tourism and casinos has made the city a center of attraction for Turkish tourists. The Turkish style recurring tourism movement has evolved into a typology that expands the relationship networks and forcing the definition of tourism in the literature. The Turkish style recurring tourism movement (defined as new concept and named as circular border tourism in this study) has evolved into a typology that expands the transnational relationship networks and forcing the definition of tourism in the literature.

When the population movements that took place since 1988 are evaluated in terms of social change, the meanings attributed to Turkish and Georgian identities have changed over time while the prejudices are sometimes broken and sometimes reproduced. Although a clear hierarchy does not occur between the Turkish and Georgian identities, there is an occasional demand of the Turkish population based on economic power. The most significant view of this situation is that Turks are employers and Georgians are employees in the unskilled labor market of Turkish Eastern Black Sea since 2000. This positioning, which seems to be in favor of the Turks at first glance, causes Turks to withdraw from unqualified jobs especially in the tea cultivation and to gain earnings without participating in production. The most

important social cost of Turkish Eastern Black Sea type of idleness is the loss of labor skills and unemployment especially for the younger generation.

In addition to all, as a result of transnational criminalization activities experienced at the Sarpi Borderland, the region has become a geography where transnational civil society practices (which have not been experienced before) are also performed. In short, this second liquid period mentioned is the internationalization period for the Eastern Black Sea Region.

The study was finalized with a proposal for a multi actor (micro, macro and mezo) border management model integrated into Turkish and Georgian state systems. Priority requirement of the management model was recommended as social research and social policy making-implementation in order to determine the problem and opportunity areas in more detail and to improve the current situation.

Keywords: Turkish Eastern Black Sea -Georgia Migration System, circular border tourism , border trade, Sarpi Border, transnational migration.

ÖNSÖZ

Babam bir göçmendi ve bu sebeple Adana'da doğup büyümeme rağmen hayatım Akdeniz ve Ege kültürleri sentezinde şekillendi. 2007 yılında ben de göçmeye başladım. Kasım ayında Adana'dan başlayan hayatımdaki ilk uçak yolculuğu beni bir Ekim ayında Sidney'in ilk baharıyla tanıştırdığında, dünyam ilk kez ters yüz oldu. Avustralya Ulusal Üniversitesi'nde geçirdiğim 2009 yılı, göçle olan bu ilişkiyi göçmenliğin ötesine taşıyıp, alan üzerine akademik olarak kafa yormaya başladığım "nüfus bilim" yılı oldu. Nüfusun doğum, göç ve ölümden oluşan üçlü denkleminde beni hikayesi en etkileyen göçtü. O günler, her şeyin tersine yaşandığı bir coğrafyada (kendileri down under diye tanımlarlar, her halde Türkçesi dibin dibidir), Ocak'ta karpuz yerken-Temmuz'da yılbaşı kutlarken, Avustralya'nın da en Avustralya gibi olmayan yerinde, Canberra'da ömrümün en uç göçmenlik deneyimini yaşadığımı sandığım günlerdi. Sonra yollar tercihsiz Rize'ye döndü ve ben bu fikrimden kısa sürede vazgeçerek bildiğim her türlü göçmenliğin her açıdan "en"lerinin hanesine Rize'yi koydum. Tez konum konusunda danışmanım Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel'in Doğu Karadeniz'de göçmenleri çalışalım dediğinde tereddütsüz kabul etmem, göç(mek)le kurduğum ilişkinin ve Rize'ye yüklediğim bu anlamın sonucuydu. Doğu Karadeniz'i anlamak yaklaşık on senin ardından tamamlanamayan ve çok zor-yorucu-sancılı-çok keyifli çelişik bir süreç oldu benim için. Anlatmak bunun daha ötesinde bir hissiyat. Tez biterken artık ömrüme eklenmiş üç şehirim daha var diyebiliyorum: Rize, Batum ve tabi ki İstanbul.

Bu çalışma, danışmanım Prof. Dr. Yusuf Adıgüzel'in fikri olarak başladı, Hocam'ın olağan üstü anlayışı, desteklemesi ve iyi niyeti ile nihayetlenebildi. Katkıları ve sabırları ile Prof. Dr. İsmail Coşkun ve Prof. Dr. Ali Rıza Abay tezin ortaya çıkması ve şekillenmesinde hatırı sayılır emek verdiler. Tez içeriğinde tarihsel arka planının detaylı incelenmesi Prof. Dr. İsmail Coşkun'un önerisiydi. Prof. Dr. Ali Rıza Abay yöntem konusunda önemli katkılar sundu. Tez izleme komitemin her üç üyesine de teşekkürü borç bilirim. Prof. Dr. Ahmet İçduygu bir görüşmemizde beni STIM (Sidney Üniversitesi öncülüğünde yürütülen Social Transformation and International Migration) projesinden haberdar ederek toplumsal değişim üzerine temellendirmek istediğim tezimin teorik arka planını oluşturmamda ufku açtı. Doç. Dr. Didem Danış, mekânın imkansızlığı kavramını kendisi ile tez üzerine sohbetimizde ortaya çıkardı ve ötesi bana inanarak öz güvenimi tazeledi. Sosyal

teorik dayanak arayışında Arş. Gör. M. Fatih Karakaya'nın önerileri yolu açtı. Ve kendisini tanıdığım 2004 yılından bu yana akademi ile kurduğum ilişkinin mimarı olan yüksek lisans tez danışmanım Prof. Dr. Ünal Ay; "bizden alacağını aldın, bence sosyolojide devam et" demesinden cesaret alarak girdiğim bu yolda, eşsiz insanlığı ve karakteri ile manevi dayanağım, motivasyonum ve yegane rol modelim oldu. Sağ olsunlar.

Tez sürecimde Murat Ali Alaç, Nuriye Kaputoğlu, Hızır Öksüz, Metin Kumuşoğlu, Sıddıka Pehlivanoğlu ve Fındıklı Yardımseverler Derneği'nin altın yürekli kadınları, Mesut Bostan, Recep Koyuncu, Ümit Kabil, Evrim Koloğlu, Esra Alemdaroğlu ve Muhsin Köseoğlu saha çalışmamda bana açtıkları yollar ile eşsiz katkı sundular. Akışkan zamanımızın güvensiz ortamında hemen hepsi bana evlerini ve dünyalarını açtılar, kişisel bağlantılarını tereddütsüz benim için kullandılar. İyi niyetleri ve çabaları en büyük teşekkürü hak ediyor. Gül M. Öztürk (benzeri olmayan dostluğuyla) ve Resul Turan bu tezin yol arkadaşlarıydı. Gürcistan konusunda kültürel ve tarihi bir tasavvur dünyası oluşturmamda her türlü paylaşımı esirgemediler, hakları büyük ve bakidir. Nurdan Baş ve Ezgi T. Emenir görüşme deşifre sürecindeki yardımları ile bu teze en çok emeği geçenlerdir. Elleri dertler görmesin. Songül Karaca, Sevgi Kübra Akdemirel, Damlanur Küçükyıldız, M. Fatih Güloğlu önerileri, bilgi paylaşımları, yaptıkları detaylı okumalar ve yeniden kodlamalarla teze önemli katkılar yaptılar, kendilerine yürekten teşekkür ederim.

Ve kuşkusuz her tezin akademik olmayan süreçlerinde olmazsa olmaz insanlar vardır. Benim nazımı ve derdimi bu anlamda en çok ailem ve ailemden ayırmadığım dostlar çekti. Babam "hep başladığın şeyi bitiremedi dedirtirme" sözüyle kulağımdaydı. Teyzem Fadime Emenir, eşi Turhan Emenir, dayım Mehmet Örgen, eşi Meryem Örgen, kardeşlerim Ahmet ve Derya Özcan, Şükran Teyzem, Ayten Ablam, Naciye Sultan, ihtiyacım olan her anda yanımda olabildiler, biliyordum ki ailemin diğer üyelerinin de her zaman fikrinde ve gönlündeydim. En huzurlu sığınak Dedem Ahmet Örgen'di; anladı, sormadı ve çok dua etti. Arkadaşlarım; Hatice, Selcen, Faysa, Güzel dost Emine, Serap'lar, Fikriye, Emrullah, Melek ve Emine, Emre (Ürkmez), Sayime, Gözde Hoca ve Olcay ile Feride *her şartta* yanımda olanlardı, kıymetleri büyüktür. Ve Nazmiye Teyzem, "Burcu bitirsin istiyoruz" derdi, duaları kabul oldu. Hepsi var olsunlar. Bu çok değerli insanlar ve emeklerinin ötesinde üç kadın benim için teze destekten çok fazlasını yaptılar, bana nefesimi geri verdiler. Özge Sinanoğlu ile İstanbul Üniversitesi'nde başlayan tanışıklığımız,

karşılıklı hakkı verilmiş bir dostluğa dönüştü. Özge hayatımdaki en doğru ve şanslı karşılaşmalarımdan biri, Muhteşem Daire 3'te bu tezin merkez üssüdür. Terapistim Elif Ay, bir terapistten çok ötesiydi, beni kendi yoluma sabitledi, insan ancak kanından olana bu kadar emek verebilir sanırım. Ve bu tez dahil tüm ömrüm için en kıymetli kişi, Annem. Beni bıraktığım yerde bir tek o tutabildi. Onun katlandığına kimse katlanamazdı, sabrettiğine kimse sabredemezdi, anlamaya çalışmasına kimse yetişemedi. Annem son dört yılını bana adadı. Üç kadına da bir ömürlük minnettarım.

ESEN BURCU ÖZCAN

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZ	III
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ.....	IX
İÇİNDEKİLER.....	XII
TABLolar LİSTESİ	XVI
GRAFİKLER LİSTESİ	XVII
KISALTMALAR LİSTESİ	XVIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SARP SINIRI'NDAKİ NÜFUS HAREKETLİLİĞİNİN ANALİZİ İÇİN

KAVRAMSAL VE KURAMSAL DAYANAKLAR

1.1. Kavramsal Çerçeve	7
1.1.1. Nüfus Hareketlerinin Kavramsallaştırılması.....	7
1.1.2. Bir Nüfus Hareketi Mekanı Olarak Sınır ve Sınır Bölgesi.....	12
1.1.3. Yeni Bir Kavramsallaştırma Önerisi: “Döngüsel Sınır Turizmi”	15
1.2. 21. yy. Dönemecinde Uluslararası Göç Teorilerinin Değerlendirilmesi.....	16
1.3. Göç Sistemleri ve Ulusaşırı Alan Yaklaşımları	20
1.4. Sosyal Teorik Bakış: Bauman ve Veblen’in izinde Doğu Karadeniz - Gürcistan Göçü.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU KARADENİZ GÜRCİSTAN GÖÇ SİSTEMİ

2.1. Tarihsel Çerçeve	37
-----------------------------	----

2.2. Sarp Sınırı'nda Toplumsal Değişim ve Göçün İki Yüzü: Doğu Karadeniz ve Gürcistan Deneyimleri	40
2.2.1. Doğu Karadeniz'de Toplumsal Değişim ve Göç	40
2.2.1.1. Ekonomik ve Politik Kırılma Noktaları ile Değişen Göç Rotaları.....	41
2.2.1.2. “Gitmek ile Geride Kalmanın” Göç Süreçlerinde Oluşan Anlamları ve Değişen Göçmen Rol Model Algısı.....	46
2.2.2. Gürcistan'ın Toplumsal Dönüşüm Dinamikleri ve Gürcü Göçü	49
2.2.2.1. Ulus Devlet İnşası ve Kültürel Dayaklar: Dil, Edebiyat, Din.....	52
2.2.2.2. Ekonomik Geçiş Dönemi ve Yeni Dönem Gürcü Göçü.....	54
2.3. Sarp Sınırındaki Güncel Nüfus Hareketleri ve Sınır Asimetritlerinin Değerlendirilmesi	57
2.4. Sınır Bölgesi Nüfus Hareketleri Literatürü.....	68
2.4.1. Dünya ve Türkiye'de Sınır Bölgesi Nüfus Hareketleri	68
2.4.2. Bölge Üzerine Yapılan Çalışmalar	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

3.1. Araştırmanın Kapsamı.....	81
3.1.1. Sorunsal	81
3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	82
3.1.3. Kısıtlılıklar	83
3.2. Yöntemsel Yaklaşım.....	84
3.3. Araştırma Süreci ve Alan Araştırma Sahasının Belirlenmesi	88
3.4. Örneklem Seçimi, Veri Toplama ve Veri Analizi Teknikleri.....	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI NÜFUS HAREKETLERİNİN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE TOPLUMSAL DEĞİŞİME ETKİSİ

4.1. Tarihsel Anlatılarda “Eski Göçün” Dönemleri	98
4.1.1. Cumhuriyet Öncesi Göç Hafızası	98
4.1.2. Kapalı Kapı Dönemi İlişkiler	109
4.2. Sınır Asimetritleri, Nüfus Hareketlerinde Temel Motivasyonlar ve Ulusaşırı Karşılaşma Sahaları	114
4.2.1. Doğu Karadeniz Coğrafyasında Karşılaşma Sahalarının Tarihsel Seyri	114
4.2.2. Karşılaşmanın İlk ve En Yoğun Yüzü: Sarp Sınır Kapısı	117
4.2.3. Yolun Duygusu: “Nefes alıyoruz”	122
4.2.4. Ulusaşırı Ticaret: Pazarın ve Aktörlerin Değişen Görünümleri.....	125
4.2.5. Döngüsel Sınır Turizmi	141
4.2.6. Sınırın İki Yakasında Yaşama Deneyimi	157
4.2.7. “Akrabalarla” Yeniden Buluşma.....	160
4.2.8. Görünenin Ardındaki Sebepler: Merak ve Kendini Gerçekleştirme	162
4.2.9. İlegal İlişki Ağları	166
4.3. Kent Mekanlarına Dair Asimetrik Anlam İnşaatları	167
4.4. Doğu Karadeniz Gürcistan Göç Sistemi Etkisinde “Komşuyu” Tanımak.....	172
4.4.1. Tarihsel Bağlamda Yaygın Kimlik Söylemleri	172
4.4.2. Doğu Karadeniz’de Yabancı: “Rus”tan “Gürcü”ye Kolektif Kimlik Tanımlamaları.....	175
4.4.3. Ulusaşırı Karşılaşma Sahalarında Zamanla Değişen Kimlik Algıları ve Kırılma-Yeniden Üretim Döngüsünde Önyargılar	176
4.4.4. Toplum Muhafazasında İki Yakanın Kadınları: Görünenin Ötesinde Toplumsal Cinsiyet Konumlanmaları	189
4.4.5. Kültürel Pratiklerde Yakınsamalar ve Farklılıklara Gösterilen Dirençler: Sınırın Öbür Yakasıyla Bir Arada Olmak Mümkün mü?	191
4.5. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Toplumsal Değişimin Farklı Uğrakları: Sarp’tan Önce, Sarp’tan Sonra.....	197
4.5.1. Sosyalleşme Pratiklerinde Değişen Anlamlar: Periferide Sıkışıp Kalmaktan Ulusaşırı Alanda Hareketliliğe	197

4.5.2. Doğu Karadeniz Tipi Aylaklaşma	205
4.5.3. Ulusaşırı Kriminalizasyon ve Ulusaşırı Sivil Toplum Pratikleri	208
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	214
KAYNAKÇA	222
ÖZGEÇMİŞ	243

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1.1: Bir göç sistemindeki bazı akla yatkın unsurlar	23
Tablo 1.2: Ulusaşırıcılığın farklı tür ve örnekleri.....	27
Tablo 2.1: Sarp Sınır Kapısı üzerinden giriş ve çıkış yapan yabancılar içerisinde Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşlarının oranı	66
Tablo 1.3: Saha araştırması katılımcıları listesi	93

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 2.1.: Sarp Sınır Kapısından Giriş Yapan T.C. Vatandaşı Sayısı: 1988-2018 (Aylık ve Yıllık Bazda).....	59
Grafik 2.2.: Sarp Sınır Kapısından Çıkış Yapan T.C. Vatandaşı Sayısı: 1988-2018 (Aylık ve Yıllık Bazda).....	60
Grafik 2.3.: Sarp Sınır Kapısından Giriş Yapan Yabancı Ülke Vatandaşı Sayısı: 1988-2018 (Aylık ve Yıllık Bazda).....	61
Grafik 2.4.: Sarp Sınır Kapısından Çıkış Yapan T.C. Vatandaşı Sayısı: 1988-2015 (Aylık ve Yıllık Bazda).....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- bkz.** : bakınız
- EU** : European Union
- NATO** : Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
- STK** : Sivil Toplum Kuruluşu
- vb.** : ve benzeri
- vs.** : vesaire
- yy.** : Yüz yıl

GİRİŞ

20.yy.ın son çeyreğinde küresel evreye doğru dönüşmeye başlayan dünya düzeninin Türkiye'deki en belirgin görünümlerinden biri; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Sarp Sınır Kapısı'nın kırk yılı aşan kapalı kalma döneminin ardından, 1988 yılında tekrar geçişlere açılması ile oluşmaya başlamıştır. Yeniden yapılanan ekonomik ve politik dengelerin açmazlarını aşmak için, dönemin Türkiye ve Sovyetler Birliği hükümetlerinin iki ülkenin Kafkas sınırındaki ortak çözümü sınır ticaretinin canlandırılması amacıyla sınırı geçişlere tekrar açmak olmuştur. İlk senelerde katı vize politikaları sebebi ile sınır geçişleri toplamda on bin kişiye bile yaklaşmayacak kadar sınırlı sayıda gerçekleşmiştir. 90'lı yılların başından itibaren Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan Gürcistan Cumhuriyeti döneminde nüfus akışı ivmelenmiş; sınır politikasının zaman içinde gittikçe ve karşılıklı liberalleşmesi ile geldiğimiz noktada toplam kara sınır geçişleri yılda yedi milyon kişiye yaklaşarak Sarp Kapısı'na Türkiye'nin en çok geçiş yapılan kara sınırı unvanını kazandırmıştır.

Bahsi geçen gelişmeler doğrultusunda bu çalışmanın başlangıç aşamasında, açık kapı politikasının devam ettiği aradan geçen yaklaşık otuz senelik periyotta (1988-2018), Türkiye ve Gürcistan arasında gerçekleşen çift taraflı nüfus hareketlerine odaklanılmış ve bu akışın etkisi ile sınır bölgesinde bir toplumsal değişim dinamiği meydana geldiği ön görüşü ile yola çıkılmıştır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında açık kapı dönemi çalışmanın saha araştırmasının odağına yerleştirilmekle birlikte; konu kapsamı literatür ve saha çalışması boyunca daha derinlikli bir tarihsel görünüm kazanmıştır. Literatür taraması, şimdiki Türkiye-Gürcistan sınır coğrafyasında, kapı kapanmadan önceki dönemde geçmiş Osmanlı İmparatorluğu'nun Tanzimat Dönemi'ne (karşı taraf için çoğunlukla Rus Çarlığı hakimiyeti baskındır) kadar dayanan ve bugünkü nüfus hareketlerinin görünümüne benzer sınır asimetrisi (özellikle ekonomik ve kentsel gelişmişlik düzeyi farklılıkları anlamında) ile şekillenen göç süreçlerinin mevcudiyetini ortaya koymuştur. Saha çalışmasında ise bahsi geçen Cumhuriyet öncesi göçün, erken Cumhuriyet Dönemi ve sınır kapandıktan sonraki dönem (1937 sonrası) boyunca farklı rotalara çevrilen Doğu Karadeniz göçü ile birleşerek oluşturduğu bir göç hafızasının varlığı bulgulanmıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular Cumhuriyet öncesinden bu yana tecrübe edilen bu göç süreçlerinin bölgede bir göç kültürlenmesine sebep olduğunu ortaya koymuştur. Bunun ötesinde bulgularda dikkat çeken bir noktada ortaya koyulan göç

hafızası ve kültürünün güncel sınır hareketleri ile bölge insanı nezdinde ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki çalışmanın nihai halinde, bölgede uzunca bir süre kapalı sınır deneyimi yaşansa da Türkiye ve Gürcistan sınır bölgesinde, sınır asimetrilerine dayanan ve bir göç hafızası birikimine sebep olacak kadar kültürleşen ve tarihi yüz elli yıla yaklaşan bir göç sistemi deneyiminin var olduğunu savunulmaktadır.

Çalışmanın genel amacı mevcudiyeti iddia edilen Doğu Karadeniz-Gürcistan Göç Sisteminin tarihsel detaylarının etraflıca tanımlanması, bu göç sistemi içerisinde son otuz yıllık periyodun sebep olduğu toplumsal değişim dinamikleriyle birlikte derinlemesine incelenmesi ve özel amacı göç sisteminin literatürdeki çalışmalarla ortaya koyulmayan parçasının (Türk aktörlerin nüfus hareketlerine katılım deneyimleri) saha çalışması ile aydınlatılarak son otuz yıllık süreç için bütünlüklü ve tarihsel dayanakları olan bir tespiti ulaştırmaktır.

Belirtmek gerekir ki, çalışma bu amacın ötesinde Tanzimat döneminden itibaren başlanılan tarihsel odaklanma ile başka bir görünümün daha sunar. Yakalanan bu zamansal derinlik boyutu aracılığı ile *Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Rize ölçeğinde modern dönem göç deneyimini* de bütünlüklü olarak değerlendirilmekte, dahası modern göçler odaklı toplumsal değişim süreçlerini bu anlamda ortaya koymaktadır. Böylece, modernizmin farklı formları da analizde değerlendirilmesi gereken bir diğer boyut olarak öne çıkar. Modernizmi katı ve akışkan olarak iki dönem olarak inceleyen Bauman'ın önermesi bu boyutu anlamlandırmak adına rehber olarak seçilmiştir. Bauman (2012) katı modern evreyi "mümkün olan en üst mükemmellik aşamasına ulaşmak" şeklinde ifade ederken, 1970'lerden sonraya denk gelen akışkan evreyi "sonu gelmeyen bir değişim süreci, ulaşılabilecek nihai amacın ve böyle bir isteğin olmaması" olarak tanımlar. Teorisyenin katı ve akışkan dönemselleştirmesinin bu çalışma açısından tercih edilmesinin en önemli sebebi ise akışkan evreyi her türlü hareketliliğin sıklığı ve çeşitliliğine odaklanarak incelemesidir.

Bahsi geçen çerçevede tüm bu görünümleri yakalamak adına araştırma giriş bölümünü izleyen beş bölüm halinde tasarlanmıştır. İlk bölümde, tezde kullanılan kavramsal ve teorik dayanaklar değerlendirilmiştir. Öncelikle sınırdaki gerçekleşen hareketin türüne odaklanılmış; göç göçmen ve turizm kavramları, türevleri ve zaman içinde farklılaşan algılanış biçimleri ile tartışılarak açıklanmıştır. Çalışma özelinde

sınır kavramı da nüfus hareketlerin şekillenmesinde etkili mekânsal bir boyut oluşturduğu kabulü ile incelemeye dahil edilmiştir. Son olarak bölgede meydana gelen turizm hareketinin literatürde oluşan anlamlarının ötesinde görünümeler sunması sebebi ile yeni bir kavram önermesi olarak türetilen “**döngüsel sınır turizmi**” kavramı okurların ilgisine sunulmuştur. Teorik çerçevenin oluşturulmasında çalışmanın tanımlanan mevcut amacı doğrultusunda öncelikle uluslararası göç teorilerinin genel bir değerlendirilmesine yer verilmiştir. Bu analizde, Bauman’ın günümüz akışkan dünyasında bildiğimiz herşeyin form değiştirmesine dair tasvirinin göç olgusuna yansımaları; göç çalışmalarının önde gelen isimlerince alandaki mevcut teori ve kavramsallaştırma setinin güncel açıklamalar için yetmeme çıkmazı şeklinde ifade bulmuştur. Bu çıkmazı aşmak üzere ortaya koyulan çeşitli öneriler değerlendirilerek, bu çalışma özelinde Stephen Castles’ın sosyal teori ile ilişki kurma çözümünü benimsenmiştir. Bu genel değerlendirmenin ardından göç çalışmalarında konu ile ilişkili bulunan göç sistemleri ve ulusaşırı alan yaklaşımları incelenmiştir. Ve son olarak Castles’ın önerisine paralel olarak, analiz Bauman ve Veblen’in bakış açılarını içeren sosyal teorik arka planın ele alınması ile geliştirilerek desteklenmiştir.

İkinci bölüm Doğu Karadeniz Gürcistan Göç Sistemini konu alır. Öncelikle coğrafyanın bugünkü aktörlerinin ortak tarihi geçmişi ana hatları ile incelenmiştir. Sonrasında sınır bölgesinin her iki tarafında, güncel karşılaşma sahalarının sosyopsikolojik bilinç altını oluşturan ve büyük oranda göç ile ilişkilenen toplumsal değişim-dönüşüm deneyimleri ortaya koyulmuştur. Bu incelemede her iki tarafın deneyimleri birbirinden farklılaştığı ve bu farklılaşmaların bugünkü sınır asimetrisinin özünü oluşturma halleri ortaya koyulmuştur. Coğrafyadaki ortak tarihten ülke özeline genişletilerek yapılan bu analizlerden sonra, Sarp Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşen güncel nüfus hareketlerinin istatistiksel analizine yer verilip ve akabinde bu analiz tekrar sınır asimetrisi ile ilişkilendirilerek tarihsel süreçte bu asimetrisinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak ise, sınır bölgelerinde gerçekleşen nüfus hareketlerine dair bir literatür taramasına yer verilmiştir. Literatür incelemesinde hem Dünya ve Türkiye’deki akademik yazın ortaya koyulmuş; hem de bölge üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi sonucunda Doğu Karadeniz Gürcistan Göç Sistemi üzerine yapılan çalışmalarda henüz yer verilmeyen, bu araştırmacının saha çalışmasının üzerine konumlandığı bir boşluk tanımlanmıştır.

Üçüncü bölümde, önceki bölümlerde yapılan geniş bir tarihsel sosyolojik arka plan çalışması sonucu literatürde belirlenen boşluk üzerine dizayn edilen saha

alışmasının metodolojik yaklaşımı açıklanmıştır. Literatür alışması ve sorunsal başlıkları altında detaylı açıklanmış olmakla beraber, Türk aktörlerin güncel nüfus hareketine katılım deneyimleri henüz Doğu Karadeniz Gürcistan Göç Sistemi içerisinde incelenmemiş bir alandır ve tezin saha çalışması bu deneyimlerin ortaya koyulmasına odaklanır. Çalışmanın hareketli nüfusa odaklanmasındaki sebep, kapı açıldıktan sonra odaklanılan coğrafya olarak Türkiye tarafı değerlendirildiğinde, gittikçe liberalleştirilen sınır politikaları haricinde yapısal planlama ve uygulama anlamında henüz ciddi bir yönetsel karşılık bulduğuna dair bir kanıt ulaşılamamasıdır. Bunun aksine süreç, bölgede yaşayan halk tarafından gündelik hayatta kabul görmekte, hafıza oluşturmakta ve yapısal müdahaleden büyük oranda bağımsız bir şekilde nüfus hareketine dahil olan aktörler üzerinden yaşana gelmektedir. Yani sınır kapısının açılması etkisi ile yaşanan sosyolojik değişim bölge özelinde düşünölünce döneme özgü uluslararası nüfus hareketleri üzerinden oluşan gündelik hayat pratikleri bu sürecin lokomotifi niteliğindedir. Sınırın iki yakasında giden-gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile eski Sovyet ülkeleri vatandaşları ise bu bölgesel dönüşümün ana aktörleridir. Bu aktörlerin birbirleri ile kurdukları ilişkililer ve bu ilişkililer yolu ile oluşan kültürlenme ise değişim sürecini ana hikayesini, aynı zamanda da Türk aktörler üzerinden deneyim sahalarına odaklanan bu tezin inceleme nesnesini oluşturmaktadır. Böylece, Türk aktörlerin nüfus hareketlerinin temel motivasyonları, sınırın her iki tarafında oluşan karşılaşma sahaları ve bu sahalarda oluşan anlamların ortaya koyulması ve nihayetinde belirlenen boşluğun doldurulması ile Doğu Karadeniz Gürcistan Göç sisteminin özelde otuz senelik, genelde 19.yy.'dan bu yana eriştiği son görünümü bütünlüklü olarak oluşturmak amaçlanmıştır.

Alan araştırma sahası olarak Rize ve Batum arasında kalan coğrafi bölge belirlenmiş, bu tercihin sebepleri yöntem bölümünde detaylıca sunulmuştur. Araştırmada metodolojik anlamda yorumsamacı yaklaşıma yakınsayan bir bakış açısı benimsemiş ve saha çalışması niteliksel bir etnografik saha araştırması olarak dizayn edilmiştir. Veri toplama tekniği olarak katılımlı gözlem ve yarı yapılandırılmış görüşme teknikleri kullanılmıştır. 25 kişilik örneklemin seçiminde amaçsal örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri bir arada kullanılmış, veri analizi araştırma soruları doğrultusunda tematik bir tabana oturtulmuştur.

Bulgular bölümünde beş ana tematik başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki, Doğu Karadeniz Gürcistan göç sisteminin ilk dönemlerine dair tarihsel anlatıları

konu alır. Tema, Cumhuriyet öncesi dönem ve kapalı kapı dönemine ait ilişkiler olmak üzere iki dönemsel ayırımında incelenmiştir.

İkinci başlık altında göç sistemi içerisinde sınır hareketlerinin sebepleri (sınır asimetriteri ve nüfus hareketinde temel motivasyonalar) ve sonuçları olarak karşılaşma sahaları bir arada işlenmiştir. Bu tercihin sebebi katılımcılar tarafından ortaya koyulan anlatıların nüfus hareketi sebepleri (sınır asimetriteri ve harekette temel motivasyonlar) ve karşılaştırma sahalarını birbirine içkin yaşayış ve anlatış tarzlarıdır. Anlam bütünlüğünü bozmamak adına temalarda ayırma gidilmemiş, bütüncül bir aktarım tercih edilmiştir. Alt başlıklarda ilk olarak karşılaşma sahalarının tarihsel seyrine değinilerek göç sistemi açısından dönemsellikler değerlendirilmiştir. Sonrasında karşılaşma sahalarının bütün aktörler için ortak mekanı olan Sarp Sınır kapısı, sınır hareketliliklerinde tekrarı tetikleyen gitmeye dair pozitif duygulanımları ifade eden yola dair duygular (sınır geçmenin duygusu), pazar ve aktörlerin dönemsel görünüşleri ile ulusaşırı ticaret, turizm ve sınır mekanında farklılaşan bir alt türevi olarak döngüsel sınır turizmi, hareketin göçe evrilme süreçlerini anlatan sınırın iki yakasında yaşama deneyimleri, akrabalarla yeniden buluşmalar, görünenin ardındaki sebepler olarak merak ve kendine gerçekleştirme güdöleri, hukuki çerçevede ele alınan illegal ilişki ağları ve cezadan kaçışla ilgili göçler verilmiştir.

Üçüncü başlık altında mekana yüklenen anlam bağlamında Rize ve Batum değerlendirilmiştir. Kent mekanına dair sınır asimetriterinin aktörlerin anlam dünyasında ne şekilde algılandığı ve bunun nüfus hareketleri ile ilgisi ortaya koyulmuştur.

Dördüncü ve “Komşuyu Tanımak” isimli başlık altında Türk ve Gürcü aktörlerin birbirlerine dair kimlik inşa süreçleri mercek altına alınmış; aktörlerin uyruk temelli kimlik tanımlamalarında ürettikleri yaygın ön yargılar değerlendirilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak güncel algıları etkileyen tarihsel kimlik söylemleri analiz edilmiştir. Sonrasında bölgede yabancı göçmenler için yaygın kullanılan Rus ve Gürcü kolektif kimlik algıları ortaya koyulmuştur. Daha sonrasında göç sistemin son otuz yıllık döneminde Türk ve Gürcü aktörlerin birbirlerini tanımlama halleri incelenmiş ve kırılma-yeniden üretim döngüsünde ön yargılar ortaya konmuştur. Bu temanın önemli alt başlıklarından biri de toplumsal cinsiyet ilişkilendirilen kadınların uyrukları ile ilişkilendirilmiş kimliklenmelerin de literatürden farklılaşan algı düzeyinin

ortaya konmasıdır. Türk ve Gürcü kadınları bu başlıkta toplumu muhafaza eden aktörler olarak nitelendirilmektedir. Temanın bir başka boyutu kültürel pratiklerle ilgilidir. Birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesinde bu pratiklerin ne tür dirençler oluşturdukları incelenmiş ve sınırın iki yakasındaki Türk ve Gürcü halklarının bu durumlarla baş etme stratejileri bulgulanmıştır.

Beşinci başlık altında literatürde ve bu çalışma özelindeki temalarda daha önce ortaya koyulmamış olan toplumsal değişim boyutları ortaya koyulmuştur. İlk olarak bölge ve bölge halkının uluslararasılaşma süreçleri sosyalleşme pratikleri özelinde değerlendirilmiştir. İkinci olarak, Doğu Karadeniz tipi bir aylaklaşma süreci bulgularla desteklenerek incelenmiştir. Ve son olarak Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi içerisinde kendini gösteren ulusaşırı bir kriminalizasyon örnekleri ve bu örneklerin etkisi ile ulusaşırı bir sivil toplum pratiğinin oluşumu ortaya koyulmuştur.

Sonuç ve değerlendirme başlığı altında Doğu Karadeniz-Gürcistan Göç Sistemi yüz elli yılı aşan tarihsel süreçte dönemsellikler bağlamında, göç teorileri ve sosyal teorik bakış açısı dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Yine bu teoriler dikkate alınarak çalışmanın saha araştırması bulguları gözden geçirilmiş, bu göç sistemi içerisinde 1988'den günümüze Türk aktörlerin nüfus hareketlerine katılımı ve sınırın Türkiye tarafındaki kısmının bu hareket odağında toplumsal değişim tecrübesinin ne şekilde yorumlandığı ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda nüfus hareketlerinin sebebini açıklamak adına çatı bir kavram olarak sosyal ve ekonomik sebepleri bünyesinde toplayan mekanın imkânsızlığı kavramı ön plana çıkarılmıştır. Nüfus hareketleri sonuçlarının her iki ülke açısından değerlendirilmesi ile mevcut durumda, özellikle ön yargılar etkisi ile sınır fırsatlarının yeteri kadar kullanılmamasına dikkat çekilmiş, sosyal politika üretimi ve uygulamasına yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SARP SINIRI'NDAKİ NÜFUS HAREKETLİLİĞİNİN ANALİZİ İÇİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL DAYANAKLAR

Doğu Karadeniz Bölgesi ve Gürcistan arasında, geçmişte yaklaşık yüz elli yıl öncesine dayanan bir göç sisteminin var olduğu ve bu sistem dahilinde gerçekleşen ulusaşırı nüfus hareketlerinin son otuz senelik döneminde Doğu Karadeniz Bölgesi açısından önemli bir toplumsal değişim dinamiği oluşturduğu savı ile yola çıkan bu çalışmanın teorik ve kavramsal dayanakları yine bu iddia çerçevesinde ele alınmıştır. Bölümde ilk olarak araştırmada kullanılan kavramların açıklamalarına yer verilmiş, gerekli görülen durumlarda kavramların tarihsel gelişim süreçlerine değinilmiş ve literatürde farklı tanımları olan kavramlar için bu çalışma özelinde hangi anlamın kullanıldığı netleştirilmiştir. Sonraki alt başlık altında göç teorilerinin genel bir değerlendirilmesi yapılarak, 21.yy.da göç çalışmalarının ulaştığı bağlam kısaca ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İlerleyen aşamada bu çalışmanın teorik dayanakları olan göç sistemi ve ulusaşırı alan yaklaşımları detaylandırılarak açıklanmıştır. Akabinde, göç teorileri ve kavramlarının ötesinde bir analize ulaşmak amacı ile araştırma kapsamıyla ilgili sosyal teorik bir çerçeve çizilerek tartışma derinleştirilmeye çalışılmıştır.

1.1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmada kullanılan kavram seti nüfus hareketlerinin türü ve mekânı özelinde çeşitlenmiştir. Nüfus hareketleri açısından göç ve turizm çalışmaları alanlarının ilgili kavramları incelenmiş; bu kavramlar üzerine geliştirilen tartışmalara yer verilmiştir.

Bununla birlikte çalışmanın sınır bölgesine odaklanması ele alınan nüfus hareketlerinin mekânsal olarak ekstra özellikli bir boyut kazanmasına sebep olmuştur. Bu boyutun daha görünür kılınması adına sınır, bir nüfus hareketi mekânı olarak incelenmiştir.

1.1.1. Nüfus Hareketlerinin Kavramsallaştırılması

Göç alanında kullanılagelen mevcut kavram ve teorilerin tarihsel süreci değerlendirildiğinde, 19.yy.ın alan için bir milat olarak belirmesi üzerinde anlaşmaya

varılmış bir kabuldür. Sosyal bilimlerde sanayi devrimine paralel olarak ortaya çıkmaya başlayan ve daha çok ekonomi teorisinin gelişmesi ile şekillenen bu literatür sahası, batı göçlerini merkeze almış olması ile anılır (King, 2012: 12, Öner, 2012: 13, Adıgüzel, 2018:10). King'in (2012:14) fadesi ile göç ve kavramsallaştırmaları, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve yaşam düzenlerinin değişimi etkisi ile içerik değiştirmeye başlamış, 1970'ler de alan için artık yeni bir dönemeç söz konusu olmuştur. Yazar, göç alanındaki bu dönemeçlerin literatürdeki karşılığı olarak Zelinsky'nin¹ (1971) modernleşme süreci aşamalarını dikkate alarak demografik geçişle ilgili bağdaştırdığı göç modellemesini ortaya koyar. Sonrasında tarihsel yapısal modelleri sıralar; peşine sistem, ağ ve yeni ekonomi kuramını ekler ve göç çalışmalarının son görünümü olarak göç sahasının toplumsal değişim-dönüşüm, niteliksel sosyoloji, antropoloji, beşeri coğrafya ve kültürel çalışmalar etkisinde gelişimini belirtir (King, 2012:14-24). Nüfus hareketlerine dair kavram setinin de King'in (2012) belirttiği bu algı ve teorinin zamanla değişimine paralel olarak farklılık gösterdiğini ifade etmek yerinde olacaktır.

Göçün, toplumsal düzenin değişmesine paralel olarak form değiştirmesi literatürde de sık sık tartışma konusu olmuştur. Özellikle son dönemde meydana gelen yaşam formlarındaki değişiklik etkisinde göç tanımının nasıl yapılacağı konusunda, göç yerine başka kavramsallaştırmaların kullanımını önerecek derecede, görüş ayrılıkları meydana getirmiştir. Örneğin Tekeli (2011: 63) göç kavramının kendisinin kullanılabilirliğini yitirdiğini, artık "insanların akışkanlığının artması ve dünyanın küreselleşmesi ve bilgi toplumuna geçilmesi" sürecinde yer seçiminden öte, güzergâh seçimlerinin artık önemli olmaya başladığı şartlarda (özellikle iç göç süreçleri için) *yaşam güzergahı kavramını* alternatif olarak sunar.

Buna karşılık Öner (2012: 23), çalışmasında Nermin Abadan-Unat ile gerçekleştirdiği görüşmede Unat'a yönlendirdiği "göç yerine insan hareketi kavramının kullanılmasına ilişkin öneri ve eleştiriler hakkında" sorusuna; Abadan-

¹ **Modern öncesi geleneksel toplumların** çok kısıtlı miktarda kalıcı göç ve dolaşım. **Erken geçiş toplumlarının** yaygın kır kent göçü, ana güzergahlarda uluslararası göç, dolaşım şekillerinde belirgin çeşitlenme. **Geç geçiş toplumlarında** kır-kent göçünün ana trend olmasını sürdürmesi ama seyrekleşmesi, kolonileşme temelli göçlerin azalması, dış göçün azalması, dolaşımın artması ve kompleksleşmesi. **Gelişmiş toplumlarda**, ikametgâh hareketi azalsa da dolanımın artması, kır-kent göçünün azalması, kentten-kente göç hareketinin belirginleşmesi, gelişmemiş ülkelerden vasıfsız ve yarı vasıflı işçi göçü alma, bu duruma görece belirli şartlarda vasıflı işçi göçü alma potansiyeli, ekonomik ve zevk amaçlı dolaşımın ivmelenmesi. **Geleceğin süper gelişmiş toplumlarında** görülmesi muhtemel iletişim ve dağıtım ağlarının gelişmesi ile göç miktarında düşüş- vasıfsız işçiliğin uluslararası göçünde artış- katı kontroller (Zelinsky, 1971: 230-231)

Unat, göçün kadimliğine vurgu yaparak yaşadığımız düzende sadece değişenin göçün şeklinin olduğu yanıtını verir. Unat, literatürde değişen toplumsal yaşam içerikleri paralelinde geliştirilen ulus ötesi göç gibi kavramların bile hali hazırda tüm çağdaş göçmenleri kapsamadığını belirtmiş, bu kavram değişikliğine gitmenin anlamlı bir karşılığı olmadığını ifade etmiştir. Kısaca ifade etmek gerekirse, göç literatüründe tanımlar King'in (2012) belirttiği gibi zaman ve yer algısına paralel olarak çok disiplinli bakış açısının etkisinde eleştiriye uğramış ancak hala üzerinde tam anlamı ile uzlaşmaya varılmış bir tanım söz konusu değildir. Bahsi geçen belirsizliği bu çalışma özelinde bir nebze olsun netleştirmek üzere çalışmayla ilişkili göç kavramlarının etraflıca tartışılması ve kullanım amaçlarının ortaya konulması uygun bulunmuştur.

Tüm bu tartışmaların ötesinde anlam bütünlüğü sağlamak adına çatı kavram olarak göçün bir tanımına yer vermek gerekirse, dünya ölçeğinde faaliyet gösteren Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımlamasına başvurmak yerinde olacaktır. Örgüt, **göçmeni** "göç eden kişi", **göçü** ise şu şekilde tanımlar:

"Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmesi. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir." (Uluslararası Göç Örgütü, 2013:35).

Tanımda da ifade edildiği üzere göç özünde nüfusun yer değiştirme hareketidir ancak "süresi, yapısı ve nedeni" muğlak bırakılmıştır. Kavram, Örgüt'ün aynı sözlük çalışmasında zamansal boyut dikkate alınarak uzun vadeli, kısa vadeli ve geçici (işçi) göçü şeklinde çeşitlendirilir. **Uzun vadeli göç** "en az bir yıl" vadeli ikametgâh değişimi olarak tanımlanır. **Kısa vadeli göç** en az üç ay ve en fazla bir yıldan az olarak sınırlandırılmakla birlikte, amacının "dinlenme, tatil, arkadaş ya da akraba ziyareti, iş veya tıbbi tedavi amaçlarıyla gerçekleşen hareketler dışında" olması gerektiği vurgulanır. Bunun yanında, **geçici göç** işçilik ile ilişkilendirilir ve "belirli ve sınırlı bir süre için yabancı bir ülkeye giren, ardından menşe ülkelerine geri dönen işçilerin göçü" olarak tanımlanır ve tanımda yine süre muğlak bırakılmıştır. Sözlük, tanımların sınırlı kapsamı dışında kalan nüfus hareketleri için herhangi bir tanım ya da yorum sunmaz.

Bunun yanında, algısal olarak yüksek oranda zaman ölçütü ile belirlenen diğer göç kavramsallaştırmaları **kalıcı göçtür**. Uzun vadeli göçle paralellik gösteren kalıcı göç, ikametgâh taşıma ve uzun süre ile ilişkilendirilirken, geçici göçün tanımını bunun zıttı olarak kurular. Bell ve Ward (2000:88), “kalıcılık, sona erme ya da mevcut ikametgahın” değişimi ile ilişkili olan yer değiştirme hareketi olarak tanımladıkları kalıcı göçü, Zelinsky’nin 1970’lerde tartışılmaya başlayan bir kavram olarak ortaya koyar. Pitkanen ise (2014: 6-7), geçici göç kavramının üzerinde uzlaşmaya varılmış bir kavram olmadığını savunur. Araştırmacı, Göç Örgütü’nün (yazar Birleşmiş Milletler olarak kullanıyor) tanımlamasındaki bir yılı aşan uzun vadeli göç tanımına karşın, birçok çalışmanın bu süreyi aşan dönemleri de geçici göç olarak değerlendirdiğini ifade ederek, geçiciliğin sadece zaman bağlamında düşünülmemesi gerektiğini ifade eder. Pitkanen (2014: 6-7) zamanının yanında yasal statülerin, hakların ve faydaların, bireylerin ve devlet güvenliğinin değişen niyet ve beklentilerin geçiciliği belirlemede etkili olduğunu belirtmiştir. Carrera, Eisele ve Guild (2014), bu geçicilik tanımını Avrupa Birliği göçü üzerinden örneklendirerek incelerler ve tanımın zamandan öte birliğin yasal düzenlemeleri ile ilişkilendirerek Avrupa Birliği ve diğer ülke vatandaşları açısından geçicilik tanımının farklılaştığına dikkat çekerler.

Bu tez özelinde değerlendirilecek olursa göçün zaman ve mekanla ilişkili bir diğer kavram **döngüsel göçtür**. Uluslararası Göç Örgütü (2013:24) döngüsel göçü (Türkçe ’ye dairesel göç şeklinde de çevrilmiştir) “ülkeler arasında geçici ya da daha kalıcı şekilde gerçekleşen akışkan insan hareketi” olarak tanımlamıştır. Yine bu göç türünde de karşımıza çıkan zaman ve ikamet vurgusunun muğlak bırakılmış olmasıdır. Dikkate alınması gereken bir diğer kavram da bu göç çeşidinin özel bir alt türü olan ve Sovyet sonrası göçleri özelinde spesifik bir tür olarak yaygınlaşmaya başlayan “**mekik ticareti**” kavramıdır. Kavram zaman zaman **mekik göçü ya da ticeret (mekik) turizmi** olarak da çeşitli formlarda ifade edilmektedir (Zayats, Zotova, Turov ve Klyuchnikov, 2017: 391, Donnan ve Wilson, 2002:215). Mekik ticaretinin, Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından oluşan geçiş ekonomilerinde yaşanan ekonomik krizlerin etkisini bireysel olarak bertaraf etme stratejisi olarak meydana çıktığı, bu alanda üretim yapan akademisyenler arasında yaygın bir kanıdır. Fakat, Higglan’ın (1989) 1860-1960 yılları arasında İskoçya’daki bobin ticareti incelerken bu kavramı kullanması bu genellemeyi çürütür. Bunun yanında “Sıradan insanların” bavul ticareti gibi küçük ölçekli alım satım faaliyetlerine eşlik

eden, “işaret ve imgelerinde” hareketliliğe dahil olması bu akışın belirgin özelliğidir ve kavramı bir meta temelli hareketten öteye taşır (Yükseker, 2007, Mukhina, 2014). Kavramın kullanıldığı Sovyet sonrası göçleri için çalışmalarda ön plana çıkan bir diğer nitelik ise bu hareketlerin çoğunlukla “yasa dışı ama tolere edilebilir” olmasıdır (Yükseker,2007, Zabyelina, 2012, Mukhina 2014, Han, Nelen ve Kang, 2015, Golunov, 2017).

Göç araştırmalarında bir başka ikili ayrım **göç yönetimi** bakış açısından yapılan **düzenli ve düzensiz göç** kavramsallaştırmalarıdır. Düzenli göç, yasal düzenlemeler çerçevesinde gerçekleşen kontrollü göçlerken, düzensiz göç “Gönderen, transit ve alıcı ülkelerin düzenleme normlarının dışında gerçekleşen hareketler” olarak tanımlanmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2013:26). Bu iki kavramla zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılan kavramlar **yasal ve yasadışı göç kavramlarıdır**. Topçuoğlu (2016:10) yasadışılığında hukuksal bir zemini olduğu vurgusunu yaparak bu kavramsallaştırmanın “değişebilen kurallara” göre esneklik gösterebileceğini ifade eder. Ayrıca kavramın konjonktürel olarak farklı algı aşamalarından geçtiğini belirterek her zaman anlamının olumsuz içeriklerle ilişkilendirmediğini vurgular. Bu önermesini Avrupa’da göçe bakışla örneklendiren yazar, 1970’lere kadar kavrama yüklenen anlamın olumsuz olmadığını, bu tarihten sonra “Petrol Krizi ve endüstrileşmenin durması ile birlikte” göçmenlere bakış açısının kötüye evirildiği ve yasadışılık statüsüne de bu algıyla birlikte öncesine nazaran negatif anlamlar yüklendiğini ifade etmiştir (Topçuoğlu, 2016: 10).

Göçün **mekânsal** olarak kavramsallaştırmalarında ise göçmenin menşe ülkesini ifade eden **kaynak ülke**, nihai olarak varılması planlanan yer olan **hedef ülke** ve bu ikisi arasında gerçekleşen göçte geçiş güzergahındaki ülkelere ise **transit ülke** kavramları öncelikli olarak karşımıza çıkar (Uluslararası Göç Örgütü, 2013:41-57-85). Bunun yanında bir diğer mekânsal kavramsallaştırma ikilisi ülkenin içinde bölgeden bölgeye yapılan **iç göç** ve “kişilerin geçici veya daimî olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere menşe ülkelerinden veya mutat olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” olan **uluslararası göçtür**² (Uluslararası Göç Örgütü, 2013:41, 86).

²Uluslararası göçün detaylı incelenmesine teorik bölümde yer verileceği için bu kısımda bu tanımla yetinilmiştir.

Bu tez çalışması açısından önemli olan bir diğer nüfus hareketi kavramsallaştırması ise **turizmdir**. Göç terimleri sözlüğünde “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası olarak veya bir ülke içinde eğlence, spor veya keşif amacıyla hareket etmesi” olarak tanımlanan turizm maddesinde, “turizm amaçlı göç” ifadesinin kullanılmasına rağmen bir göç türü olmadığı ifade edilmiştir (Uluslararası Göç Örgütü, 2013:41, 86). Turizm kavramsallaştırmasının içeriği detayları ile sosyal teori kısmında tartışılacak olup bu kısımda turizm ve göç kavramları arasındaki geçişlere yer verilecektir. Her ne kadar Uluslararası Göç Örgütü *turizm amaçlı göç* minvalinde tanımları kabul etmeyerek göç ve turizm arasına belirli bir çizgi çekse de, turizmden göçe kayışın işlendiği literatürün ortaya koyduğu bulgular bu iki hareket arasında geçişe müsait bir durumun varlığının kanıtıdır (O'Reilly,2003, Haug, Dann ve Mehmetoğlu: 2007, Özbek, 2018). Haug ve diğerleri (2007:202), turizmi göçün bir alt kümesi olarak ifade ederek turizmin göçe evrilme silsilesini uluslararası göç için şu şekilde ifade etmiştir: Turizm- mevsimlik göç- başka ülkede yaşamaya başlamak ve kalıcı göç. Yazarlar bu sürece “turizmin göç yörüngesi” adı verirler. O'Reilly (2003), göç ve turizmi “birbirinden ayrılmaz şekilde bağlı” iki kavram olarak ele alır ve turizmle ilişkili göçlerin üç formunu İngiltere-İspanya arasındaki nüfus hareketleri bağlamında şu şekilde sıralar: “emekli göçü, girişimci göçü ve tüketime bağlı ekonomik olarak aktif göçmenler”.

1.1.2. Bir Nüfus Hareketi Mekanı Olarak Sınır ve Sınır Bölgesi

Sınırın, sosyolojinin içinde bir çalışma sahası olarak ön plana çıkmaya başlamasının yeni bir durum olduğunu belirten Tekin (2014:13), sınır kavramının tarihsel algılanma biçimini modern öncesi ve modern evre olarak iki ayrı dönemden bahsederek inceler. Yazara göre bu iki dönemin arasındaki temel belirleyici sınırın “egemenlik ilkesine” göre belirlenip belirlenmemesidir. Modern öncesi dönemde sınırlar, mülk sınırlarını belirlemeyi aşan bir anlam ifade etmezlerken; 17.yy.’dan itibaren egemenlik ilkesi üzerine kurulan ulus devlet yapılanmaları ve uluslararası hukukun etkisinde bu algı kırılmaya başlamış ve sınır kavramı anlam değişmesine uğramıştır (Tekin 2014:25-28).

Sınır çalışmalarının dönemsellendirilmesi ise Tekin’in çalışmasında (2014:78), pozitivist, ara dönem (1950-70) ve post modern dönem (disiplinler arası yaklaşım ve sınır teorisinin doğuşu) olarak değerlendirir. Pozitivist dönemde sınır çalışmaların coğrafi ağırlıklı olduğunu ve “sınırların çizilmesi ve işaretlenmesi

konularına odaklandıklarını” belirten yazar; ara dönem de çalışmalarda “sınırların işlevleri ve özellikle de onların ekonomik demografik etkilerinin” ilgi odağı olmaya başladığını belirtir (Tekin 2014:78,81). Sınırın kendisinin bir sosyal-teritoryal mekân olarak algılandığı post modern evrede ise çok disiplinli bir saha olarak beliren sınır çalışmaları alanı “sınırların, siyasal, iktisadi, sosyal, psikolojik ve kültürel anlamalarını teorize etme çabası” başlamıştır (Tekin 2014:78,83). Tekin’e post evre dönemselleştirmesine paralel olarak Green’de (2014:32)’de sınır araştırmaları sahası teriminin “düzenli kullanılmaya başlanmasının” dünya düzenin yeniden yapılanmaya başladığı 90’lı yıllara denk geldiğini söyler. Alanın en bilinen araştırmacılarından Donnan ve Wilson (2002:13) bu yapılanmaya sebep olan değişimler silsilesini şu şekilde sıralar: Soğuk Savaşın sona ermesi, Balkan çatışmaları, Körfez Krizi, Avrupa Birliği’nin kurulması, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması’nın (NAFTA) imzalanması.

Görüldüğü üzere sınır, hem farklı disiplinlerin çalışma konusu olan hem de zaman içinde dünya haritasını yeniden şekillendiren gelişmelerin yaşanması ile çok farklı algılanma ve anlam yükleme aşamalarından geçen bir kavram olup kitabi anlamda kapsamlı bir tanımını yapmak zordur. Geline nokta artık sınırın tanımı ülkeleri birbirinden ayıran hudutlar olma özelliğini aşmış görünmektedir. Merkezden sınırın tanımlanmasının yerine “periferiden bir bakış açısı” geliştirilerek kendine has dinamikleri olan ve bu özelliği ile birbirinden ayırdığı iki ülkenin merkezi tanımlamalarından bir anlamda farklılaşan bir alan olarak karşımıza çıkar. Ancak bu farklılaşma bir ayrışmadan öte sınırın bir karşılaşma alanı olması ile ilgilidir. Özgen (2004:2) bu karşılaşma sahasını “egemenlik alanlarının birbirine en yaklaştığı” mekanlar olarak ifade eder. Tekin (2014:34), bahsi geçen karşılaşma sahasının bu yanını Luhmann’dan (1982) yaptığı bir alıntıyla sınırların ayırma fonksiyonun ötesinde “sistem olma farkındalığını yükselten”, aynı zamanda “çevreyle olan ilişkileri düzenleyici” fonksiyonuna vurgu yapar.

Sınır kavramının yanında bu çalışma açısından dikkate alınması gereken bir diğer kavram **sınır bölgeleridir**. Kavram, sınır çalışmaları alanında çok tartışmalı bir zeminde birbirinden farklılaşan anlamalarda kullanılmaktadır. Bu farklılaşma sınır kavramında olduğu gibi tarihsel bir gelişim sürecinin sebep olduğu bir değişime dayalı olmayıp tamamen algısal düzeyde bir farklılaşmadır. Kavramın, sınırın etki alanındaki bölgeleri kapsayan versiyonları olduğu gibi; kavramı bu coğrafi bağlamsallıktan çıkararak farklı kültürlerin karşı karşıya geldiği her türlü bağlama

uyarlanabilecek geniş kapsamda algılanma biçimleri vardır (Donnan ve Wilson, 2002: 68-79). Bu çalışmada sınır bölgesi, dar kapsamı ile sınır etkisinde bir *karşılaşma ve etkileşim sahası* olarak kullanılmaktadır. Bu anlamda Donnan ve Wilson'un (2002: 92) şu tanımı en kullanışlı tanım olarak karşımıza çıkar:

“Her iki tarafın sınır hattında bitişik olan alanlarda yaşayan insanları birbirine eklemleyen çeşitli kimliklerin, sosyal iş birliği ağlarının, resmi ve gayri resmi, legal ve illegal ilişkilerin nispeten kısa ifadesi olduğu varsayılan perspektifin, devletler arasındaki sınır hattı tarafından iki eşit parçaya bölünen bölge”

Tekin (2014:120), sınır bölgelerindeki etkileşim biçimlerini Martinez'den (2002) aktarımla dört grupta inceler. Bunlardan ilki **“yabancılaştırılmış sınır bölgeleridir”** askeri, politik, ideolojik ya da kültürel birçok engelleyici sebepten dolayı geçişe elverişli olmayan sınırlardır. İkincisi **“bir arada var olan sınır bölgeleridir”** “asgari sınır dengesinin” mevcut olduğu türü temsil eder. Üçüncüsü **“birbirine bağlı olan sınır bölgeleridir”** yüksek oranda etkileşime izin veren bu modelde “çift uluslu ekonomik sistem, çift uluslu bir sosyal ve kültürel sembiyotik” bir sistem söz konusudur. Dördüncü ise, **“bütünleştirilmiş sınır bölgesi”** modeli olup her türlü akışa izin veren barışçıl karşılıklı bir politik ortam söz konusudur.

Karşılaşma sahalarının önemsendiği bu çalışmanın içeriğini dikkate alarak, bu anlamda geliştirilmiş önemli kavramlardan ikisi de **ulusal sınır insanları ve ulusaşırı sınır insan** kavramlarıdır. Ulusal sınır insanları karşılaşma sahalarına bulunmalarına rağmen “düşük seviyeli ya da yüzeysel ilişki” kurarlarken, ulusaşırı sınır insanları çift uluslu bir sistem bakış açısı içerisinde aktörleşirler (Tekin: 2014,125).

Sınır bölgeleri karşılaşmalarında kullanılan mühim bir başka kavram **sınır asimetridir**. Bacas ve Kavanagh (2016: 12), Bourdieu'nun kapital kavramı anlatısında kullandığı asimetri tanımını, sınır bölgeleri çalışmalarına “sosyal asimetri” kavramı ile uyarlayarak kullanmışlardır. Bourdieu'nun (1984) kavramsallaştırmada asimetri ekonomik kültürel ve sosyal sermaye açısından bir aktörün diğerine daha yüksek bir pozisyon sağladığında ortaya çıkar. Bacas ve Kavanagh'a (2016: 12) göre sınır bölgelerindeki sosyal asimetrliler karşılaşma sahalarında ulus devletlerin üyesi olma/olmama hallerinin dikkate alındığı hiyerarşik

ilişkilerde ortaya çıkar. Kavram, bu çalışmada, sosyal asimetrilerin de ötesine geçerek, sınırın her iki tarafında her anlamda farklılaşmayı anlatmaya karşılık gelecek “sınır asimetrisi” şeklinde kullanılmaktadır.

1.1.3. Yeni Bir Kavramsallaştırma Önerisi: “Döngüsel Sınır Turizmi”

Göç ve turizm kavramsallaştırmaları tartışmasında görüldüğü üzere bu iki kavramsallaştırma arasında sınırları muğlak bir geçiş hattı vardır ve turizme bağlı insan hareketliliği göçe evrilme potansiyeline sahiptir. Ancak bu çalışmanın odaklandığı sınırdaki insan hareketliliği literatürdeki bu görünümün ötesinde daha farklı bir biçimde pratikleşir. Bu pratikleri açıklama çabası çalışılan sınır bölgesinde yaşayan insanlar için göçe dönüşmemiş ama tam olarak turizm tanımının da içine sığmayan bir hareketliliğin tanımını gerekli kılmıştır. Türkiye-Gürcistan sınırında, mekânın (kentlerin) sunduğu imkanlar bağlamında oluşan sınır asimetrisine dayanan döngüsel nitelikte sürekli tekrarlanan bir “turizm alışkanlığı” türü yaygındır. Bu hareket türü belirli bir grup aktör tarafından icra edilmesi ve döngüsel göçte olduğu üzere aynı coğrafi hat üzerinde iki mekan arasında sıklıkla tekrarlanması itibari ile turizmin tanımlarını zorlar. Bunun yanında aktörlerin hareketlerinin içerik olarak turistik faaliyetten çok fazla öteye gitmemesi ve yerelle ilişkiye girme hallerinin sınırlı olması döngüsel göç kapsamına girmelerinin önünde engeldir. Ancak belirtmek gerekir ki, hareket aktörlere göç süreçleri ile karşılaştırıldığında zayıfta olsa ulusaşırı bir karşılaşma sahası oluşturma fırsatı vermekte ve onlara yine ulusaşırı bir kimlik kazandırma açısından elverişli imkanlar sunar. Böylece klasik turizm ve turist tanımının ötesine geçen, tekrara dayalı ve kendi ulusaşırı sahasını oluşturan bu turistik faaliyet için bu tez çalışmasında “döngüsel sınır turizmi” kavramı türetilmiştir.

Kavramın turizm literatüründe daha önce sınır turizmi, sınırlar arası turizm şeklinde versiyonları mevcuttur. Buradaki kullanıma en yaklaşan araştırmacı olan Sofield (2006), sınırın “üçüncü mekân”, sınır insanların ise arada ya da “hibrid yarım nüfuslar” olarak değerlendirilmeleri üzerine kurduğu çalışmasında, sınır bölgelerinde yaşayanlar açısından turizmin farklı anlamlarına dikkat çeker. Sofield (2006), politik iklimin etkisinde oldukça hassas ve kırılgan akışlar olduğunu belirttiği sınır turizmini yinede ulusaşırı turizm olarak ifade etmekten geri durmaz. Burada döngüsel sınır turizmi önermesinin, ulusaşırı sınır turizminden ayıran özellik tekrar ve alışkanlık nüanslarıdır. Buna ek olarak Özgen (2010), Türkiye Bulgaristan

sınırında kadınların kumar turizmi döngüsünü ortaya koyduğu çalışmasında, kavramsal olarak bir tanımlama sunmamakla birlikte bu kavram önerisine uygun bir ampirik veri ortaya koymuş olur. Bu kavramsallaştırmanın detaylı tartışması ilerleyen bölümlerde araştırmanın ortaya koyduğu bulgularla desteklenerek yapılacaktır.

1.2 21. YY. DÖNEMECİNDE ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Thomas Faist (2003: 34), göç çalışmalarının üç kuşağı olduğunu iddia eder. İlk kuşağı göç veren bölgelerdeki itici faktörlerle, göç alan bölgelerdeki çekici faktörlerin birlikte oluşturduğu demografik geçişler bağlamına dayandırmaktadır. İkinci kuşakta, analize devletler arası ilişkiler gibi makro yapısal bağımlılıklar eklenmiş; kapitalist dünya düzenindeki gelişmiş ekonomileriyle merkez ülkeler ve bu ülkelere ekonomi-politik bağımlılıklarıyla daha az gelişmiş çevre ülke modellerinin göç süreçlerinde eşlik ettiği tarz ortaya çıkmıştır. Bu kuşağın özelliği göçmen aktörlerin yalnızca ekonomik değil siyasi ve kültürel aktörler olarak da tanımlanmaya başlanmasıdır. Araştırmacıya göre üçüncü kuşak 2000 yılı itibari ile yeni yeni şekillenmektedir ve bu oluşum “ulusaşırı toplumsal alan” olarak adlanır. “Her iki dünyayı birleştiren” tüm aktör (göçmen, yerli, ulus devlet v.b.) pratiklerinin hesaba katıldığı bu önerme, önceki kuşakların devamı niteliğinde olup yoğunluklu yaşanan göç süreçlerinde aktörlerin ülkelerin siyasi sınırlarını aşan ulusaşırı alanlar oluşturduklarını ifade eder. Ayrıca akışları aktörlerin ötesine taşıyarak “fikir, sembol, maddi kültür” alanlarını da kapsayacak şekilde genişletir (Faist, 2003:35-36).

Faist’ in (2003) tarihsel izleğini en belirgin hali ile bu şekilde ortaya koyduğu göç çalışmalarının külliyatını bir bütün olarak değerlendiren çalışmacılar analizlerinde bütünsel olarak konuyu anlamayı kolaylaştırmak için çeşitli sınıflandırmalar kullanmışlardır. Uluslararası göçün çeşitliliği ve farklı disiplinlerin göç çalışmalarını katkılarının bu sınıflandırma sürecini karmaşıklaştırdığını iddia eden Sert (2012: 30) göçü proaktif ve reaktif göç olarak iki grupta inceler. Proaktif göç sınıfına sosyolojik (müdahil fırsatlar ve itme- çekme modeli), ekonomik (klasik, neo klasik makro-mikro, ikili iş gücü piyasası ve işgücü göçünün yeni ekonomisi teorileri), coğrafi (göç çekim teorisi ve hareketlilik geçiş teorisi) ve sosyo ekonomik teorileri (dünya sistemleri teorisi ve tarihsel yapısal yaklaşım) koyar. Reaktif göç sınırlandırmasında ise politik ve çevresel zorunlu göçleri değerlendirir (2012: 31-39). Castles ve Miller (2008:30), bu sınıflandırmayı üç temel yaklaşıma indirir ve “ekonomik teori, tarihsel yapısalcı yaklaşım, göç sistemleri teorisi” olarak ifade eder.

Adıgüzel (2018:22-31) yine üçlü bir ayrıma giderek temel kuramlar (Ravenstein, Lee ve Petersen göç çalışmaları ile zorunlu göçler), ekonomik kuramlar (neo klasik ekonomi kuramı, yeni ekonomi kuramı, ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı) ve sosyo kültürel kuramlar (denge kuramı, dünya sistemleri kuramı, göçmen ilişkiler ağı ve göç sistemleri kuramı) şeklinde sınıflandırır. Faist (2003: 57) ve Şimşek (2018: 17) bu sınıflandırmayı makro, mikro ve orta (mezo) düzey kuramlar olarak yaparlar. Faist (2003:57-58) Bireyin göç sürecinde aktif inisiyatif alma- almama hallerini mikro düzey kuramlar ile ilişkilendirirken, “ülke ve dünya sistemi düzeyindeki siyasal-ekonomik-kültürel yapılar” makro düzey ve birey ve grup bazındaki “toplumsal sembolik bağlar bütünü ile bu ilişkilerin doğasında bulunan kaynaklar orta düzey ile” ilişkilendirir. Şimşek (2018: 17) ise mikro düzey kuramlara Ravenstein göç kanunları, kesişen fırsatlar, göç çekim, itme çekme, neo klasik mikro, davranışsal, sosyal sistemler ve yaşam döngüsü kuramları dahil eder. Mezo düzey kuramlar yazar tarafından yeni ekonomi, ağ, sosyal sermaye, kurumsal kuram, kümülatif nedensellik, Petersen göç türleri dahil edilirken; makro düzey kuramlar hareketli geçiş, neo klasik makro, denge, dünya sistemi, göç sistemleri Parekh’in göç kuramı, toplumsal uyum, ikili emek piyasası ve ulusaşırı göç kuramları olarak ifade edilir.

Bu çalışmada kuramsal çerçevenin ileriki aşamalarında Stephen Castles ve birlikte çalıştığı gurubun göç ve toplumsal dönüşümü-değişimi birlikte inceledikleri yaklaşımları esas alınacağı için tutarlılık sağlaması açısından Castles ve Miller’in (2008) göç sınıflandırılması göç çalışmalarında teorik açıklama dayanağı olarak tercih edilmiştir. Araştırmacılar bahsi geçen bütün bu teorik yaklaşımların hepsinin zamansal bağlamlarında “yegâne doğru olarak” kendilerini dayatmadıkları sürece “doğru olduklarını” ifade ederler. Sınıflandırmalarında ilk olarak ekonomik kuramı inceleyen Castles ve Miller (2008:31), dünyada kabul görmüş birçok göç çalışması gibi ilk teorik açıklama adımı olarak Ravenstein’in 19yy.’daki basit göç çalışmalarını başlangıç olarak kabul eder. **Ravenstein Kanunları**, nüfus yoğunluğu ve gelir düzeyi asimetrilerini detaylandırmadan direkt iş gücü akışları ile ilişkilendiren ve itme çekme teorilerinin başlangıcıdır. Castles ve Miller (2008: 31), **neo klasik evrede** siyasal özgürlükleri de bir asimetri olarak analizlerine dahil eden “rasyonel” karar alma süreçleri üzerine odaklanan itme-çekme kuramlarını değerlendirir ve bu açıklamaları “bireyselci ve tarih dışı” olarak ifade eder. Bunun yanında neo klasik kuramın varış yeri tercihlerini açıklayamaması, göç eden grupların ekonomik düzeylerinin fakir gruptan çok orta sınıfı oluşturması açısından çelişkiye düşmesi

açısından eleştirirler. Bu açmazda ortaya çıkan ikili emek piyasası ve yeni ekonomi kuramlarının, klasik ve neo klasik ekonomi yorumlarındaki asimetrilere rekabet, toplumsal cinsiyet, iş alanlarında güvenlik, yatırım sermayesi fırsatları ve uzun vadeli risk kontrolü gibi faktörleri de göz önüne alarak değerlendirdiklerini ifade eder.

Tarihsel yapısalcı yaklaşımı göç ve sermaye ilişkisi içeriği ile yorumlayan araştırmacılar, teorinin “sermayenin kitlesel emek gücü arayışı” ve dünya ekonomik ve siyasi sistemindeki eşitsizlikler üzerine kurulduğunu ifade ederler. Merkez kapitalist ülkelerin, az gelişmiş ülkeleri kendilerine bağımlı kılarak hakimiyetleri altına aldıkları bir düzende, göç süreçleri bu bağımlılık ilişkisinin en önemli araçsallıklarından biri olarak ifade edilir. Bu yaklaşım “sermayenin çıkarlarının her şeyin belirleyicisi” kabul edilme hali ile eleştirirler (Castles ve Miller, 2008:34-35). **Göç sistemleri teorisi** ise Castles ve Miller (2008: 35) tarafından disiplinler arası kapsayıcı bir yaklaşım olarak ele alınır. Göç sistemini “karşılıklı göçmen alan veren iki ya da daha fazla ülke tarafından” oluşturulan bir ilişkisellik olarak tanımlayan yazarlar, bu yaklaşımda hem nüfus hareketine hem de sistem içerisindeki coğrafyaların bütün bağlantılarının birlikte araştırılması gerekliliğine vurgu yaparlar. Bu anlamda teori açısından bir makro- mikro aktör etkileşimi söz konusu olup, ara yapılarda bu sistem içerisinde öne çıkmaya başlayan inceleme nesneleridir. Bu teoriye eklemlenen bir göç çalışma sahası ise **ulusaşırı teori** olarak ortaya çıkmıştır. Teknolojinin etkisi ile göçmenlerin menşei ülkeleri ile bağlantılarının iletişim ve gidip gelme anlamında daha sık ilişkiler kuramları göçmen deneyimleri ve göçün doğasında durumu yeni bir faza taşımaya başlamış ulusal sınırları aşan bir ulusaşırı alan oluşmuştur. Castles ve Miller’e (2008:41) göre bu yeni nesil göç tarzının oluşturduğu cemaat yapısı eskinin “yüz yüze cemaatlerine” yaklaşma ve zamanla güçlenerek “şirketler, devletler, devletlerarası örgütlerin gücüyle mücadele edebilecek bir karşı güç” geliştirebilme potansiyeline sahiptirler.

Genel çerçevesi ile Faist (2003) ve Castles ve Miller’in (2008) izinde başlangıcından günümüze getirilen göç çalışmalarındaki bu ana akım değişim çizgisinin yanısıra, ulusaşırı olarak tanımlanan aşamaya geldiğimiz bu zamanlarda göç çalışmaları alanında güncel bir tartışma yürütülmektedir. Massey ve çalışma grubu (1993: 12), “Uluslararası Göç Teorileri: Bir Gözden Geçirme ve Değerlendirme” isimli çalışmalarında dünyada göç rotalarının değişmeye başladığını, gelişmiş ülkelerin artık birçoğunda “çeşitli ve çok kavimli” toplumsal yapıların hâkim olmaya başladığını, buna karşılık alandaki mevcut yaklaşımların

19.yy. “kavramlarına, modellerine ve varsayımlarına” dayandığını ve çalışmanın yayınlanma döneminde tutarlılık arz eden tek bir bütünsel göç teorisinin bulunmadığını iddia ederler. Çalışmanın amacını ise “21.yy. için kesin ve kapsamlı bir uluslararası göç kuramı için temel atmayı amaçladık” şeklinde ifade etmişlerdir. Castles (2008), Massey ve diğerlerinin 1993 yılında ortaya koyduğu bu amacın “mümkün ve arzu edilebilir” olmadığını, buna rağmen göçün kendisinin gelinen noktada içinden çıkılamayan bir problem alanı olduğunu ve göç çalışmalarında yaşanan bu “karmaşıklık, bağlantısızlık, çeşitlilik, bağlamsallık ve hızlı küresel değişim bağlamında göç süreçlerinin çok katmanlı aracılığı” anlamının yolunun göç çalışmalarının iskeletine “sosyal dönüşüm perspektifini” yerleştirmek olduğunu iddia eder. Boucher ve Gest (2015:154), bu tartışmaya göç rejimi tipolojilerini odağa alarak katılırlar ve makro politik aktörlerin bu süreçteki görünümünü değerlendirirler. Çalışmalarına “Uluslararası göç ve bilimsel incelemeleri bir dönüm noktasına ulaştı” ifadesi ile giriş yaparlar. Dünyada göç kompozisyonun değişmeye başladığını (“Kaynaklar ve siyasi güç dağılımı Batı’dan Doğu’ya ve Kuzey’den Güney’e doğru kayarken Çin, Brezilya, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri’nin” iş gücü göçü açısından hedef ülke olma özelliklerinin belirginleşmeye başladığı) ve bu değişen kompozisyonunda menşei ve hedef ülkelerin ekonomik ve politik farklılıklarının karşılaşma sahalarında genellikle batılı olan genel kabul görmüş anlayışlarla uyuşmadığını ifade etmişlerdir. Bu durumda karmaşıklığa sebep olduğunu belirterek, sosyal bilimlerin diğer alanlarında yeni dönem değişim dönüşüm dinamiklerinin incelenmesine karşın göç rejimlerindeki konusunda çalışmalarda mevcut karmaşıklığı aşmak üzere bu ivmelenmemenin sağlanmadığını ifade ederler (Boucher ve Gest, 2015:155). Son yüz yıl göç yazınına getirilen eleştiriler kapsamında bir başka dikkat çeken çalışma da Portes’e (1997) ait olan “21.yy. için Uluslararası Göç Teorisi: Bazı Problemler ve Fırsatlar” isimli çalışmadır. Portes (1997) çalışmasında teori geliştirmenin önündeki engellerden ilkinin teorilerin gelişim süreçlerine katkı sağlama kaygısı eksikliği olarak belirler ve üretilen bilimsel çıktıların oluşturduğu birikimlerin teori oluşturmak anlamında kanalize edilmemesini eleştirir. İkincisi, teorilerin insanların algılarına karşılık verme gerekliliklerinin olmayışıdır. Özellikle aktörlerin kendilerini teorilerde ifade edilen durumları ile eş değer algılamamaları durumunu bunun bir göstergesi olarak vurgular. Üçüncü problem üretilen tipolojilerin teori anlamına gelmediğidir. Bunun yanında tipolojilerin teoriler için bariyer oluşturabileceklerini ifade eder. Dördüncü olarak Portes (1997),

uluslararası göç alanında kapsayıcı bir teoriden bahsetmenin imkânı olmadığından bahseder ve Castles (2008) gibi, Massey ve diğerlerini (1993) bu problem sahasının eleştirel odağına koyar.

21.yy.'ın ilk çeyreğinde göç çalışmalarında genel hatları ile teorik görünüm bu şekildedir. Kısaca değerlendirmek gerekirse özellikle küreselleşme döneminde dünyada toplumsal düzenin ve dolayısı ile göçün doğası değişime uğramıştır. Castles ve Miller'in (2008) ifadeleri ile artık göçün küreselleştiği, hızlandığı, farklılaştığı ("emek göçü, mülteci ya da kalıcı yerleşimci" formların şekil değiştirdi manasında), kadınsılaştığı ve "giderek siyasallaştığı" bir dönemde bulunuyoruz. Mevcut Batı menşeli kavram ve teori seti ile göç çalışmalarının artık tatminkâr düzeyde olmadığı ve yeni çözümlere olan ihtiyaç yaşayan teorisyenler tarafından artık ortak kabul görmüş bir durum. Söz konusu bağlamsallık da ortaya çıkan bu tez çalışması Doğu Karadeniz-Gürcistan coğrafyasında var olduğunu iddia edilen göç sistemini açıklamak için temel göç sistemleri ve ulusaşırı göç teorileri kuramsal dayanaklar olarak belirlenmiştir. Ancak, bu teorilerin Sarp Sınırı üzerinden gerçekleşen ulus aşan nüfus hareketinin Doğu Karadeniz'i değiştirme gücünü açıklamada eksik kalması, göç çalışmalarındaki güncel tartışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da bir çıkmaz olarak karşımıza çıkar. Bu sebeple çalışmada zamansal ve mekânsal bağlamda daha derinlikli bir analize ulaşmak adına Stephen Castles'ın açtığı çözüm yolunu takip ederek bir sosyal teorik yorumunda devreye sokulması uygun görülmüştür. İlerleyen iki alt başlık altında bölümde kullanılan tüm bu teorilerin açıklanmasına yer verilecektir.

1.3 GÖÇ SİTEMLERİ VE ULUSAŞIRI ALAN YAKLAŞIMLARI

Göç sistemleri kuramını, kendinden önceki kuramların eleştirilerini bertaraf etmeyi hedefleyen çok disiplinli ve "göç deneyiminin tüm boyutlarını kuşatmayı amaçlayan bir kuram" olarak nitelendiren Castles ve Miller (2008:36) için, bir göç sistemi "göçmen alan ya da veren iki ya da daha fazla ülke tarafından oluşturulur". Kurama göre göç, makro ("dünya piyasasının ekonomi politliğini, devletler arası ilişkileri ve göç veren/alan ülkeler tarafından göç yerleşimini kontrol etmek amacıyla düzenlenen kanunları, yapıları ve uygulamaları içerir"), mikro ("göç ve yerleşme sorunlarıyla başa çıkmak için göçmenlerin kendileri tarafından geliştirilen enformel toplumsal ağlardır") ve bunları birbirine bağlayan "aracı mekanizmaların" ("işçi bulma örgütleri, avukatlar, acenteler, işçi bulma örgütleri gibi) etkileşimi sonucu oluşan bir sistem içinde vuku bulur. Yazarlara göre, hem göç akışlarının kedisini hem de

analize konu olan bölgeler arasındaki bütün “bağlantıları” (“sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlara dayanan ve önceden var olan bağlantılar”) araştırmak kuramın gerekliliğidir. (Castles ve Miller, 2008: 37)

Göç sistemlerini “çoklu düzey” olarak tanımlayan bir diğer araştırmacı olan Faist (2003, 82), göç sistemleri kuramını “göçün yönünü göç ağları ile zenginleştirdikleri vakit göç dinamiklerini açıklamakta idealdir” şeklinde ifade eder ve bu sistemlerin üç temel özelliğinden bahseder. Faist’e (2003:82) göre birinci özellik göç sistemi kuramının mekânsal (çoğu zaman ulus devletleri ele alan) odaklanmasıdır. Göç akışının temel çatısı bireylerden öte “ülkeler arasındaki bağlantıların varlığı üzerine, mesela ticaret ve güvenlik anlaşmaları, kolonyal bağlar ile mal hizmet bilgi ve fikir akışları” kurulur. İkinci özellik, kuramın sürece odaklanması ve incelemesini bir göç olayı değil zamana yayılan bir olaylar dizisi şeklinde kabul etmesidir. Yazar “göçün içindeki bir parçada örülen değişimin bütün sistemleri etkilediğini, döngüsel, birbirine bağlı gelişim anlamında karmaşık ve kendi kendini değiştiren sistemler üzerinden vurguda bulunmanın” önemine dikkat çeker. Üçüncü özellik ise bireylerin devletler arası ekonomik asimetrliler ve göçmen politikaları arasında göç sürelerinde stratejiler geliştirdikleridir.

Göç sistemi yaklaşımının tarihsel gelişimini yakın zamanda en detaylı inceleyen akademisyenlerden biri olan Bakewell (2014:300), “göç sistemi fikrinin” akademik ve politik arenalarda uzunca süredir kullanılmasına rağmen konu hakkında tutarlı bir anlam bütünlüğünün oluşmadığını iddia eder. Bununla birlikte Bakewell (2014, 301), göç sistemini ana hatları ile “kaynak ve varış ülkelerinin dikkate alındığı, desenlerin zamanla değiştiği, bireylerin karar alma süreçleri ve yapısal kısıtlamaların arasında bir denge bulunan bir göç süreci” olarak tanımlanabileceğini belirtir. Araştırmacı göç sistemlerinin dört farklı formuna dikkat çeker: gömülü işlevselci form, tanımlanmış işlevselci form, iskelet form ve geri bildirim formu. Gömülü işlevselci form göç çalışmalarında sistem yaklaşımının ilk görünümünü sunar. Faist’in de (2003:82) katıldığı bir ifade ile araştırmacıya göre bu kuramlar dünya sistemleri teorileri ve benzer tarz büyük teorilerden beslenirlerken büyük sosyal sistemler içerisinde kendini düzenleme yeteneğine sahip araçlar olarak algılanırlar. İkinci form olan tanımlanmış işlevselci formun temsilcisi ise Bakewell’e göre 1970’de yaptığı ‘Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration’ isimli çalışması ile Mabougnje’dır (1970). O’na göre Mabougnje’in (1970) farkı, göç sistemini büyük bir sistem içerisinde küçük bir parça olarak görmekten öte bir

Çalışma nesnesi olarak kabul ederek onu “etkileşim içinde olan elementlerle onların tutumları ve davranışlarını konu alan bir karmaşa” olarak incelemesidir. Bakewell (2014:303), bu çalışmanın bir diğerk özelliğini de, göçmenlerin zamanla rol modeller olarak ileriki aşamalarda kaynak ülkede göçü tetiklemeleri ve kaynak-hedef ülke arasında bağlantı kuran aktörler olarak bugünün ulusaşırı ve lokal ařırı³ toplumları ile özdeşleştirmesi olarak ifade eder. G desenlerinin zamanla değişimine dikkat çekmesi de bu teorinin başka bir vurgusudur. Bu kır- kent gnn ötesine Bakewell, konuyu uluslararası boyuta taşımaları ile Kritz, Lim ve Zlotnik’in (1992) alışmasını koyar. Bu alışma, g sistemleri teorilerinde en çok atıfta bulunulan çalışmalardan biri olup, güç sistemleri tanımının içine kitlelerin (“byk rakamlar”) iki ülke arasındaki değiş tokuşunu, kaynak ve hedef ülkeler arasında bir geri bildirim mekanizmasını ve “mal, kapital, fikir ve bilgi” akışlarını koyar. nc form olan iskelet formunda g akışları ortaya koyulur ama detaylandırılmaz ve açıklayıcı bir gleri yoktur. Bakewell, Kuzey Amerika, Avrupa ve Güney Doğu Asya’daki güç sistemlerinin genel hatları ile incelendiği çalışmaları bu gruba sokar. Dördüncü form olan geri bildirim sınıfında ise bazı araştırmacıların sistem içerisindeki geri bildirim mekanizmalarına oldukça detaylı yönelimden bahseder. Ona göre Massey ’in (1990), Faist (2004) ve Hass’ın (2012) güç sistemlerinin kurulmasında birikimli nedensellikleri önemseme ve göçmen ağları üzerinden gerçekleşen geri bildirimlere bu anlamda özellikle eğilme halleri buna bir örnektir. Bakewell’in (2014) güç sistemleri teorilerindeki muğlaklıklar iddiasına bu formlar boyu geçiş sürecinde güç sistemlerinin g alışmacılarını zorladığı  alanı ekleyerek yeni bir tespitte bulunur. İlk sorun alanı kaynak ülkeye çok az önem verilmesidir. İkincisi, makro-mezo-mikro düzey aktörlerin sahada tam olarak tanımlanarak birbirleri ile ilişki halinde ortaya koyulamamasıdır. Bireysel göçmenlerin toplu davranışlarına gereğinden az önem verilmesi ise üçüncü sorun alanıdır ve bu davranışların yeni mezo ve makro refleksler meydana getirdiği gözden kaçırılmaktadır. Bakewell (2014) tespitinde g sistemlerinin başlangıçta bağlandıkları sosyal teorilerin (dünya

³ Kavramın İngilizcesi “translocal” olup, Türkçe ’ye eviri yerel üstü olarak da yapılmıştır (ağlar, 2000: 129). Greiner ve Sakdapolak (2013: 373) zaman zaman ulusaşırı alan yerine kullanılan bir kavram olduğunu belirttikleri lokalaşırı kavramının kullanım alanlarını inceledikleri çalışmalarında, kavramın literatürde “bütünsel, aktör odaklı çok boyutlu bir anlayışla karmaşık sosyal-mekansal etkileşimleri yakalamak” için kullanıldığını ifade ederler. Yazalar kavramı Brickell ve Datta’dan (2011:3) alıntı yaparak “hareketlilik sırasındaki yerellik” olarak tanımlarlar. Bu tanımın bir tarafta hareketlilikler ve akışları dikkate aldığını, diğerk tarafta gömülülük ve yerellikleri de hesaba kattığını belirtmişlerdir (Greiner ve Sakdapolak, 2013: 373).

sistem teorisi v.b.) zamanla değiştirdiğini göç sistemlerinin bunlarla senkronize bir uyumu yakalayamadığını ifade eder. Bu tespiti ile Castles'ın (2008)göç çalışmalarında 21.yy.'a has tikanıklığı aşmadaki toplumsal dönüşü literatürüne bağlanma teorisini destekler ve bu tespitinde göz önünde bulundurarak yeni bir **göç sistemi tanımı** ortaya koyar:

“Göç ve yerellikler arasında ilişki kuran birbirleriyle etkileşim halindeki bir dizi unsur (insanların, fikirlerin ve malların, söylemler ve ilişkili uygulamalar anlamında), kurumlar (örneğin, “göç kültürü”, kaçakçılık, eşitsizlik) ve belirli aktörlerin eylem planlarında olduğu gibi stratejilerin (örneğin, bireysel ve hane halkı stratejileri; hükümet politikaları, özel işletmeler sivil toplum kuruluşları) akışlarını içeren; hem bu sistem unsurları (geri bildirim mekanizmaları) hem de geniş çevredeki değişimlerle ilişki içindeki dinamik yönetim yolları olan unsurların (akışlar, kurumlar ve stratejiler) değişmesidir” (Bakewell,2014:310).

Bakewell göç sisteminin karmaşık doğasına yakışır bu açıklamayı şu tablo ile özetler:

Tablo 1.1. Bir göç sistemindeki bazı akla yatkın unsurlar

Bölge	Akış	Kurumlar	Stratejiler
Kaynak	-Bilgi (iş kaynakları) -Göçmen dövizleri	-Gelir dağılımı -Toprak dağılımı -Göçmen kültürü -Evlenme Pratikleri -İş piyasası yapısı -Hemşeri dernekleri	-Hane halkı geçim stratejileri -Göç verme politikaları
Yerel aşırı ve ulusal alana yayılma	-Göçmenler -Bilgi -Mallar -Hizmetler	-Göç ağları	-Göç endüstrisi-ulaşım firmaları -Uluslararası kimlikler
Hedef	-Sosyal havaleler -Finansal havaleler	-Bölünmüş iş piyasası -Asimetrik asimilasyon -Göçmen cemaati organizasyonları	-Göçmen politikaları -Vize uygulamaları -Göçmenler has işlemeler (restoranlar gibi) İşçi alımı

Kaynak: Bakewell, Oliver, "Relaunching Migration Systems", Migration Studies, 2,3, pp. 300-318, 2014.

Göç çalışmalarının dünyadaki bir diğer önemli temsilcisi Massey, geldiğimiz noktada göç sistemi teorilerinin merkezi gelişim sahasına Meksika- Amerika göçlerini koyar ve teorinin dünya sistemleri teorilerinden başlayarak sosyal teori ile etkileşim halinde bu saha üzerinden örneklenerek geliştiğini iddia eder. Massey 'in küreselleşmenin iki dönemi dediği 1820-1920 dönemi ile ikinci dönemi olarak belirttiği 1970'ten günümüze kadar ola süre arasındaki esas farkın "ulusal hükümetlerin uluslararası nüfus hareketlerini yönetme konusuna dahil olma seviyeleri" olduğunu ifade eder. I.Dünya Savaşı kadar belgeli göç ve göçmen kotaları uygulamalarının belirgin şekilde var olmadığını, ancak günümüzde ulus devletlerin bu konularda ciddi belirleyici rol üstlendiklerini belirtir. Daha önce yaptıkları çalışmalarda bu belirleyici rolün dikkate çok fazla alınmadığını ve konunun bu tavrın ötesinde önemli olduğunu ifade eder. Bu tezini son dönem Meksika Amerika göçlerinde "Latin tehdidi söylemi" ile örnekendirir ve bu söylemsel hükümet politikasının göçün seyrine ciddi etki yaptığını ortaya koyar. Böylece Massey (2015), göç sistemlerinde yeni yükselen bir unsura işaret etmiş olur. Bu katkının da etkisi ile aynı çalışmada göçün geline noktasındaki beş özelliğini ise şu şekilde ifade eder:

1. "Göç gönderen ülkelerde göçe yatkın hale gelen hareketli bir nüfus yaratan yapısal güçler
2. göç alan ülkelerde göçmen işçilere sürekli bir talep oluşmasını sağlayan yapısal güçler;
3. bu güçlere sınır aşan hareketlerle cevap veren insanların motivasyonları;
4. insanların zaman içinde ve bölgeler arasında hareketliliklerini sürdürmesini sağlayan ve küreselleşme ile ortaya çıkan sosyal yapılar ve örgütler; ve
5. hükümetlerin bu güçlere karşı uyguladığı politikalar ve bu politikaların ülkeye giren ve çıkan göçmenlerin özelliklerini ve sayılarını şekillendirmedeki işlevleri."

Göç sistemleri teorisini bu şekilde açıkladıktan sonra bu tez çalışması anlamında önem taşıyan ve göç sistemleri yaklaşımının temellerine dayanarak güncel olarak yeni bir teorik bakış açısı ve kavramlar setinin oluşmaya başladığı dikkate alınması gereken bir diğer çalışma sahası uluslararası alan yaklaşımdır. Uluslararası alan, sistem teorisinin mantığı üzerine şekillenmiştir (Faist,2003: 36). En net görünümü ile sistem teorisinin tanımladığı göçmen algısını mercek altına alır ve hem kaynak hem de hedef ülkedeki ilişkisel ilişkilerinin gücünü dikkate alan bir çalışma

sahası olarak karşımıza çıkar. Nihai bir yorumlama ile ifade edilecek olursa göç çalışmalarının sahnesinde göçmenlerin gündelik hayat pratiklerini parlatır (Vertovec,2004: 973). Bu hali ile göçteki anlamlar sahasının dikkatini, klasik asimilasyon mantığına dayalı teorilerin dayattığı göçün göçmeni değiştireceği algısının ötesine taşıyarak; göçmeni daha aktif, anlam üreten ve toplumsal değişime sebep olan bir aktör rolüne yükseltir (Özkul,2019:1). Özkul (2012:483), Anglosakson ve Alman akademisinde gelişen bir çalışma mecrası olarak belirttiği ulus aşırı alanının iddiasının “ekonomide, politikada ve sosyo kültürel alanda insanların birden çok yer ile ilişkiye girdiklerini ve dolayısı ile birden çok yer ile çeşitli bağlar kurdukları” olduğunu ifade eder. Araştırmacı bu alanın doğuş hikayesini bir taraftan “aidiyet ve sadakat ilişkileri açısından coğrafi algıların değişmesine ve diğer taraftan hukuksal düzenlemeler açısından göçmenlerin baskın olduğu bir çağda, göçmenlerin birden çok ülke ile bağlantı kurmaları, sık ve sürekli etkileşim halinde olmaları” sebeplerine bağlar (Özkul, 2012:484). Özkul’un dikkat çektiği bir başka nokta ise ulus aşırı göçmenlerin mekanla ilişilenlerinin “değişken” ve “aidiyetlerin akışkan” olduğudur. Ulus aşırı alanın geleneksel göç süreçlerinden ayrıldığı nokta ise bugün geline yaşam standartlarında (özellikle iletişim ve ulaşım teknolojileri açısından) ulus aşırı bağların kurulmasının kolay ve sıklığının artışa elverişli olması ve sosyo kültürel sermaye aktarımlarının daha kolay olmasıdır (Özkul, 2015:485). Özkul’un (2019:12) bir diğer dikkat çektiği nokta ise her uluslararası göçmenin ulus aşırı göçmen sayılmayacağı ve ulus aşırı göçmen tanımının “diğer ülkelerle politik ve sosyo kültürel ağlar kuran geliştiren ve teşvik eden kişi” olduğudur.

Özkul (2019: 2) ve Zırh (2005:21), ulus aşırı alanı göç çalışmalarındaki teorik gelişim sürecini yaklaşık olarak aynı teorik katkılar üzerinden incelerler. Yazarlar bu süreci göç alanında 1990’lı yıllardan başlatır ve alan literatüründe en çok referans kabul edilen çalışmalardan biri olan Bach, Schiller ve Blanc’ın (2005) “Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation States” adlı çalışmasının öncülüğüne vurgu yaparlar. Aktif bir aktör olarak göçmenin hedef ve kaynak ülkelerin her ikisi ile de daha önce rastlanmamış “kolaylıkta” bir etkileşime sahip olduğunu vurgulanması Özkul’a (2019:2) göre önemli bir ifadedir. Yazara göre, bir diğer önemli aşama Wimmer and Schiller’in (2002: 302) metodolojik milliyetçilik üzerine yoğunlaşarak alana yaptıkları katkıdır. Bu kavrama vurgu insan icadı ulus devletin “doğallaştırılması” ve akademik alanda “doğallıkla özdeşleşen” kabulü ile modernizemin analiz birimi olarak ele alınması

problemine dikkat çeker. Sonuç olarak eleştiri “mekâna kısıtlanarak” yapılan akademik yorumların üzerine yoğunlaşır (Tabak, 2016:22-23) ve ulusaşırı alan söylemi için zemin hazırlar. Özkul’un (2019: 3) ve Zırh’ın (2005: 22) incelemelerinde öne çıkarılan alan açısından bir başka önemli çalışma ise Faist’e aittir. Yazarlar Faist’in “göçmenin kaynak ülke ile her bağlantı kurduğunda “ulusaşırı sosyal alan (transnational social spaces) yarattığı” ve “bu alanda sadece insanların hareketlerinin değil fikirler, semboller ve materyal kültüründe” göç süreçlerinde dolanıma girdiği iddialarını göç çalışmaları açısından önemli bir dönemeç olarak kabul ederler. Faist’in kavramsallaştırmasına benzer olarak Bourdieu’nun “sosyal alan” kavramının etkisinde alanda gelişen bir diğer ulus aşan alan kavramı (transnational social fields) ise çeşitli ulusaşırı ağların birbirleri ile kesiştiklerinde yeni fikir ve kaynakların yeniden üretilmesine dair bir yazın oluşturur (Özkul’un, 2019: 3).

Faist’in çalışması bu tez çalışması anlamında Türkiye özelinde tanımlanan ilk göç sistemi sayılabilecek Türk-Alman göçü (bir diğeri Türkiye- Rusya göç sistemidir bkz. Özgür ve Deniz (2015) ve Karaçay (2015)) pratiği üzerine teorik dayanak olarak şekillenmesi anlamında önemlidir. Faist (2003:270) ulusaşırı alan kavramını kapılar (göçmenlikle ilgili politik düzenlemeler, vize rejimleri, yurttaşlığa kabul, iltica ve sığınma düzenlemeleri, sosyal mesafe ifadeleri, ön yargılar vb.) ve köprüler (düzenlemeleri zorlayıcı cazibe unsurları, bölgesel işçi politikaları, göçmen ağları, hükümetler dışı örgütler vb.) benzetmelerinden yola çıkarak açıklar. Araştırmacı göç araştırmalarındaki ulusaşırı alana evrilme halini “Mekân ve Tözlerden” “Alan ve Bağlara” şeklinde formüle eder ve ulusaşırı alanın oluşmasında ilk gerekliliğin göçmen ağlarının oluşumu olduğunu iddia eder. Sonraki gereklilik ise Faist’e (2003:273) göre nesilsel devamlılık ve ikinci nesille sonrasının göçmenlerin kendi ulusaşırı bağlamlarını türetmeleridir. Faist (2003: 271), ulusaşırı alan içerisinde göçmen aktörün göç kararının değişebilirliğine, kaynak ülkeye uzun süre seyahat edilmese bile bu bağların güçlü olabileceğine, devletlerin kontrolleri dışında hareket kabiliyeti geliştirebileceklerine dikkat çeker. Ayrıca, ulusaşırı alanın üç türünü tanımlar: Ulusaşırı akraba grupları, ulus aşırı devreler (her türlü akışın gerçekleştiği rotalar) ve ulusaşırı topluluklar (Faist, 2003: 275).

Özkul (2019: 8) tüm bu anlatımların yanında ulusaşırı alanın ekonomik, politik, sosyo-kültürel (Faist ’de (2003) çalışmasında bu ayrımların hepsini başlıklar halinde incelemiştir) olarak çeşitlendiğini ve ölçek olarak aşağıdan yukarı (etken bir aktör olarak insanları dikkate alan) ve yukarıdan aşağı (göçmenleri ve yereldeki

insanların nasıl direneceğini ve yeniden şekilleneceğini göz ardı eden makro politik düzenlemeler) olarak farklılaştığını belirtir ve bu ilişkiyi şu şekilde tablolastırır:

Tablo 1.2. Ulusaşırıclığın farklı tür ve örnekleri

	Ekonomik Ulusaşırıclılık	Politik Ulusaşırıclılık	Sosyo-kültürel Ulusaşırıclılık
Yukardan Aşağı Ulusaşırıclılık	Ulusaşırı Şirketler	Yurt dışındaki göçmenlerle sürdürülebilir ilişkiyi sağlamayan hükümet kurumları	Ulusaşırı organizasyonlar
		Yurt dışından oy kullanma	Ulusaşırı eğitim programları
		Çifte/çoklu vatandaşlık	
		Göçmen, çeşitlilik ve ulusaşırı suçla ilgili meselelerde politika ve hukukunun transferi	
Aşağıdan Yukarıya Ulusaşırıclılık	Kaynak ülkedeki finanslara yardımcı olmak için fonları aktive eden memleket dernekleri	Ulusaşırı aidiyet	Ulusaşırı aileler
	Banka transferleri, para transfer ajansları; ayrıca iki lokasyon arasında seyahat eden aile ve arkadaşlar aracılığı ile gönderilen finansal göçmen dövizleri	Ulusaşırı aktivizm/savunuculuk ağları	Ulusaşırı kültürel ve dini hareketler

Kaynak: Özkul, Derya, 'Transnationalism' in C Inglis, W Li, B Khadria (eds) The SAGE Handbook of International Migration. New York: Sage.,2019

1.4 SOSYAL TEORİK BAKIŞ: BAUMAN VE VEBLEN'İN İZİNDE DOĞU KARADENİZ - GÜRCİSTAN GÖÇÜ

“21.yy. Dönemecinde Uluslararası Göç Teorilerinin Değerlendirilmesi” başlığı altında, sahip olduğumuz göç teori ve kavramsallaştırmalarının tam anlamı ile günümüz göçlerini çözümlemek açısından yeterli olmadığı alanın önde gelen araştırmacılarının çalışmaları değerlendirilerek ortaya koyulmuştur. Bu çalışma söz konusu açmazı Stephen Castles'ın açtığı yoldan sosyal teori ile birleştiren bir

yorumla aşmaya çalışır. Stephen Castles bu iddianın dayanağını Sidney Üniversitesi'nde 2009-2015 yılları arasında yürütülen "21.yy.da Sosyal Dönüşüm ve Uluslararası Göç" isimli projenin sonuç raporu niteliğindeki "Toplumsal Dönüşüm ve Göç: Güney Kore, Türkiye, Meksika ve Avustralya'da Ulusal ve Bölgesel Deneyimler" isimli kitabın giriş bölümünde tartışır. O'na göre projenin temel sorusu: "İnsan hareketliliği ve toplumsal dönüşümün genişletilmiş süreci neoliberal küreselleşme bağlamında hangi açılardan ilişkilidir?". Yazar, 1970'lerden bu yana gelen bu "yaygın dönüşümü" hesaba katarak amaçlarının, "dönüşümün küresel, bölgesel ve yerel boyutları ile göç arasındaki ilişkiyi keşfetme" olduğunu ifade eder. Teorik bir bakış açısıyla yola çıkarak ampirik sonuçlar elde etmeyi amaçlayan projelerinde toplumsal değişim ve toplumsal dönüşümün birbirinden farklı kavramlar olarak ele alındığına dikkat çeken Castles, büyük resimde göçü yorumlamanın aracınının toplumsal dönüşüm perspektifini kullanmak olduğunu iddia eder ve bu dönüşümü Karl Polanyi'nin 1944'te kaleme aldığı "Büyük Dönüşüm" çalışmasına dayandırır. Castles çalışmaları açısından Polanyi'nin önemini, 19. yy. piyasa ekonomisi yaklaşımlarının sosyal bağlarından arındırılmış, kendi kurallarını belirleyen ekonomi temelinde yükselmesinin hatalı olduğu ve bu anlamda piyasa ilişkilerini çift yönlü düşünmek gerektiğini ifade etmesi olarak belirtir. Yazar, Polanyi mantığını takip ederek 1970'lerde Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile yeni bir büyük dönüşümden bahsetmek gerekliliğini vurgular. Castles'a göre bu yeni dönüşümün sosyal ilişkileri köklü bir dönüşüme götürdüğü; "yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerin yeniden yapılandığı (eski sanayinin kapanması, hizmet sektörünün büyümesi, sosyal kimliklerin yeniden şekillenmesi vs.)", düşük gelir düzeyine sahip ülkelerin ise tarımda makineleşme, bölgesel sosyal düzenin çözülmesi gibi döngülere girdikleri ifade edilmektedir (Castles, 2015).

Bu analizinden sonra Castles (2015:10-12) şu sonuçlara varır:

- "1. Göç sosyal dönüşümün bir sonucu ya da sebebi değildir ama dönüşüm sürecini ayrılmaz bir parçasıdır.
2. Göç çalışmalarını daha geniş sosyal teoriden ayırmaya çalışmak hatadır
3. Göç süreçleri hem makro sosyal yapılar hem de etkilenen nüfusun (göçmen ve göçmen olmayan) aksiyon ve algıları ile şekillenmektedir.
4. Küresel güçler ulusal kültürel modeller ve tarihsel deneyimler aracılığıyla anlam bulur.
5. Küresel etkileşimin etkileri her zaman yerel olarak yaşanmaktadır.

6. Küreselleşmeyi analiz etmenin tek bir doğru yolu yoktur. Küresel, ulusal ve lokal boyutlar kompleks ve doğrusal olmayan bir yolla birbirlerine bağlıdırlar.”

Bu çalışma bağlamında ortaya koyulan Doğu Karadeniz- Gürcistan göç sistemi özelinde düşünüldüğünde Castles'ın ortaya koyduğu tüm bu maddeler karşılığını bulmaktadır. Doğu Karadeniz- Gürcistan bölgesi küresel sistem dönüşümlerini (kapitalizm- geçiş ekonomileri sınırı olması ile) Türkiye ve Gürcistan ulus devlet deneyimleri ile birleştiren bir özelliğe sahiptir. Bu anlamda lokal, ulusal, küresel boyutların her üçünün de gözlemlenmesi için elverişli bir sahadır. Bunun yanında mikro ve makro aktörlerin irade kullanabildikleri bir saha olma özelliğine de sahiptir. Saha tüm bu özellikleri ile sosyal teori ve göç teorileri açısından ikili bir okumaya izin verir. Ancak, Castles'ın (2015) önerisinde bu okumayı yapmak için elverişli bir teorik adres gösterilmemiştir. Gidilecek yol tanımlanmış ama bu yolun hangi sosyal teorik bakış açılarını içerebileceği muğlak bir alan olarak bırakılmıştır.

Castles'ın bıraktığı bu muğlak alanı doldurmak açısından, çalışma özelinde düşünüldüğünde 1970 sonrası dönemi analiz eden sosyal teorisyenler arasından Zygmunt Bauman “Akışkan Modernite” tespitiyle diğer çağdaşlarından bazı yönleri ile ayrılarak öne çıkar ve odaklandığı değişim dinamikleri ile tercih sebebi olmuştur. Bauman, ilgili dönem için post modernite kavramının yanlış bir kullanım olduğunu, yaşana gelen durumun katı modernliğin akışkan modern forma evrilme hali olduğunu ifade eder. Kendi sözleri ile “Yüz yıl önce “modern olmak” demek, mümkün olan “en üst mükemmellik aşamasına” ulaşmaya çalışmak demektir- şimdi ise sonu gelmeyen bir gelişme süreci, ulaşılabilecek bir nihai amacın ve bir isteğin olmaması.” olarak ifade ettiği bu yeni modern formun anlam kaymalarına dikkat çeker (Bauman, 2017: 12-13).

Akışkanlık ve katılığı bir zıtlık değil dönüşüm içerisinde ele aldığını ifade eden Bauman, akışkanlık özelliğini sıvı ve gazların bir özelliği olarak ortaya koyar ve bu iki formu katı halden ayıran durumun “üzerlerine bir güç uygulandığında şekillerin sürekli olarak değişmesidir” olarak özetler (Bauman, 2017: 25). Bu güçlerin akışkan evrede “sistem”den “toplum”a, “politika”dan “(gündelik) yaşam politikaları”na yönelmiş- ya da toplumsal bir aradalığın “makro” düzeninden çıkarak “mikro” düzenine” inmiş” olduğuna değinen Bauman, akışkan toplum fazını “modernitenin bireyselleşmiş” formu olarak ifade eder (Bauman, 2017: 33). Ulusaşırı toplumsal

alan teorisinin izahında da bahsi geçtiği üzere, bu bireyselleşme süreci göç teorilerinde de karşılık bulmaktadır. Bauman'ın bu anlamda bu göç teorilerinden farklılaşan yanı inceleme nesnesini göçmen kimliği ile sıkışık bir alana hapsederek değerlendirmenin ötesine taşıyarak akışkan modernizm içinde geniş anlamı ile birey olarak ele alıp incelemesidir. Bu anlamda Castles'ın (2015) geniş toplumsal dönüşüm perspektifinden değerlendirme önemine de sağlam bir zemin oluşturmuş olur. Bauman'ın analizinde birey şu şekilde konumlanır: "Dönem "toplumsal normalar tarafından yönlendirilmeyen sosyal eylem" ile "tüm toplumsal aktörlerin kendi kültürel ve psikolojik özgürlüklerini savunmaları" karışımından oluşan ilkenin toplumsal kurumlarda veya evrensel ilkelerde değil, bireylerin kendi içlerinde bulabileceği bir dönem artık." (Bauman, 2017: 33). O'na göre 19.yy. katı modernizmde bireyi harekete geçiren durum "ihtiyaç" iken, yeni evrede bunun yerini "arzu" almış, üretim toplumundan tüketim odaklı toplum yapısına geçilmiştir (Bauman, 2017: 63).

Makro ilişkiler bazında düşünüldüğünde Castles gibi Bauman'da Polanyi'nin büyük dönüşümünü referans alır ve aynı şekilde içinde bulunduğumuz çağı "yeni bir büyük dönüşüm çağı" olarak ifade eder. Ancak, bu referansa Castles'ın yorumunu aşan bir başka yorum ekleyerek, Polanyi'nin emek ve sermaye arasında tanımladığı çift yönlü bağımlılık halinin artık çözüldüğünü ve sermayenin büyük oranda hareketli hale gelerek bu tanımlanan dengeyi tek taraflı olarak bozduğunu ifade eder (Bauman, 2017). Bunun anlamı işgücü açısından belirsizlik, güvencesizliğin ve güvensizliğin baskın hale gelmesi olarak ifade edilebilir.

Bauman'ın bir diğer eseri olan "Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları" kitabında "Akışkan Modernite" analizinin odağına hareketliliği koyar ve bu tespiti şu şekilde ifade eder:

"Hareketlilik, gıpta edilen değerler arasında en üst sırada yükselmekte; ve her zaman eşitsiz dağıtılan kıt bir meta olan hareket özgürlüğü hızla, geç modern ya da post modern zamanların temel katmanlaştırıcı unsuru haline gelmektedir.

Bazılarımız eksiksiz ve gerçek anlamda "küresel" hale geliyor. Bazılarımızsa hayat oyununun kurallarını koyanında, gidişatını belirleyeninde "küreseller" olduğu

bir dünyada hiç de memnuniyet verici ya da tahammül edilir durum olmayan “yerelliklerine” saplanıp kaldı.” (Bauman, 2014:9)

Teorisyenî çağdaşı göç süreçlerinde diğel sosyal teorisyenlerden ayırarak ön plana çıkaran durum yukarıda ifade edildiğı hali ile küresel evrenin karakteristiğini hareketlilikle (hem sermaye, hem insan-işgücü) özdeşleştirmesidir. Bunun yanında hareketli olma halinin giden ve geride kalan arasında psikolojik bir asimetriye sebep olması ile ikinci bölümde bahsedilecek olan Doğı Karadeniz göçünde gitmenin ve kalmanın anlamlarına bağı olarak meydana gelen rol model algısı ve bu algının göçü tetikleme halleri savına da teori tabanlı bir açıklama getirmiş olur. Bauman (2017:9,32) analizini daha koyu bir duygusal seviyeye yükselterek şu şekilde genişletir:

“Küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak, toplumsal sefaletin ve alçalmanın göstergesidir. Yerel varoluşun getirdiğı sıkıntılar yetmezmiş gibi, kamusal mekanlar yerelleşmiş hayatın menzili dışına çıkmıştır ve yerel birimler anlam yaratma ya da anlam müzakere etme kapasitelerini kaybetmekte, kendi denetimleri dışında anlam verme ve yorumlama eylemlerine giderek daha bağımlı hale gelmektedir”

...Seçkinlerin bu yeni yurtsuzluğu baş döndürücü bir özgürlük hissi verirken, diğellerini yurt temelli oluşu evde değı, hapiste olma hissi vermektedir; ötekilerin hareket özgürlüğü bu kadar göze batarken yurt temelli olmak çok daha aşağılayıcıdır.

... “İyi hayat hareket halindeki hayattır; daha doğrusu yerinde kalmanın artık tatmin edici olmadığı durumlarda başka yerlere gidebilme imkanlarına sahip olmanın verdiği güven ve huzur ortamıdır.”

Yerelliğın, gündelik yaşamda hareketlilik karşısında bir bedel ödeme hali olarak yorumlandığı bu analiz, Gürbilek’in (1994) edebi bir analiz üzerinden ortaya koyduğu “taşra sıkıntısı” kavramsallaştırması ile yirminci yüz yıl Türk yaşam tarzında kısmen karşılığını bulur. Gürbilek (1994:81), taşralı olma halini merkezle karşılaştırılmanın yarattığı yoksunlukla betimler ve şu ifadeyi kullanır “Taşranın ufku her zaman büyük şehirdir. Ona ufuk açan da, onu ufkun berisine kapatan, taşra kılanda büyük şehirdir.” Bauman’ın yirmi birinci yüzyıla atfedilmiş hareketlilik ve hareketsizlik üzerinden geliştirdiğı daha güncel analiz ise taşranın sıkıntısını mekandan bağımsızlaştırarak bireysel imkan-imbansızlık düzeyine çeker. Bunun yanında insan hareketliliğini konu alan Bauman’dan yapılan bu alıntı özelinde sebep-sonuç kategorilerinde bu duygulanım halleri sonuç olarak yorumlanmaktadır,

sebepsel etkileri ise tartışılmamıştır. Bu durum dikkate alınarak analiz, Castles'ın (2015) ifade ettiği gibi, bu sonuç yorumlamasının tersine; sebep ya da sonuçtan ziyade hareketli bir yaşam formuna geçişin süreç içinde anlam kazanan bir boyutu ortaya koyması açısından önemli ve güçlüdür.

Yine ikinci bölümde literatür taramasında bahsi geçeceği hali ile çalışma sahasının yoğun toplumsal cinsiyet ilişkilerini barındırması açısından Bauman'ın analizinde dikkate alınması gereken iki önemli eseri daha vardır. Bunlardan "Bireyselleşmiş Toplum" da yer alan "Seksin Post Modern Kullanımları Üzerine" isimli makalesinde teorisyen bu çalışmada günümüz kadın erkek ilişkilerini şu şekilde tanımlar (Bauman, 2016: 290)

"...hiçbir bağ ile tutturulmamış", bağısız dizginsiz, serbest bırakılmış bir erotizm olan post modern erotizm, uyun gördüğü her an ilişkiye girmekte ve çıkmakta, özgürdür; aynı zamanda, onun ayartıcı güçlerini sömürmek için sabırsızlanan güçler için kolay bir avdır. "

Bu yorumda, ilişkilerdeki açmazların toplum bilimciler tarafından piyasa etkisi ile oluştuğu yorumunu eleştiren teorisyen, konunun nedenselliği konusunda muğlak kalmış bir tartışma sahasının varlığına dikkat çeker (Bauman, 2016:290). Belirtmek gerekir ki bu tespiti Türkiye bağlamında genelleştirmek hata olacaktır ama çalışmanın coğrafi sahasında karşılıkları olduğu düşünülmektedir. Bu manada Bauman'ın (2009) öne çıkan bir diğer eseri "Akışkan Aşk" tır. Modernliğin akışkan fazında "tekrar tekrar bağısız" kalan insan hallerine vurgu yapan Bauman kadın-erkek ilişkilerinin doğasını "İlişki kurmaya can atanlar" "sonsuz dek şöyle dursun" "sürekli ilişkide olma durumu" onları tereddüte düşürüyor." ironisiyle ortaya koyar. Bu şüphesiz ki yirmi birinci yüzyılın bütün ilişki türlerine genellenebilir bir ifadedir. İlişkilerde önceki dönemlerin aksine yakınlık ve fiziksel komşuluğun bir arada olma gerekliliği içinde olmadıklarına vurgu yapan Bauman, uzak mesafe kavramını insani ilişkilerin kabul edilebilir kapsamına sokar. Bunun yanında insan ilişkilerinde sürdürülebilirlik dayanağının "ortak çıkar amacı" olduğunu da ekler (Bauman, 2009)

Bauman'ın bu çalışma açısından aydınlatığı bir başka önemli noktada turist tanımıdır. Bauman hareketlilik hiyerarşisinin temel belirleyen olduğunu savunduğu küreselleşme çağında post modern iki tip olarak serseri (zaman zaman aylak olarak da Türkçeleştirilmiştir) ve turisti ortaya koyar. Turist, aslında Bauman'ın (2016:292)

tüketim toplumunun yeni vatandaşlık tasavvurunu vurgulamak için kullandığı bir metafordur. Ancak bu çalışma açısından değerlendirilecek olursa, teorisyenin turist tanımı, göç çalışmalarının nüfus hareketlerini tanımlamada hedef ülkede kalış süresinin ötesine geçemeyen kavramsallaştırmalarına nazaran iyi betimlenmiş bir alternatif olarak karşımıza çıkar. Bauman'ın (216: 289-292) turisti yorumlaması şu şekildedir:

“Turistler özgürlükleri için para öderler, yerel kaygıları ve duyguları dikkate almama hakkını, kendi anlamalar ağını örme hakkını ticari bir alışverişte elde ederler. Özgürlük bir sözleşmeyle gelir, özgürlüğün ölçüsü yalnızca ödeme kabiliyetine bağlıdır ve bir kez satın aldıktan sonra turistin yüksek sesle talep edebildiği, ülkenin mahkemelerinde arayabildiği ve karşılaşmasını ve korunmasını umut edebildiği bir hak haline gelir.

...yerliler için rutin gündelik hata olabilen şey turist için bir egzotik heyecan derlemesidir. Dünya turistin istirdyesidir. Dünya zevk olarak yaşanmak ve böylece anlam verebilmek üzere orada durur.

...Masaj salonunun zevkleri, fuhuş amacı ile satılan çocuklara ilişkin üzücü düşüncelerden arındırılmıştır; yerlilerin tercih ettikleri diğer tuhafıklar gibi çocukların fuhuş pazarında satılmasının sorumluluğu, utancı müşteriye ait değildir, müşterinin edimi değildir. Müşterinin bunu düzeltmek için yapabileceği (ve dolayısı ile yapmak zorunda olduğu) hiçbir şey yoktur. Turist ahlak açısından kötü haberdur.”

Bauman'ın bu tanımlamaları özellikle araştırma bulgularında Türk nüfusun sınır aşan hareketliliğinde ticaretle birlikte ön plana çıkan turizm olgusunun daha anlaşılabilir kılmak açısından metaforik kullanımının ötesine, 21.yy. bağlamında turist formu ve duygulanımlarını vermesi açısından önemlidir. Özellikle sorumluluktan arınmış olma halinin ön ayak olduğu normsuzlaşma ve arzu tüketimi vurgusu bu çalışma açısından dikkat çekicidir.

Bauman (2018: 15) günümüz mülteci krizlerinden yola çıkarak kaleme aldığı bir diğer çalışması olan “Kapımızdaki Yabancı” kitabı ile özellikle zorunlu göçlerin konu edildiği bir göçmen-ev sahibi karşılaşma sahası betimlemesi sunar. Kitapta, zorunlu göçün kapsamına girmeyen bu çalışma açısından kullanılabilirliği olan ve anlam oluşturabilecek iki kavrama dikkat çeker:

“Miksofili (bilinmeyen ve keşfedilmemiş deneyimlerin alameti olan, bu nedenle de macera ve keşif hazlarını vaat eden renkli ve heterenom

muhitlerin cazibesi), “miksofobi” (baş edilemez ölçüde bilinmez, ehlileştirilemez, itici ve denetlenemez şeylerden duyulan korku)” (Bauman, 2018: 15)

Miksofilinin Türk aktörlerin Gürcistan sahasını tanımlamalarında, miksofobinin ise şu ana kadar bu derecede yerel aktörler nezdinde anlam bulmuş tarzı hiçbir çalışmada ortaya konmasa da, Devlet politikaları açısından değerlendirildiğinde Gürcü işgücü göçünün turizm istatistikleri dahilinde değerlendirilmesi (bkz. İkinci Bölüm) ve bunun belgelendirilmiş göçe dönüştürülmesi açısından yapısal düzenlemelerin çok ciddi bir planlamanın konusu olmaması açısından uzun vadede anlam bulabilir.

Teorisyen aynı çalışmada tüm bu analizlerin göç süreçleri üzerinden anlaşılmasını sağlayan Appiah’dan (2007) bir akarıma yer verir: “mesele uzun bin yıllar boyunca yerel topluluklarda yaşamak üzere biçimlenmiş zihinleri ve kalpleri dönüştüğümüz küresel kabile halinde bir arada yaşamaya uygun fikirler ve kurumlarla donatma meselesidir.” (Bauman, 2018: 61)

Kısaca toplamak gerekirse Bauman, Castles’ın (2015) göç çalışmalarında ihtiyaç alanı olarak belirlediği geniş sosyal dönüşüm perspektifinin içinde göçü bir süreç olarak kavrama ve incelemenin hali hazırda karşılık bulmuş bir analizini bahsi geçen bütün bu çalışmalarında ortaya koymuştur. Teorisyenin ortaya koyduğu bu külliyatla göç çalışmacılarının göç alanında sıkışıp kalma durumunu böylece aşmaya imkân sağladığı söylenebilir. Bunun yanında, teorisyenin çalışmalarında kullandığı kavram ve teorik önermelerin ötesinde duygulanımlara yer veren betimlemeleri ile mekanik göç çalışmaları ifade ve kavramsallaştırmalarının ötesine geçerek hareketin duygusal anlam dünyasını tanımlayıp, analiz süreçlerine başka bir boyut daha eklediği söylenebilir.

Çalışmanın sosyal teorik arka planı açısından önemli bulunan bir diğer teorisyen Thorstein Veblen’dir. Veblen, klasik iktisadi düşüncenin rasyonel seçim yaklaşımını eleştirerek, insanın kültürel ve tarihi içeriklerinden koparılmış karar verme süreçlerine indirgenme halini kabul etmemiştir. Toplum birey ilişkisini karşılıklı bir çerçeveye oturtan teorisyen “insanların alışkanlıklarına dayalı tavırları ile toplumsal kurumları yarattıklarını” ve değişimin bu yolla olduğunu vurgulamaktadır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde karar alma süreçlerinde kültürel ve psikolojik etkiyi ön plana çıkarır. Kısacası sosyal bağlarından arınmış iktisadi bir birey fikrini

reddeder ve bu anlamda Polanyi ile uyuşur. (Kızılkaya, 2002). Bu yönleri ile teorisyenler göç çalışmalarındaki ulusaşırı yaklaşımın göçmen tanımlamasını destekler niteliktedir. Bu anlamda Castles'ın (2015) küreselleşme yerel olarak deneyimlenen bir olgu olduğu vurgusundaki kültürel bağlamı da onaylar.

Veblen, tüm bu iddialarını “Aylak Sınıfının Teorisi: Kurumların İktisadi İncelemesi” adlı eserinde somutlaştırarak ortaya koyar. Eser 19. yy.ın katı modern dönemlerine dair iktisadi ağırlıklı toplumsal kabullere eleştirel bir yorum getirir ve istisnai bir örnek sunarak tanımladığı aylak sınıfın özelliklerini aylak tipolojisi aracılığı ile açıklar. Veblen 'in (2015:9) kendi ifadesi ile:

“...kullanılan anlamıyla “aylak” terimi miskinlik ve uyuşukluk anlamına gelmez. Zamanın üretken olmayan tüketimi anlamındadır (1) üretken işin değersiz algılanmasından dolayı (2) aylakça bir yaşam sağlamaya dönük maddi yeterlilik bulgusu olarak zaman üretken olmayan biçimde tüketilir.”

Veblen'e göre bu sınıfın davranış kalıpları kültürel bir birikimden beslenir. Sanayi öncesi toplumlarda erkeklik kodlamalarının kahramanlıkla anılan savaşçılık-avcılık gibi formları nasıl el işi ile uğraşan zanaatkarlara karşı üstün ve değersizleştirilmiş bir konum edinerek hiyerarşi oluşturuyorsa; sanayi toplumlarında da “endüstriyel uğraşlardan muaf olmak” onurla ilişkilendirilmiştir. Veblen'in analizinde endüstri alanlarında geçim sağlamaya dayalı hayat tarzı ise aşağı sınıfla anlamlandırılır ve güçlü erkeklerin sınıf tasavvurunda “tiksindirici” bir uğraş olarak betimlenir. O'na göre yabancı toplumdan barbar topluma geçişte ortaya çıktığını öne sürdüğü bu sınıfın, analiz tarihi itibari ile gelenen son aşamada görünümünün yığılmanın modern varlığını sürdürme şeklidir (Veblen, 2015:9-211).

Mülkiyet sahipliği ile endüstriyel emek süreçlerine girmeden para kazanan bu sınıfın iki özelliğini gösterişçi tüketim ve maddi öykünme olarak belirleyen Veblen için, spora ve kumara düşkünlük endüstri toplumu evresinde bu sınıf için önemli temsil araçlarıdır (Veblen,2015: 211). Üst sınıf erkeklik icrası olarak nitelendirildiği spor ve kumarı Veblen (2015: 230-270) şu şekilde betimler:

“Spor, gündelik aylaklığın en üst biçimi olarak yağmacı kültürden kalma onurlu bir meşguliyet olmaktan, adabın onayını almış olan tek açık hava faaliyeti durumuna gelmiştir.

...barbar mizacın tamamlayıcı hususiyetlerinden bir diğeri de kumar temayülüdür. Bu temayül, sporcular arasında ve genel olarak savaşçı olan ve öykünmecî faaliyetlere düşkün erkekler arasında neredeyse evrensel geçerliliğe sahip bir karakterin doğal sonuçtur”

Veblen'in analizi bu tez çalışması açısından üç anlamda önem arz eder. Birincisi, toplumsal düzen dönüşse de alışkanlıklar kültürel miras yoluyla kendini yeni oluşan düzenin imkânlarında yeniden forma sokar. Bu tespit Bauman'ın akışkan modernizm tanımının dayandığı toplumun sınırlarını çizdiği insan tarzının artık söz konusu olmadığı bir düzen iddiasını yeniden gözden geçirmemiz için bir dayanaktır aynı zamanda. İkinci olarak, literatür taramasında da bahsi geçtiği hali ile “kumar” oynama faaliyeti ve ifade ettiği temsiller, bu teze konu olan nüfusun hareket sahasında Batum'un bir kumarhaneler şehri olarak inşası sonucunda önem kazanmaktadır. (Bkz. İkinci Bölüm). Ayrıca kumar Doğu Karadeniz için Batum'la beraber yeni yaygınlaşmış bir olgu olmayıp daha öncesinde de Veblen'in önermesini destekler şekilde bir erkeklik icrası olarak karşımıza çıkar (Memişoğlu, 1954, Aktuğ,1970, Balcı,1971, Yurtseven ve Eren,1987). Üçüncü olarak ise toplumsal statüler hiyerarşisinin erkeklik algılarıyla en üstüne yerleşen aylaklık formu ekonomik kaynak oluşturmada yüksek oranda tarıma ve göçmen emek gücüne bağlı Doğu Karadeniz yerlisi içinde söz konusu olmaya başlamıştır. Bulgular kısmında detayları ile tartışılacak olmakla birlikte arazi sahipliği üzerinden üretime katılmadan kazanç sağlama ve gösterişçi tüketime dönüşme halleri ile bu durum Doğu Karadeniz'de yeni bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Karadenizli, çay ekonomisinin getirdiği zenginleşme ve göçmen iş gücüne devşirilen emek süreçleri ile Veblen'in (2015) vurgusuyla artık “dünyanın nimetlerini tüketmek için doğmak” kıvamına yaklaşmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU KARADENİZ GÜRCİSTAN GÖÇ SİSTEMİ

Bu tez çalışmasında tanımlanan Doğu Karadeniz-Gürcistan göç sistemi, 19.yy.dan günümüze kadar üç yüz yıla yayılan ve sınırın konjonktürel asimetrileri üzerine temellenen modern nüfus akışlarını kapsamaktadır. Çalışmanın genel amacı giriş bölümünde de bahsi geçtiği üzere bu göç sisteminin genel hatları ile değerlendirilmesi; odak noktasını ise Doğu Karadeniz Bölgesi'nde nüfus hareketleri tabanlı toplumsal değişim dinamiklerinin 1988 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasından günümüze kadar uzanan süreçte incelenmesi konu alır. Her ne kadar sonuçta varılmak istenen yer adına sınırın Türkiye tarafındaki odaklanılsada, Sarp Sınırı'nın iki yakası arasındaki asimetrilere (ekonomik-sosyal-politik) beslenen nüfus hareketliliğinin sınır bölgesinde meydana getirdiği toplumsal değişimi anlama çabası, sadece Doğu Karadeniz Bölgesi ile değil, sınır komşusu Gürcistan'ın toplumsal değişim-dönüşüm deneyimlerinin de tarihsel süreçte değerlendirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Bahsi geçen bu gerekliliklerle şekillenen bu bölümde ilk olarak bir arka plan çalışmasına yer verilecektir. Bu kapsamda öncelikle odaklanılan coğrafi alanın sınır komşuluğu ilişkilerini etkileyen jeopolitik makro değişim-dönüşüm süreçlerinin ana hatlarına tarihsel çerçeve başlığı altında kısaca değinilecektir. Sonrasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ve Gürcistan'ın günümüz göç ve göçmenlik süreçlerini etkilediği düşünülen kendilerine has sosyal, ekonomik ve politik değişim-dönüşüm dinamikleri ayrı ayrı incelenecektir. İlerleyen alt başlıkta, 1988-2018 yılları arasında Sarp Sınırındaki nüfus hareketlerinin istatistiksel analizine yer verilecek ve Doğu Karadeniz ve Gürcistan arasında bulunduğu iddia edilen göç sistemi ana hatları ile ortaya koyulacaktır.

Ardından, literatür taraması adı altında spesifik olarak tez konusu bölgeyi konu alan ve Türkiye ile dünyanın diğer sınır bölgelerinde gerçekleşen nüfus hareketleri kapsamında daha önce yapılmış akademik çalışmalara yer verilecek ve akademik sahadaki boşluk belirlenecektir.

2.1 TARİHSEL ÇERÇEVE

Doğu Karadeniz-Gürcistan hattı boyunca şekillenen Türk-Gürcü ilişkilerinin tarihi, devletler bazında Selçuklu dönemine kadar taşınsa da bölgedeki gündelik

hayat pratiklerinin üzerine şekillendiği tarihi süreç bu tez çalışması kapsamında 15.yy.dan itibaren bölgede etkili olmaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden günümüze olan dönemle sınırlandırılmıştır (Çoğ, 2007: 40, Tellioglu, 2007: 657).

15. yy.ın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmet'in düzenlediği seferlerle Doğu Karadeniz kıyıları ve Batum Osmanlı topraklarına katılmıştır (Topal, 2014:7). Böylelikle bölgede etkili olmaya başlayan Osmanlı Devleti, bu yüzyıldan itibaren Gürcistan üzerinde (zaman zaman tüm ülkeyi kapsayan) İran ile mücadelesini sürdürmüştür. 18.yy.dan itibaren Rusya'da bölgeye hâkim üçüncü ana aktör olarak Kafkaslardaki tarih sahnesine çıkmıştır (Başkan, 2011:28). Ve bir yüzyıl sonra, 1801'den itibaren Gürcistan'da artık Rus hakimiyetinden söz edilir olmuştur (Topal, 2014:16).

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile Kafkasya'da dengeler temelden değişmeye başlamış, Gürcistan coğrafyasında Osmanlı hakimiyeti son bulmuştur.1878 Berlin Antlaşması ile Batum, Kars, Ardahan ve Artvin ile birlikte Ruslara verilmiş, böylece Gürcistan'da hakimiyet 1917 Rus Devrimi'ne kadar tamamen Rusların eline geçmiştir (Topal, 2014:16). Bunun yanında, 1. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Kafkas Cephesinde ilerleyen Ruslar, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'da ilerlemiş, kıyıda Giresun, iç kesimlerde Erzincan'a kadar olan bölgeyi işgal etmişlerdir (Tekir, 2016:45). Rus Devrimi'nin vuku bulması ile Rusya cepheden geri çekilmek zorunda kalmış; imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Batum, Kars ve Ardahan'dan çekileceğini taahhüt etmiş, anlaşma şartlarında buradaki halkların "kendi kaderlerini kendilerinin tayin edecekleri" konusunda karara varılmıştır. Ancak, şartlar Gürcü ve Ermenilerce kabul edilmemiş, süreç Osmanlı ile yeni bir çatışma ve toprak sahipliği iddiasına dönüşmüştür. Süreç sonunda 1918 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan bağımsızlıkların ilan etmişlerdir. Ardından aynı yıl içerisinde Kars, Ardahan ve Batum için halk oylamasına gidilmiş ve bu şehirlerin Osmanlı yönetiminde kalması yönünde karar çıkmasına rağmen, bu karar bölgedeki yeni yönetimlerce kabul görmemiştir.

I. Dünya Savaşı'nı bitiren Mondros Mütarekesi'nden sonra da anlaşmazlık devam etmiş, Batum bir dönem İngiliz egemenliği altına girmiştir. Bütün bu anlaşmazlıklar sonucu, 1921 yılında Sovyetler Birliği Tiflis'i işgal etmiş ve Gürcistan'ı Sovyetler Birliği'ne katmıştır. Bu süreçten sonra 1921 yılına Sovyetler Birliği ve

Ankara Hükümeti arasında yapılan antlaşma ile Batum'un Gürcistan'a bırakıldığı deklere edilmiştir (Topal, 2014).

Türkiye'nin doğudaki bugünkü sınırlarının belirlenme süreci Batum'un Gürcistan'a bırakılması ile başlamış 1926 yılında Sovyetler Birliği ile sınırların netleştirilmesine yönelik bir protokol imzalanmıştır (Topal, 2014: 96). Ancak kuruluşundan bu tarihe Sovyetler ile yürütülen yakın ilişkiler II. Dünya Savaşı arifesinde Montreux Antlaşması görüşmeleri sırasında gelişen Türk-İngiliz yakınlaşmasına sıcak bakmayan Stalin Hükümeti'nin tepkili tavrı ve katı kapalı sınır politikaları ile birleşince hem Türk Sovyet ilişkileri sertleşmiş hem de 1937 yılında Sarp Sınırı 1988 yılına gelene kadar geçişlere tamamen kapatılmıştır (Akyüz, 2014:88-89). Topal (2014:96), bu süreci şimdiye kadar beraber yaşayan aynı coğrafya halklarının birbirinden ayrılması şeklinde ifade ederken; Akyüz (2014: 89), "Böylece bu sınır sadece iki ülke arasında çizilmiş bir sınır değil, aynı zamanda iki farklı ekonomik ve ideolojik düzen arasına çizilmiş bir sınır hâline gelmiştir" vurgusuna dikkat çekmektedir. Topal (2014) ve Akyüz'ün (2014) bu yorumlarına ek olarak denilebilir ki Dünya Savaşları ile birlikte sona eren bölgeye hâkim İmparatorluklar döneminin bitişi ve artık büyük cephe savaşları ile elde edilen toprak sahipliği üzerinden sürdürülen hakimiyet politikaları dönüşüme uğramaktadır. Sınırın kapanması dünya tarihinde ekonomi-politik kırılma noktalarının bir tezahürü iken, açılması iki kutuplu dünya düzeninin işlerliğini kaybetmesi ile olmuş bir diğer ekonomi-politik kırılma noktasıdır.

1980'lere gelindiğinde Soğuk Savaşın son yılları yaşanırken iki kutuplu dünya düzeninin işlerliğini kaybettiği bu dönemde yeni bir dünya düzenin yaklaştığı belirmeye yüz tutmuştur. Sarp Sınırının yeniden insan ve ticari hareketliliğe açılması bu dönüşümün paralelinde Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin ağırlıklı olarak ekonomik problemlerinin giderilmesi için bir çözüm denmesidir. Stalin döneminden başlayan soğukluk sonrasında süregelen mesafeli "siyasi ve güvenlik odaklı uluslararası ilişkiler" süreci, bu tarihten sonra başlayan ekonomik iş birlikleri ile çeşitlenmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin açıklık (glasnost) ile yeniden yapılanma (perestroyka) sürecinde yaptığı ekonomik dışa açılma hamleleri ve Türkiye'nin önceki dönemin statükocu tutumunun ardından aktifleşen dış politikasında ekonomik fırsat arayışı içindeki politik tutumu aynı döneme denk gelmiş ve her iki ülke açısından ekonomi alanında da ortak hareket edebilecek diplomatik bir zemin oluşturmuştur. Enerji alanında yapılan büyük çaplı iş birlikleri (1984 tarihli Doğal Gaz

Anlaşması gibi) bu zeminde ilk ikili girişimlerden biridir. 30 Ağustos 1988'de "Uluslararası Kara Taşımacılığı Sözleşmesi" imzalanarak Sarp Sınır Kapısı'nı karşılıklı geçişlere açılması yine bu sürecin devamı olarak her iki ülkenin sınır üzerinden ticareti geliştirmek amacı ile birlikte yaptıkları ortak hamledir (Oran,1996; Büyükkakıncı,2004; Akyüz, 2014).

Kapalı sınır sürecinin kırk beş senelik döneminde Doğu Karadeniz bölgesel değişim süreçlerini Türkiye'deki merkezi planlama ağırlıklı politikalar üzerinden deneyimlerken; Gürcistan'ın deneyimini daha radikal olmuş, ülke Sovyetler Birliği sürecinde ve sonrasında yapısal dönüşümler yaşamıştır. 1988 yılından bu yana ise, Sınırın açılması ile Doğu Karadeniz yine uluslararasılaşma tabanlı bir toplumsal değişim süreci yaşarken, Gürcistan bir büyük yapısal dönüşüm ile kapitalist ekonomi-politiğe geçiş yaşamaktadır. Daha geniş bir tarihsel değerlendirme ile 15.yy.'dan bu yana sınır coğrafyasının Türkiye tarafı Osmanlı topraklarına katılmasının ardından görece daha satabil bir politik değişim çizgisi sergilerken ("sınır komşusu Rus" algısı dışında hatırı sayılır etkisi oluşmayan 1. Dünya savaşındaki Rus İşgali sayılmaz ise); Gürcistan tarafı dünya tarihinde büyüklükleri ve yönetim sistemlerinin etkileri ile anılan birçok devletin himayesinden geçmiş ve ülke nihayet 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek ulus devlet olma sürecine adım atmıştır. İlerleyen başlıklarda sınırın her iki tarafındaki bu değişim-dönüşüm süreçleri göç pratikleri ile ilişkilendirilerek incelenecektir.

2.2 SARP SINIRI'NDA TOPLUMSAL DEĞİŞİM VE GÖÇÜN İKİ YÜZÜ: DOĞU KARADENİZ VE GÜRCİSTAN DENEYİMLERİ

Doğu Karadeniz Bölgesi ve Gürcistan coğrafyası makro perspektiften değerlendirildiğinde çeşitli devlet yönetim sistemleri etkisinde oluşan yapısal ve bölgesel değişim-dönüşüm süreçleri yerel süreçlerde birbirinden farklı mikro karşılıklar bulmuşlardır. Bu bölümün amacı bahsi geçen yapısal, bölgesel ve yerel dönüşüm dinamiklerini tarihsel perspektifte ülkeler özelinde nüfus hareketlerine yansıma halleri ile birlikte değerlendirmek, böylece bulgularda ortaya çıkan tarihsel hafızanın arka planını resmetmektir.

2.2.1 Doğu Karadeniz'de Toplumsal Değişim ve Göç

Doğu Karadeniz göçünün karakteristiğini Cumhuriyet öncesi dönemden bu yana şekillendiren üç temel etken vardır. Bunlardan ilki ve en göze çarpanı bölgenin ekonomik kaynak oluşturma kapasitesinin yetersizliğidir. İkincisi, savaşlar ve

bölgede hâkim ülkelerin yönetsel-yapısal değışimleriyle makro politik dengelerin yeniden yapılanması dolayısıyla zaman aralıkları ile yeniden şekillenen göç ve sınır politikalarının etkisidir. Üçüncüsü ise göç olgusunun bizzat kendisi olup, bölgede Cumhuriyet öncesinden bu yana sürekli yaşanan göçlerle oluşan göç kültürlenmesi ve göç-göçmenlik hafızasıdır. İlerleyen alt başlıklarda bu konular açılarak Doğu Karadeniz'in göç karakteristiğı ortaya koyulmaya çalışacaktır.

2.2.1.1. Ekonomik ve Politik Kırılma Noktaları ile Değişen Göç Rotaları

Emiroğlu (2010) Doğu Karadeniz coğrafyası için cumhuriyet öncesi dönemden bu yana ekonomik kaynak oluşturma süreçlerini tarımsal üretim ile ilişkilendirmiştir. Bunu şu şekilde ifade eder:

“Ailenin genişleyip küçülmesi, kapalı ekonomik üretimi sürdürmesi veya pazar için üretim yapması, ek iş gücü olarak tarım işçisi kullanılması veya gelir amacıyla işçilik yapması aile bireylerinin köylülük dışında bir zanaat sahibi olması veya gurbete gitmesi, okuma yolunu seçip seçmemesi toprağın verdiklerine bağlıdır.”

Ve tespitini “tarımın geçirdiğı dönüşümleri, üretim teknikleri açısından değil, pazarlanabilir ürünlerin farklılaşması açısından ve ölçeğı üstünden saptamak gerekmektedir” şeklinde tamamlar. Aynı çalışmasında Emiroğlu (2010) kapalı ekonominin hâkim olduğu dönemi “mısır kültürü” olarak sıfatlandırırken, Trabzon için fındık üretimini tüketim toplumu ile ilişkilendirerek inceler. Bu tespit hemen hemen bütün Doğu Karadeniz'in tamamı için genelebilecek bir tespit olup Trabzon'un batısında kalan kısım için bu fındık örneğı geçerli iken, doğusu için fındığın yerini çay almıştır.

Bahsi geçen kapalı geçimlik ekonomi ile yeterli geçim kaynaklarının oluşturmaması, Cumhuriyet öncesi dönemde bölge insanı için ekonomik kaynak arayışlarının başında göç alternatifini (askerlik, denizcilik diğer öne çıkan seçeneklerdir) ön plana çıkarmıştır (İpek, 2018: 113). Osmanlı coğrafyasında “istihdam sahası ve işgücü arzının bir arada bulunmaması” anlamında en problemli bölge İpek (2018: 103) tarafından Trabzon ve civarı olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda dönemin bir başka gerçekliğı karasal ulaşım imkanlarının yetersizliğı ve zorluğudur. En tercih edilen ulaşım türü olan deniz ulaşımı ise, özellikle 19. yy. başlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin imzaladığı anlaşmalarla Karadeniz'in yabancı gemilere açılması ve buharlı gemilerin icadı gibi meydana gelen yenilikler

ile öncesinde olmadığı kadar bölgede canlılık kazanmıştır. Öyle ki İstanbul-Samsun-Trabzon-Batum hattında düzenli seferlerin sıklığı artmış 1898'a gelindiğinde haftanın beş günü ulaşım mümkün hale gelmiştir (Baskıcı, 2012: 36,40,41). Bu şartlar altında İpek (2018: 105) aile göçünün yasak olduğu ve "gurbetin aile reisinin görevi" olarak görüldüğü Osmanlı döneminde Trabzon üzerinden gerçekleşen deniz yolu ağırlıklı erkek göçü rotalarının ülke içinde Zonguldak ve İstanbul yönüne, ülke dışında özellikle 1870'li yıllar sonrasında Karadeniz ve Kafkas coğrafyasına doğru yol aldığını bildirir. Rus modernleşmesinin pozitif ekonomik etkisi ile Kafkas coğrafyasında işgücü arzının artışının, Osmanlı Karadeniz'inde karşılanamayan iş gücü talebi ile aynı döneme denk gelmesi göçleri tetiklemiştir. Araştırmacıya göre, işçilik ve ticaretin temel uğraş olduğu bu göçlerde Batum, Osmanlılar için "ilk durak ve kavşak noktasıdır". Tanzimat Dönemi ile birlikte bölgede yaygınlaşmaya başlayan gurbetçilik akımı Kafkaslar ve Kırım'da yılda "on beş bin işçi, elli bine yakın ticari geçişi" kapsamaktadır. Gurbetçiler Batum üzerinden "Petersburg, Odessa, Sivastopol, Moskova, Kırım, Mugilov, Berdiveç, Vilnius, Grodno, Minsk, Rostov, Yalta, Riga, Riyazan, Kefe, Kazan, Tiflis, Gence, Kiev, Varşova, Soçi, Poti, Sohum" a gidebilirken aynı zamanda Romanya ve Bulgaristan'da diğer göç rotaları olarak belirmiştir (İpek, 2018: 122). Bu geçişler çoğunlukla kısa süreli pasaportlar üzerinden yapıp, genellikle mevsimsel niteliktedir ve günümüz literatüründe döngüsel göç tanımına girmektedir. Bu dönem göçlerinde İpek'in (2018: 106) dikkat çektiği bir başka nokta ise göçlerde grup yapısına rastlandığını belirtmesi ve kesin olmadığını vurgulamakla birlikte "daha ziyade bireysel olarak bilinmeze yelken açıyorlardı" ifadesi ile bireysellik vurgusudur. İpek'in (2018), çalışmasında çizilen bu göç rotalarının Rize ve Batum arasındaki hareketli nüfus üzerinde çalışan Gümüş (2012: 71) tarafından da doğrulanmış, araştırmacı Rizelilerin daha çok ticari faaliyet amacı ile Batum'u tercih ettiklerini belirtmiştir. Gümüş'ün çalışmasında Rizeli tüccarların bazılarının yirmi seneyi aşkın Batum'da yaşam deneyiminin olduğu belirtilmiştir.

Şimşek (2017), dönemin Osmanlı coğrafyasından Kafkaslara doğru yapılan 19. yy. göçlerini, Rusya'nın din temelli nüfus politikaları açısından değerlendirmiştir. Araştırmacının ifadesine göre Karadeniz Bölgesi, sınır bölgesinde olması sebebi ile bölgedeki konsolosluklar aracılığı ile yürütülen Rusya coğrafyası hedefli Gayrimüslim göçü teşviki açısından Ruslar tarafından özel bir öneme sahiptir. Rum ve Ermenilerin bu politikanın odağına yerleştirildiğini belirten Şimşek (2017:253),

1857 yılına gelindiğinde, on beş bine yakın Gayrimüslim 'in bu amaçla hizmet edecek şekilde göç ettiğini bulgulamıştır.

Bu politikanın bir başka sonucu olarak, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan toprak kayıpları Kars, Ardahan ve Batum'da yaşayan Müslüman ve Türk nüfus için bu göç rotasının Anadolu'ya çevrilmesine sebep olmuştur. 93 Harbi muhacirleri olarak bilinen göçmenlerin ilk uğrak yeri Trabzon olmasına rağmen, çoğunluğu burada kalıcı olmamışlar ve "Samsun, Kastamonu, Ordu, Adapazarı, Sinop, Kocaeli, Konya, Eskişehir, İzmit, Şile, Niksar, Merzifon, Bursa, Malatya, Rize, Yozgat, Kayseri, Düzce, Fatsa, Giresun gibi vilayet ve kazalara yerleştirilmişlerdir" (Aslan, 2014:59.) 1905 Rus Devrimi dönemine gelindiğinde yaşanan askeri, siyasi, etnik ve ekonomik krizler sonrasında bölge Osmanlı halkı için hem güvenlik açısından tehlikeli, hem de ekonomik açıdan yetersiz hale gelmeye başlamış, muhaceretin yanı sıra bu rota üzerinden yaşan iş gücü ve ticari amaçlı Doğu Karadeniz kaynaklı göç yolları da tersine dönmeye başlamıştır (İpek, 2018: 127 ve Turan,2019: 335). 1909 yılında, Ruslar sınır bölgesi geçişlerine yasaklamalar getirmeye başlamışlardır (Aslan,2014: 45). Bölgedeki nüfus hareketliliğini ekonomik kaynak arayışı üzerinden çalışmasında değerlendiren bir başka araştırmacı olan Turan (2019: 105), Rize ve Sürmene'de balıkçılıkla geçinen halkın "mevcut tarım alanlarının ve mahsulün yetersizliği nedeniyle perişan hâlde olduklarını öne sürerek Rus sularında avlanabilmek için Rus vatandaşlığına" geçiş yaptıklarını belirtir. Ancak bu çözüm yolları göç rotasının tersine çevrilmesini önleyememiş ve dönem şartları ağır basmış Doğu Karadeniz kaynaklı göçmenlik süreçleri Karadeniz ve Kafkas coğrafyasından ülke içi ve başka yurt dışı destinasyonlara (Avrupa ve Amerika'ya doğru) yönelmeye başlamıştır. Birinci dünya savaşı ile Anadolu'da başlayan Rus İşgali halkın daha da iç bölgelere göç etmesine sebep olmuştur. 1917 Rus Devrimi'ne kadar devam eden süreç bu şekilde devam etmiş, Brest Litovsk Antlaşması ile Rusya Batum'a kadar geri çekilmiş ancak göçler 1930'lu yıllara kadar devam etmişlerdir (Arslan, 2014: 59)

Göçün yön değiştirmesi dönemindeki geçiş sürecini Emiroğlu (2010: 111) şu şekilde anlatır:

"Doğu Karadeniz ve Trabzon, Birinci dünya savaşının sonunda açlık sınırına gelmiştir. İşgal muhacirlik, mübadele, ilişkiye kapanan Sovyet Sınırı ve Karadeniz'in bu ucunun dışa kapalı bir göl haline gelmesi (Trabzon üzerinden geçen İran transit ticaretinin de sona ermesi) bölgede kır şehir ilişkilerini ve piyasa ekonomisini sarsmıştır. Bölgenin geçimin sağlanabilmesi için

Cumhuriyet Hükümetlerinin bulduğu çare fındık ve çaydır. İkinci dünya Savaşının etkisi nedeni ile kaplı ekonomi ve nakit darlığı bir dönem daha sürmekle birlikte, ulusal ve uluslararası ürün haline gelen bu iki bitki, 60'lı yıllardan itibaren artan derecede kıymet kazanmış, zamanla mısırın tütünün yerini almıştır. Fındık ve çay üretiminin, mısır üretiminden farklı olmayan yönü, gene kadın emeği ile sömürülmekte oluşudur. Farklı yönü ise, yıllık bitkiler olmamaları ve kapalı ekonomiyi beseleyecek gıda ürünleri değil salt piyasa ürünleri olmalarıdır.”

Yazarında bahsettiği üzere Kafkasya'da göç yollarının kapanması, savaş şartları ve açlık sınırına varan ekonomik çaresizlikle birleşince; çay ve fındık ekimi kalkınma planlarında pazarlanabilir tarımsal üretim oluşturmaları açısından devlet politikası olarak yaygınlaştırılmaya başlanmıştır. Bu plan beklenen çıktıyı vermiş ve Bölge tarihinde özellikle kırsalda (Trabzon limanının ekonomik etkisi v.s. gibi spesifik durumlar sebebi ile bölgedeki bazı yerleşimleri bu genellemelerin dışında tutmak lazım) ulaşılamayan refah düzeyine çay ve fındık sayesinde erişilmiştir. Doğu Karadeniz insanı Rize'den bir başka örnekle çayla dönüşümü şu şekilde ifade eder:

“Bir Gün geldi, bu çileli hayatın yakarışları tanrıya ulaştı. Fadime Teyzenin <Uşağım yapraklar kadar altunun olsun> duası kabul olarak gerçekten yapraklar altın oldu. Ve çay yaprağı bu memleketin çehresini değiştirdi.

...Eskinin uçuk benizli çocukları yerine yanağına fiske vursanız kan fışkıracak yavrular görürsünüz.

...Gurbete veda edilmiş, çocuk babanın kontrolü altına girmiş ve ailede sinir buhranlarının yerini neşe sıhhat ve huzur almıştır.

...Burada üzüntüyle acı bir gerçeğe değinmeden geçemeyeceğim: Cemiyette madde ve mananın dengeli gelişmemesi kemalin baş faktörüdür. Çayeli'nde madde manayı geçmiştir. Darlık kadar muvazenesiz varlığın da kötü tecellileri oluyor.” (Morgil, 1970, s.4).

Fındık ve çay ekonomileri aile temelli ekonomik iyileşmenin önemli etkenleri haline gelirken, yukarıdaki örnekte “mana” sıfatı ile yer bulan toplumsal değişim eş zamanlı olarak sağlanamamış, ekonomik kalkınmaya sosyal kalkınma denk eşlik edememiştir. Rize halkı bu süreci deyimleşmiş bir şekilde “medeniyetten önce paranın girdiği şehir” olarak tanımlar.

Emiroğlu (2010: 113-114) tüketim kültürü olarak ifade ettiği refahın arttığı bu ekonomik dönemeçte, kırsal nüfusun aynı zamanda kentleşme sürecine de girdiğini ve vadi temelli yerleşim sisteminin kendine has geleneksel sosyal yapısının da tüm bu olguların etkisi ile çözüldüğünü ifade eder. Ona göre,

“70’li yıllarda fındık, çay para getirip ve Almanya gurbeti, bildik özlerden uzak yaşam deneyimleri ve para kazandırınca, köylerdeki eski kimlik, aidiyet ve hiyerarşi ilişkiler değişti... Ayaklar baş olmuştu... 60’lardan 80’e kadar Trabzon’da derece derece siyasal temsilin ağalık sisteminden uzaklaşmaya başlaması, halkla devlet ve köyle şehir ilişkisinin değişimini izleyecekti...70’li yılların görece genişleyen ekonomisi, din ve örfe dönüşü değil, hızlı bir değişim, klasik aile yapısından kurtulma ve tüketme arzusunu mümkün kılmaktaydı...Osmanlının son dönemlerinden başlayarak **son üç kuşakta yaşanan yani bütünü bir ömür boyunca (dede-torun ilişkisiyle) birinci ağızdan hikayeleştirilebilen süre içinde gerçekleşen toplumsal değişimin en etkili sonucu , Trabzon dışı yaşamlara duyulan özlem olarak nitelenebilir.** 1830’larda başlayan yeni teknolojiler ve ilişkilerle Trabzon liman burjuvazisi denilen ekonomi ve yaşam biçimi beslerken, kırsal kesimde coğrafi koşulların elverişsizliği nedeniyle, üretim teknolojisi açısından bir değişiklik yaşanmayacak, gündelik yaşam kolaylıklarının açısından teknik donanımların değişmesi ise (başta yollar ve elektrik) 1980’i bulacaktır... Trabzon şehrinin dolmuş işleyecek kadar büyümesinin arkasında bu nüfusu şehre çeken sanayileşme veya başlıca bir sektörel gelişme bulunmamaktadır, söz konusu nüfusun geldiği yörelerdeki köyden kaçıştır...Teknolojik donanım elde edilebildiğinde ve yaşam ataların usulünden bu kadar farklılaşabildiğinde, bu değişmeyen dağ orman, yağmur, çamur ve dumanda durmanın bedelini kim niçin ödeyecekti?”

Emiroğlu’nun (2010) ifade ettiği gibi göçler artık nitelik değiştirmiş, ekonomik problemlerin eskiye nazaran çözülmesi göçü önlemeye yetmemiş, yaşam tarzı arayışları ve kent merkezli toplumsal düzene geçiş ihtiyacı göç süreçlerinde etkili olmaya başlamıştır. Bu dönem göçlerinin bir diğer özelliği de özellikle kır-kent nüfus hareketlerinde kadın ve aile göçlerinin göç süreçlerine dahil olmasıdır. Geldiğimiz noktada Beyaz (2019) çalışmasında Doğu Karadeniz’e genellenebilecek haliyle Rize kaynaklı göçlerin sebeplerini eğitim, evlilik, vasıfsız iş gücü arzı ve girişimci-tüccar olma amacı olarak sıralamıştır.

Görüldüğü üzere çay ve fındık üretiminin yaygınlaşması bölge açısından göç süreçleri odağında değerlendirilecek başka bir dönemselliğin sosyo ekonomik anlamda baskın unsurudur. Piyasa değeri olan ürünler yetiştirmek hem hane halkı gelirini arttırmış hem de kentleşme süreçleri ile birleşerek bölgenin sosyolojik yapısının değişmesinde önemli etkileri olmuştur. Doğu Karadeniz henüz değişen toplumsal yapısını sindirememiş, çözülen kırsal değerler sisteminin yerine tüketim kültürünün yanında tatmin edici bir kentlilik koyamamışken; Sovyetlerin dağılma sürecindeki ekonomik hamleleri, Türkiye’nin dönemin dışa açılma politikaları ile birleşince Sarp Sınırının meta ve insan geçişlerine açılması ile yeni bir toplumsal değişim dinamiğinin rüzgarıyla sarsılmıştır. Bölge açılan Kapi’nın etkisi ile uluslararasılaşma sürecine girmiş, Sovyetlerin dağılması ile ekonomik çöküş

yaşayan eski Sovyet ülkeleri vatandaşları için bir umut mekânı haline gelmiştir. Bu beklenmedik ani ve hızlı karşılaşma bölgede ilk olarak sınır ve bavul ticareti olguları deneyimlenmiştir. Akabinde bu ticaret mekansallaşmış ve kurulan Rus pazarları bölgede yaşanan döngüsel göçün karşılaşma mekanları haline gelmiştir. Bu iki olguya paralel olarak toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yerelde yeniden şekillenmesi ve Nataşa krizi yaşanmıştır (Yükseker, 2004, Aksoylu, 2012). 90'lı yıllara damgasını vuran bu karşılaşma sahaları etkilerini 2000'li yıllarla gelindiğinde kaybetmiştir. Sonraki dönemde Gürcistan ağırlıklı eski Sovyet ülkesi vatandaşları yoğunluğu olarak mevsimlik tarım işçiliği (çay ve fındık ağırlıklı), ev içi ve hasta bakım hizmetleri olmakla beraber vasıfsız işçi piyasasında istihdam edilmeye başlanmıştır (Özbey, 2017 ve Güzel, 2019). 2000'li yıllar aynı zamanda Türk nüfus için sınır geçişlerinin turizm ve ticaret yoğunluklu olarak arttığı zamanlara denk gelir. İlerleyen bölümlerde bu konu detaylı işleneceği için bu bölümde dönüşümün ana noktalarına kısaca değinmekle yetinilmesi tercihe edilmiştir.

2.2.1.2. “Götmek ile Geride Kalmanın” Göç Süreçlerinde Oluşan Anlamları ve Değişen Göçmen Rol Model Algısı

Bir önceki başlık alt altında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin modern göç tarihi değerlendirilmiş olup, Tanzimat döneminden günümüze göç rotalarının şekillenmesinde daha çok siyasi gelişmeler etkili olmuşken, göç türleri ve göçmen tipolojileri daha çok ekonomik dönüşümün geleneksel toplumsal yapıyı yeniden şekillendirmesi etkisi ile belirli hale gelmiştir. Bu yeniden şekillenmenin en isabetli analizini önceki başlıklarda işlendiği hali ile Emiroğlu (2010) “Trabzon Sen Ne Yetiştirirsin” isimli yazısı ile yaparken, toplumsal çözölmeyi 19.yy.dan başlatarak “Trabzon dışı yaşamlara özlem olarak” ifade etmiştir. Bu tespit göçmen aktörlerin göç akışlarını şekillendirmeleri açısından büyük öneme sahiptir ve aşağıdan yukarı bir okuma olması itibari ile değerlidir. O'na göre göçmenin sebebi zamanla geride kalanlara destek olma motivasyonu ile ekonomik kaynak arayışından kendi yaşam standardından (köyden, aileden, memleketten) kaçış sebepli göçlere evrilmiştir. Emiroğlu (2010: 121) analizinde, toplumsal yapıdaki değişimin Sarp Sınırının açılması ile şekillenme sürecine oldukça kısıtlı bir yorum getirerek şu ifadeyi kullanmıştır: “Üretimin temel yapısı değişmeden, statünün bu kadar bozulması, örfে ciddi zarar vermiştir. (Nataşa gerçeğini anımsatarak, nice Karadenizlinin dünyasının şaşırdığını nesnel bir olgu olarak vurgulamak gerekir.)”. Ekonomik temelli toplumsal yapı dönüşümleri ve göç ilişkisine kısmen değinen bir diğer araştırmacı olan Beyaz

(2019), tez çalışması kapsamında bir katılımcının Rize göçünü dönemlendirmesini referans alarak “1950’den bu yana yaşanan süreci gurbetçiden göçmene dönüşüm” olarak tanımlamıştır. Yazarın göç süreçlerinde Türk tarzı duygulanımlar ile ilişkilendirdiği gurbetçi tipinin toplumumuz göç pratikleri nezdinde zamansızlık özelliğini hesaba katmadığını göz ardı etmemek gerekir.

Emiroğlu’nun (2010) kapalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde yaşanan toplumsal değişim süreçlerinin izini takip ederek her iki dönemde geride kalmanın toplum nezdinde en belirginleşen anlamı kaybeden olmaktır. Bu temayı konu alan bir bilimsel çalışma henüz yapılmamış olup bölgede üzerine yayınlanan bazı dergi, hatırat ve araştırma yazılarında bu konunun izine rastlanmaktadır. Şişman (1975: 18) yerel bir dergide yayınlanan “Bitsin Artık Bu Çile” isimli yazısında bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Çamlıhemşin erkeklerini iki grupta toplayalım:

A gurbette çalışanlar

B gurbete hiç çıkmayıp da köyde yaşayanlar

a) Gurbetden gelen erkek çok çalışmıştır. Kendisini dinlenmeğe haklı bulur. Kahve köşelerinde vakit öldürerek de dinlendiğini zanneder hem kendini hem etrafındakileri aldatmaya çalışır.

b) Hiç gurbete çıkmayıp köyde yaşayanlar. İşte esas sorun bunlardır. Bunlar ne işe yaradıklarını kendileri bile bilmezler. Gözleri kapalı, kendilerine verilenle yetinen, karısına, çocuğuna, kardeşine ve gurbetteki yakınlarına her bakımdan yük olan bu insanlar inatçı, geri düşünceli, dedikoducu ve çok şey bildiğini zanneden kişilerdir. Bu durumlarından memnun, yaşamlarını değiştirmez, etrafına yararlı olmak için en ufak bir çabada bulunma zahmetine katlanmazlar.

İşte bu iki grup erkekte çalışmaya şafakla başlayıp gün kararınca kadar işini sürdüren yorgun kadından kahve dönüşü iş bekler. Kadının yorgun olduğunu, yaşamını sürdürmek için çeşitli sosyal haklardan mahrum olduğunu düşünmezler. Onlar sadece akşama ne yemek yiyeceğini, kimi yemeğe çağırıp, kime yemeğe gideceklerini düşünürler. Evin erkeğinin sıcak suyu hazır olmalı, çorapları çıkarılmalı ve ayakları yıkanmalıdır. Çünkü evin erkeği kahvede yorulmuştur, saygı duyulması gerekir.

Peki ama nedir bu kadının cefası, erkeğin sefası. Kadının hiç mi yaşamaya hakkı yoktur. Kadın erkeğe hizmet etmek, tarlada, bahçede, ahırda ve evde çalışmak için mi yaratılmıştır.

Kadın köylü kadın olsada dinlemek, gezmek, eğlenmek ve bir arkadaşıyla oturup sohbet etmek, dertleşmek ister.

Siz erkeklerce kadın duymasını, düşünmesini, hissetmesini, bir fikre sahip olmasını ve hatta sevmesini bilmeyen yaratıklardır.”

Şişman’a (1975) göre geride kalan gurubun en kaybedeni varoluş mücadelesi veren kadındır. Gurbete gitmemek ise erkekleri kendi arasından hiyerarşik bir şekilde kategorize eder ve gurbete gitmeyen erkek “işe yaramaz” olarak bu

hiyerarşinin kaybeden grubu olarak konumlanır. Gitmek ise kapalı ekonominin erkek göçünde kahraman fedakâr erkek göçmen tipolojisini ön plana çıkarır. Biryol'un (2010: 120-122) Gurbet Pastası isimli incelemesinde kahraman göçmenler şu sözlerle ifade bulur:

“Beş yıl boyunca güneşin nerede doğup nerede battığını görmeden çalıştım.”

“...Dedemin babası çok çalışkan bir adammış, öyle ki üzerine kıldan bir gömlek giyermiş beni rahatsız etsin ve çalışmaya devam edeyim diye! Aralıksız üç gün çalıştığı olurmuş.”

Göç içe dönüp, göçmenlerde kentlilik örüntüleri görülmeye başladığında bu kahraman tipoloji ardından gelecek göçmenler için motivasyon unsuru olan şehirli bir göçmen rol modele yerini bırakır. Sazkaya (2012: 12) Farzet ki Dönmedim isimli hatırat kitabında kendi anılarındaki bu tipolojiyi şu şekilde anlatır:

‘Dursun Ali Dayı’yı bizzat görme ve tanıma fırsatını buldum. Gördüğüm kişi hayal ettiğimden de görkemli, yakışıklı kentli, ilerlemiş yaşına rağmen dinamik ve yanı zamanda bilgeydi. Boşuna değilmiş çocukluğumun kahramanı olarak gönlüme koyuşum diye geçirmiştım içimden. Başında fotr şapkası, kravatı, muntazam traşlı parlak yüzü, mavi gözlü, uzun boylu, bakımlı haliyle tam bir kentsoylu, Fırtına Deresince heybetli bir Hemşin beyefendisi. Duruşu, konuşma başarısı, hasılı karizması beni çok etkilemişti. Hemşin vadisinin duayen müteşebbisi olduğu, pek çok genci fırıncılık ve pastacılık ile buluşturduğu, azmi cesareti, mesleğe olan tutkusu, gurbetteki sabrı bir destan gibi dilden dile dolaşırdı bizim oralarda.’

Ve nihayetinde Sazkaya'nın hatıratın ilerleyen kısımlarında pazar ekonomisine geçişle değişen toplumsal değerler sisteminde daha imkanı hale gelen gitmek, kendini gerçekleştirmek ve Emiroğlu'nun da (2010) vurguladığı doğrultuda coğrafyanın kaderinden kurtulmaktır.

‘Çocukken buralardan bir an önce büyüüp gitmenin ve hatta kurtulmanın yoluna bakardım. Zor gelirdi buralar. İnek gütmek, odun kesip taşımak, ot biçip kurutmak hele ki altında hakikaten zordu. Köyde yaylalarda inek peşinde gelecek göremiyorduk. Büyüklerimiz haberi bunu ezberletirdi bizlere. Hem istikbal olsaydı 1880’den beri gurbete gitmezlerdi atalarımız. Neticede bende onların yolundan gittim işte’ (Sazkaya, 2012: 130).

Bu çalışma ekonomik değişim odakları bağlamında Emiroğlu'nun (2010) kapalı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş dönemlendirmesine, üçüncü bir dönem olarak piyasada uluslararasılaşma sürecini ekler. Sarp Sınır Kapı'nın

açılmasından bu yana bölge küreselleşmeye yüz çeviren ekonomilerin etkisi altında kalmış ve artık piyasa ekonomisi ile yakalanan tüketim toplumu yapısının başka bir boyutuna geçilmiştir. Halen yaşanagelen bu dönemde bölge ile Eski Sovyetler Birliği ülkeleri arasında yoğun nüfus akışı gerçekleşmiş hem yeni göç rotaları, hem yeni nüfus hareketi türleri, hem de göçmen tipolojileri toplumsal düzene eklenmiştir. Bölge insanın göçmek ve göçmen rol modellerle kurduğu ilişki bu dönemde daha anti kahraman karakterlere atıf yapan sıfatlarla anılmıştır. Bu tez çalışmasının odak noktasını oluşturan bu değişim ilerleyen bölümlerde saha çalışması bulguları ile değerlendirilerek aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2.2.2. Gürcistan'ın Toplumsal Dönüşüm Dinamikleri ve Gürcü Göçü

Gürcistan Devleti resmi tarih söyleminde ülke geçmişini M.Ö. 4.yy'a kadar Doğu Gürcistan'da Kral Parnavaz tarafından kurulan Kartli Krallığı'na kadar dayandırılmaktadır. Bu uzun tarihsel söylemde geçmişin en önemli kültürel dayanaklarından biri olarak kullanılan ilk Gürcü alfabesi bu dönemle ilişkilendirilir. 1. yy.da ülkeye ulaşan, 4.yy.da yaygınlaşmaya başlayan Hristiyanlık bu resmi söylemin bir diğer kilit parçası olarak karşımıza çıkar. 11.yy.da askeri ve kilise reformları ile tanınan, “**kurucu**” sıfatı ile anılan IV. David ve 12.yy.ın sonunda tahta geçerek Gürcistan'ı Anadolu'nun en güçlü ülkesi haline getirip **altın çağını** yaşattığı kabul edilen Kraliçe Tamar dönemleri ülkenin en parlak dönemleri olarak kabul edilir. Gürcistan devlet yönetiminin resmi söylemi (muhtemelen ilgili dönemlerin başkent coğrafyaları üzerinden düşünülerek) 5.yy.da Pers istilalarıyla başlamak üzere, 14.yy.da Moğollar tarafından fethi, 18.yy. başlarında Türk işgalleri bahsi geçmektedir. 18.yy. sonunda Rus İmparatorluğu'nun gücünü kabul eden Gürcistan iç işlerinde bağımsız, dış ilişkilerinde İmparatorluk etkisinde anılmaktadır. 19.yy.a gelindiğinde ülkenin hem idari hem de dini olarak Rusya hakimiyetine girdiği kabul edilir. Bu anlatıya göre, 1917 yılında Rus Devrimi sonucu bölgesel politikanın değişmesiyle 1918 yılında Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti geçici hükümeti kurulmuş, aynı sene Gürcü Kilisesi bağımsız bir kilise olma unvanını geri kazanmıştır. Gürcistan'ın bağımsızlığı 1920-21 yıllarında çeşitli ülkeler tarafından tanınmış, ülke 1921 yılında bağımsızlığını tekrar kaybederek Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti olarak varlığını devam ettirmiştir. Ülke 1991 yılında bağımsızlığını ilan ederek bugünkü Gürcistan Cumhuriyeti kurulmuştur. (Gürcistan

Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi, 2019 ve Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti Resmi İnternet Sitesi, 2019.)

Broady (1999) ve Topal (2014) bu resmi söylemin dışarıda bıraktığı 15.yy.-18yy. aralığına büyük bir parantez açarlar. Her iki yazarda, 15.yy.da Fatih'in Gürcistan topraklarına sefer düzenlemesi ile başlayan Osmanlı etkisinin, 16.yy.da Osmanlı-İran mücadelesine dönüştüğünü ve 1555 Amasya Antlaşması ile Gürcistan'ın batı kısmı Osmanlı, doğu kısmı İran hakimiyetine girdiğini ifade eder. Osmanlı hakimiyeti özellikle Acara bölgesinde üç yüz yıldan fazla sürmüştür. Türkiye sınırındaki bu bölge günümüz nüfus hareketleri açısından sınırın Gürcistan tarafı için en yoğun uluslararası karşılaşma sahası olması anlamında önemli olduğu gibi, tarihsel anlamda da İslam ve Ortodoks Hristiyanlık açısından yaklaşık bin yıllık bir medeniyet geçişi bölgesi olarak anılmaktadır (Broady,1999: 3).Millet sistemini bölgeye taşıyan Osmanlı etkisinde İslam'a geçişler hızlanırken, buna paralel olarak 16.yy.a Ortodoks Hristiyanlığın en güçlü temsilcisi ve koruyucusu olan Ruslar Karadeniz'de etkili olmaya başlamışlar, bu dini misyonları ile Gürcüler için önemli bir potansiyel partner haline gelmişlerdir (Topal,2014:11). 17.yy. Gürcistan topraklarında Rusya'nın da zaman zaman müdahil olduğu Osmanlı-İran mücadelesinin coğrafi sahnesidir. 18.yy. başlarında gücünü toparlayan Gürcüler için yeni bir araya geliş söz konusu olup matbaanın kurulması gibi kültürel alanda önemli atılımlar bu yüzyıla denk gelir. Bu gelişme dil ve edebiyatı toplumsal yapı taşı sayan Gürcüler için oldukça önemlidir (Topal, 2014: 14). 1783 yılına gelindiğinde Türklerden kurtuluş umudu olarak Ruslarla Türklere karşı ittifak yoluna gitseler de bu birlikte hareket etme hali Rusya'nın 1801 yılında Rusların Gürcistan'ı ele geçirmesi ve bölgede Ruslaştırma politikasının başlamasının, kısaca yeni bir işgalin, bir ön adımı olmuştur (Topal, 2014:17). Osmanlı'nın 19.yy..da Balkanlarda da Rusya ile karşı karşıya gelmesi, yönetimin Doğu Karadeniz ve Acara Bölgelerindeki hakimiyetini zayıflatmış, bu yönetim boşluğunun etkisi ile "unutulmuş" nitelikteki bölgede derebeyleri güç kazanmış ve yönetimi domine etmişlerdir (Broady,1999:16). 19. yy.da Gürcistan'daki mücadelenin adı Osmanlı-Rus-İran mücadelesi olmuş iken, yüz yıl aynı zamanda Gürcü entelektüeller tarafından yayılan Gürcü milliyetçiliğinin de yükselmeye başladığı bir yüzyıldır. O dönemde etnik kökenleri dikkate alınmaksızın "Türk ya da Tatar" olarak anılan Acaralı Müslümanlar arasında da Gürcü kimliği ve milliyetçiliği ön plana çıkmaya başlamıştır (Broady,1999:22).

Broady (1999: 15) 19.yy.ı Gürcistan için “uzun ve şiddetli yüzyıl” olarak tanımlar. Bütün bu güç mücadeleleri arasında Ruslar yayılmalarını sürdürmüştür. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Rus hakimiyeti Acara Bölgesini kapsayacak kadar ilerlemiştir. Turan (2019: 358), siyasi sınırların yeniden belirlenmesine rağmen halkın yaşam biçimine çok fazla müdahale edilmesinin Acara 'da her iki devlet yönetimine de aşına bir nüfus oluştuğundan bahseder. Böylece güncel olarak hala etkisini koruyan bu çok bileşenli toplumsal yapı sınırın Gürcistan tarafında şekillenmeye başlamıştır.

Rusların ülkedeki yayılma politikalarının bir diğer ayağı da yeni inşa edilen demir yolları üzerinden Kafkas coğrafyasında Karadeniz ve Hazar Denizi etrafında şekillenen ticaret ağlarının oluşmasıdır. Önceleri Poti limanı üzerinden Karadeniz'e ulaşan bu ticari ağ açısından Poti yeterli olmayınca, Osmanlı etkisini zayıflamaya başladığı Batum hedef coğrafya haline gelmiş ve nihayetinde 1877-78 Osmanlı Rus savaşı sonrasında yapılan Berlin Antlaşması ile Ruslara kalmıştır. Bu gelişme ile demiryolu ağlarının Batum'a ulaşması birbirini izlemiş ve kısa sürede Batum Bakü petrollerinin kilit nitelikte transfer merkezi olmuştur (Turan, 2019: 359). Dünya petrol pazarındaki Amerikan gücünün yanına Rusya'nın isminin de yazıldığını ifade eden Turan (2019: 360) bu durumu Rus-Amerikan rekabetinin başlangıcı sayılabilecek bir gelişme olarak ifade eder. Rusya'nın limanların yanı sıra bölgedeki madenlere önem vermesi ve bölgeye yaptıkları büyük ölçekli yatırımlar bölgenin Avrupa ülkelerince de önem kazanan bir coğrafya olmaya başlamasını tetikler (Turan, 2019: 360 ve Ekinci, 2007: 67).

Rus idaresi altında yeniden yapılanan Batum kısa sürede hem ekonomik hem de modern şehirli imajı ile bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Ruslar için tatil ve sağlık turizmi merkezi kimliği kazanan sosyo kültürel anlamda fark edilir derecede gelişen Batum, Osmanlı açısından oluşturduğu işgücü arzı ile bu dönemde Osmanlı Karadenizi için işçi göçünün merkez destinasyonu haline gelmiştir, bu karşılaşmalarda coğrafyanın Rus kimliği ile bütünleştiği algıda oluşmaya başlamıştır. Planlı Rus modernleşmesinin Acara bölgesindeki yaşam standartlarını yükseltmesi, Osmanlı tarafı içinde zirai ürünlerin çeşitlenmesi (mandalina, çay gibi), hayvanlarda hastalıkların tedavisi gibi pozitif etkilere sahip olmuş; Rus algısı bu gündelik hayat pratikleri etkisi ile “modernizmle” birleşen bir anlam kazanmaya başlamıştır (Turan, 2019: 360). Bay (2016: 76), 19.yy. sonuna gelindiğinde Batum şehrinin nüfusunun kısa zamanda üç katına çıktığını, sosyolojik yapısının çok ırklı, çok dinli, çok dilli bir

duruma evrildiğini ve önemli bir ticaret merkezi haline geldiğini vurgular. Bu dönemde Broady (1999: 24), özellikle Acara 'da Gürcü, Türk, Müslüman ve Hristiyan kimliklerinin çeşitli ve “çelişkili” kombinasyonlarının gündem konusu olduğuna da dikkat çeker. Kent imajının bu şekilde parlaklaştığı dönemin ardından 1905 Rus Devrimi öncesi ve sonrasındaki siyasi dalgalanmalar bölgeyi etkisi altına alır ve toplumsal çözülme süreçleri başlar. Zayıflayan Rus etkisi ile kurulan ve ömrü kısa süren Demokratik Gürcistan Cumhuriyeti deneyiminin ardından, önceki başlıklarda bahsi geçen sınır belirlenme süreci başlar ve Sovyetler Birliği döneminde bölgede bugünkü siyasi harita düzeninde görece kararlı bir denge tutturulur.

Bu tarihsel akış Gürcistan'ın güncel göç süreçleri açısından değerlendirildiğinde, ülkenin sürekli istilalar sürecinde etnik kimliğini koruma mücadelesinin ulus devlet inşa sürecinin dayanağı olması ve göç rotalarındaki karşılaşma alanlarında bu kimliklenmenin hala karşılık bulması anlamında önem arz etmektedir. Özellikle 19.yy. sonlarında Batum'un ekonomik ve kültürel bir cazibe merkezi olması ve sınırın yapılanması bugün yaşanan sürecin öncü dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim, Batum'un bağımsızlık sonrası dönemde 2004 yılından sonra yeniden inşa edilme süreci, 19.yy. ve 20.yy.da Çarlık Rusya ve Sovyet dönemi etkisiyle oluşan alt yapı, sosyo-kültürel inşa ve turizm imajı üzerine şekillenmiştir, ve bu tarihsel seyir gündelik hayatın üzerine kurulduğu yapısal inşayı temellendirmiştir (Tanıl, 2015 ve Turan, 2019) .

2.2.2.1. Ulus Devlet İnşası ve Kültürel Dayaklar: Dil, Edebiyat, Din

Gürcistan bağımsızlığından bu yana Zviad Gamsakhurdia (1991-92), Eduard Shevardnadze (1995-2003), Mikheil Saakashvili (2004-2013), Giorgi Margvelashvili (2013-2018) ve Salome Zourabichvili (2018'den bu yana) olmak üzere beş ayrı yönetim deneyimi yaşamıştır. İlk üç dönem ulus devlet inşasının temellerinin atıldığı dönemlerdir. Çelikpala'ya (2012: 28) göre Gamsakhurdia dönemi Gürcistan'ı koyu milliyetçi yapısının yanında “suç çetelerine dönüşen paramiliter grupların etkisi altında dağınık bir görüntü” sağlamakta idi. Shevardnadze, bu grupların tamamını kontrol altına alarak “yönetilebilir bir devlet yapılanmasını kuran isim” olarak yazar tarafından yorumlanır. Bu dönem bürokratik alanda yolsuzluk ve rüşvetle anılan bir dönem olsada Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Antlaşması Örgütü (NATO) ile ilişkilerin kurulduğu dönem olarak Rusya'ya alternatif uluslararası ilişkilerin geliştirilmesi açısından ülke için önemli bir dönemektir. Sonrasında gelen Saakashvili ise hem batı yanlı politikaları ve

demokratikleşme çabası ile hem de bürokrasideki yolsuzlukları ve güvenlik sorunlarını önlemesi ile anılır (Çelikipala, 2012: 28).

Jones (2003: 104), kendi içinde böyle bir görünüm sergileyen Gürcistan'ın uluslararası arenada yer bulmasında etkili olan değerlerini ise batı yanlısı duygu, Hristiyanlık, Rusya'ya karşı belirsizlik ve belirsiz bölge duygusu olarak belirlemiştir. Ülkenin Avrupalılaşma süreci üzerinde araştırma yürüten Karadağ (2019: 311), araştırmasının sonuç raporunda "Gürcistan'ın Avrupalılaşma sürecinin Avrupa-Atlantik dünya sistemi ile uyumlu, modern yeni bir demokratik devlet inşasında ve sosyo-ekonomik ve siyasi olarak güçlü ve istikrarlı" bir ülke olma yolunda çok önemli bir dayanak noktası olduğunu" belirtir. Özer (2007: 137), bu uluslararası ilişkiler ağlarını daha da belirginleştirerek geline nokta Gürcistan'ı Güney Kafkasya'da Türkiye, Rusya, AB ve ABD'nin siyasi ve ekonomik mücadele alanı olarak tanımlar.

Bu şekilde resmedilen güncel görünüm dahil, tarih boyunca egemenlik mücadelelerinin coğrafyası olan Gürcistan topraklarında ülkenin varlığını bugüne taşıması ve bugünkü Gürcistan Devleti'nin ulus devlet inşasında yapı taşı olarak kullandığı kültürel dayanak noktaları dikkat çeker. Temelini 19.yy.dan alan bugünkü milli kimlik oluşum süreci, 1980'lere gelindiğinde "kartveloba" ideolojisi aracılığı ile orta çağ Gürcü ideolojisini birleştirir (Mirzayeva, 2019: 538). Bu bağlamda din, dil ve edebiyat ön plana çıkan kültürel dayanaklar olarak karşımıza çıkar.

Gürcü dili güncel olarak kullanılan 14 alfabeden birine sahip olup dünyanın en eski dillerinden biridir. Alfabenin temeli 5.yy.'a kadar dayanmakta olup; kültürel ve etnik Gürcülüğün korunmasında önemli bir unsur olan dil "devlet olmanın temel taşı" olma niteliğine de sahiptir (Çimke, 2015: 101). İkinci önemli dayanak noktası ise Gürcüce ile birlikte hayat bulan Gürcü Edebiyatıdır. Ulusal kimlik açısından en önemli edebiyatçılardan ikisi 12.yy.da yaşayan Şota Rustaveli ve 19.yy. Gürcü edebiyatı temsilcisi İlia Chavchavadze milli kimliğin muhafazası anlamında önemli isimler olarak anılır. Üçüncü olarak ise yeni söylemde Ortodoks Hristiyanlığı Gürcüler için önemli bir toplumsal birleştirici unsur olarak ön plana çıkarılmaktadır. İlk devlet başkanı Gamsahurdia'dan başlamak üzere bu politika gittikçe yaygınlaşmıştır. Durum Mirzeyeve'nin (2019: 540) ifadesi ile Gamsakhurdia "Gürcü kilisesi ve dili" devlet bağımsızlığının temel koşullarından biri olarak görmekteydi; Shevardnadze ise halka açık bir şekilde vaftiz olarak bu söylemi daha da pekiştirmiştir. Saakashvili döneminde her ne kadar dini seçimler konusunda serbestlikler anayasal düzeyde kabul edilse de; O'nun döneminde ülke bayrağının

haç sembolü kullanılan haline değiştirilmesi ve Saakaşvili'nin Hristiyanlık ile anılan Kurucu IV. David'in mezarı başında resmi yeminini etmesi bu politikaya ciddi bir katkıdır (Mirzayeva, 2019: 538). Gürcü Müslümanlığının yaygın olduğu Acara coğrafyasında bile Müslüman gelenekten geldiği söylemi yaygın olan Aslan Abaşıdze bile Gürcü Ortodoksluğu destekler nitelikte icraatlerde bulunduğunu ifade eden Pelkman (2006: 112), acara bölgesi üzerinde yaptığı etnografik araştırmasında, bölgede Gürcü kilisesinin misyonerlik faaliyetleri aracılığı ile Müslüman ailelerin yeni kuşak temsilcileri arasında din değiştirmenin ve Ortodoks Hristiyanlığa geçişin yaygınlığını ve Müslümanlığın bir kimlik savunusu alanı haline geldiğini ifade eder.

2.2.2.2. Ekonomik Geçiş Dönemi ve Yeni Dönem Gürcü Göçü

Gürcistan'ın, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından sistemin hem ekonomik hem de sosyal enkazının altında kalma halini Kurashvili ve Kinkladze (2016: 309) "savaş sonrası şartlarda, umutsuz, soğuk, karanlık, işsiz ve aç" bir ülke olarak tanımlarlar. Yaşam standartlarının bu denli düşmesi göçmeyi Gürcüler için hayatta kalma stratejisi haline getirmiştir. Araştırmacılar, Gürcistan'ın modern dönem göç pratikleri değerlendirildiğinde 1990'lara kadar olan dönem için politik ve ekonomik koşulların domine ettiği zorunlu göç hareketlerinin varlığı bilinmekte iken, bu tarihten bu yana ülkenin göç karakteristiği değiştiğini vurgularlar (Kurashvili ve Kinkladze, 2016: 309).

1990 sonrası göç sürecinde en dikkat çeken yön göç hacminin oldukça hızlı artışıdır. Bağımsızlık sonrası Gürcistan'ın nüfus yapısını "üç ana eğilim, nüfus azalışı, nüfus yaşlılık hızının artışı ve yoğun göç" belirlemiştir (Tukhashvili ve Shelia, 2012: 2). 90'lı yıllardaki göç sürecinde neredeyse ülkenin nüfusunun yüzde 20'sini kaybettiğini belirten Badurashvili, Kapanadse ve Ekaterina'ya (2001) göre, sadece resmi istatistiklere bu rakam 1958-89 döneminde Gürcistan'dan yapılan göç 210.000 kişi iken, 1990-99 yılları arasında bu rakam 220.000'e ulaşmıştır. Bu ilk göçün karakteristiğini daha etnik Rusların ülkelerine geri gönderilmeleri süreci ile birlikte ekonomik kriz sonrasında geçici göç şeklinde iş arayışına çıkan Gürcüler oluşturmaktadır. Resmi istatistiklere yansımayan bu geçici göçmenler istatistiklere dahil edilmemekle birlikte on yıllık dönemde tahmini olarak 700.000 ila 1.000.000 arasında kişinin ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir. Bunun yanında yoğun etnik Rus göçü ülkenin etnik yapısında değişimine sebep olmuştur (Labadze ve Tukhashvili, 2012, S: 24). 2002-2014 periyodunda ise Gürcistan'ın nüfusunun yaklaşık %15'inin

göç süreçlerinde kaybettiği belirtilmektedir (Tukhashvili, 2016: 139). 90'lı yıllar işgücü arayışı yüksek oranda göç etmenin sebebi iken, 2000'ler de eğitim göçünde öne çıkan sebeplerden biri olmuştur (Chumburidze, 2013: 2).

Gürcistan göç ilişkisi kurduğu ülkeler açısından değerlendirildiğinde 2000'li yıllara kadar Rusya öncelikli tercih edilen ülkedir. Bu tarihten önce vize politikalarının sıkı olmaması, tarihi ve ekonomik bağlar ile kültürel yakınlık ve özellikle Rusçanın ülkede yaygın konuşulan bir dil olması bu tercihin sebepleridir (Badurashvili, 2012: 1). Rusya'nın 2000 yılında uygulamaya başladığı vizeler ve 2008 Gürcü- Rus siyasi krizleri-savaşları ve sınırın kapanması bu göç rotasındaki merkezi yoğunluğun Türkiye'ye kaymasına sebep olmuştur. Türkiye, bu gelişmelerin yanı sıra 2006 yılında Gürcistan vatandaşları için kaldırdığı vize uygulaması ve seyahat kolaylığının da etkisi ile özellikle geçici işgücü göçü açısından Gürcü göçmenler için ana destinasyon ülke konumuna yükselmiş fakat daha sonraki aşamalarda bu cazibesini koruyamamış ve ana transit geçiş güzergahı haline gelmiştir (Badurashvili, 2012: 28). Rusya ve Türkiye'nin yanı sıra ekonomik motivasyonların yoğunluklu olarak şekillendirdiği Gürcü göçünün hedefindeki temel ülkelerin dahil edildiği ve göçmen dövizlerinin baz alınarak yapıldığı sırlamaysa şu şekildedir: "Rusya, Yunanistan, İtalya, ABD, Türkiye, İsrail, İspanya, Almanya, Ukrayna, İngiltere, Azerbaycan, Kazakistan, Fransa, Kanada, Ermenistan (Bailey, Drbohlav ve Salukvadze, 2018: 99).

Türkiye'ye Gürcü göçü genel hatları ile değerlendirildiğinde Gürcü göçünün temel karakterinin döngüsel nitelikte olduğu ve vasıfsız iş gücü pazarında (ağırlıklı olarak tarım-fındık çay ağırlıklı- ev içi hizmetler) yer buldukları birçok akademik çalışma tarafından teyit edilmiştir (Barbaros, 2009, Etiler ve Lordoğlu, 2010, Akalın 2014, Yalçın, 2015, Dinçer,2015, Aslan, 2018)

Gürcistan'ın göç deneyimi açısından bir başka önemli unsur sınır faktörüdür. Ermeni sınırındaki işgücü göçünü çoğunluklu olarak Gürcistan'ın Ermeni asıllı vatandaşları oluştururken, Türkiye tarafında çoğunluğu Müslüman kimlikleri ile tanınan Acaralılar oluşturmaktadır (Tukhashvili ve Shelia, 2012: 10).

Gürcistan, bağımsızlık döneminde göç verme süreçlerinin yanı sıra transit ve hedef ülke olma özelliklerini de taşımaktadır. Ülkenin transit ülke olma açısından önemli bir bağlantı noktası olmamasına rağmen; Ermenistan, İran, Rusya ve Ukrayna coğrafyasından Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerine geçiş için transit olarak kullanıldığı bilinmektedir (Badurashvili, 2012: 28). Bunun yanında 2012-2018

rakamları dikkate alındığında en çok göçmen aldığı ülkeler sırası ile komşuları Rusya, Türkiye, Ermenistan, İran ve Azerbaycan'dır (Gürcistan Resmi İstatistik Ofisi, 2019). Bu veri aynı zamanda ülkenin sınır deneyimlerinin göç karakteri üzerindeki etkisinin bir başka görünümü olarak değerlendirilebilir.

Gürcü göçü, göçmen grupların demografisi açısından değerlendirildiğinde ilk dikkat çeken değişim trendi Gürcü göçünde kadınsılaşmadır. Sovyet Gürcistan'ında ülkeden göç edenler Rusya'da mevsimlik işlerde çalışan erkekler iken (Hofmann ve Buckley, 2011: 78); 2014 yılı istatistiklerine göre Gürcü göçmenlerin %65'nin kadınlardan oluştuğu görülmektedir (Kurashvili ve Kinkladze 2016: 308). Göçmenlik süreçleri Gürcü kadınlar için geride kalan aile üyelerinin geçimini sağlamak gibi zorunlu ekonomik sebeplerin yanı sıra yeni ve macera dolu deneyimler yaşanan bir kendini keşif süreci olarak da anlam bulmuştur (Kurashvili ve Kinkladze 2016: 308). Bunun yanı sıra göç deneyimi göçmen kadınlar için geleneksel ataerkil Gürcü normlarını zorlamadığı sürece bir güçlenme süreci olarak da görülmektedir. (Hofmann ve Buckley, 2011: 77). Geleneksel ailelerde erkek göçmen göndermek daha yaygınken, daha eşitlikçi ailelerde kadınların sürece katılması daha kolay olmuştur (Hofmann, 2014: 23). Göçün kadınsılaşma sürecinde oluşan ilgi çekici bir başka toplumsal kabul ise hedef ülke seçiminde Türkiye ve Yunanistan'ı seçen kadınların ticari seks ile ilişkilendirilerek ahlaksızlıkla itham edilmesidir (Hofmann ve Buckley, 2011: 84).

Gürcistan göçünde demografik anlamda bir başka önemli bulgu ise gençlerin %51,9'nun yurt dışına gitme motivasyonuna sahip olduğu ve göç için yeterli şartların oluşması durumunda sürece girmeye hazır olduklarıdır. (Kurashvili ve Kinkladze 2016: 312).

Gürcü göçünün ülke açısından getirileri ve götürüleri değerlendirildiğinde ülkenin eğitimli nüfusunun vasıfsız işçi göçü ile yurt dışına çıkarak sahip oldukları teknik ve ev içi yeteneklerini kaybederek körelmeleri ülke açısından negatif bir durum olarak değerlendirilmiştir. Göçmen dövizlerinin durumu değerlendirildiğinde ise bunların daha çok harcamaya yönlendirildiği, tasarruf yatırıma ayrılan kısmın yok denecek kadar az olmasının yanı sıra göçmen döviz alanlar açısından iş bulma konusundan seçiciliğin arttığı belirlenmiştir (Chumburidze, 2013: 6). Buda göçün günü kurtarmalık bir yaşam stratejisi olduğu yorumunu akla getirir.

Gürcistan göç yönetimi bağlamında incelendiğinde ise yoğun eleştirilere konu olmuş başarısız bir ülke profili çizer. Badurashvili (2012: 4) yazdığı raporun

yayın tarihine kadar Gürcistan'da göç yönetimini koordine eden bir kurum olmamasını eleştirirken, çalışma alanına göç konusu giren diğer kurumlar arasında da açık bir ortak çalışma protokolü olmadığını ifade eder. Yine 2012'de yayınlanan bir raporda Gürcistan'ın serbest piyasa ekonomisi sebebi ile aşırı liberal vize politikaları izlemesi eleştirilir (Labadze ve Tukhashvili, 2012: 45). 2013 yılında kabul edilen Gürcistan Göç Stratejisi'nin oluşturulmasına dikkat çeken başka bir araştırmada, mevcut zorluklara rağmen Gürcistan'ın göç yönetiminde yol almaya başladığını, göçlerin yasal çerçevede karşılık bulmaya ve geri döneneler açısından entegrasyon politikalarının oluşturulmaya başladığı ifade edilmiştir. Bunun yanında aynı araştırmada AB uyum sürecinin de göç yönetimi açısından olumlu etkisi vurgulanmaktadır. (Salukvadze ve Meladze, 2014: 166-167).

Bağımsızlık sonrası Gürcistan'ın göç deneyimi ana hatları ile bu şekilde gerçekleşmiş olup göç Gürcistan için gelecekte nüfus açısından temel risk olarak yorumlanmaktadır (Salukvadze ve Meladze, 2014: 150). Ülkenin net göçü 1994 yılında -194.600 kişiden, 2000 yılında -23.100 kişi seyrine gelmiş, 2018 yılına kadar ilk on yıla görece daha birbirine yakın rakamlarla dalgalanarak -10.800 kişiye kadar gerilemiştir (Gürcistan Resmi İstatistik Ofisi, 2019). Bu resmi istatistikler geçici göç süreçlerini kapsamadığı için bu rakamsal iyileşmenin tam olarak niteliksel bir yoruma izin vermesede, göçün bir risk olarak değerlendirildiği ülke için bu durum iyiye gidişin işareti olarak kabaca yorumlanabilir.

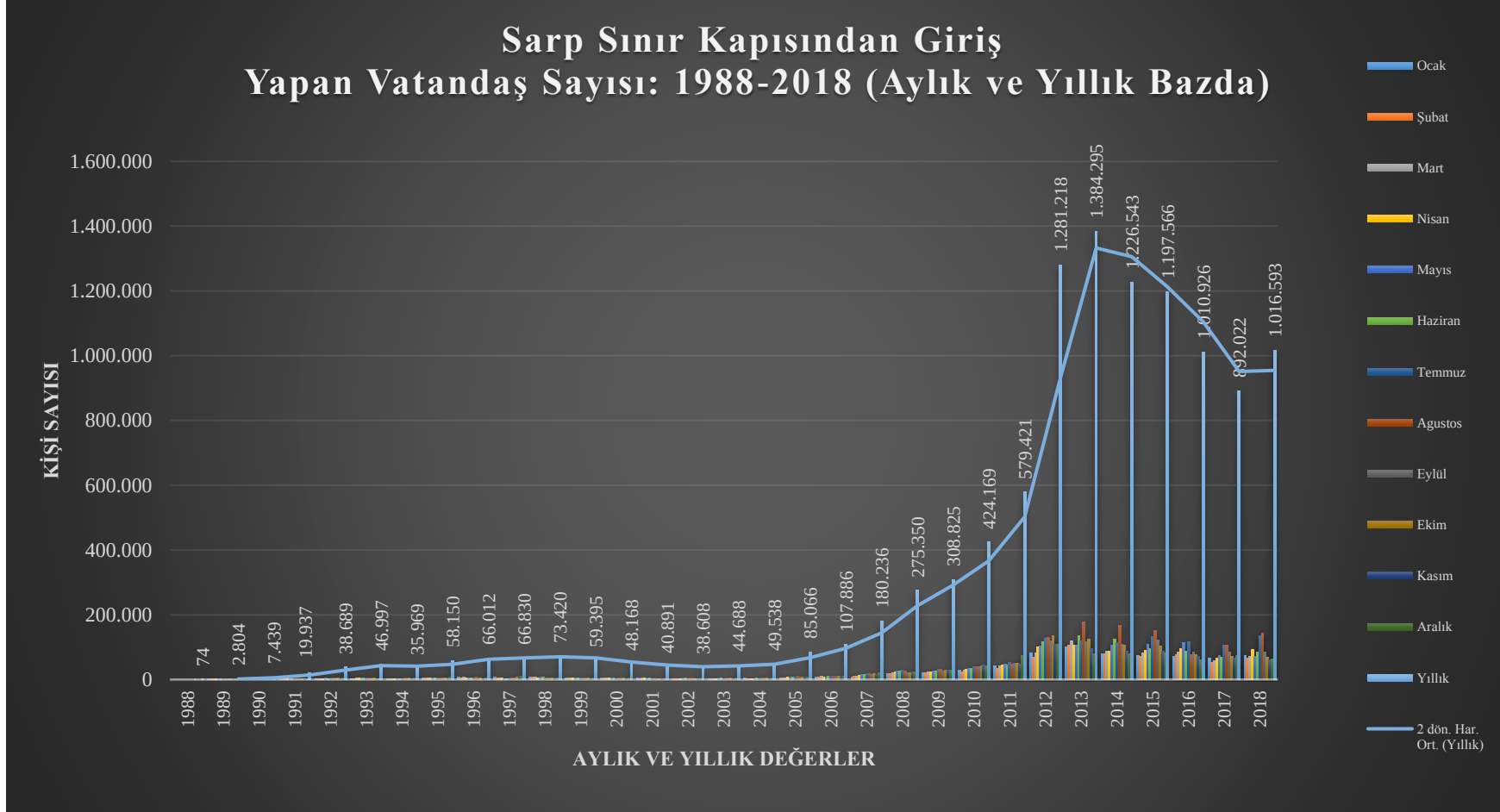
2.3. SARP SINIRINDAKİ GÜNCEL NÜFUS HAREKETLERİ VE SINIR ASİMETRİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sarp Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşen Türkiye Cumhuriyeti ve yabancı ülke vatandaşlarının giriş-çıkış istatistiklerine dayanarak oluşturulmuş grafik ve tablolar aşağıdaki gibi olup; tablolarda kullanılan istatistiksel veriler T.C. Turizm Bakanlığı'nın resmi internet sitesinde "Sınır Giriş-Çıkış İstatistikleri" başlığı altında yayınlanan ham veriler araştırmacı tarafından bizzat işlenerek elde edilmiştir. Esas alınan zaman aralığı 1988-2018 olmasına rağmen, ilgili kurumun veri toplama, değerlendirme ve raporlama politikasında yıllar içinde meydana gelen değişimler sebebi ile bazı verilere ulaşılamamıştır. Örneğin, çıkış yapan yabancı ülke vatandaşlarının sayısına dair veri 2015 yılına kadar mevcuttur. Tablo ve grafiklerdeki gözlenen eksik veri ve yılların sebebi budur. Ayrıca Gürcistan Cumhuriyeti'nin Türkiye İstatistik Kurumu'na denk kurumu olan Gürcistan Ulusal İstatistik Ofisi'nin

resmi internet sitesi veri taraması yapılmış ama Sarpi Sınır Kapısı'na ilişkin bir veriye rastlanmamıştır.

Grafik 2.1. Sarp Sınır Kapısından Giriş Yapan T.C. Vatandaş Sayısı: 1988-2018 (Aylık ve Yıllık Bazda)

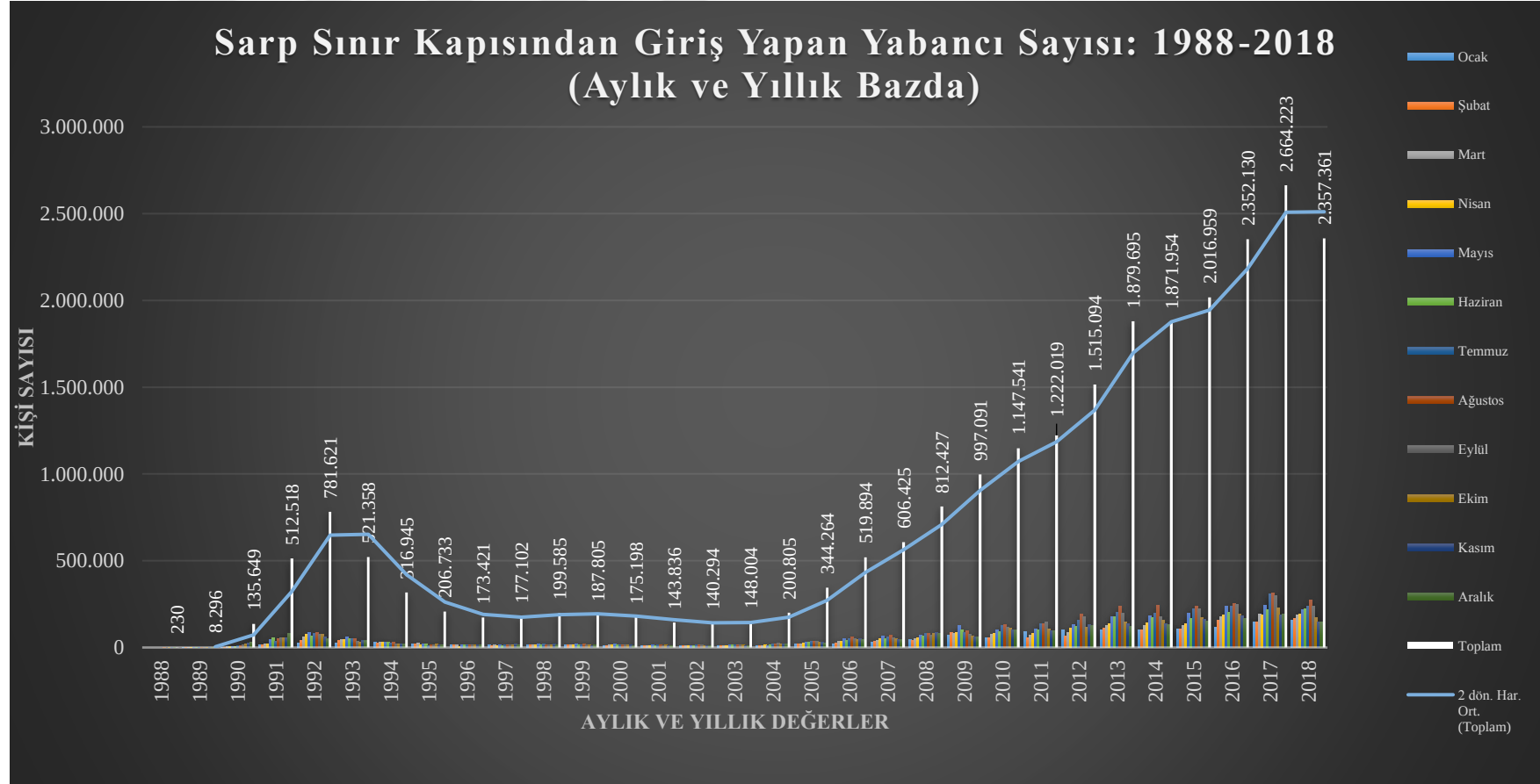
Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>, 2019.

Grafik 2.2. Sarp Sınır Kapısından Çıkış Yapan T.C. V

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>, 2019.

Grafik 2.3. Sarp Sınır Kapısından Giriş Yapan Yabancı Ülke Vatandaşı Sayısı: 1988-2018 (Aylık ve Yıllık Bazda)

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>, 2019.

Grafik 2.4. Sarp Sınır Kapısından Çıkış Yapan T.C. Vatandaşı Sayısı: 1988-2015 (Aylık ve Yıllık Bazda)

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>, 2019.

Grafik 1 ve Grafik 2 birlikte değerlendirildiklerinde hem giren hem de çıkan vatandaş sayıları 1988-1991 yıllarında 10.000'den azdır. Bu durumun sebebinin sıkı vize politikaları ve sınırın öbür tarafındaki siyasi ve güvenlik alanlarındaki belirsizlikler dolayısı ile geçiş konusunda insanların çekingen davranması olarak öngörülmektedir. 1992'de hafifçe artış göstermeye başlayan giriş ve çıkış rakamlarındaki artış trendi 1993- 2004 yılları arasında inişli çıkışlı birbirine yakın bir grafik izlemiştir. 2004 yılında başlayan artış trendi 2007'de 100.000 sınırını aşmış, 2011'e kadar senelik ortalama 100.000 artış göstererek 500.000 kişiyi aşan rakamlara ulaşmış ve 2012 yılında 1.200.000 kişiyi aşan rakamlarla ciddi bir kırılma noktası yakalamıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için en yüksek giriş ve çıkış rakamları 2013 yılında gerçekleşmiş, sonrasında düşüşe geçmiş ve beş senenin ardından ilk kez 1.000.000 barajının altında kalmıştır.

2004 yılındaki ivmelenmenin temel sebebi, Gürcistan devlet başkanlığına gelen Mihail Saakaşvili'nin ülke içerisinde ekonomik ve güvenlik alanlarında yaptığı devrim niteliğindeki müdahaleler ile ülkenin yabancı yatırımları ve nüfus dolaşımı açısından güvenli bir ortam sunmasıdır. Ayrıca Türkiye ile gelişmeye başlayan ticari ilişkilerin akabinde, 2007 yılında her iki ülke arasında Serbest Ticaret antlaşması imzalanmıştır. 2006 yılında gerginleşmeye başlayan ve 2008 yılında savaşla sonuçlanan Gürcü-Rus siyasi gerilimlerinin etkisiyle her iki ülke arasında bağlantıların kopması, 2007 yılından itibaren Türkiye'yi Gürcistan'ın en büyük ticari ortağı konumuna getirmiştir. Nihayetinde gelinen noktada Türk Hükümetinin aktif dış politika sürecine girmesi ve komşularla sıfır sorun politikasına geçişi bu ortaklığı perçinlemiş, ülkelerin birbirlerine konjonktürel şartlarda daha da yakınlaşmanın neticesinde vize politikaları daha da liberalleşerek 2011 yılında kimlikle geçiş sürecinin başlatılmıştır. 2012-2013 ve 2014 yıllarındaki otuz senenin en yüksek rakamlarına ulaşılmasında Gürcistan tarafından kaldırılan sınır ticareti kotalarının etkisinin olduğu düşünülmektedir ("T.C. Tiflis Büyükelçiliği", 2018). 2015 yılında başlayan düşüş trendinin öncelikli sebebi olarak ülkemizde yaşanan 15 Temmuz 2015 tarihindeki darbe girişimi ve sonrasında yaşanan olağanüstü hâl yönetimi etkisi kabul edilebilir. Ancak, bunun yanında gününbirlik turizm açısından bölgenin doyunluğa ulaşması bir başka sebep olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca Rus mallarının Gürcistan pazarında Türk mallarına göre daha tercih edilir konum elde etmesi sebebi ile ticari motivasyonun düşmesi bir başka sebep olarak sıralanabilir (Öksüz, 2018,9 Ocak). Sarp Sınır Kapısı'ndaki tadilat sürecinin sınır

geçişlerini “Sarp çilesi” şeklinde ifade edilecek kadar zorlaştırması az da olsa bu geçiş trendini etkileyen bir diğer sebep olarak araştırma süresince gözlemlenmiştir (Kaçar, 2014: 19 Ağustos) , Türk Lirası- Lari kurunda Larinin değer kazanarak Türk Lirası cinsinden pahalalanması (araştırmanın yaklaşık olarak başladığı dönem olan 3 Haziran 2013 tarihinde 1 lira= 1,14 lira iken, şimdiye gelindiğinde 12 Aralık 2019 tarihi itibari ile 1lari= 2,03 lira) (Merkez Bankası, 2019) bu düşüş trendi açısından dikkate alınması gereken diğer etkenlerdir .

Giriş ve çıkış rakamlarının birbirine paralel oldukça yakın rakamlar ve benzer artış azalış trendleri göstermesi nüfus hareketinin döngüsel bir kararlılık içerisinde gerçekleştiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir. Bu bizlere söz konusu döngünün uzun vadeli olmadığını, iki ülkenin de birbiri açısından transit ülkeden daha çok hedef ülke konumunun da olduğu konusunda fikir yürütmek için bir veri görünümü sağlar. Buna ek olarak aylar bazında incelendiğinde mevsime duyarlı bir trend değişiminin özellikle 2011 sonrasındaki yıllarda tekrar eden bir görünümü vardır. İlk bahar aylarında başlayan artış, yaz aylarında en yüksek seviyesine ulaşmış ve sonbahar döneminde düşüşe geçerek kışın aylarında en düşük rakamlar gözlenmiştir. Bu trendi en önemli sebebi Gürcistan’ın Türk turistler açısından yüksek oranda yaz turizmi açısından değerlendirilmiştir. Trendin bir başka okuması ise özellikle kış aylarında yıllar itibari ile tekrarlayan rakamlara dayanarak mevsimsel şartlar ne şekilde değişirse değişsin Sarp Sınır Kapısından geçiş yapma talebi değişmeyen bir kitlenin mevcudiyettir.

Geçme sebepleri açısından değerlendirme yapılmak istenirse, saha çalışması boyunca ticaret ve turizm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları açısından ana motivasyonlar olarak gözlemlenmiştir. Özellikle 2004 yılından sonra Gürcistan Hükümeti’nin Batum’u bir turizm şehri olarak projelendirip şehrin turizm potansiyelini yükseltecek mekânsal düzenlemelere gitmesi, Türkiye’de yasak olan kumarhanelerin Gürcistan’da yasal olması ve yaygınlığı Gürcistan hükümeti tarafından uygulanan serbest piyasa politikaları sonucu yapılan yatırım ve ticaret teşvikleri bu geçişlerin ana motivasyon kaynağı olmuştur.

Sarp Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşen yabancı ülke vatandaşlarının geçiş trendleri değerlendirildiğinde 1988-1989 dönemlerinde vize süreçleri sebebi ile oldukça düşük geçişler yaşanırken 1990 yılında ani bir artışla 100.000 sınırının üzerine çıkmıştır. 1992’de 500.000 sınır aşılıarak 90’lı yılların en büyük rakamlarına

ulaşılmış, daha sonra meydana gelen düşüş trendi ile hem girişler hem çıkışlar 1996-2004 yılları arasında 150.000- 200.000 aralığında değişen diğer yıllara göre daha stabil bir trend görüntüsü oluşturmuştur. 2004 yılında hem giriş hem de çıkış rakamlarında başlayan yükseliş trendi sadece 2014 yılında ufak bir düşüşe dönmüş sonrasında verilerine ulaşılan bütün yıllarda devam etmiştir.

90'lı yıllardaki dalgalanmanın temel sebebi Eski Sovyet ülkesi vatandaşlarının Sovyetler Birliği'nin dağılması ile yaşanan ekonomik çöküşün etkisi ile Sarp Sınır Kapısı'nı bir geçim kapası olarak görmesidir. Dönemin en belirgin toplumsal olayları sınır ticareti, Rus Pazarları ve Eski Sovyet ülkesi vatandaşları kadınlar ile Türk erkeklerin ana aktörleri olduğu ticari cinsel ilişkilerin yaygınlaştığı Nataşa furyasıdır (Yükseker, 2003). 2004' den sonra ise Rusya'nın Güney Kafkasya'da özellikle Gürcistan ile kötüleşen diplomatik ilişkileri, Amerikan desteği ile Saakaşvili'nin devlet başkanlığına gelmesi ve Türkiye'ye yönelik pozitif politikalar izlemesi, Türkiye'nin Gürcistan'ı vazgeçilmez bir partner olarak gördüğü aktif dış politika süreci ile birlikte Eski Sovyet ülkeleri vatandaşları gözünde Türkiye önemli bir partner niteliğine kavuşmuş ve tercih edilen iş sahası haline gelmiştir. Sovyetlerin dağılmasından sonra oluşan ülkemize doğru yaşanan akışın zamanla ilişki ağlarını kuvvetlendirerek durumu bir göç sistemi haline çevirmesi de dikkate değer başka bir konudur. Doğu Karadeniz bölgesi açısından bu trendin açıklaması değerlendirildiğinde vasıfsız işgücü arzına (özellikle çay ve fındık sektöründeki mevsimsel işgücü arzına) göçmen işçiler tarafından grafikte görülen artan miktarlarda cevap verilmesi şeklinde ifade edilebilir.

Yabancıların giriş ve çıkış trendleri birlikte yıllık bazda değerlendirildiğinde aynı seyri izlemektedir. Bu da tıpkı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında olduğu gibi yabancı hareketliliğinde döngüsel bir karakteristiğin varlığına işaret eder. Yabancıların nüfus hareketliliğine dair bir başka önemli detay ise Tablo1'de verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere giriş yapan yabancılar içerisinde Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşlarının oranı %90'lara varan miktardadır. Yine dikkat çeken başka bir başka önemi noktada yabancı geçişlerindeki artış miktarının Gürcistan vatandaşlarının geçiş trendinden etkilenen bir artış göstermesidir.

Tablo 2.1. Sarp Sınır Kapısı üzerinden giriş ve çıkış yapan yabancılar içerisinde Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşlarının oranı

Yıl	Tüm Sınır Kapılarından Ülkemize Giriş Yapan Gürcistan Vatandaşı Sayısı	SARP SINIR KAPISINDAN					
		Giriş Yapan Gürcistan Vatandaşları	Giriş Yapan Toplam Yabancı	Giriş Yapan Toplam Yabancılar İçerisinde Gürcü Vatandaşlarının Oranı	Çıkış Yapan Gürcistan Vatandaşları	Çıkış Yapan Toplam Yabancı	Çıkış yapan toplam Yabancılar İçerisinde Gürcü Vatandaşlarının Oranı
1988			230	0,0		181	0,0
1989			8296	0,0		7176	0,0
1990			135649	0,0		135552	0,0
1991			512518	0,0		475095	0,0
1992			781621	0,0		545486	0,0
1993			521358	0,0		387636	0,0
1994			316945	0,0		260815	0,0
1995			206733	0,0		175621	0,0
1996		110078	173421	63,5	118859	177028	67,1
1997		154876	177102	87,5	157744	182527	86,4
1998		165104	199585	82,7	154883	185970	83,3
1999		147728	187805	78,7	129951	166050	78,3
2000		134547	175198	76,8	122482	159571	76,8
2001		115246	143836	80,1	112085	141606	79,2
2002	161 375	110546	140294	78,8	111553	140258	79,5
2003	167 911	118148	148004	79,8	123124	152631	80,7
2004	234 937	176371	200805	87,8	185128	214945	86,1
2005	367 338	303456	344264	88,1	307094	356969	86,0
2006	549 328	468330	519894	90,1	477727	540691	88,4
2007	630 979	533977	606425	88,1	535675	614681	87,1
2008	830 184	722095	812427	88,9	725067	820885	88,3
2009	995 381	898344	997091	90,1	897917	1002979	89,5
2010	1 112 193	1016169	1147541	88,6	1012050	1140662	88,7
2011	1 152 661	1037124	1222019	84,9	1038057	1220073	85,1
2012	1 404 882	1287212	1515094	85,0	1295815	1519814	85,3
2013	1 769 447	1632575	1879695	86,9	1636731	1883660	86,9
2014	1 755 289	1606376	1871954	85,8	1601385	1860873	86,1
2015	1 911 832	1773230	2016959	87,9	1765765	1999480	88,3
2016	2 206 266	2082509	2352130	88,5	veri yok	veri yok	veri yok
2017	2 438 730	2228685	2664223	83,7	veri yok	veri yok	veri yok
2018	2069392	veri yok	2357361	veri yok	veri yok	veri yok	veri yok

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Sınır İstatistikleri, <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri>

Tüm bu verilere dayanarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ve yabancıların geçişlerdeki motivasyonlarını bir arada değerlendirdiğimizde hem rakamsal hem karakteristik farklılıkların olduğu ortadadır. Rakamsal farklılıklar açısından dikkat edilmesi gereken bir detay kimlikle geçiş politikasının geçilen ülkede kalmaya verilen izin süresi (T.C. vatandaşları için Gürcistan’da 1 yıl kalma izni verilirken, Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşları için bu süre 3 aydır) uygulamalarının farklılaşmasıdır. Aynı gün içerisinde giriş çıkış yapıldığı takdirde bu süre izin verilen süreler açısından işletilmediği için, sınıra yakın bölgelerde alışan Gürcü vatandaşlarının gece saatlerinde giriş çıkış yaparak (Gece 11 civarı çıkıp, takvim ertesine güne döndüğünde tekrar girmek sureti ile) geliştirdikleri stratejilerle yıl içerisinde Türkiye’de daha uzun kalmayı sağlamaları, Gürcü geçişlerindeki rakamsal farklılığın bir önemli bir sebebi olarak ifade edilebilir. Bunun yanında gn sınırın her iki yakasında yüksek rakamlarla döngüsel bir karakter izlediği, mevsimsel olarak dalgalandığı ortak bir gerçekliktir (zbey, 2018: 161).

şimdiye kadar yapılan tarihsel süreç incelemeleri ve güncel istatistiksel analizler birlikte değerlendirildiğinde Türkiye Gürcistan sınırındaki en önemli sınır asimetrisinin neredeyse yüz elli yılı aşan sürede ekonomik kaynak oluşturma ve işgücü arzı-talebi dengeleri olduğu söylenebilir. Cumhuriyet ncesi dönemde Rusya’nın Kafkaslardaki ekonomik kalkınmaya yönelik yapılanması ve Batum’un ekonomik- kültürel bir merkez haline gelmesi iş gücü akışını sınırın Gürcistan tarafına kaydırırken, 1988 yılında kapının tekrar geçişlere açılması bu sefer Eski Sovyet lkeleri vatandaşları için Sarp’ı geçim kapısı yapmış ve önceleri bavul ticareti ile başlayan ekonomik faaliyetler sonrasında işgücü arzını sınırın Türkiye tarafına çekmiştir. Zaman içerisinde Gürcistan’la geliştirilen ilişkiler ile ülkenin serbest piyasa ekonomisini geçişi ticari tecrübeleriyle nl Doğu Karadenizli girişimciler için Gürcistan pazarını kültürel ve coğrafi yakınlığı açısından kısa sürede ulaşılabilir boş ve cazip saha haline getirmiştir.

Nüfus geçişleri açısından bir başka asimetrik durum ise Gürcistan’ın sunduğu turizm ve sosyo-kültürel imkanların Türkiye tarafında henüz yeterince yapılandırılmaması ile ilgilidir. Serbest piyasa ekonomisi ile yabancı yatırımcıları

pazarına çekmeye çalışan Gürcistan Hükümetlerinin ülke kalkınmasında en istikrarlı sürdürülebilir politikaları Gürcistan'ı bir turizm ülkesi olarak yeniden inşa etmektir. Batum bu turizm projesinin Tiflis ile beraber en gözde iki şehirden bir olup, Doğu Karadeniz coğrafyasına yakınlığı ile Türkler için en çok tercih edilen turizm destinasyonu olma özelliğine sahiptir.

Kısaca özetlemek gerekirse Doğu Karadeniz Bölgesi ve Gürcistan arasında devletlerin siyasi ve askeri politikaları etkisi ile şekillenen ekonomik ve sosyo kültürel sınır asimetrlilerine dayalı bir göç sisteminin iki yüz yıla yakın varlığından söz etmek yanlış olmayacaktır. Ekonomik asimetrliler değişen dengelerle her iki tarafıda değişik dönemlerde varış ülkesi olarak belirlerken, sosyo kültürel asimetrliler anlamında tarih boyunca Gürcistan lehine bir durum söz konusudur.

2.4. SINIR BÖLGESİ NÜFUS HAREKETLERİ LİTERATÜRÜ

Dünya ve Türkiye ölçeğinde sınır bölgelerinde oluşan göç sistemleri ve nüfus hareketlerini konu alan bütün akademik yazının burada verilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu alandaki genel görünümü yakalamak adına öncelikle Dünya ve Türkiye’de ön plana çıkan sınır bölgesi göç sistemleri ve nüfus hareketleri hakkındaki çalışmaların bölgeler bazında genel bir özetine yer verilecektir. Akabinde, Doğu Karadeniz-Gürcistan coğrafyasında 1988 yılında Sarp Sınır Kapısı’nın açılmasından bu yana oluşan sınır, nüfus hareketleri ve toplumsal değişim temalı literatür ulaşılabilen bütün kaynakları kapsayan genel bir değerlendirilmeye tabi tutularak, bu çalışmada odaklanılan coğrafya ve zaman diliminde ortaya konulan akademik birikim değerlendirilecektir.

2.4.1. Dünya ve Türkiye’de Sınır Bölgesi Nüfus Hareketleri

Dünya sınırlarında oluşan göç sistemlerinin tartışmasız en çok bilineni ve en çok akademik çalışmaya konu olanı **Meksika-ABD** sınırır. Göç sistemleri teorisinin de önemli ampirik dayanaklarını oluşturan (Massey, 2016) bu sınır, dünyadaki en fazla kara geçişleri sınırı olma unvanına da sahiptir (Robenhymer ve Estrada, 1998). Meksika- ABD sınırı uzun süreyi kapsayan ve ileri düzeye ulaşmış entegrasyon düzeyi ile çok sayıda ve çok boyutlu çalışmalara konu olmuştur (Dursun, 2007). Akademik yazında sınır bölgelerinde tanımlanan bir başka göç sistemi **Bulgaristan-Yunanistan** sınırır. Bu göç sistemi yakınlıkla belirlenen bir döngüsel işgücü göçünün domine ettiği bir sistem olarak karşımıza çıkar (Hatziprokopiu and Markova, 2015).

Göç sistemi olarak tanımlanmasa da dünya sınırlarında nüfus hareketlerinin çalışıldığı birçok ülke sınırı olup, söz konusu çalışmalarda bazı ülkeler öne çıkmaktadır. Kuşkusuz bu sınırların ön plana çıkma sebepleri onların akademik anlamda çalışılmaya değer bulunmasıdır. Ancak, hemen burada belirtmek gerekir ki bu ön plana çıkamayan sınırları sosyolojik anlamda önemsiz ya da sorunsuz kılmaz. Ülkelerde akademik çalışmaların gelişmişlik düzeyi, akademisyenlerin sınır bölgelerine olan ilgisi ve ülke bazında bu alanların çalışılma önceliği de bu sınırların ön plana çıkmasında ya da çıkmamasında etkindir.

Sınır ve insan dolanımı anlamında en dikkat çeken bölge **AB'dir**. 90'lı yıllardan itibaren özellikle Birlik içindeki hukuki düzenlemeler, özel anlaşmalar ve serbest dolaşımın etkisi ile diğer sınırlardan farklılaşan örnekler karşımıza çıkarlar (Geddens, 2005, Euskirchen, Lebuhn ve Ray, 2007). Bunun yanında, **Rusya** bu anlamada hem göç hem de turizm deneyimleri ile karşımıza çıkan bir diğer ülkedir. Ülkenin geniş sınırlarının getirdiği birbirinden farklılaşan siyasi, ekonomik, kültürel içerikli komşuluk deneyimleri ve eski Sovyetler Birliği ülkeleri ile tarihsel bağ ve yakınlıkları bu çalışmalar içerisinde ön plana çıkan görünümelerdir (Xinluo, 1994, Holzlehner, 2007, Ignasiak-Szulc ve Kosiedowski, 2009, Pfoser, 2014, Eskelinen, Liikanen ve Scott, 2013, Stepanova ve Viktorovna, 2016, Zaitseva, Korneevets, ve Semenova, 2016, Zayatsa, Zotovab, Turva ve Klyuchnikova, 2017, Fors, 2018, Jasina-Scafer, 2019).

Çin, Asya kıtasında geniş sınırları itibari ile içeriği çeşitlilik arz eden çalışmalarla akademik ilginin arttığı başka bir ülke profili olarak karşımıza çıkar. Ticaret, etniklik, cinsiyet ilişkileri bu çalışmaların öne çıkan temalarıdır (Schoenberger ve Turner, 2008, Zhang, 2009, Grillot ve Juan, 2017, Chen ve Stone, 2017, Han, 2019). **Endonezya**, aynı kıtada sınır ilişkileri ile alana katkı sağlayan nüfus yoğunluğu büyük ülkelerden bir başkasıdır. Endonezya'nın bir diğer özelliği de kara sınırı değil deniz sınırları üzerinden komşuları ile bağlantı kuran bir ülke olmasıdır (Eilenberg ve Wadley, 2009, Andrew, 2010). **Afganistan-Pakistan** sınırı kıtanın bir diğer ilgi gören sınırı olup, sınırda zaman içinde çatışma odağından ekonomik ve sosyo kültürel alana dönüşen sebeplerle oluşan sınır geçişleri görünümü hakimdir (Majidi, 2009). Asya kıtasında yoğun nüfus hareketlerinin aralarında bir göç koridoru olarak oluşturduğu **Hindistan-Bangladeş** ülkeleri arasındaki sınırda siyasi ve ideolojik etkilerin baskın unsur olarak karşımıza çıktığı bir sınırdır (Joseph ve Narendran, 2013, Sur, 2014).

Afrika kıtasında sınır nüfus hareketleri üzerinden öne çıkan ülke **Güney Afrika'dır**. Ticaret, turizm, etnisite ve kimlik bu çalışmaların öne çıkan temalarıdır. (Norman,2004, Kloppers, 2006, Graeme, 2008, Rogerson ve Rogerson, 2019). **Güney (Latin) Amerika**, dünyanın bütün ülkelerine nazaran sınır geçişlerinde çatışma, suç ve terörizm temalarıyla ön plana çıkarak farklılaşır. (Reinhard, 2005, Halaburda, 2006, Rita Fidesisde Olivera ve Souza, 2014). Kuzey Amerika'da akademik anlamda ticari faaliyetler, sınır ve kimlik temaları ile dikkat çeken bir diğer sınır **Kanada- ABD sınırındır** (Bradford, 1990, Timothy, 1999, Konrad ve Nicol, 2011).

Literatür Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, şimdiye kadar tanımlanmış tek göç sistemi Türkiye-Rusya göç sistemidir. Yüksekler'in (2003) "Laleli Moskova Mekiği" isimli çalışması bu göç sisteminin öncülü niteliğindedir. Bu konuda literatüre Türkiye-Rusya Göç Sistemi ismini kullanarak ilk katkısı ise İçduygu'nun, 2009 yılında yayınlanan "International Migration System between Turkey and Russia: The Case of Project-Tied Migrant Workers in Moscow" araştırma raporudur. Rapor Rusya'ya çalışmaya giden proje odaklı göçmen işçilerin deneyimlerini konu almaktadır ve bir saha çalışması içerir. Aynı konuda ikinci yayın Karaçay'ın (2011) "Bir Göç Sistemi Anatomisi: Türkiye Rusya Örneği" isimli doktora tezidir. Karaçay'da, İçduygu gibi proje bağlantılı iş gücü göçleri ile ilgilenir. Aynı göç sistemi içinde turizme dayalı başka bir boyutu ele alan çalışma ise Özgür ve Deniz'e (2014) ait olan "Rusya ile Türkiye Arasında Turizme Dayalı Bir Göç Sisteminin Oluşumu" isimli makaledir. Antalya'yı bu göç sisteminin merkezine koyan çalışma, turizmin çok boyutlu ilişkiler oluşturmak suretiyle ile zamanla bir göç sistemi oluşumuna evirildiğini ortaya koyar.

Bir göç sistemi olarak tanımlanmasa da Türkiye- Almanya göç koridoru da bu kapsamda anılması gereken bir diğer çalışma alanıdır (Faist, 2003). Bu göç koridoru dünyada Meksika-Amerika, Rusya Ukrayna, Ukrayna Rusya ve Bangladeş Hindistan koridorlarından sonra Dünya'nın beşinci büyük koridoru olarak yer alır ve üç milyonun üzerinde insanı kapsar (Erdoğan, 2015: 122).

Dünyadaki örneklerine nazaran Türkiye sınır bölgesi üzerinden gerçekleşen nüfus hareketleri konusunda kısıtlı akademik üretim yapılan bir saha olarak karşımıza çıkar. Özellikle **sınır turizmi** hareketleri alanı için akademik ilginin oldukça

düşük olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda Yıldırım, Gürçam ve Yıldırım (2014) başlı başına sınır turizmini konu alan tek çalışmanın sahibi olup Sarp ve Dilucu sınır bölgelerini incelemişlerdir. Aksel ve Danış (2013), incelemelerinde öncesinde jeopolitik sebeplerin baskın olduğu bir göç rotası olan Türk ve Irak sınırının, 2004 yılından itibaren daha çok ticaret odaklı gerçekleşen turizmine ev sahipliği yaptığına dikkat çekmişlerdir. Işık ve Çalkın (2016), Ağrı, Ardahan, Iğdır ve Kars illerinde yaptıkları araştırmada yerel halkın turizm algısı üzerine yoğunlaşmışlar ve bu illerden en çok Iğdır'da (ilin İran, Azerbaycan-Nahçıvan ve Ermenistan'a sınırı vardır) sınır turizminin önemsendiğine dikkat çekmişlerdir. Bu saha da akademik üretim yapan diğer araştırmacılar Kocaman ve Kaya (2014) olup, araştırmacılar Ağrı İlinin Turizm Coğrafyası isimli çalışmalarında sınır turizminin il açısından önemine yer vermişlerdir.

Sınır ticareti sahasında bu çalışmada konu edilen çalışmaların dışında Güner ve Ünsal'ın (1999), Iğdır'da sınır ticaretinin etkilerini araştırdıkları; Özcan ve Taş'ın (2017) Edirne ve Kırklareli'ndeki günübirlik turizm ve ticari faaliyetlerin olduğu ulusaşırı nitelikte pazarların oluşumunu bulguladıkları çalışmalar mevcuttur. Tekin (2012) çalışmasında, Irak sınırından bir başka sınır hareketi örneği olarak akraba ziyareti amaçlı sınır geçişleri ve sınır ticareti ile ilgili geçişlerini konu edinir. Bu sahanında sınır turizmi gibi çok ilgi çeken bir saha olmadığı ortadadır.

Bunların yanında Maral (2013) İran transit göçünün mekanı olarak İran - Türkiye sınırındaki geçişleri incelemişlerdir. Salomoni (2013) Kafkas sınırındaki işgücü göçü ve mültecileri değerlendirdiği çalışmasında, bu nüfus hareketlerinin Türkiye'nin Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi'nin demografik yapısını Cumhuriyet öncesi dönemden bu yana şekillendirdiğini ifade etmiştir.

2.4.2. Bölge Üzerine Yapılan Çalışmalar

1988-2018 sınırdaki nüfus hareketleri üzerine yoğunlaşan bu çalışmada istatistiksel analizlerinden de hatırlanacağı üzere 1990'lı yılların nüfus geçişi seyirleri ile 2000 sonrasındaki nüfus hareketlerinin karakteri birbirlerinden farklıdır. Uluslararası nüfus hareketi 90'lı yıllarda sınırın Türkiye tarafında yoğunlaşmıştır. Sınır ve bavul ticareti, Rus pazarları ve Nataşa dönemi bu yılların olgularıdır. 2000'li yıllarda ise yabancı uyruklu işçilerin vasıfsız işgücü piyasasında çalışmaya başlaması ve Türklerin sınır üzerinden uluslararası dolanımına katılması süreçleri başlar. Literatür çalışması söz konusu dönemsel değişime paralel olarak şekillenmiştir.

1994 tarihli “Sarp Sınır Kapısının Karadeniz Bölgesinin Toplum Ekonomi Kültür ve Turizm Alanına Etkileri” konulu sempozyumun sonuç raporunda, kapının açılmasının sınırın her iki tarafındaki halkların hazır olmadıkları bir durum olduğu ve alt yapı-fikren-psikolojik olarak bu duruma hazırlıksız yakalandıkları belirtilmiştir. Özellikle yaygınlaşan fuhuşun etkisi ile “aile ahlakı ve değerlerinin yok edecek seviyeye” ulaştığını, siyaset ve bürokrasinin bu konuya bir tek siyasi parti (Refah Partisi) dışında tepkisiz kaldığını belirtirler (Gürsoy, Yamaklıoğlu, Toygar, Akmermer ve Atacan, 1994: 15-18). 1983 yılında sınırın Doğu Karadeniz yakasında antropolojik çalışma yapmaya başlayan Cris ve İldiko Hann (1992: 1), çalışmalarına sınır açılmadan önce ara verip, açıldıktan sonra geri döndüklerinde karşılaştıkları bu hazırlıksız yakalanma tablosunu “sürpriz bir etkileşim modeli” olarak betimlemişlerdir. Çalışmacılar dönemin gözde olgusu sınır ticaretinin en önemli karşılaşma sahası olan Rus pazarlarını incelemişler, bu pazarların Türkler açısından popüler bir aktivite olup, “gündelik hayatları için bir baharat” etkisi oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Çalışmalarında öne çıkan diğer noktalar toplumsal cinsiyet ilişkileri, seks ticaretinin yaygınlaşması ve yerel kadının bu olguyu “tepkisiz” kabulüdür. Bunun yanında gelen ziyaretçilerin Türkler tarafından “pis” olarak değerlendirildiklerini de ifade etmişlerdir. Ayrıca, pazarlarda yerel otoriteler tarafından hiçbir kontrolün olmadığını belirtmişlerdir (Hann ve Hann, 1992). Koday (1994: 123), kapalı sınır dönemi boyunca Sovyetler Birliği dışına çıkamayan insanların öncelikle “gezip-görme amaçlı” ülkemize geldiklerini, sonrasında bu ziyaretlerin sınır ticaretine döndüğünü öne sürer ve sınır ticaretinin hacmindeki katlanarak artışı ortaya koyar. Yazar çalışmasından ayrıca literatürde ilk defa yabancı uyrukluların Artvin ve Rize’de inşaat ve çay bahçelerinde ucuz işgücü olarak kaçak çalıştırıldıklarını ifade etmiştir. Hacısalihoğlu (1997), sınır etkisindeki ekonomik aktivitenin bir başka yönüne dikkat çekerek Sarp’ın açılması ile Trabzon’da uzun süreden sonra “ticaretin tekrar uluslararası bir boyut kazandığını” belirtmiştir. Sektörel olarak, bankacılık, ulaşım (hem hava, hem deniz, hem kara ulaşımı), danışmalık ve fuarcılık gibi çeşitli hizmet sektörü kollarının büyüdüğünü ifade eder. Yakın döneme gelindiğinde Özçelik, Oğan ve Güzel (2015) ve Toklu (2017) Sarp sınırında ticari faaliyetleri inceleyen diğer yazarlardır.

Yükseker (2003), akademinin odaklandığı çalışma sahasını bölge bazından ülkeler bazına taşıyarak küresel bir pazar deneyiminin izini sürmüştür. Bölgede yaşanan sınır-bavul ticareti amaçlı nüfus hareketliliğini mekik göçü kavramı ile

incelemiş, Trabzon'u başlangıç noktası olarak alan bu hareket sahasının İstanbul-Laleli ve Moskova hattına kayarak merkezileşmesini ortaya koymuştur. İki ülkedeki piyasa yapısının birbirleri ile ilişki içinde bağlantılı olarak çeşitlendikleri ve büyüdükları sonucuna varan Yüksek (2003: 256), bu piyasa ilişkilerinin doyuma ulaşarak düşüşe geçtiği ve sonuna gelindiği iddialarının gelecek açısından gerçekçi olmadığını iddia eder. Çalışma, ticari rotaların oluşum ve değişiminin yanında aktörlerin "sosyal ve bireysel/cinsel ilişkileri" konusunun da derinlemesine değerlendirebilir (Yüksek, 2003).

Hann (1999: 85) sınırın açılmasından sonraki on yılı değerlendirildiği yazısında sınır tecrübesinin "yüzlerce yıllık eski ahlaki kuralları inceleme altına koymuş" ve "geleneksel cinsiyet ilişkilerinin bir dönüşümünü başlatabilir" nitelikte olduğunu belirtir. O'na göre sınır şu cepheleşmeleri meydana getirmiştir: "erkekler karşısında kadınlar, yabancılar karşısında yereller, Müslümanlar karşısında Hristiyanlar, zenginler karşısında fakirler, ahlak karşısında ahlaksızlık". Hann'ın (1999: 103) bir diğer tespiti de Türk halkının gözünde komünizmin "halka sunduğunun alkol ve seks olduğunun" genel kabul görmesidir. Bu durumun aşırı sağın güçlenmesine yol açacağını öngören yazar geldiğimiz noktada siyasi olarak tahminine yaklaşıp da, kültürel olarak bu tahminin tuttuğu tartışmalıdır.

Emiroğlu (2010), bize Karadeniz halkının hazırlıksız yakalandığı bu karşılaşma sahasında yaşadığı hızlı toplumsal dejenerasyonun anlamlandırılmasında önemli bir tarihsel sosyal dönüşüm özeti sunar. Birçok akademisyenin şaşkınlıkla karşıladığı ve açıklamakta zorlandığı bu "şok" değişim rüzgârı Emiroğlu'nun (2010) Osmanlı'nın son döneminde bu yana temellendirdiği değişimin son parçası olarak anlam ve açıklama bulur. Emiroğlu (2010) Karadeniz'in Nataşa deneyimini, uzun vadede çözülen değerler sisteminin alt yapısını hazırladığı bir nesnel olgu olarak sunar. Toplumsal değişimi en iyi ifade eden ve Bölge'deki araştırmalarının en kapsamlı ürününü ilk basım tarihi itibarı 2003 yılında Rize'yi konu alan bir diğer çalışma olan "İki Buçuk Yaprak Çay: Doğu Karadeniz'de Devlet Piyasa ve Kimlik" kitabı ile veren Hann ve Hann (2012), Emiroğlu'nu destekleyen sonuçlara varmışlardır. Çay ekonomisinin etkisi ile refah artışının toplumsal değerler sisteminin çözülmesini hızlandıran etkisine dikkat çeken yazarlara göre çaydan kazanılan "kolay" paranın insanları tembelleştirdiğine dikkat çeker. Aynı zamanda, tarih 2000'li yıllara döndüğünde piyasalaşmanın etkisi ile "İslam kültürü", "namus ve şeref fikirlerine" dayanan "geleneksel kültür, vatanseverlik duygulanımı ile birleşen "ulusal kültür"

formları yeni dönemselliğin etkisi ile tecrübe edilen “küresel kapitalist kültürle” iç içe geçer ve zaman zaman çelişkili şekillerde bölgedeki toplumsal yaşama yansır. Türk modernleşmesini çay ekonomisinin bölgeyi zenginleştirmesi ile daha yakından takip eden halk, modernleşme anlamında direnç göstermekten çok isteklidir yazarlara göre (Hann ve Hann, 2013: 325-340).

Dönemin ilk yirmi yılı geride kalırken Bozok, 2013 yılında tamamladığı “Erkekliklerin Yereldeki İnşası: Trabzon, Türkiye Örneği” isimli doktora tezinde “erkekliklerin yerel dinamiklere dayanarak toplumsal yollardan kurulduğu” iddiası ile yola çıkarak Trabzonlu erkeklik inşasının “erkeklerin duyguları ve cinsel yaşamları”, “erkeklerin aileleri ve ev içi yaşamları” ve “sağ siyasetler ve Trabzonspor fanatizmi” olarak belirlediği “izlekler” üzerinden incelemiş ve “son dönem” şeklinde ifade ettiği “muhafazakâr ve ataerkil” Trabzon erkekliğinin inşası üzerinde bu üç konunun etkisi olduğunu ifade etmiştir. Bozok’un (2013) çalışmasının bu tez çalışması açısından en önemli bulgusu Türkiye Gürcistan sınırının açılmasının erkeklik inşası üzerinde önemli bir olgu olduğudur. 1990’larda başlayan ve 2000’lerin başlarına kadar devam eden Nataşa dönemi olarak ifade edebileceğimiz süreç içerisinde deneyimlenen süreç Bozok’a göre Trabzon erkekliğinin inşa sürecinde hem o dönem hem de güncel hafızlar açısından önem arz etmektedir. Erkekler tarafından yerel kadına kadınlık vasfının karşılayabilme açısından nataşalar ile karşılaştırmaya tabi tutularak negatif anlamlar yüklenmesi, Bozok’un ifadesi ile “performansa dayalı erkeklik anlatıları”, şehrin Nataşa geçmişi ile “kirlendiği” düşüncesi bu çalışmanın ortaya koyduğu bölge insanının güncel hafızasının görünümleridir. Bunun yanında Bozok’un aile ilişkilerinde dikkat çektiği iki nokta mevcut. Bunların ilki ailenin bölge insanının hayatında en önemli değerlerden biri olduğu diğeri “çocuklarla mesafeli, onların sosyalizasyon süreçlerine uzak figürler” olarak babalık sorunsalıdır. Bozok’un bu tespitleri çalışmamızın üstüne kurulduğu iddialara bilimsel dayanak sağlaması açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın bir başka önemi de artık göç süreçlerinin geçen yılların ardından bölgede yerleşik bir kültürlenmeye sebep olacak kadar derin etkilerinin olduğu ve hafıza oluşturmalarıdır. Kültürlenme anlamında ortaya çıkan bir başka çalışma Yavuz’un (2018), bu karşılaşma sahalarındaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin evliliğe dönüş hallerinde “Rus Gelin” imajını incelediği yayınıdır. Uyrugu ne olursa olsun, yabancı gelinlerin hepsine Rus Gelin dendiğini ve uluslararası evliliklerde “Trabzon kültürünün Rus kültürünü içine alıp erittiği” gözlemini ilgilimize sunar (Yavuz, 2018: 74).

Yine aynı döneme denk gelen çalışmaları ile Akyüz (2013,2014) yaptığı çalışmalarda Hopa yöresinde sınır ekonomisinin etnik ve toplumsal cinsiyet grupları üzerindeki etkisine bakmıştır. Akyüz'ün çalışması toplumsal cinsiyet ilişkileri anlamında yerli ya da yabancı fark etmeksizin kadınların dezavantajlı pozisyonuna dikkat çekerken, önemli bir detayı bilgilerimize sunmuştur. Akyüz'e (2013) göre artık yerli kadınlar için yabancı kadınların evlerinde yatırabilecekleri kadar güven ilişkilerinin kurulduğu bir duruma geldiğidir. Bu durum bizlere göçün ilk döneminde oluşan kalıp yargıların süreçte bozuma uğradığı ve dinamik bir ilişkiselliğin üretilen yeni anlamlarla devam ettiğini gösterir.

Metin ve Koyuncu (2013) tarihli, "Sarp Sınır Kapısının Hopa'da Yaşayan Ailelere Etkileri" isimli çalışmalarında 2011 yılında Sarp Sınır Kapısı'nda Türkiye ve Gürcistan vatandaşları için karşılıklı uygulanmaya başlanan vize muafiyeti sebebi ile meydana gelen nüfus hareketliliğinin Hopa'daki ailelere etkisini araştırmışlardır. Şimdiye kadar diğer araştırmalarda bulgularanlardan farklı olarak araştırmacıların dikkat çektikleri bir konular bölgede kumar temelli sosyo-ekonomik sorunların ortaya çıkmaya başladığı eğitim yerine sınır ekonomisine dayalı kolay para kazanma yollarının gençler arasında tercih sebebi olduğu ve enstest ilişkilerin azaldığıdır. Böylece yazarlar bize kumarın toplumsal düzeyde bir problem olarak tanımlanmaya başladığını göstermişlerdir.

Nüfus hareketlerinde 21.yy. başında şekillenen bir diğer akademik tema işgücü göçüdür. Nihan Ciğerci Ulukan ve Umut Ulukan, 2011 yılında yayınladıkları "Kriz ve Göç: Türkiye Gürcistan Nüfus Hareketleri Üzerine Bir Tartışma" isimli, Artvin'in Kemalpaşa İlçesi'nde (ilçe o dönemde Hopa'ya bağlı bir belediye idi) yaptıkları çalışmada Kemalpaşa'da sınır etkisi ile yaşanan ekonomik dönüşüm boyutunda iş gücü göçünü konusunu ilk defa ele almışlardır. Sınırdaki iş gücü göçlerini konu alan diğer çalışmacı Özbey (2017a, 2017b, 2017c, 2018), çalışmalarında tarihsel ve sosyolojik düzeyde sınırın anlamları ile göçmenler ve yerli halk arasında kurulan işçi işveren ilişkileri profilleridir. Yazar sonuç olarak "çalışma disiplini" açısından Gürcü işçilerin Türklerle karşılaştırıldığında daha iyi oldukları; "işe yüklenen anlam" açısından Gürcülerin ekonomik sebeplerden dolayı geliştirdikleri "mecburiyet hissinden", bunun karşısında Türklerin seçici ve çalışmaya isteksiz davranış örüntüleri geliştirdiğini; işin niteliği açısından Gürcülerin vasıfsız ve ağır işlerde, sağlıksız ve kötü çalışma koşullarında çalışmaya razı olduklarını, Türklerin daha yüksek standartlar beklentisi içerisinde olduğunu, "zaman" açısından

ise Gürcülerin aynı süre içerisinde Türklere kıyasla daha fazla oranda iş çıkararak verimlilik açısından fark yarattıklarını ifade etmiştir. Tüm bunlara ek olarak, kadın işgücü üzerine odaklandığı çalışmada yerli ve göçmen işgücünü karşılaştırmış yaklaşık olarak aynı iş ilişkileri tablosunun kadınlar özelinde düşünüldüğünde de varlığını bulgulamıştır. Yıldırım (2016), Karadeniz’de göçmen içiler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada Gürcülerin etnik olarak bölge insanı aklında diğer etnik grupların tersine bir tehdit unsuru olarak görülmediğini ifade eder. Varol ve Söylemez (2017), Türkiye Gürcistan sınırındaki kayıt dışı işgücü piyasasının bölge açısından ekonomik canlılık oluşturmaya rağmen, “sınırdaki yaşam kalitesine” yansıtılamadığı kamusal aktörlerin sınır ötesi proje ve iş birliklerini gündemlerinde tutmadıklarını, merkezi düzenlemelerin sınır potansiyelinin değerlendirilmesi anlamında yeterli olmadığını ve yerel aktörlerin daha aktif olması gerektiğini belirtmişlerdir. Doğu Karadeniz Bölgesindeki Gürcü göçünü sosyal hizmet perspektifinden konu alan bir diğer çalışmada Güzel’in (2019) çalışmasıdır. Gürcü göçünün bölge özelinde temel karakteristiğine odaklanan çalışmada, göç sürecinde göçmen ve yerel toplumun deneyimleri ile karşılıklı sosyal uyuma yönelik sonuçlara ulaşılmıştır. Aslan (2018), Artvin’de Ulus aşan mevsimlik nitelikteki tarım göçüne Artvin özelinde bakmış, Gürcülerin göçmenlik deneyimi detayları ile ortaya koymuştur.

İlgili literatürde öne çıkan bir diğer alan turizmdir. Yıldırım, Gürçam ve Yıldırım (2014) Sarp sınırındaki turizmi genel hatları ile incelemişlerdir. Deniz ve Aslan (2014: 555) çalışmalarında göç rotasının Türkiye’den Batum’a geçişlerin önceleri ticari amaçlı iken turizm ve eğlence faktörlerinin son dönemlerde ön plana çıktığından bahsetmişler ve Türkiye’den bu amaçlarla sınırın diğer tarafına aktarılan paranın yıllık 7.5 milyon dolar olduğunu iddia etmişlerdir.

21. yy. döneminde Sarp sınırının kendisi bir çalışma teması olarak ortaya çıkar. Bu konuda ülkemiz literatüründen Dursun (2007) ile Toktaş ve Nihat Çelik’in (2016) yaptıkları iki değerli çalışma bulunmaktadır. Defne Dursun, 2007 yılında tamamladığı “Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Sınır Ötesi İş Birlikleri: Hopa Batum Örneği” isimli yüksek lisans tezinde sınır çalışmaları kapsamında bölgesel kalkınma konusuna odaklanmıştır. Dursun’un (2007) ana savı geri kalmış sınır bölgelerinde sınır ötesi iş birliklerinin bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılabileceği ama bundan kastın yoğun ekonomik ilişkiler olmadığı, bunun yanında bu bölgelerdeki aktörlerinde sürece dahil olmasının gerektiğidir. Dursun’un (2007)

alışmasında Avrupa Birliği, Amerika-Meksika, Çin- Hong Kong ve Hopa-Batum sınırlarını karşılaştırmalı olarak incelemiş ve dünya genelinde bilinen bu en önemli sınır iş birliği örneklerinin yanında Sarp'ın bölgesel kalkınmada sınırın avantajlarından yararlanma açısından Türkiye ve Gürcistan açısından ne kadar efektif kullanıldığının ölçütünü vermesi açısından önemlidir. Bu karşılaştırmaya göre Sarp gruptaki diğer sınır bölgeleri arasında sınırın her iki yanında fonksiyonel olarak birbiriyle bağlantılı bir pazar yapısı oluşmayan tek bölgedir. Bütün örneklerde serbest ticaretin esas alındığı bir pazar ekonomisi hakimken, Sarp dışındaki bütün bölgeler pazar yapılarını fonksiyonel bağlantılar ve ağlar üzerine kurmuş, henüz Türkiye-Gürcistan sınırı bu pazar olgunluğuna erişememiştir. Üretim tipi açısından bakıldığında Sarp yine üretimde ortaklık yapılmayan tek sınırdır. Diğer sınır bölgelerinde üretim açısından birbirini tamamlayıcı ortaklıklar söz konusudur. Bölgesel büyümeyi sağlayan elementler açısından bakıldığında, Sarp'ta büyümeye etki eden en önemli dinamik çalışmanın yapıldığı yıl itibari ile taşımacılık ile biriken sermaye şeklinde ifade edilmiş, diğer sınırlarda bu faktörler sayıca fazla ve çeşitlidir. Örneğin, taşıma imkanlarına ek olarak Amerika Meksika sınırında konumlanan Maquiladoras diye adlandırılan üretim bölgeleri ya da Avrupa Birliği örneğindeki sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı büyüme açısından önemli faktörlerdir. Girişimcilerin yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde diğer sınırlarda açısından fayda maliyet karşılaştırması gibi pazar ekonomisi açısından daha akılcı uygulamalar varken, Sarp işlem maliyeti açısından ekonomik kar elde etme ve birlikte üretim açısından ön yargılı davranan girişimcilerle resmedilmiştir. Yönetim şekli açısından bakıldığında Sarp merkezi hükümetler tarafından domine edilen, sivil toplum ve yerel yönetimler tarafından yönetim sürecine katılımın zayıf olduğu bir yapı sergilerken diğer üç sınırdaki da çok aktörlü ve çok boyutlu yönetim tarzları hakimdir. Sarp merkezi hükümetlerin en fazla domine ettiği sınır olma zelliliğini de yine elinde tutmaktır. Sınırlar zihin dünyaları ve tutumları açısından karşılaştırıldıklarında Sarp güvensizlik unsurunun bahsinin geçtiği tek sınırdır. Bu güvensizlik hem iki ülke vatandaşlarının birbirlerine karşı tutumları, hem de politik ve ekonomik açıdan istikrarsızlık anlamında ele alınmıştır. Dursun (2007), sahaya çok önemli bir katkı yaptığı bu çalışmasında, Gürcistan sınırında en gelişmiş bölge olarak kabul ettiğimiz Sarp'ın dünyadaki örnekleri ile karşılaştırıldığında sınır potansiyelini kullanma anlamında en verimsiz sınır olduğunu gözler önüne sermiştir.

Şule Toktaş ve Nihat Çelik (2016), “Gürcistan ve Türkiye Arasında Sınır Geçişleri: Sarp Kara Sınır Kapısı” isimli çalışmalarında Sarp Sınır Kapısı’da meydana gelen insan hareketliliğinin sınır yönetimince ne şekilde algılandığını ve yönetsel uygulamadaki tutumlarını konu edinmişlerdir. Öncelikli olarak söz konusu insan hareketliliğinin genel karakteristiğini belirleyerek Türkiye’ye göç edenler ve sınır dışı edilen gruplar üzerine yoğunlaşıp bu iki grubun genel profilini çıkarmışlardır. Sonrasında kapı yönetiminde görevli çalışanlar ve lokal bürokratlardan oluşan 16 kişi ile bu grupların sınır geçişleri üzerine ekonomi ve güvenlik boyutlarına odaklandıkları görüşmeler gerçekleştirmiş ve görüşmecilerin bu gruplar karşısında nasıl bir tutum izlediklerini yarı yapılandırılmış mülakatlar yaparak değerlendirmişlerdir. Toktaş ve Çelik (2016), saha da çalışan diğer akademisyenlere paralel olarak Sarp’ı, Gürcüler için “iş kapısı” olarak tanımlamış ve Türkiye-Gürcistan sınır ve vize politikası için “Rus yaptırımları karşısında nefes alma alanı” ifadesini kullanmışlardır. Bunun yanında, literatür paralelinde ortaya koydukları diğer önemli bulgulara “ucuz işgücü ve Güney Kafkasya’daki yüksek işsizlik oranlarının Türkiye’ye Sarp üzerinden gerçekleşen düzensiz göçün” temel sebebi olduğu; “sınır bölgesinde yaşayan insanlar açısından bu düzensiz göçmenlerin tehlike olarak görülmediği, aksine sıradan hayatın bir parçası oldukları” ve Sarp’ın “yüksek üretim kapasitesine sahip güçlü ve zengin ülkenin genellikle ucuz işgücü sağlayan zayıf bir ülke ile eşleştiği model açısından asimetrik karşılıklı bağımlılığa örnek” olup güçlü ülkede “istenmeyen işlerin” göçmen işçilere terkedildiği genel kanaatine uyduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmanın en temel özgün bulgusu hem Türkiye- Gürcistan ilişkilerinde, hem de bunun bir yansıması olan kapı yönetimi uygulamalarında “ekonomik kaygıların güvenlik boyutunu baskıladığı ve önüne geçtiğidir”. Ayrıca geçişler sırasında “hukuk ve düzenlemelerin uygulanmasında çeşitlilik” gözleendiğini ifade eden çalışmacılar, sınır yönetiminin geçiş uygulamalarında gruplar bazında farklı tolerans düzeylerine sahip oldukları sonucuna varmışlardır. Bu minvalde, Türkiye’ye göçlerde geçişine izin verilen gurupları “düzensiz işgücü göçü, sınır ticareti ile uğraşanlar, turistler ve transit yolcular”, istenmeyen grupları ise “illegal yollarla Türkiye’ye giriş yapanlar, belgelendirilmemiş düzensiz işçiler, vize süresi ya da oturma izni bitmiş olanlar, seks işçileri, suça karışmış olanlar ve kaçakçılar” şeklinde kategorize etmişlerdir.

Sınırı ve sınırın Türkiye tarafını kapsayan tüm bu çalışmalara Türk nüfusun dolanımı açısından önem arz eden ve sınırın Gürcistan tarafını konu alan iki önemli

Çalışma daha literatür çalışması içerisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Bunlardan ilki Tanıl'ın (2015), "Batum'da Turizmin Gelişimi ve Bölge Gelişimine Katkısı" isimli çalışması olup Batum'un Gürcistan politikacıları tarafından ne şekilde bir turizm planı haline getirilerek bir kalkınma projesi olarak hayat geçirildiğini konu almaktadır. Tanıl (2015) şehrin "kıyı turizmi, kumarhane turizmi, eko-turizm, kongre ve fuar turizmi, tarih ve yerel kültür turizmi" kapsayan bütüncül bir turizm şehri olarak yapılandırıldığını ve bölgesel rekabette bir avantaj unsuru olarak planlandığını belirtmiştir. Sınırın Gürcistan tarafını konu alan ve Türklerin uluslararası hareketli aktörler olarak değerlendirildiği bir başka yayında Cheishvili (2016) tarafından kaleme alınmıştır. Sınır bölgesindeki Türk ve Gürcü nüfusun g işişkilerini konu alan yayında "Kebab Kokusu ile Mücadele: Gürcü-Türk Sınırında Yeni Ekonomik Elitler ve Aydınlar" dır. Yazar sınırın açılmasının ardından Batum'un bir turizm şehri olarak planlanması ve yakın coğrafyadaki Türk yatırımcılar için uygulanan düşük vergi sistemleri ve açık Pazar stratejileri ile şehrin ticari potansiyeli yüksek bir cazibe merkezi haline geldiğidir. Cheishvili (2016), karşılaşma sahasında Türklerin varlıkları ve ekonomik kapasiteleri ile kendilerini ifade ettiklerini, bunu yanında elitist bir kimliğe sahip olmadıklarını vurgular. Bur durumun şehir insanlarında özellikle entelektüel gruplarda tepkiye yol atıldığını ve şehrin Türkleşmesine tepkiler olduğunu belirtir. Çalışmada Türklerin Batum'u "silahlar ya da orduyla değil paraları ile istila" etmek istediklerine dair inançlar olduğu ortaya koyulmaktadır. Bunu Türklerin yeniden istila süreci olarak gören entelektüel grup tarafından Türk tehlikesi olarak betimlendiği ifade edilmiştir.

şimdiye kadar oluşan bu literatür birikimini genel hatları ile değerlendirecek olursak 1988-2018 yılları arasındaki dönemde Bölge'de yaşanan sınır tecrübesinde ekonomik, politik ve sosyal yönleri birbiri ile i içe geçmiş bir gündelik hayat deneyimi söz konusudur. Bu sürecin devletler arası düzenlemelerin ötesinde yapısal ciddi bir müdahaleye sahne olduğuna dair bir bulguya rastlanmamıştır. Aksine bölge bürokrasisi ve yerel siyasetin sürece aktif katılım sağlamamaları eleştirilmiştir. Bununda ötesinde ekonomik kaygıların sınır güvenliği gibi oldukça önemli konuları esnekleştirebilecek düzeyde etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Sınır sahasındaki en aktif aktörler sınır göçmenleri-turistleri ve yerli halktır. Bu anlamda 90'lı yıllar sınırın Türkiye tarafında Doğu Karadeniz halkı ve Sovyet sonrası göçmenleri için sıklıkla incelenmiş ve yaşanan toplumsal etkileşim literatürde ekonomik (sınır- bavul ticareti ve Rus pazarları), etniklik, cinsiyet işişkileri ile ailenin ve toplumsal değerlerin

özölmesi, işe temaları açısından ortaya konmuştur. 2000’li yılların literatürdeki popüler konusu Doğu Karadeniz Bölgesin ’deki uluslararası vasıfsız iş gücü göçü olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde sınırın kendisi de bir çalışma teması olarak değerlendirilmiştir.

Türklerin sınır üzerinden uluslararası nüfus hareketine katılım halleri literatür açısından oldukça yeni ve detaylandırılmamış bir konu olarak karşımıza çıkar. Ayrıca otuz senelik toplumsal değişim sürecini Doğu Karadeniz Bölgesi açısından bütünlüklü değerlendiren bir çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Bununda ötesinde sınırın her iki tarafını bütüncül değerlendiren bir araştırma henüz mevcut değildir. Bu tez çalışması literatürdeki bu boşluklar üzerine konumlandırılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METODOLOJİ

Bu tez çalışmasının saha aşamasının amacı daha önce de ifade edildiği üzere Doğu Karadeniz-Gürcistan göç sisteminin içerisinde Türk aktörlerin nüfus hareketliliğine katılma motivasyonlarının ve sistemin karşılaşma sahaları ile bu sahalarda oluşan anlamlar aracılığıyla deneyimlenen toplumsal değişim sürecinin anlaşılır sağlanmasıdır. Araştırma bu “anlamaya” odaklanan amaca ulaşmak için yorumlayıcı yaklaşıma yakınsayan bir bakış açısı ile etnografik saha araştırması olarak nitel desende tasarlanmıştır. İlerleyen alt başlıklarda öncelikle çalışmanın sorunsalı tanımlanacak; araştırma soruları, amaç ve önemi ile kısıtlılıkları ortaya koyulacaktır. Ardından kullanılan yöntemsel yaklaşımın ne olduğu tartışılarak araştırma süreç ile ilgili bilgi verilecektir. Son olarak örneklem seçimi veri toplama ve analiz teknikleri açıklanacaktır.

3.1 ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

3.1.1 Sorunsal

Çalışmanın iddiası, Sarp Sınırındaki güncel nüfus hareketlerinin temel belirleyicilerinin sınır asimetrisi ve devletler arası diplomatik ilişkiler/düzenlemeler olduğudur. Ancak bu yapısal faktörlerin icracısı aktörlerin gündelik hayat pratiklerini düzenlemek açısından etkin bir rol üstlenmeyi tercih etmedikleri, yereldeki kurumsal aktörlerin (yerel yönetimler, bölge bürokrasisi, sivil toplum) pasif kalmayı tercih ettikleri, bu pratiklerin ana aktörleri ve karşılaşma sahalarındaki inisiyatif alıcılarının sınırın her iki tarafında hareketli uluslararası nüfus olduğudur.

Literatür taramasında da ortaya koyulduğu üzere akademik alan birkaç çalışma haricinde şimdiye kadar Doğu Karadeniz Bölge'sine gelen yabancı göçmenlere birincil aktörler olarak ilgi göstermiş, yerel halk etkileşim sahalarında toplumsal değişimi şekillendiren etken bir aktör olmaktan ziyade genel olarak konjonktürel şartların oluşturduğu bağlamsal durumlara eşlik edici, değişime tepkisel olarak katılan edilgen birer aktör olarak algılanarak çalışmalara dahil edilmiştir. Oysa Sınır Kapısı'nın açılmasından bu yana sınırın her iki tarafında karşılaşma sahalarında aktif olarak rol alan yerli bir Türk nüfus vardır. Bu kitlenin özelliği sınırın Türkiye tarafında literatürde bahsi geçen otuz senelik deneyimi gerek bireysel gerek

toplumsal hafıza aktarım yolu ile yakından yaşamalarıdır. Bunun yanı sıra; sınır aşan hareketli birer aktör olarak hem değişime aktif olarak katılmaları, hem de sınırın öbür tarafındaki gündelik hayat pratiklerini deneyimleyerek bölgenin beşeri ve coğrafi yapısını rivayetten öte iki taraflı olarak yaşayarak karşılaştırma yetisine sahip olmalarıdır. Ayrıca, Sarp Sınırı'nın Türkiye tarafında yaşanan bu otuz senelik deneyimden en çok etkilenen bölge olan Doğu Karadeniz'in toplumsal değişimini ana hatları ile bütünlüklü inceleyen bir çalışma henüz mevcut değildir. Betimlenen bu kitleye ve akademik alandaki bu boşluklara odaklanarak araştırmanın sorunsalı şu şekilde belirlenmiştir: 1988-2018 tarihleri arasında Sarp Sınır Kapısı üzerinden meydana gelen uluslararası nüfus hareketlerinin Doğu Karadeniz Bölgesi'nde meydana getirdiği toplumsal değişimin ana dinamiklerini sınırda aktif Türk nüfusun Türkiye ve Gürcistan'daki deneyimleri üzerinden bütüncül olarak değerlendirmek.

Tanımlanan bu problematik doğrultusunda araştırmada cevaplanmaya çalışacak sorular şu şekildedir:

1. Türkiye ve Gürcistan arasındaki insan hareketliliği açısından düşünüldüğünde Sarp Sınırının her iki tarafındaki mevcut sınır asimetrisi nelerdir?
2. Bölgede meydana gelen ulus aşan nüfus hareketlerine Türk nüfusun aktif olarak katılma/katılmama motivasyonları nelerdir? Aktif nüfusun uluslararası nitelikteki hareketinde temel pratikler hangi alanlarda yoğunlaşmaktadır?
3. Uluslararası nüfusa katılan kitleler için sınırın her iki tarafında oluşan karşılaşma sahaları hangileridir?
4. Karşılaşma sahalarında oluşan mekânsal (bölgesel ve kentsel) ve kimlik (her iki taraf halkının birbirlerine yükledikleri anlamalar) algıları nelerdir?
5. Türk nüfusun aktif katılım (motivasyon/pratik/algı dünyası) ortaya koyulduktan sonra 1988-2018 tarihleri arasında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin sınır etkisi ile yaşadığı toplumsal değişimin nihai görünümü nasıldır? Çalışma ile ortaya konulan bulgular ne tür toplumsal değişim dinamikleri oluştuğunu gösterir?

3.1.2 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırmanın temel amacı Doğu Karadeniz Bölgesinin Sarp Sınır Kapısı etkisi ile yaşadığı toplumsal değişimi bütüncül bir bakış açısı ile ortaya koymaktır. Bunun yanında araştırma konu ile ilgilenen akademik alandaki yaygın kanının

tersine Türk nüfusu aktif birer aktör olarak tanımlamak gerekliliğini iddia eder ve bu aktif eyleyen nüfusun pratiklerini odağa koyan bir akademik ürün çıkarmayı amaçlar. Bunun yanında sınırın her iki yakasına birlikte odaklanan bir çalışma olması ile bölgenin tek taraflı yapılan sosyolojik değerlendirmelerin ötesine geçerek, bölge açısından da bütüncül bir bakış açısı yakalamayı ve bu anlamda akademik sahada bu özelliği ilk olacak bir çalışma ortaya konması amaçlanmıştır.

Çalışmanın önemi ortaya koyduğu amaçlar doğrultusunda akademik sahada daha önce ortaya konmamış bir bütünsel (hem Doğu Karadeniz'in otuz yıllık deneyimi yüz elli yıla yaklaşan tarihsel bir arka plan eşliğinde değerlendirerek hem de sınırın her iki tarafına birlikte odaklanarak) bakış açısı ortaya koymasıdır. Bunun yanında Türk aktörleri toplumsal değişim sürecinde eyleyici, inisiyatif alıcı, değişimi tetikleyici ve sürecin şekillenmesinde belirleyici bireyler olarak değerlendirmesi, mevcut akademik algının ötesinde bir bakış açısı sunması çalışmayı önemli kılan bir diğer unsurdur.

3.1.3 Kısıtlılıklar

Araştırmanın en önemli kısıtı Doğu Karadeniz-Gürcistan coğrafyasının tamamına yayılmasının bir tez çalışmasını aşan zaman ve maliyet ile araştırma grubu çalışmasını gerektirecek nitelikte insan kaynağı gerektirmesidir. Bu kısıtlılığı aşmak üzere saha Rize ve Batum sahil coğrafyasına daraltılmıştır. Bu tercihin sebebi gerekçeli açıklaması ile alan araştırma sahasının belirlenmesi bölümünde geniş verilecek olup kısaca coğrafyanın sınıra yakınlığı ile nüfus hareketlerinin bu bölgede yoğunlaşması, iki bölgeyi birbirine bağlayan kara yolu üzerinde konumlanmaları ile tek bir araç kullanarak ulaşılabilirlikleri, kendi kentsel dinamikleri özelinde bölgedeki diğer yerleşim mekanlarından ayrışmalarıdır.

İkinci önemli kısıtlılık araştırmacının kadın olmasıdır. Sınır hareketliliğine yüklenen algılar ve nüfus hareketlerinin Türkler açısından maskülen nüfus ve değerler yoğunluğu görüşmecilere ulaşmak ve mülakatları derinleştirmek adına bir takım kısıtlılıklar meydana getirmiştir. Bu kısıtı aşmak için katılımcılarla çoğu zaman referans kişiler aracılığı ile iletişime geçilmiştir. Bunun yanında katılımcılarla ilk tanışmada değil, birkaç görüşmenin ardından güven ortamı sağlandıktan sonra mülakat yapılması da bir başka alternatif çözüm yolu olarak kullanılmıştır.

Üçüncü kısıt, araştırmanın Gürcü nüfusla Türkçe dışında ortak bir dil zemininde buluşamamasıdır. Araştırmacının yabancı dili İngilizce olup, Gürcüce başlangıç seviyesinde bilmektedir. Gürcistan'da yaygın yabancı diller ise Rusça, Almanca ve Türkçedir. Bu sebeple söz konusu kısıt sadece çok iyi derece Türkçe bilen Gürcülerin araştırmaya dahil edilmesi ile aşılıp çalışılmıştır.

Dördüncü kısıt, yine dille ilgili olup Doğu Karadeniz'de Türkçe kullanımının anlam kaymasına sebebiyet verecek şekilde farklılaşmasıdır. Örneğin, bölgede hikaye geçmiş zaman (miş'li geçmiş zaman) yerine, görülen (di'li geçmiş zaman) kullanımının yaygın olması araştırmacının zaman içerisinde çözebildiği bir dilbilim kısıtıdır. Bunun gibi çoğaltılabilecek örneklerin yanı sıra yaygın kullanılan dolaylı (imalı) anlatım bir diğer iletişim kısıtı olarak ortaya çıkmıştır.

3.2 YÖNTEMSSEL YAKLAŞIM

Sosyal bilimlerde **temel** yöntemsel yaklaşımlar Neuman (2006: 119) tarafından pozitivist sosyal bilim, yorumlayıcı sosyal bilim ve eleştirel sosyal bilim olarak ifade edilmiş; Neuman bu analize **diğer** araştırma pratikleri olarak feminist ve post modern yöntemleri de eklemiştir. Doğa bilimlerine yakın bakış açısı ile **pozitivizm** yaklaşımı Neuman (2006:122) tarafından şu şekilde ifade edilir: “İnsan etkinliğinin genel kalıplarını kestirmek amacı ile kullanılabilir bir dizi olasılığa dayalı **nedensel yasa** bulmak ve bu yasaları doğrulamak üzere **tümdengelimci** mantığı bireysel davranışın kesin ampirik gözlemleriyle birleştiren organize bir yöntemdir”. Bu nomotetik yönelimi ile pozitivism, insana mekanik-davranışçı bir misyon yükler ve güçlü determinist bir toplumsal yapıya vurgu yapar. Bu anlamda yüksek oranda teknokratik bilgi üretimi amacına hizmet etmektedir (Neuman, 2006: 123-127).

Buna karşılık **yorumlayıcı sosyal bilim** “insanların kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturduğu ve sürdürdüğüne dair anlayış ve yorumlara varmak üzere insanların doğal ortamlarında toplumsal olarak **anlamli eylemin** doğrudan ayrıntılı gözlem yoluyla sistematik analizidir” (Neuman, 2006: 131). Pozitivist sosyal bilimin aksine insan toplumsal etkileşim sahalarında **anlam inşa** eden irade sahibi bir aktördür ve bu odakta yorumlayıcı sosyal bilim tümevarımsal bir yol izler. Yorumlayıcı yaklaşımda “insan davranışlarını kalıplı ve düzenli” olma hallerini kabul edilse de bunun yorumu toplumsal yasalara değil, toplumsal etkileşimden doğan kültüre bağlanır. Bu kültürel ortam etkisi içinde “irade” kullanabilen bir insan kabulü

vardır. Bu kabuller doğrultusunda “idiyografik” bir açıklama yöntemi tercih ederek belirli bir ortamın içinde, o ortamın “derinlemesine bir betimlemesine” yer verilerek inceleme yapılır.

Eleştirel sosyal bilim ise Neuman (2006: 142) tarafından “insanların koşulları değiştirmesine ve kendileri için daha iyi bir dünya kurmasına yardımcı olmak üzere maddi dünyanın gerçek yapılarını açığa çıkarmak için yüzeydeki illüzyonların ötesine geçen eleştirel bir sorgulama süreci olarak” ifade edilmiştir. Eleştirel sosyal bilim geleneğinde toplumsal düzenin açıklanması onun dönüşümüne hizmet etmelidir fikri hakimdir. İnsana, yorumlayıcı sosyal bilimin anlam inşa eden varlık olarak kabul etmesinin ötesine geçerek aktif-çatışmacı-dönüştürücü bir mana yükler. Tümdengelim ve tümevarım yaklaşımlarının alternatifi olarak dışa çekimi (“gözlem ya da kuramsal bir öncülle başlamanın yerine potansiyel bir kuralı “prova eder” ve sorar: Bu kuraldan ne çıkarabilir?”) ön plana çıkarır. Bu yöntemle diğer iki temel yaklaşımın amaçladığı toplumsal nedensel yasalarla açıklama ya da anlama amaçlarının yerine açıklayıcı eleştiriye koyar. Bir bakıma toplumsal bilinç altını ortaya çıkararak insanları değişim için inisiyatif almaya davet eder (Neuman’ın, 2006:142-147).

Neuman’ın (2006: 119) ifade ettiği gibi pratikte bir araştırmanın yürütülmesinin tam anlamı ile tek bir toplumsal araştırma yaklaşımı ile sürdürülebilmesinin imkân dahilinde olmadığı kabul edilse de bu araştırmada Türkiye-Gürcistan göç sistemi içerisinde oluşan anlamlara odaklanılması itibari ile yorumlayıcı yaklaşımın kabullerine yaklaşılr ama aşırı detaycı betimlemelere dayanan analizlerinden de kaçınılır ve daha sistematik bir sonuca ulaşmayı hedefler. Bu anlama amacına ulaşmak üzere araştırma tasarımı aşamasında tamamen niteliksel tabanlı bir dizayn tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi nicel dizaynın sınırları belirli veri seti sağlamasının aksine nitel dizaynın, anlamı daha derinlikli ortaya koyabilmesi ve çeşitlendirebilmesidir (Kümbetoğlu, 2012: 23). Kümbetoğlu’nun iddia ettiği üzere niceliksel dizayn ile pozitivist yaklaşımın, nitel dizaynın ise yorumsamacı ve eleştirel yaklaşımlarla ilişkilendirilmesi bu çalışmada kısmen reddedilmektedir (Kümbetoğlu,2012: 23). Buna karşılık Mayring ‘in (2011:113) “bilimsel yöntemlerin inanç dizgeleri veya bağlı bulunan ekollerle ilgisinin olmadığı, aksine mevcut olgu ve sorunları ölçüde yardımcı birer araç oldukları” fikri benimsenmiştir. Dolayısı ile bu çalışma nitel ve nicel dizaynı bir yaklaşımdan öte veri toplama yöntemleri ile ilişkilendiren bir araçsallık içerisinde yöntem olarak değerlendirir. Bunun yanında, bu

iki yöntemin tek başına uygulanmasının dezavantajlarını aşmak için iyi bir alternatif olduğu iddia edilen karma yöntem üç sebepten dolayı tercih edilmemiştir (Johnson ve Christensen, 2014: 51). Birincisi çok mekanlı olarak planlanan saha araştırmasında çok dilli ve çok kültürlü saha yapısının niceliksel veri toplama yolu ile anlam bütünlüğü sağlamayı olanaksız kılmasıdır. İkincisi, kısıtlılıklar kısmında belirtildiği üzere Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kullanılan Türkçe, dil bilimsel anlamda yazı dilindeki Türkçe'den farklılaşmaktadır ve nicel dizayn bu anlamda katılımcılarda anlam karmaşası yaratma tehlikesi taşımaktadır. Bu durumda verilerin geçerlilik ve güvenilirlik anlamında şüpheli olmasına sebebiyet verme potansiyeline sahiptir. Üçüncüsü ise araştırmada cevaplanmaya çalışacak olan soruların tek aşamalı nitel dizayn ile cevaplanabileceği, karma dizaynın gerekliliğinin söz konusu olmadığı kanaatidir.

Bu tercihler doğrultusunda araştırma etnografik saha araştırması olarak kurulmuştur. Etnografik saha araştırması, antropoloji disiplininin sosyal bilimlerin tüm uygulamalı alanlarına yayılmıştır. Atay (2016:9) etnografiyi "bir insan topluluğunun hayat bilgisini yazmaktır. Ve yazmak, yaşamadan olmaz" şeklinde ifade etmiştir. Zırh (2017:54) ise "kaba tanımı ile" etnografiyi "insan toplulukları ve kültürlerinin sistematik olarak incelenmesi zanaatı olarak" ifade etmiştir. Etnografik saha araştırmasının kendi içerisinde yaşadığı tarihsel bakış açısı farklılaşmaları ve dönüşümler Atay (2017) tarafından klasik etnografiden diyolojik etnografiye geçiş olarak ifade edilir. Klasik etnografik araştırma geleneğinde, üzerine yoğunlaşılacak alanın "yaşamına uzun ve etkin katılım" söz konusudur. Ancak bu katılımda nesnellik esastır ve araştırmacı araştırdığı toplumla gözlem yolu ile empati kurmaya çalışır. Bu dönemin bir diğer özelliği ise araştırmacının odaklandığı toplumla üst perdeden bir hiyerarşik ilişki içerisinde olmasıdır (Atay, 2017:196). Bu tarz zamanla eleştirel bir süreçten geçerek Atay'ın (2017:196) ifadesi ile "kültür tanıtımı" yerine, kültürle etkileşen sosyal bilimcinin "deneyimi"ne doğru değişim göstermiştir. Geline nokta artık etnografik saha çalışması "özneler arası" (araştırmacı ve araştırdığı topluluk) bir nitelik kazanmıştır. Araştırmacının ortaya koyduğu tek taraflı bir anlatımdan öte, etkileşime girdiği toplumla birlikte oluşturduğu ortak anlamlar bütünüdür. Bu anlamda etnografi artık diyolojik bir evreye gelmiştir (Atay, 2017:199)

Etnografik saha araştırması çalışmaları açısından bu tez çalışmasının ilgi alanına giren bir diğer önemli tartışma konusu ise saha kavramının küresel süreçte yeniden tartışmaya açılmasıdır. Varol'a (2017:4520) göre "Küreselleşme ile birlikte

yaşanan zaman ve mekân tecrübesindeki değişim “yer,” “yerel,” ve “alan” gibi kavramlarının anlamını muğlaklaştırmaktadır.” Yazar, bu anlamda klasik entografilerdeki belirli bir sahaya odaklanma anlayışının ötesine geçilmesi ihtiyacından bahseder. “Bağlantının peşinden giden, her bağlantı noktasındaki yerel ve küresel arasındaki etkileşimi ortaya çıkarmaya çalışan çok-sahalı etnografi” yöntemini bu son dönemde daha etkili bir alternatif olarak sunar ve hareketli bir saha önerisinde bulunur. Doğu Karadeniz- Gürcistan göç sistemi odaklı bu çalışmada da hem dönemsel gereklilikler hem de Türkiye ve Gürcistan sahalarının birbirinden birçok anlamda farklılaşması anlamında çoklu saha alternatifi kullanılmıştır. Ancak Doğu Karadeniz- Gürcistan sabahasın da çalışmanın zorlayıcı taraflarından birisi de, Zırh’ın (2017: 57) dikkat çektiği üzere metodolojik milliyetçilik yanılgısına düşerek kültürel alanı ulus devlet sınırlarına hapsedme tehlikesine açık bir alanda çalışılıyor olmasıdır. Zırh (2017:57) 20.yy’ın son yarısından itibaren göçte uluslararasılaşmanın ivmelenmesi ile ortaya çıkan bu kavramın etnografilerde de bir kırılma noktası meydana getirdiğini söyler ve alan tasavvurunun önemine vurgu yapar. Yazar, sahanın özellikle siyasi sınırlarla çizilmiş coğrafyalarda “verili ve doğal” kabul edilmesinden öte “özgün bir inşa alanı” olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eder (Zırh, 2017:60). Bu bağlamlarda çok sahalı olarak dizayn edilen bu çalışmada, mümkün olduğunca metodolojik milliyetçilik kısıracına girmeden Rize-Sarp-Batum hattı özgün bir anlam inşa alanının hareketli bir mekânı olarak kabul edilmiştir.

Göç çalışmalarında icra edilen etnografiler açısından Robertson’nın (2015:45) küresel zamanlar açısından dikkat çektiği bir diğer konu göçün geçiciliği üzerinedir. Araştırmacı, mekânın muğlaklaşması gibi, zamanında bir kesit olarak ele alınmasının zorlaştırıcı etkisine dikkat çeker. Bunu aşmanın yöntemlerinden biri olarak da bireysel aktörlerin biyografilerine odaklanmanın önemsenmesi gereken açıklayıcı bir güce sahip olduğunu ifade eder. Biyografik yöntemin hızlı toplumsal değişme süreçlerinde kuvvetli bir argüman olduğuna dikkat çeken diğer araştırmacılar Rustin and Chamberlayne’dir (2002:2). Yazarlar “sosyobiyografik” yaklaşım olarak ifade ettikleri çalışma yönteminin kişilerin kendi bakış açılarından nasıl deneyimlediklerinin anlaşılması açısından verimli bir teknik olduğunu vurgularlar. Kara (2017:73), etnografilerde biyografi kullanımının bir başka pozitif yönüne daha dikkat çekerek, çalışma süresi boyunca araştırmacı ve sahanın etkileşimli biyografik bir dönem oluşturduğuna ve bu anlamda saha da taraflarca paylaşılan zaman süresince anlam inşa sahalarında araştırmacının rolüne vurgu

yapar. Bu bağlamda, veri toplama sürecinde gerçekleştirilen görüşmelerde biyografik yöntem kısmen benimsenmiştir. Vurgulamak gerekir ki, veri toplama sürecinde yapılan görüşmelerde bu yöntem tüm süreci domine etmez. Saha çalışmasında son otuz yıllık süreçteki nüfus hareketliliğine dair veri toplanması, bu sürecin aynı zamanda katılımcıların birçoğunun biyografik hikayelerinin bir parçası olduğunun göstergesidir. Bu anlamda, görüşmeler biyografik bir anlatı isteği ile başlatılır. Fakat, genel olarak ulaşılmaya çalışılan nokta tek tek bu biyografilerin özelinde değil, bölge özelinde bir toplumsal değişim sürecinin ortaya koyulmasıdır. Kısacası Kümbetoğlu'nun (2012: 51)'da ifade ettiği bu yöntemin çalışmanın tümünü domine etme durumunun göç sürecine değil, göç edeninin anlatısına fazla odaklanması bu çalışmada tercih edilmemiştir. Bu sebeple biyografik anlatımla başlatılan görüşmeler, görüşmenin ilerleyen aşamalarında nüfus hareketleri yolu ile toplumsal değişimi gözetten sorularla devam eder. Kısaca ifade etmek gerekirse bu çalışma için biyografik yöntem amaçsal değil, araçsal bir öneme haizdir.

3.3 ARAŞTIRMA SÜRECİ VE ALAN ARAŞTIRMA SAHASININ BELİRLENMESİ

Araştırmacı, Doğu Karadeniz Bölgesi ile daha öncesinde herhangi bir kültürel bağı ve Bölge hakkında kayda değer bilgi birikimi olmamış olup, ilk defa iş gücüne katılım amacı ile 2010 yılında Rize ilinde yaşamaya başlamıştır. Altı aylık sürecin ardından ilden ayrılıp, 2013 yılına kadar İstanbul'da ikamet etmiş, sonrasında tekrar Rize'ye taşınarak o seneden bu yana ilde ikamet etmeye devam etmektedir. Tez çalışmasının saha araştırmasına 2013 yılında ön görüşmelerle başlanmıştır. Katılımcılarla ilişki kurma dönemi o zamandan itibaren başlamış olup, son altı aya kadar devam ederek yeni katılımcılar zaman içerisinde çalışmaya eklenmiştir. Birçoğu ile birden fazla kez mülakat yapılmış olup, tüm mülakatlar son bir sene içerisinde güncellenmiştir. Bununla birlikte mülakatlara katılan katılımcıların üçü hariç diğerleri ile mülakat dışında sahada yoğun zaman paylaşımı yapılmış, gündelik hayat pratikleri takip edilmiş, nüfus hareketine katılmaları birlikte deneyimlenmiştir. Bu deneyimler tamamen katılımcıların yönlendirilmesi ile başlamıştır. Deneyimler içerisinde Sarp Sınır Kapı'nda Gürcistan'da tutuklu bulunan Türk vatandaşlarının aileleri tarafından yapılan bir eylem, konsolosluk ziyaretleri (Türkiye Cumhuriyeti Batum Türk Başkonsolosluğu ve Gürcistan Cumhuriyeti Trabzon Başkonsolosluğu), çeşitli ticari faaliyetlere katılım, Rize'den düzenlenen gününbirlik turlara katılım, turizm ve eğlence etkinliklerine katılım (kumarhane,

konser, turistik destinasyonların ziyareti ve çeşitli açık alan faaliyetleri gibi) bulunmaktadır. Zaman içerisinde Batum Konsoloslugu himayesinde kurulan faaliyetlerine çoğunlukla katılım sağlanamamakla birlikte Gönül Köprüsü Kadın İnisiyatifi'ne dahil olunmuştur.

Gürcistan'a toplamda 18 kez geçilmiş olup, bunların 7'si kısa süreli kalma (on günü aşmayan süreler), 11'i günübirlik gidiş geliş şeklindedir. Ulaşım mümkün olan bütün kara ulaşımı şekilleri ile çeşitlendirilmiştir (özel araç, uzun mesafeli şehirler arası otobüsler -İstanbul, Ankara, Antalya -Tiflis hattında çalışanlar, Trabzon-Batum hattında çalışan bölgesel otobüsler, ilçeler arası dolmuşlarla aktarma, otostop, Sarp Gürcistan minibüsleri ve taksiler). Sahanın Türkiye tarafında kalan kısmında oluşan karşılaşma sahalarında ise vasıfsız işçi pazarları ziyaret edilmiş, işçilik hizmeti satın alınmış, çay tarımı-sağlık ve ev içi hizmetlerde çalışan işçiler çalışma sahalarında gözlemlenmiştir.

Kümbetoğlu'nun (2012) belirttiği üzere nitel araştırma süresinde çalışılan konu üzerinde araştırmacının algısı sürekli değişmekte ve araştırma soruları ile kapsamı değişime uğramaktadır. Bu çalışma açısından sahanın araştırma kapsamını belirleme durumunun ilk örneği sahada yapılan ön görüşmeler sırasında güncel nüfus hareketlerinin bölgedeki göç hafızası ile birleşme halleridir. Ön görüşmelerde insanlar bölgede çok popüler olan Batum'a gitmenin nedenleri sorulduğunda, beklenin ötesinde "Bizim gurbetimiz Rusya'dır Hocam" cevabı ile örneklenebilecek bir hafıza aktarımı ile karşılık vermişlerdir. Akademik literatürde tarih alanında yeni ortaya koyulmaya başlanan (bkz. Şimşek,2017; İpek,2018) yeni örnekleri ortaya çıkmaya başlayan ve bu çalışma dahilinde Gürcistan-Türkiye göç sistemi içerisinde değerlendirilen dönem, saha çalışmasının daha ilk dönemlerinde sözlü aktarıma dönüşmüştür. Bunun yanında saha da edinilen bir diğer farkındalık, Doğu Karadeniz'de göçün farklı dönemlerle ifade edilebilecek gelenekselleşmiş ve göç kültürlenmesi oluşturan bir olgu olduğudur. Bu hafıza güncel nüfus hareketlerini kolaylaştırıcı ve hızlı karar verilek harekete geçilen bir pratik haline getirmiştir. Ek olarak gitmek ve kalmak arasındaki farkın Rizeli için hayatta başarılı olmak ya da kendini gerçekleştirmenin bir gerekliliği anlamları üzerinde belirleyici olması sahanın araştırmacıya fark ettirdiği bir başka unsurdur. Tüm bu oluşan anlamlar etkisinde bölgedeki hareketli nüfusun yapısal imkanlar oluştuğunda hızlı harekete geçerek ivmelenebilme kapasitesine sahip olmasının anlaşılması, çalışmaya göç ve göçmen hafıza ile ilgili bir kısmın eklenmesini gerekli kılmıştır. Uzun saha deneyiminin

oluşturduğu bir başka farkındalık noktası toplumsal cinsiyet kalıplarının literatür anlatımının ötesinde anlaşılma halidir. Göç süreçleri kadını her ne kadar toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde ikincilleştirse de; bu durum aynı zamanda Karadeniz kadını için Türkiye'nin ataerkil görünümünden farklılaşarak kamusal alana dahil olmasını destekleyen bir güçlenme deneyimi oluşturduğu da söylenebilir. Tüm bu tez kapsamını başlangıç noktasındaki fikri düzeye nazaran geliştiren deneyimler kapsamı genişleyerek bir göç sistemi tanımının yapılmasına kadar getirmiştir.

Alanda deneyimlenen bu süreç çalışma sahasının seçiminde de etkili olmuştur. Doğu Karadeniz Bölgesi, Türkiye İstatistik Kurumu'nun istatistiki bölge sınıflandırmalarına göre Ordu, Giresun, Trabzon, Artvin, Gümüşhane illerini kapsamaktadır. Ancak kültürel coğrafya dikkate alındığında Gümüşhane karasal sahada kalması itibari ile diğer kıyı illerden ciddi derecede farklılık göstermektedir. Bunun yanına saha kıyı illeri ve ilçeleri göç sisteminin görünümüleri açısından farklılık göstermektedirler. Doğu Karadeniz-Gürcistan Göç Sistemi bölümünde de ortaya koyulduğu üzere Trabzon ticari ve ulaşım (özellikle liman fonksiyonu) açısından sistem etkisinde tarih boyunca en fazla değişime uğrayan şehirlerden birisi (Batumi'la birlikte) olmuştur. Buna ek olarak Artvin ili Hopa ve Kemalpaşa ilçeleri özellikle güncel göç hareketleri bakımından hem mekânsal (sınır etkisi ile) hem toplumsal değişimlerin en çok gözlemlendiği ve akademik çalışmalara en çok konu olan yerlerdir. Ordu, 93 Harbi muhaceretinin yoğun destinasyonlarından biri olması ile başka bir öneme sahiptir. Giresun sistem içerisinde spesifik bir özelliği ile ön plana çıkmamıştır.

Tüm bunların ötesinde özellikle Gürcistan'da yapılan ön saha görüşmelerinde "Doğu Karadeniz'den buraya en çok Rize'li gelir" inancının hakim olduğu ortaya çıkmıştır. Nedeni sorulduğunda yakınlık ve kolay ulaşım, Rize insanın girişkenlik, merak, eğlenceye düşkünlük, cesaretiyle anılan profili, ildeki ticaret geleneği ilk sıralanan sebepler arasındadır. Bunun yanında Rize sınıra en yakın il merkezi olma özelliğine sahiptir. İl, kentsel yapılanma anlamında doğusunda kalan ilçeler açısından en gelişmiş yakın merkez olsada; sağladığı imkanlar açısından bazı açmazlara sahiptir. En basitinden örneklendirilecek olursa insanının ticari başarısı ve girişimciliği ile ünlendiği şehirde henüz bir alışveriş merkezi yoktur. Bu örnek daha da derinleştirilecek olursa şehir 2009 yılında yürüyen merdiven teknolojisi ile yeni tanışmıştır (Kaçar, 2009). Dolayısı ile bu durum göç süreçleri ile Türkiye ve Dünya'nın birçok büyük ölçekli kenti ile bağlantı kuran ilin kendi içerisinde

aşına olduğu “modern kent imajını” yakalayamamış olması olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda Rize hem yakınlığı ile döngüsel harekete katılımın kolaylaştığı, hem insanının harekete katılma oranında diğer illere göre fazla anılması, hem de henüz başka anlamlarda ciddi toplumsal değişim süreçleri oluşturacak dinamiklere sahip olmaması (Trabzon’un ekonomik bir merkez ya da Hopa’nın sınır ilçesi olması örneklerinde olduğu gibi) açısından nüfus hareketlerinin değişim etkisinin en steril gözlemleneceği bir saha olarak belirginleşmektedir. Araştırmacının da Rize’de ikamet etmesi bu sebeple birleşerek saha çalışmasının kapsamının Rize özelinde daraltmasında belirleyici olmuştur.

Bunlara ek olarak sınırın öbür tarafında Türkler açısından ana destinasyon özellikle turizm açısından Batum olduğu ön görüşmelerde ortaya çıkan başka bir durumdur. Batum’un coğrafi ve kültürel yakınlığı, tarihsel ilişkiler kurulan bir şehir olması ve özellikle Saakashvili yönetimindeki dönemlerde turizm ve kumarhaneler şehri olarak yeniden inşası Türk nüfus tarafından ilgi gören ana destinasyon olmasında öncelikli sebeplerdir. Kısacası çalışma sahası tüm bu nedenlere dayanarak Rize-Batum hattı olarak belirlenmiştir. Hattın uzunluğu şu şekildedir: Rize-Sarp arası 109 km ve Rize-Batum arası 128 km.

3.4 ÖRNEKLEM SEÇİMİ, VERİ TOPLAMA VE VERİ ANALİZİ TEKNİKLERİ

Saha çalışmasının örneklem seçimi aşamasında niteliksel dizaynların izlediği genel yola uygun olarak **rastlantısal (olasılıklı) olmayan örneklem seçimi tercih edilmiştir**. Neuman (2006: 331) rastlantısal örneklemeyi “Araştırmacının bir rastlantısal sayı tablosu ya da benzer bir matematiksel rastlantısal süreç kullandığı, böylece nüfustaki her bir örnekleme unsurunun eşit seçilme olasılığının bulunduğu bir örneklemedir” şeklinde ifade eder. “Temsil” kaygısının ön plana çıktığı bu rastlantısal örnekleme tarzı çoğunlukla nicel dizaynlarda kullanılmakla beraber kullanımına nadiren nitel dizaynlarda rastlanmaktadır (Neuman, 2006: 320, Kümbetoğlu, 2012: 98). Buna karşılık rastlantısal olmayan örnekleme titiz bir temsilden öte konu ile ilgili ön plana çıkarır (Neuman, 2006: 320). Bunun en büyük sebebi nitel araştırmalarda genellemeye varmaktan öte, derinlemesine anlamı yakalama amacının güdülmesidir (Kümbetoğlu, 2012: 97). Olasılıklar üzerine kurulmayan bu örnekleme tarzı yine Neuman (2006:321) tanımı ile “unsurlarının matematiksel olarak rastlantısal bir süreçten başka bir şey kullanarak seçildiği bir örneklem” olarak tanımlanabilir.

Pratikte çok farklı uygulamaları olmakla beraber bu çalışma için örneklem seçiminde **iki çeşit rastlantısal olmayan örnekleme** çeşidi ön plana çıkmıştır. Bunlardan ilki ve en belirleyici olanı **amaca uygun örneklemedir**. Amaca uygun örnekleme araştırmacı tarafından süreç özelinde “belirli kriterlere uyan” kişi, grup ya da örnek olayların seçilmesi yoluyla yapılır (Neuman, 2006,322, Kümbetoğlu, 2012:99). Bu araştırmada katılımcıların seçiminde, *bireylerin nüfus hareketlerine döngüsel kavramına uygun şekilde süreklilik arz edecek şekilde katılımları, ticaret-turizm ya da süreç içerisinde özelleşmiş bir amaç doğrultusunda harekete dahil olmaları, kendilerinden önce görüşme yapılan katılımcılardan farklılaşan bir özellikleri olmaları, demografik çeşitlilik (cinsiyet, uyruk v.b), sınırın her iki tarafını tanıma ve değerlendirme yetisi ve belki de en önemlisi biyografilerinde sınırın her iki tarafında hareketli olma halini önemli bulmaları belirleyici olmuştur*. İkinci etkili örnekleme yöntemi ise **kartopu örnekleme** yöntemidir. Kartopu örnekleme araştırmacının saha çalışmasına bir örnek olaydan başlayarak, onun yönlendirmesi ile başka örnek olaylar belirleyip örneklem sayısını arttırdığı örnekleme tipi olarak tanımlanmaktadır. Daha çok toplumsal ağ yapılarının ön plana çıkarılmaya çalışıldığı araştırmalarda kullanılmaya elverişli olan bu metot, aynı zamanda bu avantajını aynı ağın çevresinde çalışmayı sınırlandırarak benzer ilişki türlerine tekrar tekrar gidilmesini sağlayan bir dezavantaja dönme potansiyeline de sahiptir (Neuman, 2006: 324, Kümbetoğlu, 2012:99). Bu dezavantajı önlemek adına amaca uygun örnekleme belirleyici örneklem türü olarak seçilmiş, kartopu örnekleme yöntemi önerilen potansiyel katılımcıları amaca uygun yönlendirme doğrultusunda belirlenen yukarıdaki kriterleri sağlanabildiği sürece devreye sokulmuştur. Bu iki yöntemle dayanarak 37 (kayıtlı ve kayıtsız) görüşme yapılmış, bunların kayıtlı olanlarından 25 tanesi diğerlerinden farklılaşan örnekler olma adına analize dahil edilmiş, 12’si benzer zayıf anlatılar içerdikleri, kayıtsız oldukları, araştırmacı açısından güvenilirlikleri şüpheli bulunduğu için analize dahil edilmemişlerdir. Katılımcıların listesi şu şekildedir:

Tablo 1.1. Saha araştırması katılımcıları listesi

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Uyruk*	Yaş Aralığı	Nüfus hareketine katılım amacı				
				Ticaret	Turizm/ Eğlence	Her iki ülkede yaşama deneyimi	Eğitim	Diğer
K1	E	T.C.	30-60		*	*		
K2	E	T.C.	30-60		*			
K3	E	T.C.	30-60		*			
K4	E	T.C.	18-29		*			
K5	E	T.C.	30-60		*			
K6	E	T.C.	30-60		*			
K7	E	T.C.	30-60		*			
K8	E	T.C.	60+	*		*		
K9	E	T.C.	60 +	*				
K10	E	T.C. /G.	60+	*		*		
K11	E	T.C.	30-60	*		*		
K12	E	T.C.	30-60	*				
K13	K	T.C.	30-60	*	*			STK (Uluslararası iş birliği)
K14	K	T.C.	30-60	*		*		
K15	E	T.C. /G.	60 +		*	*		Aile bağları, evlilik
K16	K	T.C.	30-60					STK (Uluslararası faaliyet)
K17	E	T.C.	60 +		*			Alışveriş, akraba ziyareti
K18	K	T.C.	60 +		*			
K19	K	T.C.	60 +		*			Akraba ziyareti
K20	K	G./T.C.	30-60			*		Aile bağları, evlilik
K21	E	G.	30-60	*	*	*	*	Tercümanlık
K22	K	G.	30-60	*		*	*	Tercümanlık
K23	K	T.C.	30-60			*	*	Akademik iş birliği
K24	K	T.C.	30-60			*	*	Tercümanlık
K25	K	T.C.	30-60			*	*	Akademik iş birliği, tercümanlık

* "T.C." Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için, "G." Gürcistan vatandaşları için kullanılmıştır. Çifte vatandaşlık durumlarında önceki uyruk ilk sırada, sonradan edinilen uyruk ikinci sırada belirtilmiştir.

Katılımcılar arasındaki **demografik dağılım** cinsiyet açısından erkek (10 kadın, 15 erkek) , yaş dağılımı açısından 30-60 yaş grubu (17 kişi, diğer 6 kişi 60+ ve 1 kişi 18-29 yaş grubundadırlar) ağırlıklıdır. Bu dağılım aynı zamanda evren içerisindeki saha çalışması boyunca karşılaşılan diğer örnekler açısından da geçerlidir. Bunun yanında araştırmaya 3 adet Gürcü asıllı katılımcıya yer verilmiştir. Bu katılımcıların tercih edilme sebepleri çok iyi derece Türkçe bilmeleri, Türkiye’de yaşama deneyimleri olmaları, bu deneyimlerin sahadaki bilinen deneyimlerin ötesine geçmesi ve sınırın her iki tarafı açısından da yüksek farkındalık düzeyine sahip olmalarıdır. Araştırmada çifte vatandaşlık sahibi 3 kişi bulunmakta, bunların ikisi Türk asıllı, bir Gürcü asıllıdır.

Ulus aşan **nüfus hareketlerine katılım** değerlendirildiğinde ise sadece bir katılımcı uluslararası sivil toplum kuruluşu faaliyetleri ile diğer örneklerin tümünden ayrılmaktadır. Bunun yanında turizm/eğlence (13) ve ticari (9 kişi) faaliyetler araştırmanın daha başından itibaren seçilmiş amaçlı örneklem kriterlerine sahip olma vasfıyla ön plana çıkmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki ticari amaçlı geçişlerin hepsi turizm amaçlı geçiş deneyimlerinin karşılaşma sahalarında da aktif aktörlerdir. Ancak buradaki kategorileştirme temel motivasyon baz alındığı için tekrar turizm odaklı geçiş olarak işaretlenmemiştir. Araştırma boyunca bu faaliyetlere ek olarak eğitim amaçlı harekete katılım (5 kişi) ile, tüm bu faaliyetleri bünyesinde barındıran her iki ülkede yaşama deneyimi (11 kişi, döngüsel ve geçici göç kapsamında) diğer başlıklar olarak ön plana çıkmışlardır. Belirli gruplarda yoğunlaşan bu sebeplerin ötesinde sivil toplum faaliyetleri alanında biri uluslararası sahada her iki ülke vatandaşlarına da hizmet veren, diğeri yerel bazda faaliyet gösterip uluslararası iş birliği arayışları olan temsilciler araştırmaya dahil edilmiştir (Katılımcı 13 ve 16) Belirtmek gerekir ki Katılımcı 18’de bir STK temsilcisidir ve göçmenlerle ilgili ilde ilk proje teklifinde bulunmuş ama kabul görmediği için maddi destek bulamadığından uygulamaya koyamamıştır. Bunun yanında cinsiyet ilişkileri alanında ilişkilerini resmiyete taşıyan iki katılımcı bulunmaktadır. Bunlardan biri rıza dışı (alı koyulmayı takip eden süreç evliliğe evrilmiştir), biri tercihlili evliliğidir (Katılımcı 15 ve 20). Her ikisinde de sınırın her iki tarafında parçalı aile hikayesi gözlenmiştir. Akraba ziyaretleri sınır kapanmadan önce bulunan akrabalar ile görüşme şeklindedir, uzun süre devamlılık göstermemiştir. Alışveriş (kur asimetrisine dayanan karlılık, benzin-cep telefonu v.b. kalemlerde), akademik iş birlikleri, tercümanlık ifade edilen diğer sebeplerdir.

Görüldüğü üzere tek bir sebep etrafında harekete katılım genelde turizm faaliyetleri özelinde olmaktadır. Diğer katılım çeşitleri ticaret ve eğitim (bu amaçla dolanımda olan tüm katılımcılar için) sınırın her iki tarafında yaşama deneyimlerini arttırıcı sebeplerdir.

Belirtilen bu örneklem için **veri toplama tekniği** olarak görüşme ve katılımlı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Katılımlı gözlem, saha ziyaretleri sonrasında (görüşme yapılsın-yapılmasın) sonrasında alınan notların yazıya geçirilmesi ile verileştirilmiştir. Saha aşamasının ilk aşamasında kayda alınmadan yapılan ön görüşmeler herhangi bir forma dayanmayan “enformel sohbetler” şeklinde yapılmıştır. Yapılandırılmamış bir görüşme tekniği olarak enformel sohbetler, araştırmacı açısından esnek bir veri derleme imkânı sunar ve beklenmedik bulguların oluşmasına elverişlidir (Kümbetoğlu 2012: 74). Bu esnekliğin sağlayacağı öngörü geliştirme amaçlı kullanılan yapılandırılmamış ön görüşmeler yapılmasının akabinde yazıya geçirilerek basit bir veri analizi tekniği ile esas görüşmelerin alt yapısı ve araştırma soruları oluşturulmuştur. Araştırmanın bulgular kısmında kullanılan esas görüşmeler ise yarı yapılandırılmış formlar aracılığı ile yapılmış ve hepsinde katılımcıların izni ile ses kaydı alınıp yazıya geçirilerek verileştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış yöntem görüşmelerin “ortaya çıkarılması planlanan veriler için oluşturulan” formlar aracılığı ile yapıldığı araştırma soruları ya da başlıklar aracılığı ile sistematik veri toplamayı amaçlayan bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2012: 75). Tüm katılımcılar için izlenen ortak görüşme planı biyografik hikâye ile başlatılmıştır. Sonrasında görüşmecinin nüfus hareketine katılım çeşidi belirlenmiştir. İlerleyen süreçte çalışmada cevaplanmaya çalışılan araştırma soruları başlıklar halinde katılım şekilleri de dikkate alınarak görüşmede katılımcılara sorulmuştur. Bu çalışmada, dört katılımcı hariç bütün katılımcılarla görüşmeden önce tanışıklık sağlanmış, araştırma konusu dahilinde ve haricinde gündelik hayat pratiklerine dair deneyimleri gözlenmiştir. Bu anlamda dört görüşme haricindeki tüm görüşmeler için, görüşme öncesinde bu formlar kişinin deneyimlerine göre kişiye göre uyarlanarak hazırlanıp görüşmeye hazırlanılmıştır.

Verilerin çözümlenmesi görece refleksif, yani pozitif bilimlerin özne ve nesne arasında mesafeli duruşu esas kabul etmesinin aksine diyaloga dayalı ve birbiri ile etkileşimli katılımcı ve gözlemci kabulüne dayanan bir yol izlenerek yapılmaya çalışılmıştır (Burawoy,1998: 14). Bu amaçla veri analizi aşamasında görüşmelerin yazıya aktarımında katılımcıların hepsi “K” ifadesi ile

numaralandırılmıştır (K1, K2,...K25). Bu aktarımda gerekli yerlere araştırmacı tarafından karşılaşılan duyulanımlar (gülme, gözleri dolma, hiddetlenme v.b.) ve görüşme sonrasında kayda geçirilen ortam betimlenmeleri eklenmiştir. Bunun ötesinde bazı araştırmacılar konuşmayı daha anlaşılır yazıya dökmek adına spesifik bir işaret seti kullanımını önermişlerdir (Mayring,2011: 95, Kümbetoğlu, 2012). Bu sistemler arasında tutarlılık gözlemlenmediğinden, bölge bağlamında işaretlerin kültürel karşılıkları tam anlamı ile denkleşmediğinden ve bu işaretleme sistemlerinin okuyucu açısından konforsuz bir okuma oluşturmamasından dolayı tercih edilmemiştir. Böylelikle kayda alınan 25 görüşme ve saha notları birleştirilerek NVIVO nitel veri analiz programının on ikinci sürümü kullanılarak kodlamaya tabi tutulmuş ve ilk aşamada toplamda 86 adet kod belirlenmiştir. Bu kodların bir kısmı “analitik hatırlatma notları” (araştırmacının potansiyel kodlara dair araştırma sürecinde kodlama sürecinde kullanılmak üzere tuttuğu notlardır (Neuman, 2006: 670)) aracılığı ile kodlama süreci öncesinde belirlenmişken bir kısmı kodlama sürecinde oluşmuştur. Sonrasında bu kodlar aracılığı ile temalar belirlenmiştir. Verilerin bulgulaştırılması bu temaların sistematik analiz (“bazı kavram ve temaların belirlenmesinden sonra bunlar arasındaki ilişkinin sunulması” (Kümbetoğlu, 2012: 154)) yöntemi ile sunumu şeklinde olmaktadır. Çalışma açısından analiz temaları tipleştirme ve dönemselleştirmelere sahiptir. Yorumlama aşaması bu çalışma özelinde Sonuç ve Değerlendirme bölümünde yapılacaktır.

Nitel dizaynlarda araştırmaların **bilimsellik ölçütleri** çeşitli tekniklerle sınanabilmekle birlikte bu tez çalışmasının bilimselliği araştırma ortamında uzun zaman geçirme, ek kodlayıcı ve katılımcı onayı sağlamaları yapılarak sınanmıştır (Yaşar, 2018:62-63, Creswell, 2017: 333). Araştırmacı alanda (Rize-Batum hattında) yaklaşık 5 sene harcamış, 10 sene boyunca ise aralıklarla bölgede yaşamıştır. Zaman içinde gelişen farkındalığı bu amaçla K1, K5, K13, K16, K25 ile temasa geçilerek her biri ile bir ya da daha fazla kez araştırma bulguları tartışılmıştır. Katılımcılar çoğu zaman araştırmacıyı onaylamak ile, zaman zaman ek katkılarda bulunmuş, zaman zaman kendilerinin de meselenin bilmedikleri taraflarını öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanında fikir ayrılıkları çok detaylı alanlarda çok nadiren görülmüş, bu uyumsuzlukların genel yorumu etkilediği hallere rastlanmamıştır. Ayrıca iki araştırmacıya (biris alanda çalışan halk bilimci (K11 ve K22 için), diğeri alana aşinalığı olan sosyolog (K6, K10)), seçilen ikişer mülakat gizlilik taahhüdü alınarak yeniden kodlatılmış ve benzerlikler karşılaştırılmış,

araştırmanın bulgulama ve yorumlama süreçlerini etkileyen bir farklılaşmaya rastlanmamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI NÜFUS HAREKETLERİNİN DOĞU KARADENİZ BÖLGESİ'NDE TOPLUMSAL DEĞİŞİME ETKİSİ

4.1 TARİHSEL ANLATILARDA “ESKİ GÖÇÜN” DÖNEMLERİ

4.1.1 Cumhuriyet Öncesi Göç Hafızası

Doğu Karadeniz-Gürcistan göç sisteminin, Cumhuriyet Öncesi döneme dayanan görünümüleri bölgede bir göç hafızası oluşturmuştur. Gürcistan coğrafyası ile bu hafıza yolu ile kurulan uzun dönemli bağlara dayalı anlatılar tez çalışmasının başladığı ilk dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Saha araştırmasının ön görüşmeleri sırasında araştırmacının “Karadenizliler Batum’a neden gider?” sorusuna “Bizim gurbetimiz Rusya’dır Hocam, buradan oralara hep çalışmaya giderlerdi dedelerimiz” cevabının verilmesi bu tez çalışması açısından tarihsel farkındalık oluşması anlamında bir kırılma noktasıdır. Saha çalışması sırasında oluşan bu farkındalık ile mülakat sorularına “Tarihsel süreç hakkında ne biliyorsunuz? Bu bölgede kapı kapanmadan önce sınırın öbür tarafına gidilip gelinirmiş. Bu konu hakkında bir bilginiz var mı?” sorusu eklenmiştir.

Bu konuda görüşmecilerle en ilgi çeken görüşme Katılımcı 8 (K8, erkek, iş adamı) ile gerçekleştirilmiştir. Kendisiyle ilgili “Rize’de bu konuyu en iyi bilen kişilerden birisi” olarak tavsiye ve referans üzerine yapılan görüşmede, mülakatın başında araştırmacıdan konu ile ilgili ne bildiğini ve bunu ne şekilde yorumladığını öğrenmeyi talep etmiş ve şu ifadeyi eklemiştir: “Bir detay var bunu yakalamış olduğunu düşünmüyorum”. Bunun üzerine araştırmacı görüşmede güvenilirlik sağlamak adına detaylara inmeden, yargı bağımsız tarihsel süreci kapsayan kısa bir betimsel süreç değerlendirmesi yaptığıında, katılımcının tepkisi “İşte buydu (sınırın öbür yakası ile tarihsel bağlara vurgu yaparak)” şeklinde olmuştur. Bunun üzerine Katılımcı 8, araştırmacıya ofisinde bulunan bir afişi göstererek, Sarp Sınır Kapısının açılması üzerine yapılan bir panelden bahsetmiş ama bu çalışmaların devamını getiremediklerini ifade ederek görüşmeye devam etmiştir. Katılımcının mülakatın ilerleyen kısımlarında Cumhuriyet Öncesi döneme dair anlatıları şu şekildedir:

“(Eski dönemlerden bahsediyor) İnsanlar savaşırlara gidiyor, gençler savaşırlara gidiyor; çatışma var, aile aralarında çatışma var. Ama Gürcülerle bizim ilişkilerimiz şey döneminde bu, **Cumhuriyet Öncesi dönemlerde** de yine buralarda **hasımlığı** olanlar oraya gidiyorlardı. O da çok **cesur insanlar gurbet** ediyordu.

...Bizim de öyle bir dedemiz vardı. Yani bizim bir dedemiz de burada bir hasımlık oluyor, oradan oraya gidiyor (Batum’u kastediyor). Hatta anlatırlar onu orda bir eşi oluyor. Evleniyor ondan sonra yanında da bir yetiştirmesi varmış fedaisi anlamında.

... Oradan hatta oraya gittiğimiz zaman orda şeyler vardı, biz dedi sizin akrabalarınız dediler, bize ama onlar oradan buraya gelmemişler. Bizim o dedemiz buradan oraya gitmişti onlara öyle bir akrabalık mı kurmuşlardı onu bilmiyorum ama bizimkiler babam dedem yani dedemizin, babamın dedemin babası Memiş onun babası Hasan Hüsrev ondaki de Memiş ondan sonra Hasan Hüsrev bunlar Türk isimleri. Ve şey dönemlerinde de artık yani biz yani bakıyoruz yani **en az iki yüz yıllık, üç yüz yıllık onu anlayabiliyoruz bu kadar geriye gittiğine göre.**

...Tabii biz orada öncesinde anlatırlardı bizim bize dedemizden kalan bir şey vardı kayış vardı, şeyden getirmiş. Hatta dedemizin kardeşi onun bir kısmını satmış. O biraz numara yapmış bir takım gümüş parçaları satmış ama baktığın zaman onun hatıraları var yani. Şimdi bu Rize’de bir evler vardı şimdi böyle camların çerçevelerin etrafları kalın betonlarla dizilmiş eski **Rize konakları var ya onları rahmetli bir general amca anlatırdı. Onları hep Batum’dan kazanılan paralarla oluşturmuşlar.** Bu eski konakları oradan onu bizde ekonomik olarak çok şeyi var.

... Bolşevik ihtilalinden sonra burada çok insanın cebinde para kalmıştır. Manatlar kalmıştır.” (K8, erkek, iş adamı)

Katılımcı 8’in eski göçe dair göç etme sebebi olarak hasımlığı vurgulaması ve anlatısının sonlarına doğru Batum’dan para kazanılmasına dair ekonomik motivasyonlardan bahsetmesi göç sebeplerinin çeşitlendiğini göstermesi adına dikkate değerdir. Ayrıca göçmenlerin “çok cesur insanlar gurbet ediyordu” şeklinde kahramanca ifadelerle özdeşleştirmesi göçmenlere dair kanaatin bugünden bakılınca pozitif görünümü ortaya koymaktadır. Katılımcı 8 aile büyüklerinden birinin göç yolu ile bölgeye yerleşerek aile kurduğunu ve Batum’da bu sebeple çok eskiye dayanan (kendisi iki yüz yılı aştığını düşünmektedir) akrabalık bağlarının olduğundan bahsetmektedir. Bunun yanında Batum’da yapılan işlerden (iş türü detayına inilmemiştir) kazanılan paralarla bölgenin ekonomik olarak kalkındığı ve konakların inşa edilmesi örneği ile bu göçmen dövizlerinin hala kısmi örnekleri Rize kent merkezinde korunmuş olan mekânsal anlamda mimari değişime de katkı sağladığını ifade etmiştir. Eski göçün gösterişçi tüketimle birleşerek kent görselinde

hala yaşaması bu anlamda bölge insanı nezdinde değerlidir yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır. Böylece Katılımcı 8, bilinen ilk örnek olarak Uğur Biryol'un Gurbet Pastası çalışmasında ortaya koyduğu Rus Gurbetçiliğinin mimari etkisinin sadece Hemşin coğrafyasına özgü olmadığı, Bölge'nin geneline yayıldığı yorumunu yapmamıza olanak verir. Bunlara ek olarak Bolşevik İhtilali ile bu ekonomik etkinin negatife dönmesine dikkat çeken katılımcı aynı zamanda göç sistemin önemli kırılma noktalarından birine de değinmiştir.

Katılımcı 9 (K9, erkek, iş insanı) eski göçe dair anlatımda bulunan bir diğer katılımcıdır ve ifadeleri şu şekildedir:

"Kafkasör'e çıktık. Eski bir milletvekili vardı. Kafkasör'den yukarı doğru çıkıyoruz, **bir yol ama o kadar düzün bir yol ki**. Dedim ki yav arkadaş, orman buraya ne güzel yapmış dedim. Dedi ki ne ormanı dedi. Orman bu yolu yapabilir mi dedi. Ruslar Rize'ye nasıl geldi dedi. Ruslar Rize'yi dedi, buradan geldiler dedi. Çamlıhemşin'e geldiler dedi. Çamlıhemşin'den Rize'ye geçtiler dedi. **Ruslar Rize'yi işgal etmek için yaptılar dedi. Hala öyle güzel yol ki.** "

... "Ah bizim yaşlılarımız olsaydı kızım. Burada **ne Gürcü gelinler vardı, ne Rus gelinler** vardı hem de hepsi en iyi ailelerdeydi... Tabii bizim mahallede bile vardı ya.

A: En iyi ailelerde olması neden?

...Kızım o zaman bizim İstanbul irtibatımız yok. Yani bizim **İstanbul yerine Batum'u kullanıyorlar**. Kızını mı evlendireceksin, evine mi eşya alacaksın, ev yaptırdın evini mi donatacaksın, **motorla gidiyorsun Batum'a alacağını alıyorsun geliyorsun**. Yani bizim **o zaman İstanbul'umuz Batum**.

D: Senin dayında oradan mücevher getirir satarmış ya. Annenin dayısı.

K9: He doğru. Annemin dayısı. Paşa, doğru. Fazilet Hanımın kocası. **Benim dedemin de çifte direk gemisi vardı Batum İstanbul çalışırdı...**Bizimki çifte direkti. Onların gemisi vardı doğru (Rize'de tanınan başka bir aileden bahsediyor) onradan deniz yoları aldı onu. Onlar yolcu taşırdı. Onlar resmen kameralı gemileri vardı onların. Onlar şey taşırdı." (K9, erkek, iş insanı)

Katılımcı 9, bölgedeki milletler arasındaki ilişkiyi ve hafızayı önce Rus işgalinin bölgede bıraktığı yollar gibi mekânsal görünümle değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede dikkat çeken bir nokta yolları hayranlıkla anlatmasıdır. Yolun esasında işgal amaçlı yapıldığı ifade edilse de, vurgunun yolun güzelliğine

yüklenmesi “Rus” kimliğine yüklenen modernizm unsurunun takdirle anılacak kadar pozitif olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Bunun yanında, sınır aşırı evlilikler yolu ile bölgeye gelen yabancı gelinlerden bahseden katılımcı, eski göçe dair bir başka sebebi ortaya koyarken bu gelinlerin hepsinin iyi ailelerde olduğuna vurgu yaparak bir başka sosyo ekonomik temsile daha dikkat çekmiştir. Bunun sebebi sorulduğunda Batum’la olan irtibattan bahsetmesi, sosyo ekonomik düzeyi yüksek ailelerin sınır aşırı evliliklere sınıfsal bir anlam ithaf ettiklerine dair bir anlam ifade edebilir. Araştırmacının anlatısında dikkat çeken bir diğer unsur Batum’u bir merkez olarak tanımlanmış ve bu anlamda şehri günümüzün İstanbul’u ile özdeşleştirmiş olmasıdır. Bunun yanında dönemin sınır ticari ilişkilerine ve deniz taşımacılığına dair örnekler veren araştırmacı Rize halkının Batum-İstanbul hattında gemi sahipliği ve işletmesinde etkili olduğu yorumuna varmamızı sağlar.

Katılımcı 24 (K24, erkek, tercüman), Batum’un Cumhuriyet Öncesi dönemde bölgenin merkez kenti olmasına dair bilgi veren bir diğer katılımcıdır ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“Bizim şöyle, ben hatırlamamak kaydıyla, **babamın dedesi Batum’a günübirlik gidip gelebiliyormuş**. Batum’un coğrafi yapısı, Batum’un nasıl bir yer olduğunu anlatıyormuş. Başka da bir şey yok çok o dönemle ilgili.

....Babamın dedesi Batum’a **gidip oradan alışveriş yapıyorlarmış**. Gaz yağı falan alıyorlarmış. Öyle dönüyorlarmış. Oranın şimdi, **liman özelliği olduğu için orası gelişmişmiş. Çevre ilçelerde, Artvin’de falan hiçbir şey yokmuş yani.**” (K24, erkek, tercüman)

Katılımcı 24’ün ifadesinde önceki görüşmelerden farklılaşan yan Batum’un liman özelliğiyle ön plana çıkan gelişmiş bir kent olması ile bir bölge merkezi olma fonksiyonuna değinirken, günübirlik geçişlerin o dönemde de var olduğunu belirtmesidir. Ayrıca sınırın bugünkü Türkiye sınırlarında kalan yerlerin gelişmişlik düzeyi ile Batum’u kıyaslayarak, Batum’un avantajlı konumunu ortaya koyması bir başka önemli unsurdur.

Katılımcı 17 (K17, erkek, emekli çay sektörü çalışanı), eski göçe değinerek, hala etkisini gösteren göçmenlerle sürdürülebilir ilişkilerine dair yaşanmışlıklarını; geçmişle bugünü ilişkilendirerek anlatması açısından önemli bir diğer katılımcıdır. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“Dedem iki kardeşmiş....bir sebepten dolayı oraya gidiyor orada yerleşiyor orada evleniyor. Hanımı Türk'tür. Türk'müş yani, galiba...Bu dediğim belki de 80 ya da daha fazla 100 seneye yakın...

..Burası biliyorsunuz Kars, Ardahan, Batum vilayet-i selasiye yani üçlü vilayet, Osmanlı İmparatorluğunun bir parçasıydı. Batum, bizim ekonomik olarak buradan daha iyiydi.

...Orada verimli araziler var, tütün oluyor hayvancılık oluyor. Buradaki insanların büyük bir kısmı Batum'a gidiyor. Batum'da çalışıyorlar tütün var, meyve var sebze var, hayvancılık var. **Bizim Osmanlı şehri burası. Bizim atalarımız hep oraya giderlermiş geçim kaynağı orda.** Onlarda gelirmiş ama bizimkiler daha fazla gitmesi var. Cumhuriyetten önce Batum elimizden çıktı çok büyük bir kayıp aslında. Batum aslında %100 Türk değil ama % 40 ya da %60 Türk nüfusu var, bir kısım Gürcü var. Gürcülerde yarısından fazlası Müslüman Gürcü, bak Hristiyan değil Müslüman Gürcü var. Hala camilere giderim orada hala Müslüman cemaat var, hocaları var belki gördünüz mü bilmem ama Batum camisi var hala limanda. Şimdi ne yazık ki bu Kazım Karabekir'in doğu bölgesine gelmesi doğu bölgesini güvene alması Kars ve Gümrü Anlaşmaları neticesinde ve bir de bizim şansımıza Bolşevik ihtilalinin 1917 de olması 18'de Rusya da iç savaşın çıkması çünkü. Beyaz Ordu, Kızıl Ordu çatışmaya girdi ve Rusların mecburen Kars Ardahan terk ettiler. Fakat Batum'u halk oylamasına bıraktılar. Batum geleceğini kendi belirlesin dediler. Batum halkı Türkiye'yi istiyorsa Türkiye'ye gelsin karşı tarafı istiyorsa karşı tarafı istesin. Bizimkiler uyanamadı nasıl olsa Batum'un ekseriye nüfusu Müslümandır, Türk'tür çoğunluk bizdedir. **Orada komünist sitem ne olacağı belli değil, bu sistemde mutlaka insanlar bizi tercih eder diye böyle beklenti var ama ne yazık ki öyle olmadı. O dönemki komünist sistem bile o din düşmanları bile hocalar müftüler, demişler ki size her şey serbest size para gaz..**

...Neyse işte şimdi çünkü bunlar Müslüman Türk olduğu için onlarda pek hoş görmüyordu ama neyse halk oylamasıyla biz kaybettik. **Batum onların eline geçince buradaki ekonomi kesildi. Hem onlar için hem bizim için büyük bir kayıp oldu. Yıllarca ta 1989'a dek bu kapı kapalıydı.** Bu kapı hem bizi etkiledi hem kendilerini etkiledi. **Çünkü ekonomik yapı tamamen durdu insanlar mesela benim dedem onlar gidermiş mal alırdı, benim annem Rusya doğumludur.** Annem orada doğmuştur kendisi 8-9 yaşında geldi Türkiye'ye. ... **Dedemin orda yerleri var, dükkanları var, ticaretleri var, işleri var fakat komünizm geldikten sonra oradaki siteme bunlar alışamadılar. Dediler ki biz Hristiyanlarla aynı tarlada çalışamayız.1936 senesinde bir mübadele oldu. Benim anne tarafındaki dedem, orda ticareti var dükkânı var, evi var vs. onlar Türkiye'ye mübadele yapmaya karar veriyorlar devlet kanalıyla tabii, onlar gemiye biniyorlar Batum'daki malları yok pahasına gidiyor... burada liman yok. Trabzon'a kadar gittiler liman orda vardı. Oradan buraya gelişi düşünün çile çekmişler tabii... Annemin onunla beraber gelenleri vardı burada da sıkı dostlukları vardı burada birkaç tane daha aileler vardı. (K17, erkek, emekli çay sektörü çalışanı)**

Katılımcı 17'nin aile geçmişinde eski göçe dair hem Doğu Karadeniz'den Batum'a hem de tersi istikametine göçler mevcuttur. Katılımcı, kalıcı nitelikte olan bu göçler neticesinde sınırın Batum tarafında kalan akrabaları ile hala ilişkilerini devam ettirdiklerini ifade eden cümleler kullanarak sürdürülebilir ilişkilerin varlığına dikkat çekmiştir. Görüşme ilerledikçe dönemin şartlarında Batum'daki gelişmişlik düzeyi ile oluşan sınır asimetrilerinin ticari ve işgücü göçlerine sebep olduğuna, katılımcının Osmanlı şehri olarak ifade ettiği Batum'un Rus idaresine geçmesi ile Müslüman Türk nüfus için siyasi ve etnik sebeplerle orada yaşamanın zorlaştığına ve göç yollarının tersine dönmeye başladığına, muhacerete, Rus İşgali 'ne, bölgedeki politik, etnik ve dini çeşitliliğin kompozisyonlarına değinmiştir. Bu anlamda katılımcının bu ifadeleri Doğu Karadeniz Gürcistan göç sisteminin bu çalışma özelinde ortaya koyulan tarihsel arka planını destekleyen bulgular sunmuş, daha da önemlisi bu tarihsel seyrin biyografik hikayesinde sentezleyerek geçmiş ve bugünün ilişkisel bağlantılarını ön plana çıkarmıştır.

Katılımcı 19 (K19, kadın, emekli) Fındıklı'da geçen çocukluğundan aklında kalan anıları anlattığı görüşmede önce Rus işgalinden ve muhaceretten bahsetmekte daha sonrasında Batum'un bölge için bir alışveriş merkezi olma durumuna diğer görüşmeciler gibi vurgu yapmaktadır.

"Ve o zaman biz orada çocukken Rusya tarafından projektörler yanardı. Habire projektörler, biz de korkardık. Rus deyince gavur derdi millet. Yani gavur deyince Rus aklımıza geliyordu. O kadar korkulmuş çünkü muhacirlikte bizimkiler benim dedemin gemisiyle ta sahil boyu, sahil gece görmesin bizi ışıklı diye, gece giderlermiş, gündüz çekerlermiş motorlarını.

...Geri geldiler sonra (Rus İşgali geri çekildikten sonra) Geri gelince bizim evi fındık fabrikası yapmış, görmüş dedemler.

...Çok. Çok acıarla... Çünkü yolda ölenleri çeşitli yerlerde mezarlar yapıp gömerek gelmişler geri dönmüşler. Azalarak dönmüşler tabi. Kimisi hastalanmış, fakirler yollara yaya düşmüşler. Bizimkilere bakma gemileri vardı da büyük motorlarla gemilerle gittiler.

.... Benim dedem işte Batum'dan alışveriş yaparmış. Benim rahmetli dedem Batum'dan alışveriş yaparmış. Her seferinde, tüccarmış dedem, kızına güzel hediyeler getirirmiş.

...Çok güzel şeyler getirirmiş hatta o antika şeyleri halamdan, bana kalmıştı....Halam o kadar şeymiş ki hem terliği giyermiş terliği de takunyaya sokarmış. Komşuya öyle gidermiş. Büyük tepsilerle hamurlarla tatlılar yaparmış. Kafasına koyar fırına götürürmüş Allah'ım rahmetli, fırında pişirir

komşuları o zaman çağırırlar böyle hep birlikte yerlermiş. Yani paylaşım çok fazlaymış.

...Gıda şeker meker, rahmetli dedem hep oradan getirirmiş. Batum'dan.

A: Bütün alışveriş oradan mı oluyordu?

K19: Evet dedem Batum'dan getirirmiş.

A: Rize'den falan değil yani ?

K19: Yok Batum'dan.

D: Bizim Işıklı'da bir tarihi camii var geçerken görürsün. Cami kapısından hareket eden motorlar Batum kale kapısına direk böyle giderler hiç de rotayı bozmadan.

A: Direk ulaşım yani, aktarmasız?

D: Motor böyle gidermiş. Cami kapısı, Batum kale kapısı karşı karşıya.

K19: İşte orada alışveriş yaparlarmış geri dönerlermiş.” (K19, kadın, emekli)

Katılımcı 19'un ifadelerinde Rus kimliği işgal yıllarının etkisi ile “gavur” olarak karşılık bulmuş ve işgalin bölge tarihinde “acılarla” anılan trajedik bir anlatısına yer verilmiştir. Ancak, İşgal sonrasında geri dönüldüğünde Rusların bölgedeki modern yapılanmaları katılımcının anlatılarında dikkat çeken bir başka unsurdur. Katılımcı 9'un yol örneği ile birleştirilerek yorumlanacak olursa, Rus İşgali her ne kadar Bölge insanına korku ve kıtlıkla birleşen zorunlu bir göç deneyimi yaşatmış olsada işgal salt bu hali ile anılmamakta, geride aynı zamanda bölge insanın daha önce deneyimlemediği bir modern devlet imajı da bırakmaktadır.

Bunun yanında, Batum'un bölge açısından bir alışveriş merkezi olduğunun bir kez daha ifade edildiği görüşmede, katılımcının tüccar dedesi aracılığı ile ticari faaliyetin yanı sıra lüks tüketim mallarının Batum'dan getirilmesi kentin imajına cazibe merkezi olması anlamında gösterişe yönelik bir katkı yapmıştır. Sosyo ekonomik anlamda farklılaşmanın ifadelerinden biri olarak aktarılan örnekler bu anlamda dikkate değerdir.

Tüm bu görüşmelerin yanı sıra araştırmacının, Katılımcı 10 (K10, erkek, iş insanı) ile Batum'da geçen kayıtlı olmayan bir görüşmesine dair tuttuğu gözlem aşağıdaki gibidir. Katılımcı 10, Batum'da yaşamaktadır ve Batum ile kurduğu ilişkide

dayısının anlattığı hikayelerden etkilenme olduğunu belirtir. Bu da rol model faktörünün aktarımı göç süreçlerinde etkili olması açısından önemlidir.

“Yemek yedikten sonra yürümeye başladık. Deniz kenarındaki cadde de ilerlerken; girişini geçtikten sonra Türk sokağının, tahminen cami hizasını gelen yerdeyken, K 10 “Bak işte burası tam Aynalı Kahve imiş. Dayım bize buradaki hikayelerini anlatırdı. Biz merakla dinlerdik. Türkler burada toplanırmış, gemiler şuraya (deniz kenarını göstererek) demirlenirmiş” dedi. Ona “Anladığım kadarı ile dayın sizin çocukluk kahramanınızmış, buraya ilk geliş tercihindan şimdiye kadar kalmana kadar tüm hikayende dayından dinlediklerinin etkisi var mıdır? Tercihlerini etkilemiş midir?” diye sordum. “Tabii, olmaz mı, bazen hayal ediyorum, **onun anlattığı yerlerde yaşıyorum** diyorum” diye cevap verdi.” (K10, erkek, iş insanı)

Katılımcı 21, Gürcü vatandaşdır ve katılımcılar arasında bu soru için en detaylı analizi yapan katılımcıdır. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

“1877-79 93 harbinden sonra, 1905-6 ne vardır biraz hareketlilik vardır. 1914-19 /21-23 arası bunlar çok kritik dönemlerdi. **Aslında Türkiye hakkında ya da Türkiye için düşünce olsa bu dönemlerde oluşmuş oldu. Mesela 1992 yılında halka biraz tedirgindi Türklere karşı Almanya tarafını tuttular diye.** Aslında Sovyetler bunu beklemiyordu açıkçası. Bizim Müslümanlar bile cephede, “Sarp Sınır Kapısında biz Türkleri beklemiyorduk, Almanlarla birlikte ama Türkler geldiler” diyorlar. **Kırılmışlar.** Onu hiç gerçekten beklemiyorlardı. Çünkü komşu ülke Müslüman diye. Böyle bir ünü vardı, böyle bir bakış açısı. Yani Türkler biz de Müslümanız diye, Batumlu Ahıskalı Müslümanlar. Ama böyle bir şey oldu. Bu geriye gitmemizde neden gerekiyor. İlk başta Osmanlı fetihleri vardı. Osmanlı fetihleri ne kadarda fetih ettik şusu busu. **Biz ne kadar cihat destekte orda adamın kafası kesiliyor. Bizde normalde, Hristiyanlarda bunu beğenmiyor yani.** Yerli halkta artık 1877-79 yılında, 93 harbi savaş döneminde bu deniz için Rusya Türkiye savaştı. Liman için Batum’a girmek istedi. 1914’te Birinci Dünya Savaşı başlıyor. 19’da bitiyor. Bu arada da yerli Gürcü Müslümanlar artık 1877-79 yıllarında, artık Osmanlı ve Rusya kafa kafaya karşı karşıya geliyorlar. **Geldi Gürcü Müslümanlar diyorlar ki biz Osmanlı istemiyoruz diyorlar. Bunun birkaç tane nedeni var. Mesela Müslümanların bir kısmı diyor ki, biz aslen Gürcü’yüz diyor, biz asimile oluyoruz diyor. Bunu düşünenler var. Bir kısmı diyor ki Osmanlıca niye yazıyoruz diyor bizim Gürcüce var diyor. Eğer İslam bu kadar toleranslıysa Türkler böyle iyiseler bizim dilimizi neden yasaklıyorlar diyor. Üçüncüsünde bizden vergi niye alıyorlar diyorlar. İmkânı yok diyorlar Hristiyanlardan ne vergi alıyorsa, bizden de aynı vergiyi alıyorlar diyorlar. Bunu millet dayanamıyor. Ama bunların yanında Osmanlıyı isteyenlerde var yani aşırı hoca, İslam bunlarda istiyorlar. Türkiye’ye kaçanlar var ya Türkiye’ye gelen o Gürcülerin çoğu onlar. Onlar 1877-78’lerde Türkiye’ye bu Osmanlı askerleri**

iş birliği yapıyor. O dereceki tam cepheye geliyor Rus askerleri, Gürcistan vatandaşı cepheye geliyor kaçıyor Türklerin yanına geliyor. Resmen kaçıyor. Bunu ihanet olarak kabul ediyorlar. Mesela Ahıska Türklerinin problemi var Gürcistan'la bunu da ihanet olarak kabul ediyorlardır. Bunu neden ihanet olarak kabul ediyorlardı, mesela ben bir tane Gürcü bir profesörden dinledim. Gürcistan'da günümüzde Türkiye ve Gürcistan'ın arası çok iyi dedi. Ama bazı tarihçiler bunu anlamak istemiyorlar Türkiye ve Gürcistan'ı arasını bozuyorlar dedi.” (K21, erkek, turizmci)

Muhaceret döneminde göçlere sebep olan coğrafyanın politik yapısındaki konjoktürel değişimi bu şekilde anlatısına yansıtan Katılımcı 21'in ifadelerine dayanarak, etnik ve dini kimliklerin muhaceret döneminde oldukça etkili olduğu sonucuna varmak mümkündür. Dönemde Osmanlı'ya göçlerin yüksek oranda koyu İslami yaşam tarzı ile ilişkilendiren Katılımcı 21'e bu göçlerin detaylarına dair bilgisi olup olmadığı sorulduğunda şu cevabı vermiştir.

...“Mesela Giresunlarda nüfus azdı, nüfus az olan yerlere giriyorlardı tutunmak için. Mesela burada (Rize'den bahsediyor) Türkler Lazlar fazla olduğu için, Lazlar zaten Gürcülerin bir kısmı. Aynı olarak seviyoruz. Yer tutulmazlardı burada. Onlar boş müsait arazi arıyorlardı. Mesela Kayseri orda çok Gürcü var. O gittikleri zaman Kayseri şehrini hemen hemen Gürcüler kuruyor yani hemen hemen. O derece orda nüfus o kadar azdı. Gürcüler oraları dolduruyor. Tarım olsun diye, çalışalım diye. Burada yerleşim noktaları vardı, yer yoktu ondan ittiler oraya. Müsait yer nerde olursa yerleşim noktalarına yakı yerleri arıyorlar su ekim alanları. Ama bunların içinde Osmanlıyı isteyenlerde vardı. Bu üç sebep istememek için, bir sebep istemek için. Dinle alakalı istemek için.” (K21, erkek, turizmci)

Katılımcı 21, Osmanlı'ya göç eden kitlenin hikayesini bu şekilde aktarırken, dikkat çektiği bir noktada muhacirlerin Doğu Karadeniz Bölgesi'ni yerleşim yeri olarak seçmemelerine dikkat çekmektedir. Bu durumun araştıracı tarafından görüşmeye kadar, Rus İşgali'nin Giresun'a kadar uzanması ve deniz yolu ulaşımı tercih edilmesi sebebi ile Trabzon Limanı'nın ilk durak olarak belirlenip Osmanlı Hükümeti'nin muhacirlere yönelik iskan politikalarının etkili olduğu şeklinde yorumlanırken, Katılımcı bir başka sebebe dikkat çekmiş ve etnik yakınlık sebebi ile akraba toplulukların topraklarına yerleşmenin tercih edilmediğini belirtmiştir. Bunun yanında, anlatısının devamında göç yolunu tercih etmeyerek geride kalan kitlenin kimlik mücadelesine yer veren katılımcı Acara bölgesinde, dini kimliklerle birleşen etnik kimlik söylemlerine (Müslümanların Türk, Gürcülerin Hristiyan olduğuna dair

karşı, Acara Bölgesi'nden göç etmeyi tercih etmeyerek bölgede kalan halkın dini kimliklerdn bağımsız bir şekilde Gürcü etnik kimliği ile kurduğu bağı şu şekilde anlatmaktadır:

“1906'lardan sonra Mehmet Abaşıdze var...Yerli Gürcü Müslüman ailesinin bir çocuğu. Biz Gürcüyüz diyorlar, o adam da diyor ki bir Gürcüyüz ama Gürcü Müslümanlarız biz diyor. Batum'da Gürcistan ana toprak diyor. Gürcistan bizim anavatan diyor. Osmanlı, İngiliz, Fransız askerleri çıksın buradan diyor. Gönüllü savaşçıların bir ordusunu oluşturuyor adam, ülkeyi kurtarmak için mücadele veriyor. Kurtuluş savaşı gibi bişi. Çevresinde gençleri yaşlıları herkesi oluşturuyor, bir grup oluşturuyor. Silah veriyor bunlara. Askerden silah alıyor gidiyor kendisi amale olarak çalışıyor düşün. Ve o şekilde 1918 de artık Osmanlıya kafa tutuyor. İki tane paşa öldürüyorlar orda Sarp'ta. Osmanlı askeri geri çekilmiyor falan bişiler, orda gerginlik oluyor. Savaşıyorlar, çatışıyorlar. Ondan sonra da ayrılmak istiyorlar. Yani biz diyorlar burası Gürcistan toprağı diyorlar, biz ne kadar Müslüman olsak da Türklerle Osmanlı İmparatorluğunu birlikte istemiyoruz diyorlar. Biz zaten Müslümanız, Müslüman olarak kalırız diyorlar. **Bunun sebebi de neydi biliyor musunuz, yerli Gürcü Hristiyanlar, Müslümanlara, Gürcü Müslümanlara diyorlardı ki siz artık Gürcü değilsiniz diyorlardı ve bunun çok zorlarına gidiyordu açıkçası. Ondan yerli Gürcü Müslümanlar Türkiye'ye diyorlar ki biz zaten Müslümanız ama Batum'da sizden ayrı olmak istiyoruz diyorlar. Ondan ayrılmak istiyorlar.**

O derece bir karşı karşıya geldiler. Bunlara yardımcı olan Stalin'de oldu ama Stalin sadece Osmanlıdan ayrılın diye öyle bir şey yapmadı..., **Stalin'in bir ünlü sözü var, Rus benim ülkemde rahat dolaşsın elleri açıkta ben niye dolaşmayayım.** Ondan geri kaçıyor geliyor. 1917 yılında Stalin'le Lenin tanışıyor. Azerbaycan'da bir Bolşeviklerin toplantısında. Ondan sonra Lenin yazdığı bir kitap vardı, Marksizm'in Yolu. O kitabı okuduktan sonra beyni tamamen değiştiriyor. Diyor ki Leninin düşüncesi doğru biz yolu takip edeceğiz diyor. Kurtuluşumuz odur diyor. Bu Rus krallıktan böylece kurtaracak diyor. Ayrıca Bolşevikler buna ayrı bir mücadele veriyorlar. Mehmet Abaşıdze onun bölgesel mücadele gibi bir şey. Ve bu şekilde zaten Birinci Dünya Savaşı bitiyor. Ondan sonra bölgeden artık çıkıyor Osmanlı askerleri. İngiliz, Fransız onlarda vardı ama 1919 yılında büyük Britanya arazisinin bir parçası istedi Batum'dan. Bu bizim parça diyor. Koalisyon oluşturmaya çalışıyorlardı. Yani Britanya'nın bir parçası olsun diye arazilerini ayırmak istediler. Mehmet Abaşıdze yok dedi. Bunun imkanı yok dedi. Arazileri vermediler ve 1921 yılında da Gürcistan'a bağlanacaktı bunlar.

...Onun yanında İlya Chavchavadze'de vardı. Selim Kimiaşvili'de vardı onların yanında. Onlarda hepsi Müslüman. İlya Chavchavadze Hristiyan'dır ama hiç kimsede Osmanlıyı istemiyor yani. Biz Gürcüyüz diyorlar. Ondan Gürcüyüz diyorlar. Toprağı ayrılmak istemiyorlar. Anavatan kavramı. O zamanlarda açık söyleyeyim biz Osmanlının cihadından biraz şüpheleniyor artık Müslümanlar... Diyorlar ki bunlar arazi için, toprak için kabul ediyorlar. Bunlar cihat değil diye. Ondan bir ön yargı var. Ondan biraz olumsuz bir düşünce var. Bu olumsuz düşünce tabi bu Müslümanlar arasındaki olumsuz düşünce bu. Yani toprak için artık. Artık vergi alıyorlardı bizden de. Cihat yapıyorlardı diyorlar, onlara göre cihat sevap ama bizde

kafa kesiyorlar diyorlardı onlara göre böyle bir şey var.” (K21, erkek, Gürcü, turizmci)

Katılımcı 21’in tarihsel süreci, resmi tarih söylemiyle sözlü aktarımı derleyip; şimdiki zamanla harmanlayarak üçüncü ağızdan anlatması dikkate değerdir. Katılımcının anlatısından en dikkat çekici nokta Türk, Gürcü, Müslüman ve Hristiyan kimliklerinin algısını karşılaştırmalı anlatmasıdır. I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı’nın Almanlarla işbirliğine girmesinin bölge insanında hayal kırıklığı yaratması (Katılımcı bunu anlatmak için “Kırılmışlar” ifadesini kullanarak resmi söylemin ötesinden bir duygulanımı aktarmıştır), sınırın Gürcistan tarafında Osmanlı’dan ruhen kopuşun başlangıcı olarak katılımcının anlatımında yer buluyor. Bunun yanında, katılımcının aktarımlarında dönemde Gürcü milli kimliğinin bölgede otorite sahibi bütün devletlere karşı ön plana çıkması ve Osmanlı’nın Müslüman Gürcülere Hristiyanlarla özellikle vergilendirmede aynı muamelede bulunması ve imtiyaz sağlamaması Müslüman Gürcülerin dahi Osmanlı tarafında yer almamasının sebebi olarak ifade edilmiştir. Bu ifadeler Katılımcı 17’nin anlatımı ile karşılaştırıldığında Türkiye tarafındakine nazaran daha iyi yaşam koşulları vaadiyle yapılan komünist propaganda sebebi ile “Rusların” tercih edilmesi genellemesinden farklılaşır. Bu karşılaştırmaların başka bir yorumu da her iki taraftaki tarih söyleminin otuz seneyi aşan açık kapı döneminde henüz birbirine yakınsamış dahi olmadığıdır. Bunun yanında katılımcının ifadelerinde Gürcü halkının Türkleri kanlı istilaları ile anmaları, cihat söyleminin bu durumu meşru kılmaya yetmediğini ve bu yayılmacı politikanın cihattan öte toprak sahibi olma amacı ile yürütüldüğü bir diğer ön plana çıkan önemli bulgudur.

Ayrıca katılımcının Gürcü milli kimliğinin önemli temsilcilerinden Abaşidze ailesi, Stalin ve İllia Chavchavadze’ye gönderme yapması bu tez çalışması açısından dikkate değer diğer önemli bulgulardır. Sınır ve uluslararası düzeyde ilişkiler söz konusu olduğunda Gürcü katılımcı tarafından gündelik hayata dair anlatıların, resmi söyleme de yerleşmiş bu tarihi anlatıma dayandırılan ulusal kimlikle bütünleşmesi Gürcüler için karşılaşma sahalarında bu hafızanın ne derece güçlü olduğunun göstergesi olup, saha çalışması boyunca bu anlatıyı destekler nitelikte bir çok örneğe rastlanmıştır.

4.1.2 Kapalı Kapı Dönemi İlişkiler

Sarp Sınır Kapısı'nın kapalı olduğu dönemlere ilişkin literatür ve bölge halkı nezdindeki yaygın kanı her iki ülke halkları arasındaki ilişkilerin yok denecek kadar asgariye inmesi, sınırın Türkiye tarafında kalan halk için anlamının korkulan ve zalim Rus askeri imajı ile bütünleşmesi, politik anlamda komünizmin temsili olması ve kapının Rus Kapısı olarak anılmasıdır.

Araştırma süreci bu genel kabulü doğrulamakla birlikte, kapının bölge insanı nezdinde farklı anlamalara geldiğini de bulgulamıştır. Kapı açılmadan hemen önce ulusal basında "Türkiye'nin Berlin'i" olarak anılan Sarp Sınırına gitmek ve bölgeye gelen turistler açısından "Kapıyı görmüş olmak" o yıllar için popüler bir aktivite olduğu ifadelerine rastlanmıştır. Bu anlamda "İnsanlar gidip kapıyı görüp geri dönerlerdi" ifadesi sıkça araştırma boyunca karşılaşılan bir ifadedir. Bunun yanında, görüşmelerde yer almayıp katılımcı gözlem notlarından derlenen bir aktarımda "Eskiden komünisttim (Gülüyor). Komünist zamanlarımızda 1 Mayıs kutlamalarında eskiden kapıya gider, yoldaşları selamlardık" ifadesinin kullanımı bölgedeki sol örgütlenmeler açısından kapının temsili bir yönüne daha dikkat çeker. Saha çalışmasında rastlanan bir diğer örnekte Katılımcı 9'un kişisel arşivinde 1970'li yıllarda Rus Kadın Futbol takımının Rize'ye ziyaretine dair bir fotoğraftır. Bu örnekler, literatür ve Bölge'de yaygın genel söylemin aksine her ne kadar sınır kapalı olsa da ilişkilerin tamamen ortadan kalmadığını göstermektedir.

Görüşmeler özelinde değerlendirilecek olursa Katılımcı 17, Sınır Kapısının kapalı olduğu dönemlere dair detaylı anlatım yapan tek katılımcıdır. Katılımcının ifadeleri şu şekildedir:

"İçeriye girmeniz mümkün değil. Kapıya kadar ancak giderdiniz fakat tehlikeli işlerde vardı. Şöyle bir his tutamazdınız yani yasak hızlı sesle konuşamazsınız zaten fotoğraf hiç çekemezsiniz, yani ne bileyim yani her şey yasak yani belki de böyle ters bakmak bile yok yani orada **Rus nöbetçileri filan var, onlar çok kuşkuluyor yani o bizim bu şeylerden.** İnsanlar sessiz messiz öyle bakıyor yani ne gördük filan evler nasıl filan.

....Hatta yüksek sesle konuşmak el işareti yapmak filan bunlar yasak yani işte insanlar gelir. Daha sonra biz o zaman çay fabrikasındaydık **o insanlar bize de uğrarlardı yani bide çay may ikram ederdik bu bizim fabrika o zaman burada çalışıyordum ben.** Bir de çayımız filan ikram ederdik işte gene de hani bir gördük filan **Demirperde ülkesi filan işte kapalı her şeye kapalı** orada sonradan 1989 yılıydı işte Özal, Turgut Özal o

zamanın başbakanı bu kapıyı açtı yani.” (K17, erkek, emekli çay sektörü çalışanı)

Katılımcı 17'nin kapalı kapı dönemine ait anlatılarında ilk aktarımı kapının bir “korku ve çekinme” hissi yarattığını ama aynı zamanda da bir merak unsuru olduğunu ifade etmesidir. Bunun yanında Rus yetkililerin bu meraklı ziyaretler konusunda kuşkucu bir tutum sergilediklerini ifade etmiştir. Buna rağmen detaylarını vermemekle birlikte “Demirperde ülkesi insanların” zaman zaman bölgeye geldiklerini ve çay fabrikalarına ziyarette bulunduklarını da eklemiş ama detay vermemiştir. Bu bulgu çalışma açısından kapalı kapı döneminde nüfus hareketliliğinin ve toplumsal ilişkilerin tamamen kesilmediği yorumuna götürür.

“...Zaman zaman biz bunlarla (Batum'da yaşayan akrabalarından bahsediyor) mektuplaşırdık babam yazardı mektup onlardan da cevap gelirdi ama çok enteresan bizim yazdığımız mektuplar 9 ay sonra ulaşırdı oradan gelen mektup anca 9 ay sonra gelirdi. Yani şöyle Sarp'a gitsen zarfı atsan gider. Ama niye komünist sistem zarf niye gelir. O okunacak, polit büro okuyacak, genç komünist bilmem ne okuyacak, hudut komiserleri o günkü sistem okuyacak, zaten ne zaman akıllara gelirse gönderiyorlardı. **Zaten orada hiçbir şey yazamazdık sağlık haberi dışında biz iyiyiz sıhhatimiz iyidir işte bir doğum varsa filancının bir çocuğu oldu veya öldü o kadar yani işte şöyleyiz böyleyiz biz çok iyiyiz hayatımız çok rahat falan yani bunu yazamazdık yani yasaktı yani.**” (K17, erkek, emekli çay sektörü çalışanı)

Anlatının ilerleyen kısımlarında Gürcü topraklarında yaşayan akrabaları ile iletişimin Sovyet Yönetimi uygulamaları altında ne kadar kısıtlı, kontrollü ve uzun süreçte erişilebilir olduğunu ifade eden katılımcı, bu zorluklara rağmen akrabaları ile ilişkilerinin sürdürüldüğüne dair bilgi aktarımı yapmıştır.

Bunun yanında, kendi deneyimi olmamakla birlikte Türkiye'de yaşayan bir akrabasının, Gürcistan tarafındaki akrabalarına yaptığı ziyaretten anekdotlar sunar. Anlatıda ilk dikkat çeken kısım sınırdaki ilk karşılaşma anının Soğuk Savaş dönemi politik atmosferince şekillendiğidir. Türkiye'den gelmiş olmak, amaç akraba ziyareti de olsa bir kimlik temsili olup sıkça tasvirlerle kullanılan şüphe duygusu ve ajan olup olmama ile ilişkilendirilmiştir. Bugün dahi bölgeden olmayan Türk ya da yabancı her kişiye bu şekilde bakılması o dönemin algıları ile ilişkili olma ihtimaline sahiptir. Katılımcı 17 söz konusu ilk karşılamayı şu şekilde tasvir etmiştir:

“...Şimdi bir başka hatıramı anlatayım. Benden değil ama benim öz amcamın oğlu Adapazarı’nda oturur. Şu an rahmetli olmuştur. Kendisi 1979 da yani kapının açılışından 10 sene önce oraya gitti. Amcalarımızı görmeye gitti. Durumu da iyiydi meraklıydı adam. Fransa’ya gitmiş, Almanya’ya gitmiş, biraz entelektüel şeyi de vardı. Bu niyet etti pasaport falan, yazışmalar. En sonunda kabul ettiler bunu ama buradan değil Kars’tan. Kars’ta bir kapı var oradan. Amcamın ismi Muharrem. Beni dedi kapıda karşıladı. Babamın amcasının oğlunun ismi Haydar. Haydar beni orada karşıladı. Yeğenim hoş geldin falan dedi. Ha, orada bir Ermeni bekçi benim bütün bavullarımı boşaltırdı dedi, lime lime etti yerlere atıyor falan, nasıl geldim buraya. Şimdi anladı ya Ermeni, biliyorsun bizde bir şey var tehcir meşhur tarihte sıkıntı yaşadım dedi. Neyse amca geldi dedi Haydar amca, bağırılmış kendisi artık Gürcüce mi, Rusça mı bilemiyorum. Amcamda Alman savaşında yaralılık gösterdiği için madalyası var.

Neyse bavulu mavulu topladık dedik. Çok enteresan 79’da meğersem bu Türkiye’den geldiği için tehlikeli midir, **ajan mıdır nedir diye** dağ yolundan, normal yoldan değil, dolaşıklı bulaşıklı vallaha dedi işkembelerim bağırsaklarım döküldü dedi kasıla kasıla kasıla...” (K17, erkek, emekli).

Katılımcı 17, kapalı kapı döneminde hakim bu politik iklimin etkisine rağmen akrabalarla ilk buluşmayı saimimi olarak tasir ederken, yine de Türk kimliğini temsil etmenin ailenin bazı üyelerince tepkili karşılandığını da vurgulamaktadır. Kapının kapanmasının ardından “yeniden buluşmanın” bu öncü örneği göstermiştir ki sınır geçişlere kapamak siyasi bir karar olsa da yansımaları aktörler nezdinde karşılık bulmaktadır.

“Neyse eve gittik dedi. **Evde bana bir muhabbet var bir sevgi var dedi. Beni sardılar. Amcaoğlu falan. Türkçe bilenler var bilmeyenler var.** Amcam biliyordu. Bu yana geldi daha sonra tanıştım onunla”

...Onun hanımı var Huriye o da güzel Türkçe biliyor. O Aslında Özbek Türk müydü bilmiyorum. Şimdi neyse ben dedi buradan hediyelerde götürmüşüm dedi bir bavul dolusu. Bir tane atlas bir küçük seccade götürdüm halı gibi ama atlas. Yahu amcam dedi, gelen bütün misafirlere gösterdi, onlarda bakıyorlar dedi ne güzel bir şey nerden geldi nasıl... **yaa orada hiç lüks bir şey yok ki. Masa yok, perdeler yok. Çok iptidai bir hayat yani anlatılması şey değil yani,** bu dediğim 79, bak 89’da kapı açılıyor.

...O yokken, demiş **Haydar amca senin çocuk bana çok soğuk bakıyor. Dedi onun kusuruna bakma. Niye? O genç komünist partisi üyesidir, sen Türkiye’den geldin seninle bir muhabbet olsa yani onun geleceği istikbali için iyi olmaz. Yani Türkiye nedir, liberal bir ülke işte Amerikan cephesinde yer alan Sovyetlere göre Amerika en büyük düşman eee onun da müttefiki haliyle biz de o kategoriye giriyoruz. Tabii dedi, ben anlayışla karşıladım.”** (K17, erkek, emekli).

Katılımcı 17'nin anlatısında dikkat çeken bir başka unsurda aşağıda ifade edildiği üzere, Sovyet yönetimi kapalı dönemde aile buluşmalarına nadirde olsa izin versede buluşmanın kontrol edilebilir her anını denetimi altında tutmaktadır. Saha çalışması boyunca Türkler'de hala Gürcistan topraklarında "KGB tafaından takip edilme" inancının mevcut olduğu sık rastlanan bir durumdur. Bu iki bulgunun birlikte okunması güvenlik ve güvenilirlik konularının sınırın öbür tarafı ile ilişki kurmak açısından önemli bir dirençnoktası meydana getirdiğinin göstergesidir. Katılımcı 17'nin konuya dair ifadeleri şu şekildedir:

"Daha da enteresan saat 12'ye geldi. Buradaki yasalar göre dışarıdan gelen bir misafirler gece evde kalmak yok, köy odası var orada kalacaksınız. Aaa(!) amca dedi felaket. Burada nasıl kalacaksınız. Kimseniz yok tanıımıyorsunuz dil yok lisan yok.

...Misafirhaneye gider misin? karşına kim çıkacak belli değil ki. Amcamın oğlu Muharrem demiş kusura bakmayın ben gideceğim, ben kalamam. **Hakikaten ben de kalamazdım. Hiç bilmediğiniz yer. Şu an da kalırsın.**

...**O zaman 1979'dan bahsediyorum. Bugün değil bugün sıkıntı yok.** Bugün her şey var komünist çöktü, Sistem çöktü yani. Amcam bu sefer darlandı, şimdi nasıl yapalım, nasıl yapalım. O da görevli gelmiş gece. Görevli geliyor oradan biliyorlar geleceğini. **Amcam demiş ki, ben demiş, bunu göndermem artık. Daha sonra sana bir şey mi vereceğim. Sakal mı verecek artık. Orada yatmış gibi gösterelim. Orada yatmış gibi yaptılar da oradan kurtardık dedi o işten.**" (K17, erkek, emekli).

Katılımcı 17'nin aktarımında dikkat çeken bir diğer konu sınır kapandıktan sonra coğrafi olarak ayrılan ailelerin ekonomik ve kültürel pratikler anlamında birbirlerine ne kadar benzedikleri ve birbirlerinden ne kadar ayrıştıklarıdır. Aktarımda kültürlerini kısmen korumuş olan akrabalar tarafından samimi bir karşılaşma ortamı oluşturulduğunu tasvir eden katılımcı, ilk olarak ekonomik asimetrlilerden bahseder. Sovyetler döneminde akrabalar örneğine dayanarak halkın sahip olduğu refah düzeyinin Türkiye'ye nazaran düşük olduğu kanaatine varmıştır. Bunlara ek olarak Katılımcı 17, dini pratikler açısından değerlendirildiğinde Müslüman mevlit geleneğine şarap ritüelinin eklenmesi Sovyet etkisinde Müslüman kimliğin asimilasyonu olarak yorumlarken, görüşmede bulunan bir diğer kişi bu adetin günümüzde de sürdürüldüğüne dair bir aktarım yapmıştır.

“Bir tanede daha hikaye anlatayım. Orada 15 gün filan kaldı o. Bir akşam demişler ki Muharrem, ne var? Orada Müslümanlar da var. Halen bir İslami çizgi var yani az da olsa

...Yeni nesil çok dönmüş ama eski nesil halen var. Neyse uzatmayalım mevlit okutacağız demişler bu akşam sen de misafir olur musun? Olurum demiş, mevlit güzel bir şey. **Hatta yabancı bir diyarda hele hele Sovyet sistemde hele komünist sitemde mevlit okunması önemli bir olay yani.** Bir yere gittik dedi bir baktım dedi uzun bir masa böyle masalar birbirine bitişmiş şaraplar, mezeler vaaay. Allah Allah, biz galiba yanlış geldik. Oradaki hoca da demiş ki, hocada Türkçede biliyormuş gel demiş benim yanıma oturacaksın illa.

...**Dayanamadım dedi hocam biz bu akşam ne yapacağız, dedi mevlit okuyacağız. Ee hocam ama okuyacağız da bu içki meze şarap ... işte ona “ruino” derler ona. Bu nedir? Demiş ki biz demiş bu akşam mevlit olduğu için, az içeceğimiz için, bir zararı olmaz demiş.**

D: Ben yaşadım beni götürdüler öyle bir şeye (2000’li yıllardan bahsediyor). Eşi Müslüman yani erkek Müslüman Türk şey Gürcü Gori’de. **Gittik eve, o akşam iki tane mevlit okunacak kadının babası ölmüş bizim damadın kayınpederimi kaynanası hatırlamıyorum. Mevlit gibi onların da var Gürcülerin de var. İki ayrı ev var seçiyorsun Müslüman mevlidi, Gürcü mevlidi. İkisi de aynı anda, aynı zamanda yapılacak. Baktım orada da şarap var, burada da şarap var. Bir farkı şuydu orda hoca var burada şey var**

...**Papaz diyelim. Papaz kendi şarabıyla gelmiş. Özel bir şişesiyle gelmiş, böyle şişe şarap yok, boş şişe ama oradan döküyor ondan içiyor.**

K17: Boynuzlu bir kadehleri var boynuzlu. Boynuz aynı işte hayvan ne diyelim. Almıştım ne yaptım bilmiyorum ne oldu, süs için asmak için boynuzludur yere bırakmak yok, tuttuğun zaman boşaltacaksın öyle durmuyor.” (K17, erkek, emekli)

Katılımcı 17’nin bu anekdot üzerinden bahsettiği aşağıdaki bir diğer örnek ise Rus modernizminde kentleşme örneğidir. Gündelik hayattaki dizayn eden Sovyet şehir planlamasının birbirine benzer unsurlardan oluşması anlatıda ilgi çekici olmayan sıkıcı bir detay olarak vurgulanır.

“Türkiye’ye göre çok ucuz tabii dolara vurduğün zaman. Uçakla gitmişler işte Moskova’ya. Caddeleri gezmişler 1. cadde 2. Cadde 5. Cadde. Caddeler dedi hep aynı. Kasap, manav, işte berber aynı hizada mesela aynı sıralama hep aynı yani. Diyelim ki 5. cadde var 1. Caddede sırayla berber, manav, kasap yani sıralama aynı; şaşırdım yani demiş amca aynı caddeyi niye gezdiriyorsun, yok demiş bu başka cadde. Hepsi aynı, öyle şeyler vardı

sonra orada 15 gün kalıyor. 15 gün sonra memlekete geldi buraya daha sonra kapı açıldıktan sonra o amcam geldi o Haydar'da bize geldi... Buraya geldiler burada çok ilgilendim." (K17, erkek, emekli)

4.2 SINIR ASİMETRİLERİ, NÜFUS HAREKETLERİNDE TEMEL MOTİVASYONLAR VE ULUSAŞIRI KARŞILAŞMA SAHALARI

Nüfus hareketlerinin temel sebebi üzerine yönlendirilen sorularına cevap veren katılımcılar, aynı zamanda sınır asimetrileri ve ulusaşırı karşılaşma alanları da tanımlanmışlardır. İlk bakışta sınır asimetrileri nüfus hareketlerinin sebepleri, karşılaşma sahaları ise bir sonuç gibi görülebilse de analiz derinleştikçe ulusaşırı karşılaşma sahalarının yeni asimetrileri dolayısı ile yeni sebepleri meydana getirdiği de gözlenmiştir. Sonuç olarak Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi içerisinde, bu sebep-sonuç döngülerinin meydana getirdiği, zamanla başka formlara evrilen spesifik bir sistem karakteristiği geliştirilebilir.

4.2.1 Doğu Karadeniz Coğrafyasında Karşılaşma Sahalarının Tarihsel Seyri

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde karşılaşma sahaları 1990'lı yıllar ve 2000'li yıllar arasında ciddi farklılaşmalar göstermektedir. 90'lı yıllar sınır ticaretinin ani ve hızlı yaygınlaşmasının etkisi ile ticaret hacminin ve çeşitliğinin arttığı, Rus Pazarları ve Nataşa olgularının baskın olduğu dönemler iken, 2000'li yıllar genelde tüm Sovyet sonrası göçmenlerin, özelde ve büyük çoğunlukla Gürcistan Cumhuriyeti vatandaşlarının vasıfsız işgücü piyasasına dahil ve zamanla hakim olduğu bir ilişki sistemi oluşturmuştur. Katılımcı 1, 1990'larda yaşanan ilk evreyi şu şekilde ifade ediyor:

"Ekonomi olarak neticede geçiş bölgesi. Tırlardır, ithalat-ihracattır, Gürcü pazarıdır, **Rus pazarıdır**. Tabii ki bir ekonomi vardır. Fuhuş pazarıdır, oteldir. 90'larda Rize'de her yer deri dükkanıydı, aklın durur. Sen o yılları hatırlamazsın. Her yer deri dükkanıydı o yılları hatırlıyorum, bir anda kayboldular, bir anda gittiler. O zaman Ruslar da vardı burada yani sadece Gürcü değil, Ruslar da vardı ama onların hepsi zamanla Moskova'ya, Rusya'ya döndü. Şimdi, kapı açıldı, bir anda Gürcü pazarı. O hikayeleri sen hepimizden daha iyi biliyorsun. **Rize o kadar içine kapanık, o kadar kapalı bir yerdi ki, bir hayret ettiler, "Bu Ruslar kimdir, bu Gürcü nasıldır? İki gözü, bir burnu mu var?" İlk önce böyleydi. Ondan sonra bir anda tırnak içerisinde açılan Nataşa otelleri. Bir anda bu Trabzon'da, Ardeşen'de, buralarda bu furya. Yıkılan, dağılan, bozulan aileler. Bugün kumarhanede de örnekleri var. Yani buranın insanı öyle bir baskı**

altındaydı ki kapı açılınca bambaşka bir boyuta, 'another dimension' oldu. Sevgilisini alan şey yaptı, bir şok oldu, bir enteresan bir şeyler oldu burada hakikaten de. Bir toplumsal çalkalanma oldu. Ama toplum sünger gibi, onu da çekti, onu da eritti içinde. Zamanla onu da şey yaptı.” (K1, erkek, turizmci)

Ticari ilişkilerin farklı bir evreye geçişi ticaret başlığı altında incelenmiş olmakla beraber, Katılımcı 6 ticari seksin yaygınlaşmasının önünün nasıl kesildiğini şu şekilde anlatmaktadır. Katılımcının dikkat çektiği bir başka noktada bölge insanının farklılaşan sosyal düzeni merakla hızlı kabullenip, hızlı değerlendirip, tüketerek olumsuz yanlarından vazgeçebilme kapasitesine değinmesi ve duygusal dayanıklılıklarının ne derece güçlü olduğunu vurgulamasıdır.

“Şöyle bir şey, Rize merkez tamam. Bir şeyleri çabuk kabulleniyor, merak ediyor. O da şundan: insanların merak duygusu maddeye ulaşmaktan, işe ulaşmaktan geçiyor. Hemen bir çözdüler ettiler, aileler dağılır gibi oldu, insanlar birbirlerini aldattı. Aşırı hızlı. Bizim yemeklerimize dikkat edin mesela, insanların konuşmaları çok hızlıdır, yemekleri çok hızlı yeriz. Aşırı hızlı derecede hızlı konuşuruz, hızlı yaşarız. Sanki bir telaş var, nereye gidiyorsun, bir dur. Ama neticede bu şehrin böyle bir etkisi var...O Rus akımı bir anda geldi şehir merkezini vurdu, bir anda dağıldı. Çünkü şehir merkezine gelen emniyet müdürü vardı, Saadettin Bey miydi, ismini unuttum. Ciddi bir Nataşa operasyonu yaptılar. Sürekli baskınlar gerçekleşti, otellere baskınlar, gazinolara baskınlar.” (K6,erkek, eğlence sektörü çalışanı)

2000’li yıllarda 90 yıllardaki bu görünüm yok denecek kadar a almış, 2000’li yıllarda vasıfsız işgücü piyasasındaki konumlanmalar göç sistemin Doğu Karadeniz coğrafyasında yeni görünümünü oluşturmuştur. Katılımcı 1 bu geçişi şu şekilde ifade etmektedir:

“Bireysel olarak, o fuhuş dönemi bitti, o Rus pazarı dönemi de bitti. Bence yeni bir dönem açıldı, o da işçi dönemi, çay dönemi. Şimdi bakıyorsun köylerde, yerleşik Gürcüler var. Adam gelmiş, köyde birinin evinde oturmuş. Adam “Evimi, malımı kolla.” demiş, gitmiyor Gürcistan’a. Belki de kaçak, belki de oturma izni var. Böyle böyle, böyle böyle insanlar birbirlerini tanıdılar. Yani, artık Türkler hafta sonu Gürcistan’a gidiyor, Batum’a. İçki almaya, yemek yemeye, bir kültür aktivitesine, kumarhaneye. Şimdi birbirlerini tanıdılar, tanıdıkça da galiba o yıllar içerisinde ön yargı yıkıldı. O radyasyon oranı nasıl Çernobil’de şu an, Kiev’de daha çok radyasyon var diyorlar şehir merkezinde. Çernobil’de nasıl radyasyon bittiyse 33 senede, Rize’de de on yıllar içerisinde o ön yargılar

yavaş yavaş yok oldu. Gürcü ile evlenen insanlar var. İkinci hanımı Gürcü olan çok şey var. Türkiye’den emekli maaşı olan çok Gürcü kadın var, gelmiş, evlenmiş, gitmiş. Şimdi bunlar yıkıldı. Daha çok temas halinde olduk, daha çok birbirimizi tanıdık. E şimdi o da geliyor adam bakıyor “Aa Türk, iyisi de var kötüsü de var.” E sen de gidiyorsun Gürcistan’a, iyisi de var kötüsü de var. Demek ki insansın, ortalama bir aklın var bunu görebiliyorsun yani. Bence böyle. Ama bu en az 20 yıl sürdü, yavaş yavaş oldu. İnsanlar dirsek teması halinde oldu, tanıştılar, arkadaş oldular, ahabap oldular. (K1,erkek, turizmci)

Katılımcı 12 vasıfsız işgücü piyasasında göçmenlerin işçi pozisyonuna geçişini tarım sektörü ile örneklendirerek anlatmıştır.

“Gürcüleri çay işine son 4-5 yıldır artık Kürtler mürtler önceden çok vardı. Gürcüler bu işi öğrendi, çay toplama işini öğrendi.

...Mevsimlik, yarıcılık değil. Kürtler dışarıdan öyle vermezler yani. Ordulular falan, Giresunlular geliyor veya Artvinliler. Kürtlere şey yok öyle, onlara günlük iş. Yevmiye usulü. Sonra Gürcülere bu çay toplamayı öğrettiler son 7-8 senede diyelim.

Çay toplamayı öğrettiler ama Gürcüleri bu aşamada hep çay fabrikalarında çalışıyorlar. Onlar fabrikalarda kaçak sigortasız çalıştırılıyor. Özel sektörde. Bu aşamada toplama falan öğretildi vesaire çay da değersizdi o dönem yani şimdi biraz daha değerli olmaya başladı. Fiyat politikasından dolayı. Gürcü’yü hep Rus biliyorlar genelde.” (K12, erkek, tüccar)

Katılımcı 17 vasıfsız işçi pazarının göçmen baskın yapısına dikkat çeken başka bir katılımcı olmakla beraber, işçi işveren ilişkisinin zamanla gelişerek tanışıklık ilişkisine döndüğünü ifade etmiştir. Bu tanışıklıklar aracılığı ile sınırın iki tarafındaki toplumsal yapıların keşfedildiği, özellikle kapalı kapı dönemi Sovyet Coğrafyası hakkında bilgi aktarımı yaşanan bir sürece dönüşmüştür.

“Daha çok ekonomik olarak kültürel olarak fazla bir kültür ilişkimiz yok ekonomik olarak çay toplarlar hasta bakarlar efendim inşaat işini yaparlar benim mesela şu şahin tepesinde bir evim var şimdi o evin kartonpiyer boya asma tavan Gürcü Thomas diye birisi vardı Thomas enteresan bir adam Türkçeyi iyi biliyordu bu ara görünmüyor kayboldu Thomas’a yaptırdım iyi bir usta sanatkarlıkları da çok iyi

...Onlarda fena değil iyi olan ama iyi olmayanda var ama bu Thomas düzgün bir adamdı elinde bir iş varken asla ve asla başka bir işe gitmezdi. O iş bitmeden. Bizim ustalar öyle değil sizden iş alır yarım bırakır oraya, oradan

oraya oradan oraya siz böyle turlatır 6 ay bitmez. Onlara öyle iş yok. Bitirecek ondan sonra. Thomas a çok yaptırdım. Bütün o şeyleri ben ona yaptırdım. Ustalığı güzel, Thomas'ı ben dedi yüksek okul mezunuyum ben kiliselerin onarımına giderdim ben dedi devlette çalışıyordum onların çok enteresan hikayeleri var dedi ki patronu, inşaat şirketi eski Rusya'dan bahsediyorum 89 öncesi, Thomas demiş, ne var, buraya gelen herkes gelip çalışıyor muhtemelen sen de çalışacaksın ama demiş benden fazla çalışmayacaksın çaldığının yarısını bana vereceksin. Aynı böyle. Biz de dedi girdik oraya, çimento mimento, biliyorsun aşırı devletçilikte rüşvet çok olur yani. Kontrol mekanizması çok zayıf basın yok gazete yok kimse giremiyor. Neyse, Bizde o kemana uyduk dedi şimdi. Bir gün dedi eve giderken koluma iki tane KGB polisi girdi dedi Thomas hayde gidiyoruz. Bir soğuk terledim o iki kişi koluma girdimi tamam işin bitti yani. Sibiry'a mı götürür. Ne yapacağı belli değil yani o günkü sistem öyle. Muhtemelen artık patronu mu şikâyet etti ne etti belli değil. Yahu baktım baktım beni bırakın demiş. O zaman Volga taksi çok meşhurdu. Taksi dedi sizin beni bırakın. Bir baktılar dedi birbirine

...Rüşvet alıyorlar, orada sistem öyleydi şimdi bakma şimdi Sovyetlerin şeyi azaldı komünist sistem bitti şimdi o kadar var diyemem ama gene var mı var ama o kadar yok, beni bıraktılar dedi rahat nefes aldım ama bir daha o işe giremedim dedi. İşte ondan sonra Türkiye'ye geliyor burada büyük otellerde kartonpiyer döşeme tavan yer parkesi çok çalışmış burada iyi de bir usta burada çok para kazandı. Samimi olduk devamlı çarşıda görürdüm" (K17, erkek, emekli)

4.2.2 Karşılaşmanın İlk ve En Yoğun Yüzü: Sarp Sınır Kapısı

Sarp Sınır Kapısı yılda sekiz milyona yaklaşan insan hareketliliği ile çalışma sahanının en yoğun; aynı zamanda tüm aktörleri bünyesinde toplayabilen tek karşılaşma sahası olma özelliğine sahiptir. Sarp Köyü'nü iki parçaya ayırarak çizilen sınırın, günümüzdeki görünümü radikal olarak birbirinden farklılaşan iki yaka resmi sunmamaktadır. En belirgin farklılık, dini mimari örnekleri olarak sınırın Türkiye tarafındaki cami ve Gürcistan tarafındaki kilisedir. Sarp'ın Gürcü Müslüman nüfusunun yoğunlaştığı bir bölge olmasına rağmen Gürcülerin bu temsili mimari örneğini inşa etmelerinin ulusal kimlik söyleminin etkisi olarak hayat bulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Son yıllarda kapı coğrafyasında görülen bir başka mekânsal değişim örneği de hemen sınır geçişinde (sınır kapısından çıkınca sadece 50 metre uzaklıkta) kumarhanelerin kurulmaya başlanmasıdır.

Bunun yanında ekonomik faaliyet anlamında Türk sınırında birkaç küçük market işletmesi ve otoparkın dışında bir oluşum görünmezken, sınırdaki bütün döviz büroları ilgi çekici bir şekilde Gürcistan tarafında yapılmıştır. Kelimenin

başka bir ifadesi ile döviz alım satımına dayalı para ticareti Gürcülere teslim edilmiştir. Ayrıca sınır geçişi sırasında takip edilen ülke hatları ve tampon bölge boyunca ise son seneye kadar Gürcistan'ın ülkenin hukuksal (insan ticareti, kaçakçılık v.b. gibi temalarda hazırlanan afişler), turistik, sınır personelinin disiplini anlamında görsel temsili daha belirginken; Türkiye, bu görselliği 2019 yılı içerisinde kullanıma açılan yeni sınır hizmetleri binası ile yeni yeni yakalamaya başlamıştır.

Katılımcılara sınır deneyimleri sorulduğunda birbirinden farklılaşan cevaplar alınmıştır. Katılımcı 1 (K1, erkek, turizmci) sınır geçişlerindeki duygu durumlarının farklılaşmasına vurgu yaparken, sınır geçişleri sırasında Türkiye tarafındaki memurların olumsuz tavırlarını eleştirmektedir. Karşılaşmanın ilk mekanı olarak sınırda tekrarlanarak şahit olan bu tavırlar katılımcıda öfke düzeyine ulaşan bir tepki oluşturmuştur.

“Bir de sağ olsunlar kapıyı da yaptılar. Son derece temiz, modern; her iki yöre halkının da hak ettiği derecede bir kapı oldu. Çok güzel hizmet veriyorlar, kapı. Kapıdaki (işini iyi yapmayan anlamında bir kelime kullanıyor) **Türk tarafının gümrük memuru ...her gün, her hafta hepsini CİMER'e şikayet ediyorum...Son derece kültürsüzler.** Memurluk sınavına inekleyip orada gelip çalışan, son derece içi boş insanlar. Hepsiyle kavga ediyorum, kesinlikle bu kavganın nedeni 'fazla alkol aldın, az' değil. **İnsanlara hitabetleri çok kötü.** Bütün Gürcülere 'bico' diye hitap deniyorlar. Bico, ya çok samimi olduğun birine dersin ya da bir çocuğa dersin. 70 yaşında adama bico diyor. Hanımefendi, dedim ben sizin babanıza “Çocuk n'aber” ya da Amerika'da bir beyazın bir zenciye 'hey boy' demesi gibi. 'Boy' yani, değil mi? Bu hoşuna gider mi? Ay öyle, ay böyle. **Yani bu Türklerin de bu kültürsüzlüğü beni gebertiyor. Ulan kapıda çalışıyorsun, bir bak, bir iki kelime Gürcüce öğren. Devlet sana 6-7 bin lira maaş veriyor...Buna benim hiç primim yok. Son derece içi boş, son derece temelsiz şeyler.** (K1, erkek, turizmci)

Katılımcı 21, sınırda çalışan memurlarla ilgili problemin sadece Türk tarafında olmadığını bunun Gürcü tarafında da mevcut olduğunu, Polislerin bu durumun sorumlusu olduğunu ifade etmiştir:

“Gürcülerle Türkler arasında bir şey oluyorsa polis yüzünden oluyor. Gerçekten kanununu koruyanlar var ya, onlardan oluyor. Neden adam Sarp Sınır Kapısı'nda daralıyor. Gelip bir Gürcü dövüyor. Ondan sonra polis dalıyor gelip bir Türkü dövüyor böyle ufak tefek şeylerden yani. **Ama hiçbir zaman ben bir Gürcü ve Türk kavga etti diye ben görmedim yemin ediyorum.** Tartışma gördüm ama böyle bıçakladılar, öldürdüler yani

bi ettiler diye öyle bişi görmedim. **Bu Türkiye ve Gürcistan arasında yaşananlarda ben doğrudan polisleri suçluyorum. Gürcü polisleri suçluyorum, Türk polisleri suçluyorum. Sadece Türk değil Gürcü polisi de yapıyor. Yani düşün adamın morali bozulmuş, vatandaşa vuruyor, sen niye vuruyorsun adama.** (K21, erkek, turizmcı)

Katılımcı 12 (K12, erkek, tüccar) kapı geçimlerinde aynı aktörde, iki ülke gümrüğü arasında değişen duygulanımlara değinmiş ve kapıdaki devlet algısının, aktörlerdeki rol dağılımının, kapı memurlarının mesleki kültürlenme süreçlerinin anlatısını yapmıştır:

“Niye öyle? Oradan da yine hep aynı şey doğuyor. **Bizde sonuçta yaptırım yok ya, memur sana bağırmasıyla kalıyor. Anladın mı? Yaptırım yok. Oradan söylüyor, bir şey yapamıyor sana. Memura tokat at o Hopalılar haftada 3 gün birini birini döverler orada. Müdür, müdür yardımcısı. Haftada 3 gün 5 gün bir kavga olur orada.**

... Şimdi ama yaptırım yok ya o Hopalı ertesi gün orada. Akşamına orada, ertesi gün orada. O polis de orada, o memur da orada. Diyorlar ki yine istiyor musun mesela? **Ama Gürcü’de öyle değil. Gürcü’de yanlış hareket yaptığın anda seni KGB götürdüğünde sen kaldın 3 gün o cezaevinde. 3 ay Türkiye’de yatarsın 3 gün orada yatmazsın.** İnanılmaz ağır şartlar, anlatılmaz yani orada yapılan şeyler. O kadar ağır şartları var yani. Şimdi, onun için de orada Gürcü çok da şey yapmıyor, çok laga luga da yapamıyor. Laubali olamıyorlar. Bizde öyle değil ki. **Mesela Gürcü’de ben çok iyi hatırlıyorum, kravatını düzelden adam gördüm. Tanımıyorum ama kravatını düzeltti. Gürcü’den geçecek ya pasaport kontrolüne, kravatını düzeltti. Önümde iki bankoyla beraber yanlarına geçtik. Önümde kravatı gevşetti, eli cebine attı, yürüyoruz aradan. Türkiye’ye geçerken memura da böyle “Hayırlı akşamlar bilader” dedi. Havası da değişik. Az önceki baskının ardından bir kahraman çıkmış. Pasaportta sıra bekliyoruz, önde Gürcüler var. Bende adamın aramıza da biri girmiş. Bir arkasının bir arkasındayım. Gürcü de uğraşılıyor. Tek sıra gidiyor, iki tane açılıyor gişe. Biri bitti. Sırası bu tarafta, o öbür tarafa kaymaya çalışıyor. Gürcü buna ne yapıyorsun falan dedi. “Yaa bizim toprağımızda bize mi şey yapıyorsun?” Bunun toprağı mı var? Onlarıkinde de yapsaydın ya onu. Bizim insanımızda problem var. Bizim memurun kabahati yok. Memur onları görüyor. Yeni memurlara git şeyli gelir. Normalde acemi olur. Yeni memura hep anlatırlar. Aman öyle aman şöyle, böyle yapıyorlar. O da sert olmak zorunda kalıyor. Ben biliyorum canım, ben bir gün oradan memuru aldım bir akşam Rize’ye getirdim. Kapıda hünkar bey gibi bağırıyordu, arabaya bindi kuzu gibi. Dedim az önce bağırıyordun, çağırıyordun orada. Gördüm seni dedim. Abi dedi, bana bir anlattılar, birinin yüzüne gülersen başına çıkarlar dediler diyor.” (K12, erkek, tüccar)**

Tüm bu katılımcıların verdikleri bilgiler doğrultusunda denilebilir ki Sarp Kapısı'ndaki karşılaşmalarda ilişki kurma biçimleri algılanan güç dengesine göre değişmektedir. Bu güç dengesi kimi zaman ulusla kimlikler üzerinden, kimi zaman vatan toprağı üzerinden, kimi zaman hukuksal düzenlemeler hakkındaki algılardan kaynaklanmaktadır. Aktörler içinde bulundukları ilişki türü ve coğrafyaya göre değişkenlik gösteren tutumlar sergilemektedir. Bu durum mevcut anlatılarda negatif anlamda eleştirel bir bakış açısı ile değerlendirilirken, aynı zamanda şartların iyileştirilmesi ve yeniden kimlik bağlamında ön yargıların kırılması durumunda karşılaşma sahalarındaki ilişkilerin daha iyimser bir seviyeye çekilebileceğine işaret olarak değerlendirilebilir.

Katılımcı 25 (K25, kadın, eğitimci) Sarp Kapısı'ndan geçişler sırasında yaklaşık beş saat harcadığını belirtmiş ve bu arada sınırdaki Türk profili hakkında detaylı betimlemeler yapabilecek kadar gözlem yapmıştır. Kapı yoğunluğunun kumara giden Türk nüfus tarafından oluşturulduğunu ifade eden katılımcı, çok küçük rakamlar bedelinde kumar oynamak için bile yapılan geçişlere şahit olmuştur. Ayrıca kapı geçişinin kimlikle ve 1 Lira olmasına vurgu yapan katılımcı, kapı doluluğunu bu uygulama ile ilişkilendirmiştir. Katılımcının bu anlamda kayda değer bir diğer gözlemi bu kumar turizmine Türkiye'nin her yerinden talep olduğudur. Vize politikaları açısından değerlendirilecek olursa, katılımcının ifadelerine dayanılarak denilebilir ki sınır geçişleri seçici olmamakla birlikte; katılımcının eleştirel tavrı sınır politikasının aşırı liberal olması yorumunu berbeirnde getirir.

“Batım'a giderken ilk dönem 1 Lira veriyordum ben Hocam girişe ama tıklım tıklım dolu şey yaşlı adamlar. Türkler. Yaşlı adamlar gidiyorlar geliyorlar bir de Karabük'ten de giden var. Ben bir de Karabük'ten gitmeye başladım Batım bitti ya.

...Konuşuyorlar arkada beni de Gürcü zannediyorlardı genellikle, işte şu kadar mı yatırdık 5 lira yatırdık 5 lira için oraya gidiyorlardı baya. Ama çok doluydu. İnsan Karabük'ten kalkıp oraya gider mi ya! Öğretmenler falan, bir de akrabamız da gidiyormuş bizim.

...Kimliğini veriyordun 1 lira veriyordun ama çok kişi oluyordu 5 saatten aşağı geçemiyorduk o dönemde.” (K25, kadın, eğitimci)

Katılımcı 11 (K11, erkek, tüccar), kapı geçişlerini başka bir bakış açısıyla değerlendirmiş, sınır geçişlerinde Türk aktörlerin başka bir devletin sınırlarına geçtiklerinin çoğunlukla farkında olmama hallerine vurgu yapmıştır. Bu farkındalığı

kendisinin zamanla kazandığını dile getiren katılımcı, sınır sonrasında farklı bir devlet sistemine tabi olmanın yorumunu hukuksal anlamda değerlendirmiştir.

“(Başka bir ülkenin sınırını geçtiğini manasında) Anlamıyor. Şunu düşünüyor. Mesela ben ilk yurt dışına çıktığım zaman şöyle bir his vardı bende. Ya bizim Türkiye’de kanunlar var ama burası ufak bir ülke, kanunun şeyi ne olur yani, burda bir şey yapamazlar. Ama daha sonra anladım ki bu bizden fena. Bizim kanunumuz var ama burda kanun yok.” (K11, erkek, tüccar)

Katılımcı 6 (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı), sınırın Türk aktörler için başka bir özelliğini daha ortaya koyarak 1995-96 yıllarında “Sınırı görmenin” turistik bir faaliyet olarak algılanmasını değerlendirmiştir:

“Sarp kapısını merak ederlerdi. Akşam mesela programa gelirlerdi, gündüz Sarp kapısını görürlerdi akşam gelirken. Gittik, gördük; dağ taş. E ne görmeyi umut ediyordun? Sıradan bir gümrük kapısı. İşte o da insanların.” (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

Tüm bunların yanında Sarp Sınır kapısı aktörler arasında tanışma ve ilişki ağı kurma açısından da bir karşılaşma mekanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı 10’un bu konu hakkındaki ifadeleri şu şekildedir:

“Bak ben 1989’da geldim, giderken kapıda **Türkçe bilen biriyle** karşılaştım. **Gürcü**, sohbet ettik kendisiyle neyse davet ettik onu (iş yerine). Dedi ben İstanbul’a gidiyorum, geri dönüşte seni alacağım Tiflis’e gideceğiz, dedim tamam.

...(Nasıl güveniyorsunuz sorusu üzerine) Şimdi ayağını basacağın yeri bildikten sonra çürük yer yoktur. Yani insanın psikolojisi kendini verir. Önemli olan onu alabilmek.” (K10, erkek, tüccar)

Katılımcının ifadelerinden anlaşılacağı üzere Gürcülerin Türkçe bilmesi ilişki kurmanın ön şartıdır. Bunun yanında araştırmacının güven ilişkisini sorguladığı bu diyalogda, katılımcı içgüdüsel bir sebep sunmaktan öte bir dayanak sormamıştır. Saha çalışması boyunca Doğu Karadeniz insanın güven konusunda temkinli davranmamasına dair birçok örnekle karşılaşılmıştır. Bunların en ilginçlerinden biri yakınları Gürcü hapisanelerinde tutuklu bulunan Türklerin yakınlarının, Gürcistan’ın

hukuki uygulamalarını protesto amacı ile yapılan eylem sonunda Rize'ye dönüşte yaşanmıştır. Sınır kapasına gitmek için Rize'den minibüs kiralayarak Sarp'a giden tutuklu yakınları, protesto dönüşünde kapıdan vize engeline takılarak geçemeyen yabancı işçiyi (Özbek olan kadın Türkiye'de ev içi hizmet sektöründe çalıştığını ifade etmiştir), sınırdaki bütün güvensizlik söylemlerine rağmen evlerinde misafir etmek üzere beraberlerinde Rize'ye getirmişlerdir. Bunun gibi farklılaşan birçok örnekte, bu temkinsiz tutuma rastlanmasının, araştırmacıda bu durumun yabancılarla ilişkilerde de farklılaşmayan bir güvenlik hassasiyetinin olmadığına dair kültürel pratik olarak icra edildiği kanaati oluşturmuştur.

4.2.3 Yolun Duygusu: “Nefes alıyoruz”

Nüfus hareketleri değerlendirilirken, Rize'den Batum'a gidiş gelişler ile ilgili mülakatlarda ön plana çıkan tahmin edilmeyen bir bulguda, yolun katılımcılarda meydana getirdiği duygu durum asimetridir. Bu konuda kendilerini ifade eden katılımcıların tümünde Batum'a gidiş pozitif duygularla ifade edilirken, dönüşte daha negatif bir tablo çizilmektedir. Katılımcılar gidiş keyif, mutluluk, özgürlük, rahat nefes alma (rahatlama) duyguları ile ilişkilendirirken; dönüşü, dramatik, karamsar, moral bozan, ruhsal sıkışma halleri ile özdeşleştirmişlerdir. Batum için “cennet”, “medeniyet”, “memleket gibi” ifadeler kullanan katılımcıların bazıları, dönerken Batum'da kalma isteği duyduklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 1'in bu konudaki görüşleri şu şekildedir:

“Arkadaşlarım alıyor beni, gidiyoruz. **Giderken yol çok keyifli geçiyor.** Sanki **cennete doğru, medeniyete doğru**, sanki böyle çok güzel bir yere doğru gideceğim. Çok çok çok pozitif gidiyorum gerçekten ben hiç bilmem ki Batum'a giderken “Ah o yolu kim çekecek, ah mutsuzum.” hiç hatırlamıyorum. **Genelde çok mutluyum.**

...**Dönerken** de hele de kumarhanede biraz para kaybetmişsem çok **dramatiktir.** Ama diyelim gittim, yedim, içtim, güzel bir vakit geçirdim, dönüyorum. Hiç kumarhane yok, kumarhaneden bağımsız konuşmak için. Yani orada bir sınırı geç, orada bir araba sıkıntısı oluyor, orada araba bulamıyorsun. Hopa'ya git, dolmuşa bin. Yani **dönüşünde moralim düşüyor.** Batum'da **kalmak istiyorsun, kalamıyorsun**, paran yetmiyor, orada bir düzenin yok. **Giderken mutlu, dönerken mutsuz.”** (K1, erkek, turizmci)

Katılımcı 1, Batum'a gitmenin kendisi için istisnası olmayan bir pozitif duygulanım olduğunu ifade etmiştir. Dönmenin kumar alışkanlığına bağlı ya da bağımsız her iki halde de zahmetli ve "mutsuz" bir eylem olduğunu ifade eden katılımcı "Batum'da kalma" hissiyatından bahsetmiş ve bir şekilde Rize'deki yaşantısı ile karşılaştırıldığında Batum'un yaşamak için daha tercih edilebilir bir konuma koymuştur. Bu konuda fikir beyan eden bir diğer kişi Katılımcı 7'dir. O'da Katılımcı 1'i destekler nitelikte cevaplar veren katılımcının yol duygulanımları ile ilgili ifadeleri şu şekildedir:

"Yurt dışına çıkıyorsun onun bir şeyi var sende yani. En azından bende öyle. ...**Giderken sevinyorum, gelirken üzgün geliyorum.** Valla ne bileyim **yani gelmek mi istemiyorum oradan.** Ondan dolayı galiba.

...(Orada yaşamayı tercih edip etmeyeceği sorulduğunda) **Yaşanır orada, yaşanır.** ...Şöyle oranın köylerini çok sevdim ben. Gittik köylerine 3 tanesine şahit olduk. Köyle çok güzel ama şehir içinde yaşanmaz. Şehir içinde o kadar değil de köyler çok güzel." (Katılımcı7, erkek, emekli)

Katılımcı 7, yaşam yeri tercihi açısından Gürcistan kırsalını daha çok tercih ettiğini ifade etmesi ve bu ifadeyi kırsala ilişkin turistik deneyimleri üzerinden örneklendirmesi dikkate değer bir başka unsurdur. Bu konuda farklılaşan cevaplardan biri Katılımcı 25'e aittir:

"Özgürlüğe gidiyorum gibi. Kendimi daha iyi ifade edebileceğim bir yere gidiyorum. Bir de sanki orası benim memleketimmiş gibi geliyor bana, hiç korkmuyorum çünkü öyle bir zamanımda gitmişim ki benimsemişim. Tamam diyorum ya burada bana hiçbir şey olmaz. Tabii Tiflis her zaman benim için farklı.

(Gürcistan'dan dönüşten bahsediyor) **Karamsarlık çöküyor üstüme, sanki bir kapalılık olacak, beynim durmuş. Bir tünele giriyormuş gibi, dört duvar arasına koyulmuşum sanki..."** (Katılımcı 25, kadın, eğitimci)

Katılımcı 25, bu konuda fikir beyan eden katılımcılardan duygu durum hallerini daha detaylı betimleyen bir cevap vermiştir. Gitmenin katılımcıya hissettirdiği özgürlük hissiyatıdır ve katılımcı ruhen Gürcistan'ı kabul etmiş ve iyi bir entegrasyon deneyimi yaşamıştır. Hemen burada hatırlatmak gerekir ki önceki iki katılımcıya nazaran (biri sadece turistik amaçlı geçerken, diğeri kısa süreli göçmenlik deneyimi yaşamıştır) daha uzun süre (parçalı bir şekilde yaklaşık 5 sene)

Gürcistan'da eğitim amaçlı ikamet etmiş olup, şu anda Rize'de yaşamaktadır. Katılımcı 25'in, Gürcistan'la uzun süreli ilişki kurmasının etkisi olduğu hesaba katılrsa da bu ilişkinin yönünün diğer katılımcılar paralelinde pozitif eğilimli olması dikkate değerdir. Ayrıca geri dönüşü klostrofobik bir duygu durumu ile ifade eden katılımcının "eve dönüşü" bu negatif hissiyatla tanımlaması ilgi çekici bir detaydır.

Katılımcı 2 yurt dışında yaşama deneyimi olan bir diğer katılımcı olarak bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

"(Yurt dışı deneyimi ertesinde) Ya ondan sonra buraya gelince Batum yolunu tanıyınca, gittik eldik gittik geldik o bizi teselli ediyordu. Yani rahatlatıyordu biraz. Yani Avrupa'daki özgürlüğüm orda, babamda buna göz yumuyordu bir yere kadar tabi de.

D: Batum'da **nefes alıyoruz** ya.

A: **Nefes turizmi** demişti benim bir arkadaşım.

K2: Aynen öyle." (K2, erkek, tüccar)

Yurt dışında yaşadığı dönemin bir ikamesi olarak Batum'a gidip gelmeyi tanımlayan Katılımcı 2 için, bu durum ailesi tarafından da kısmen onaylanan bir durumdur. Anlatımın devamında diyaloga dahil olan ve Katılımcı 2'nin Batum'a sık sık beraber gidip geldiği arkadaşı Batum'u nefes aldıkları bir mekân olarak tanımlanmıştır. Araştırmacının bu ifade üzerine "nefes turizmi" kavramını ortaya koyduğu önermeyi onaylamıştır.

Kısaca toparlamak gerekirse, konu hakkında fikir beyan eden katılımcıların hepsi, Doğur Karadeniz'den Gürcistan'a gitmenin olumlu hissiyatlar ile tanımlarken geri dönmeyi olumsuz duygulanımlar üzerinden tarif etmiştir. Bu bulguların yorumu konusunda dikkate alınması gereken bir nokta Gürcistan'a gitmenin katılımcılar için gündelik rutine ara vermek anlamında duygulanımları pozitif çeviren bir etkisi olmuş olabileceğidir. Ancak, bunun tek sebep olarak değerlendirilemeyeceği katılımcıların çoğunluğunun Gürcistan'da ikamet etmiş olması ve yerleşme fikrine sıcak bakmalarıdır. Bu durum, katılımcıların duygulanımlarının sadece gündelik yaşamdan kısa süreliğine turistik bir kopuşun etkisi ile olmadığı, bunun ötesinde bir anlam ifade ettiğini göstergesi olarak yorumlanabilir. Ayrıca, bu hissiyatın nüfus hareketinin tekrarlanması açısından potansiyel bir etkiye sahip olması önemli bir husustur.

4.2.4 Ulusaşırı Ticaret: Pazarın ve Aktörlerin Değişen Görünümleri

Akademik alanda şimdiye kadar biriken literatür sınır ticaretinin Gürcistan'dan Türkiye'ye doğru bavul ticareti ile başladığı kanısını uyandıracak veriler ortaya koymuştur. İstatistiksel analizlerde, geçiş sıklıkları dikkate alındığında ilk dönem geçişlerin oldukça seyrek olduğunu bulgular. Bu iki bilgi, ticari alanda Türk aktörlerin ilk dönem faaliyetlerini göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Katılımcı 7, Katılımcı 8, Katılımcı 9 ve Katılımcı 10'un anlatıları, dönemin şimdiye kadarki bilinenin aksine otuz yıllık periyod içinde Doğu Karadenizli iş adamlarının belki de en önemli iş fırsatlarını yakaladıkları zaman dilimi olduğunu bulgular.

Bölgede sınır ticaretinin ile ilgili hakim görüş, Eski Sovyetler Birliği halkları tarafından ekonomik çöküş ve savaşlarla birlikte yaşadıkları geçim problemlerini aşma stratejisi olarak zorunluluktan başlattıklarıdır. Katılımcı 9 bu ekonomik çıkmazı şu şekilde ifade eder:

“Buraya geldiklerinde onlar açlıklarından geldiler yani. Neleri varsa paraya çevirip biraz daha rahat yaşamak peşindeydiler. Ben size dedim ya bu Abhazya'yla Gürcistan arasında bir savaş olmuştur. Gürcüleri Abhazya'dan çıkardılar geldiler. Hatta Tiflis'te çok güzel bir otel vardı. O dönemde büyük bir açlık yaşadı şey. Bende o dönem kömür ithal ediyordum buraya. İnanın kömürün karşılığında benden para istemediler. Bana liste verdiler, bize gıda yardımı yap dediler, gıda gönder. Ne gönderim size, işte Ayçiçek yağı, zeytin peynir un şu un bulgur. Böyle kamyonlarla tırlarla malzeme şey gönderdik oraya. (K9, erkek, iş adamı)

Katılımcı 7, 90'lı yıllardaki sınır geçişlerini spesifik olarak iş adamları grubunun domine ettiğini, “normal vatandaş” olarak ifade ettiği kitlenin böyle bir motivasyona sahip olmadığından bahsetmektedir. Kumarhaneler ve gazinoların bulunmamasını bu durumla ilişkilendiren katılımcı için, dönemde ulus aşırı ticaret yapmak kısıtlı bir kitleye hitap eden nüfus hareketi tarzıdır.

“O dönemde (kapının açıldığı dönemlerden bahsediyor) zaten pek giden yoktu buradan.

...(Nedeni sorulduğunda) Bilmiyorum. İş adamları gidiyordu. Normal vatandaş gitmiyordu. İş adamları gidiyordu kaçakçılık yapıp dönüyorlardı. O dönemde bilemiyorum gazinoları var mıydı? Belki de yoktu...Böyle

değildi. Belki Tiflis'te olabilir. Batum'da yoktu yani...Kumar falan yoktu.” (K7, erkek, emekli)

Rize'nin tanınan iş adamlarından olan Katılımcı 8, 1990'lı yıllarda sınırın Gürcistan tarafındaki ticari ilişkileri ve faaliyetlerine dair deneyimlerini anlatmıştır. Türklerin sınırın Gürcistan tarafına geçişlerinin çok düşük rakamlarda seyrettiği ilk dönemlerde, katılımcının Batum'da ev tutmaya varacak derecede kurduğu ve geliştirdiği ilişkilerin üst düzey devlet temsilcileri ile olması dikkat çekicidir. Katılımcının ifadelerinden anlaşıldığı kadarı ile Gürcü yetkililerin ticari ve komşuluk ilişkilerini geliştirmek adına Türkiye ve özellikle de Doğu Karadeniz bölgesine önemli bir potansiyel olarak baktıkları ve bu potansiyeli aktive etmek adına girişimlerde bulundukları söylenebilir. Katılımcının ifadelerinde o dönemdeki ilişkilerde Gürcülerin misafirperverlikleri, Türklere yükledikleri pozitif anlamlar, ticari ortaklık kurma çabaları öne çıkan belirgin unsurlardır. Katılımcı 8'in ifadeleri şu şekildedir:

“Orda şimdi bizim dostlarımız var, arkadaşlarımız var gidiyor geliyor. 90'dan 95'e kadar çok aktif şeylerimiz var. Yani sürekli oraya gittik geldik. Orda ev tuttuk. Orda araba aldık. Orda ticaret yaptık. Oradaki kademeyi, oradaki hiyerarşiyi, kânunlarını, yasalarını, oradaki yaşam tarzını algılayabilecek onların o süreç içerisindeki oradaki yöre halkının özelliklerini, üstün taraflarını, zaaflarının ne olduklarını veyahut nelerden hoşlandıklarını nelerden rahatsızlık duyduklarını. O bir süreçti, o süreç içerisinde benim tanınma sürecim oldu. Ondan sonra tanımış olduğumuz dostlarımız sürekli geldiler gittiler. Şey olmayanlar, Müslüman olmamalarına rağmen bizim cenazelerimize gelenler oldu. Bizim o zaman annesi fabrika müdürüydü dayısı emekliydi ve kendisi Tiflis'te okuyordu. Bizim onla dostluklarımız oldu. O bir gün geldi Batum'da bir önceki dönem belediye başkanı oldu o çocuk, o arkadaş. Gia diye, belediye başkanı oldu. Ondan sonra biz de hayırlı olsuna gittik, oturuyoruz işte şöyle de böyle de çok mutlu oldu. Dedi ki o arada konuşuyoruz, tercüman da bize dedi ki Türkçesi iyi değil. “Hadi dışarda Amerika'nın savaş gemisi var.” dedi. “Batum'da iskelede onları bekliyor.” dedi. O arada konuşma oluyor, gelen giden şey yapıyor ona ve komutan bekliyor seni deyince, O'na bak ya dedim, Gia dedim “Biz de kalkalım. Gemi bekliyor seni.” (Gülüşmeler) “Ne demek ya! Boşver oturun.” Dedi. Bizle yarım saat daha oturdu şeyi bekletti Batum belediye başkanı, Amerika'nın gemisini bekletti.

...Levan vardı orda cumhurbaşkanı olmuştu o da düşün ki bir gün babama haber geliyor oradan Goran diye birisi haber gönderiyor babama diyor ki, **“Ben diyor başbakan oldum diyor benim başbakan olduğumu duymadın mı?” diyor “Niye ziyaretime gelmiyorsun?” diyor.** Babam da yani dostluk kurmuş onlarla ama babam herkesi o kadar şey yapmış ki hatta bir gün bir ofisimiz vardı orda.

...91-92lerden bahsediyorum. Sonra babama dedim gel gidelim dedim. Biz anneme pasaport aldık. Annem, babam, ben gittik. Dedik ki gidiyoruz amma belki de anasını Batum'a götüren ilk biziz.

...Şimdi gittik. Bizi tabii orda, bir dost bir akrabası var diye çok sevdiğimiz çok beyefendi bir insan. O da buraya geliyor dostluklar falan var böyle. Ondan sonra kızı gelmiş, kızı da geliyor. Oğlu var, oğlu da geliyor. Oğlu Türkçe öğrenmiş ailesiyle tanıştık. Bu sefer gittik evlerine gittik, bizi evlerinde ağırladılar şey de. Geldi başbakan da geldi yemeğe -o zaman da restoranlar yok- bizim de şimdi anamın da başı kapalı geldi biz işte yemek yiyoruz, o da şimdi tam Türkçe bilmiyor şöyle bir kelime söyledi dedi ki babama, **"Gidersen gelirsən hısımsın, gitmezsen gelmezsen sen kimsin?"**

...Şimdi bunu söyledi, ondan sonra bizle şey oldu. Ne yapabilirim size, şuydu buydu falan filan yok dedik. **"Niye ticaret yapmıyorsunuz?"** biz dedik hayırlı olsuna geldik diye öyle gittik. Ondan sonra dostluklarımız ilerledi, Levan orda oğlu da geldi başbakan, cumhurbaşkanı statüsünde oldu. (K8, erkek, tüccar)

. Bunlara ek olarak, Katılımcı 8 ilk dönemlere nazaran ilerleyen dönemlerde Türklerin sınırın karşı tarafındaki ticari potansiyel arayışını Doğu Karadeniz ekonomisindeki durağanlığa bağlayan katılımcı, oraya giden ticaret adamları "cesur ve kaybedecek bir şeyi olmayan" bir kitle olarak tanımamıştır:

"Burası ilk açıldığı zaman biz oraya ilk gittiğimiz zaman oradaki zamanlar buraya geldikleri zaman bize korkunç bir oranda Türk insanına bir ilgi alaka gösterdiler. Çok büyük sempati duydular. Çok büyük güven, yakınlık duydular. Çok büyük yardımcı olma duyguları duydular; fakat ilerleyen süreç içerisinde aynı bu sefer sistem Amerika'ya döndü Amerika'ya ilk kimler gitti daha doğrusu Amerika'yı ilk keşfetmeye başladıkları zamanlarda Avrupa'daki hep kanun kaçakları işsiz güçsüz ve ekonomisi iyi olmayanlar yani lortlar ondan sonra. Yani lortlar veya avam kamarası veya krallar feodal yapıda olan insanlar derebeyleri gitmedi. Onlar ihtiyacı olanlar gitti. Onlar da zaten oradaki halkı katlettiler yok ettiler. Bunun da bir tersi gibi oldu yani buradaki hazır duran insanlar çok fazla gitmedi ya böyle macerayı seven risk alabilecek olan. Kaybedecek şeyi olmayan veya durağan ekonomiye dönüşen insanlar gittiler." (K8, erkek, tüccar)

Katılımcı 8'in, Türkiye'den Gürcistan'a iden tüccarlar hakkında Gürcülerin herhangi bir etnik köken ayrımı yapmaksızın Türkleri coşkuyla karşıladıklarından bahsetmiştir. Bununla birlikte Gürcü kökenli Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının dil bilmelerinden sebep iletişim avantajları olduklarından bahsetmişlerdir. Gürcülerin kültürlerinde de oldukça önemli kabule dilen misafirperverliklerini Türklere karşı

oldukça cömert sergilediklerini aktarmıştır. Katılımcının ifadesinden babasından aktardığı önemli bir tespit bu abartılı misafirperverlik kültürünün, Türk kültürü ile yorumlandığında aşırı kaçacağı ve farklı yorumlanacağıdır.

“Onlar gittikleri içerisinde bu sefer de onlar da Türk geldi Türk Türk! Her gelene Türk diye baktılar bunlar içerisinde sen Lazsın, Kürtsün veya osun busun değil. Ama Gürcüler ön plandaydı, buraya önceden gelen Gürcüce bilenler orda ön plandaydı. Onlara çok çok daha yakın davrandılar çünkü onlarla dil olarak daha rahat konuşuyorlardı. Bu süreç içerisinde babam şey dedi, babam ilk gidenlerden, geldiğinde anlatıyor: “Adam, alıyor bizi evine getiriyor gece saat 2. Getiriyor bizi evine hanımını kaldırıyor, anasını kaldırıyor. Türkler geldi diyor, masa kurduruyorlar bize yiyorlar içiyorlar.” Babam dedi ki: “Bu bizim milleti vururlar bunlar.” dedi. Yanlış anlarlar onları, yani hanımını gece kaldıran bir adamı yani çünkü bizim.” (K8, erkek, tüccar)

Katılımcı 8’in ifadesi ile Doğu Karadenizlilerin, Gürcistan’da ticaret yolu ile kurdukları ilişkilerinde bir diğer önemli kısım Müslüman kimliğinin temsilidir. Katılımcı 8 babasının kişisel yardımlarla Batum’daki Müslüman ibadethanelerini desteklediğini ama bunun sadece kişisel düzeyde kaldığını bir devlet politikası olarak geliştiremediğimizi ifade etmiştir. Gürcistan’ın yeniden yapılanmasında, Türklerin bu anlamda değerlendirebilecekleri potansiyelleri varken, Hristiyan kurumlar karşısında ne kadar eksik kaldıklarına dair gözlemlerini de paylaşmıştır:

“Şimdi bakın bir şey daha söyleyeyim anekdottan bahsedeyim. 91-92 senesinde Batum’da Kızılhaç çok etkindi. Son model yüksek ciplerle beraber ambulanslarla beraber Batum’a girdi. Batum’da kiliseleri onardılar, kiliseleri tamir ettiler. Hatta babam ilk gitti hatta, herkes de bilir onu, birçok kişi de bilir onu, gitti oradaki camiye gezdiriyorlar ya. Bir bakmış camiye babam hiç beğenmemiş. O zaman çok ciddi bir para caminin imamına vermiş ki al demiş, “Git şu camiye düzenle çeki düzen ver.” diye. Yani biz oradaki dinimizle ilgili, biz orda eğitimimizle ilgili biz orda kültürümüzü taşıyacaktık; hiçbir şey getiremedik yani biz bunu yapamadık yani.” (K8, erkek, tüccar)

90’lı yılların başında ticaret kanalı ile Gürcistan ile ilişki kuran bir diğer kişi Katılımcı 9’dur. Yine hükümetler arasında kurulan politik ilişkiler aracılığı ile kurulan ticari bir heyet üyesi olarak ilk Gürcistan ziyaretini yapan katılımcı deneyimlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Ben oraya ilk Artvin milletvekilinin abisi ile gittim ben. **İlk gidişim 1989.** Kapı açıldı daha kimse alınmıyor. **Özel bir heyetle gittim...Beş altı kişilik bir heyetle gittik.**

...(Ne sebeple gittikleri sorulduğunda) **Davet ettiler bizi. Ben oraya o gidişime kadar bir Allah'ın kulunu tanımıyorum. (Gürcü asıllı bir milletvekilinin aracı olduğundan bahsediyor) Parlamento'dan ayarlandı o.** O zaman giriş çıkışlar yok, vize gerekiyor. Oraya girmeniz için sizi orda taahhüt edip davet etmeleri lazım. Öyle langur lungur girilmiyordu orya o zaman. Orası davet etti bizi, faks çekti buraya, biz o şekilde gittik. **Ticari heyet olarak.** Yani burda ne yapabilirsiniz işte. Örneğin makarna fabrikasına ihtiyacımız var, ekmek fabrikasına ihtiyacımız var. Yani bu tür yatırımları bize yapabilir misiniz.

...Benim haricimde kimse bişi yapmadı. **Ben çok büyük ithalat yaptım oradan. Kömür ithalatı yaptım. Onun karşılığında onlara gıda maddesi verdim.” (K9, erkek, tüccar)**

Katılımcı 8'i destekler şekilde Gürcüler tarafından Türklere büyük ilgi gösterildiğinden bahseden Katılımcı 9, ilk dönem geçişlerde “üst düzey insanlar” olarak ifade ettiği, iyi temsil anlamında kabiliyeti yüksek kişilerin hareketliliğe katıldığından bahsetmektedir. Dönemin Batum'unu ve Batumlularını elitist bir kent mekan tasviri ile anlatan katılımcı, hem sonrasında geçen kitlenin “kalitesinin” düştüğünü ve bundan rahatsızlık duyduğunu ifade etmiştir:

“...O dönem Batum'a giden insanların hepsi en üst düzey en seçkin insanlardı. Ve bunlar orda çok büyük itibar gördüler, çok büyük saygı gördüler. Yani Allah seni inandırсын uzaydan adam gelirden uzaylıya nasıl bakarsınız, ben İntourist otelinden çıkıyorum. Yakamda Atatürk rozeti var. Kravatlı fötr şapkalı iki üç kişi çıkıyorlar dışarı. Yav Batum öyleydi o zaman. Adam tuttu yakama. Yani benim şeyime göre Lenin'e benzetti. Lenin rozetleri o zaman çok modaydı. Baktı, kim bu dedi. Dedim Mustafa Kemal Atatürk. Adam kucakladı öptü beni. Yani mesela İntourist otelin o zamanki genel müdürü (adını söylüyor burada), kim bu (adını söylüyor burada) şeye Belediye Başkan yardımcısı Anzor Gorgodzidze'ye dedi ki yav dedi ben bir kahvaltıya alayım sizi. O zaman kahvaltıya aldı bizi. Kahvaltıda ağır ceza reisi Mamuka diye birisi ha bu kadar bir adam, belediye başkan yardımcısı, o genel müdür, onun kardeşi de şeyde çok önemli bir göz doktoruydu. Burdan çok kişide gitmiştir ona. Bu kadar iltifat bu kadar, itibar ediyorlardı bize. Ne zaman bu ayak takımı buraya gitmeye başladı, üç kağıtımız affedersin kadına şeye düşkünlük (hafif hayal kırıklığı ve öfkeli bir ifade ile kesiyor konuşmayı)” (K9, erkek, tüccar)

Bunun yanında Katılımcı 9, anlatısında devlet teşvikli üst düzey ticari ilişkilerin bir yan görünümü olarak eşine zor rastlanır bir durumdan bahsetmektedir.

Katılımcı 9, 1989 yılında kurulmaya başlayan ilişkiler üzerinden, Gürcistan'ın Osmanlı'ya sığınan son kralı 2. Solomon'un (1772-1815) Trabzon'da bulunan mezarının tespiti ve Gürcistan'a taşınmasına ön ayak olmuştur.

“Rostov Dolitçe. Ama bu işte kaç yılıydı ya. Kızım 90 da mı ne oldu bu iş. Ben bunu buraya davet ettim. Geldi karşıladım onu. Kızı, oğlu, damadı eşi beraber geldiler. Dedi bana ki bir Trabzon'a gidelim dedi. Trabzon'da arkadaşlarımız var ...Gittik, dedi bana ki çıkardı cebinden bir katlanmış kâğıt. Şu büyüklükte, diyelim 40'a 30 bir kâğıt Bir kâğıt. Dedi ki yav, bizim burda dedi Kralımız var dedi.

...Dedi ki bizim burda dedi 2. Solomon diye kralımızın mezarı var dedi. Bende şimdi bu dediğim zaman Glasnost Prehistorika yayınlanmamış, Rus Devlet Başkanı da şey. Boris Yeltsin. Değil ya Gorbacov ya. Glasnost prehistoryayı Gorbacov yayınlamıştı ya. Hepsi bunların SSCB'ye bağlı. Batum'daki o zamanki sistemde de belediye başkanı, vali aynı kişi. Yani belediye başkanı ile valinin yetkileri aynı elde birleştirilmiş. Herşey ona bağlı. Adam resmen orda kral. **Bunlarda işte bir haritalar filan var Haritalar te Trabzon'a kadar oraları kedilerinin olarak gösteriyorlar. O haritalarda var bende. Yukarda kütüphanede de var. Kabartma haritalar. Onları da bize bilhassa hediye ediyorlar ki bilin bunu, bunu bilerek buraya gelin falan.** Ben de o şeyler dalga geçtim yav dedim senin kralının burda ne işi var dedim. Dedi ki bizim kral buraya kaçtı dedi. Yav Abhazlarla bir savaş oldu dedi. Savaşta dedi, Solomon oraya kaçtı kiliseye sığındı. Kilisede de öldü. Kilisenin bahçesine de gömdüler dedi. Bir haritasına baktık falan. Harita Trabzon'u biliyor musunuz? Sahilde İmperial hastanesi var. İmperial hastanesinin üst yanında şey var. Eski öğretmen okulu, taş bir bina. Çok büyük bir bina. Onun olduğu yerde kilise varmış. Biz bilmiyoruz.

... Dediler bize ki iyi güzel de izin almanız lazım. Rostom diyor ki bana napamaz. Dedim o iş kolay ben o işi hallederim.

.. . Neyse uzatmayalım. Biz Ankara ile görüştük, verirsiniz, ilişkilerimizin işte daha iyi olması için Rostom buraya geldi şey yaptı. Zaten bilinmiyorsunuz altında ne var, çıkacak mı çıkmayacak mı bilmiyoruz. Çıkarsa da verelim gitsin. Adamların kralı biz ne yapalım. Açtık burayı hakikaten herif çıktımı. Bunlar bir sevindiler, bir sevindiler. Bunla için çok önemli biriymiş. Biz tabi Gürcistan tarihini bilmiyoruz. Biz bir biliyoruz Tamara'yı. En altın dönemini Gürcistan Tamara döneminde yaşamış. Bizim 2. Solomon diye birisinden haberimizde yok böyle bir tarih bilgimiz yok. Biz işte izinler alındı şeyler yapıldı. Bu koruma kurulu anıtlar bölgeler müzeler falan biz burayı açtık. Bu döndü. İşte Gürcistan hazırlandı. Oradan özel bir uçakla Batum'a getirildi. Onların tabutları cilalı milalı kollu mollu bişili.” (K9, erkek, tüccar)

Katılımcı 9'un anlatısında dikkat çeken bir diğer nokta Gürcistan tarihini çok iyi bilmemeleri ve bunun aksine Gürcülerin karşılıklı ilişki kurarken bölge üzerindeki

jeopolitik stratejilerini açıktan ifade edecek tavırlar sergilediklerini ifade etmesidir. Ticari ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesi adına Gürcü kültür miraslarının, Gürcistan'a taşınmasına ön ayak olan katılımcı Doğu Karadeniz halkının, Gürcüler açısından oldukça önemli olan Gürcü tarihi hakkında, hatta coğrafya hakkında çok fazla bir bilgi birikime sahip olmadıklarını ve ticari ilişkilerin bu anlamda kendilerine bir kültürlenme sağladığında bulgulanmasına sebep olmuştur.

İlk dönemlerde Gürcistan'a giden ve halen Batum'da ikamet eden katılımcılardan biri olan Katılımcı 10, 1989 yılında gittiği Gürcistan ile ilişkisini o dönemden bu yana geliştirerek devam ettiren bu çalışmanın katılımcıları içindeki tek Rizeli iş adamıdır. Hem Türkiye hem Gürcistan tarafında üst düzey yetkililer-diplomatlar ve büyük ölçekli iş yapan iş adamları ile çalışmış olan katılımcı, çok çeşitli sektörlerde faaliyet göstermiştir. Güvenilirlik ilişkisine her zaman önem verdiğini ifade eden ve bunca uzun zamandır sınır ötesi ilişkileri devam ettirebilmesinin sırrının bu olduğu belirten katılımcıların ifadesi Gürcü politikacıların, Türk iş adamlarına karşı ilgilerinin 2000'li yıllarda da, tüccarları takip edecek kadar devam ettiğini ifade ediyor.

"Buradan metal al, hurda, külçe. Çok şeyler aldık kereste vs...**Para nerde var iş orada. Ama hiçbir zaman bildiğim insanın malını almadım. Benim malımı çok aldılar.** Mesela şöyle söyleyeyim sana, burada tercümanlar var. O zamanlar şu İntourstin önü o şey var ya duvarın olduğu yer, orasıydı iş merkezi. Bütün borsa oradaydı, bütün iş adamları orada toplanırdı. Oradan gelirdi mal, giderdi mal. Bir gün bir arkadaşım tercüman arkadaşım geldi ki, Ukrayna'ya hazır mal var. Alır mısın? Dedim alırım. Dedim patron almıyor mu? Dedim Atilla almıyor mu? Dedi yok almıyor. Dedim Atilla'nın kendisi gelsin bana, halbuki malda kıymeti yok. Atilla desin ki ben almıyorum malı. Almadım." (K10, erkek, tüccar)

Katılımcı 10, Katılımcı 9'u destekleyen ifadelerle Sarp Sınır Kapısı'nın açıldığı ilk dönemde üst düzey bürokratlar aracılığı ile ticari ilişkilerin geliştirilmesine örnekler vermiştir.

Buraya geldim mesela, iyi işler yaptım, iyi çevreler yaptım şöyle diyeyim beni burada herkes tanırdı. 1989'tan sonra tabi. Hatta bir gün (2005 sonrasında bahsediyor), bu Ekrem Yüce Belediye Başkanı oldu ya Sakarya'da yeni, ÇAYKUR genel müdürü Rize Belediye Başkanı, Rize Valisi. Yani Rize'nin ne kadar (kalbur üstü insanı manasında bir kelime kullanıyor) varsa buradaydı. O zamanları da Saakashvili dönemi. **Onun da burda**

buranın eyalet valisi mi desek, buranın başbakanı mı desek Levan Varşalomidze diye bir delikanlı. Severim onu, iyi de bir delikanlıdır. İyi bir insan, yapıcı bir insan. Neyse sonra geldik yemeğe davet etti, ben de (adını söylüyor) dedim. **Sen dedi bana niye gelmiyorsun? Adamı ilk defa görüyorum. Ben onu ilk defa görüyorum, o da beni ilk defa görüyor. Sen bana niye gelmiyorsun? Dedi. Baktım etrafıma kim var peşimdeki bana diyor diye, dedim olur Başbakanım gelirim dedim. Neyse, şimdi beni aldı bir düşünce, bu adam beni nerden tanıyor? Adımı tanıyor. Geçti aradı bizi dağılıyoruz, Rize'ye doğru yola koyuluyoruz. Ben de iyi akşamlar dedim ona, o da dedi ki seni bekliyorum dedi, sen bana gel benden iste dedi. Sen dedi hep (yaptığı işten bahsediyor) mu yapacaksın dedi.**

...Derken Rize'de arkadaşlar var gittim baktım şirket kurmuşlar. Enerji şirketi. Dedim ula siz ne ediyorsunuz? Dediler santral. Dedim Batum'daki sular Gürcistan'daki sular denize akıyor. Dediler yapalım oraya? Dedim tamam. Geldiler bir gün bir grup, o zamanları eski enerji bakanı, eski rekabet kurul başkanı.

.... Dedim patron (diplomata hitaben) Levan 'dan bir randevu al da iş gidelim. Tamam dedi. Neyse aldı randevu gittik, dedim Sayın Başbakanım böyle bir iş var, bizim arkadaş grubu. Bizim bir arkadaş grubumuz var HES yapıyoruz. Burada bu işi yapmak istiyoruz, mümkün mü? Dedi ne demek olur tamam. Dedim o zaman bize bir randevu verin, arkadaşlarımı çağırayım. Tamam dedi..." (K10, erkek, tüccar).

Katılımcı 10'un ifadelerinde dikkat çeken önemli bir nokta, Gürcü politikacıların ülkede faaliyet gösteren Türk tüccarlar hakkında tanışıklık öncesinde bilgi sahibi oldukları ve ticari ilişki geliştirme anlamında kendileri ile tanışarak davette bulunduklarından bahsetmiştir. Türk tüccarların anlatılarındaki, çok da planlı olmayan ilişki kurma çabası, bu anlamda Gürcüler tarafından daha ciddi ve planlı bir şekilde örgütlenmiştir.

Şimdiye kadar bahsedilen 90'lı yılların başındaki bu trend, 2000'lere doğru gelindikçe zayıflamaya başlamıştır. Hacim olarak büyük işler yürüten bu iş adamlarından Katılımcı 8 ve Katılımcı 9 uluslararası ticari sahadan çekilmiş, işlerinden sadece Katılımcı 10 devam etmiştir. Katılımcı 8 bu geri çekilme kararını güvenlik problemlerinin hayati tehlikeler oluşturacak şekilde artmasına bağlar.

"Ondan sonraki s1990'lı yılların başından sonrası) soğuma nasıl oldu? Ondan sonra ben bir geldim uzun süre gitmedim. **Oradaki çünkü bir ara bizim gitmemizden sonra az çok kötü yozlaştı ya ora, çok kötü yozlaştı yozlaştırıldı. Artık oradan korkar hale gelmiştik. Oradaki istihbarat birimlerinden korkuyorduk, askerlerden, polislerden**

korkuyorduk, başımıza ne geleceğinden korkuyorduk, trafik kazasına karışsak başımıza ne gelir diye korkuyorduk. Her şeyden korkar hale gelmiştik. Ondan sonra ben bir gün gittim. Saakaşvili'nin yönetime gelmesiyle beraber gittim bir baktım ki Batum bir anda değişmiş herkes birbirine saygı duyuyor falan filan şudur budur. Şeye sordum ki Cani diye bir arkadaşım vardı, ona sordum dedim: "Bu nasıl oldu?" dedi bana ki on sene evvelinden bahsediyorum. Eğer birisiyle kavga edersen, birisi birisiyle kavga ederse, onu döverse karşı taraf ondan şikâyeteye karşı şey olmadan on bin, o zamanın parası on bin liraydı, iki kişi yirmi bin lira ceza ödüyor devlete kavga ettiği için birisini dövdüğün için." (K8, erkek, tüccar)

90'lı yıllardaki büyük üst düzey temaslar bu şekilde sönümlenip, 2000'li yıllarda Gürcistan Katılımcı 8'inde ortaya koyduğu üzere daha güvenli bir ülke profili çizmeye başlayınca göç sistemin son otuz yılının ikinci nesil tüccarları ulusaşırı ticari sahaya dahil olmaya başlamışlardır. Bu gruptaki tüccarların genel kanaati literatürün sağladığı görünümün paralelinde ticari kanalın ilk zamanlarda Gürcistan'dan bu tarafa oluştuğu, sonrasında buradaki pazarın işlevini kaybetmesi ile birlikte ticari faaliyetleri sınırın Gürcistan sahasına kaymaya başladığıdır. Ancak araştırmaya dahil olan bu ikinci nesil katılımcıların her üçü de çalışma sahasını Gürcistan pazarı dışına kaydırmıştır. Katılımcı 13 özel sektör dışı alana kaydığı için bu kopuşu yaşarken, Katılımcı 11 ve Katılımcı 12 ticari faaliyetlerini Moskova ve Ukrayna pazarlarına kaydırmışlardır.

Katılımcı 11, 2000'li yıllarda ticaret sahasının Türkiye'den Gürcistan'a geçişini kademeli olarak şu şekilde anlatmıştır:

"Şimdi ilk zamanlar, ilk dönemlerde onlar buraya gelip mal alıyordu. Daha sonra onlar biraz para kazınca mal göndermeye başladık, parasını göndermeye başladılar. Daha sonra bu pazar iyice bitince oraya gitmeye başladı buradaki mevcut müşteriler, müşteri değil de **buradaki mevcut iş sahipleri oraya gitmeye aştı. Orda ofisler, iş yeri açmaya başladı. Orda bilhassa kendilerine satış yapmaya başladı.** Eee 2007 de o zaman bu ticaret hala devam ediyor. Bu müşterilerimiz hala var. Sabit birkaç tane toptan müşterimiz var

...(Tekstilden) şeye dönmüşüz bu sefer çocuk bezi kimyasal yani endüstriyel ev kimyasal işleri. Ve işte dediğim gibi bazen de kuru gıda. Kayısı olsun, incir olsun, üzüm olsun. Daha sonrasında yavaş yavaş bu da bitmeye başladı.

...Kemalpaşa'da bu sınıra yakın bölgede orada bir pazar oluştu. Orda pazar oluşunca Gürcistan'da bir Hopa Pazarı var orayı baya etkiledi. Hopa pazarı da zaten ürünlerin ilk uğradığı noktaydı. Oradan Gürcistan'a, oradan diğer yerlere gidiyordu.

...(Yani bizim Kemalpaşa'nın karşılığı Hopa Pazarı mı sorusu üzerine) Evet evet o dönemde öyleydi. Tabi bundan öncesinde orayı atladık bu **Çeçen Savaşı kapıların kapanması Ruslar daha gelemedi. Rize'deki Pazar bitti.** Ben onlara yetişemedim yani yetiştirmedim derken o zamanlar okul hayatı ortaokul lise ilkokul falan yani o dönemde beni pek ilgilendirmediler onlar hatta. Tabi bu Kemalpaşa orayı etkileyince Kemalpaşa'ya bir dükkân açtık. Toptan ticareti devam ettirdik aynı zamanda Rize'den de yine ihracata devam ettik. Tabi ben o dönemler muhasebe ve ihracat işlerine bakıyordum.

... (Araya başka motivasyonlar giriyor ve ticarete Ukrayna pazarında bireysel olarak devam ediyor veriyor. Sonradan 2016 yılında tekrar Batum'a taşınmış olan aile şirketinde dönerek ticari hayatına devam ediyor.) ...

...Gürcistan'da ben ilk yıl araba aldım. Dedim ki ben bütün pazarlara girecem. Zaten oranın da pazarları bizim Türkiye'deki sistem gibi değil. Yani bir pazarı var şehrin bir pazarı var oraya giriyorsun, onun yakınlarında işte bütün o ticareti yapan kişiler toptancısıymış perakendecisiymiş bütün hepsiyle tanışıyor. Ben tabi önce kendime birkaç şehir belirledim.

A: Büyük büyük şirketler yok böyle yani ticaret ağı tamamen pazarlar üzerinden mi gidiyor pazarlarda?

K11: Şirketler var, büyük şirketlerde var ama yani şöyle söyleyeyim Tiflis'te var büyük şirketler ama onun haricinde güçlü firmalar var ama bir bakmışsın yani şu firmamı diyorsun bu mu bu işeri yapan diyorsun. Çünkü böyle harabe şeklinde binalar falan o tip yerlerde işler yapıyorlar. Tabi ben karar aldım Gürcistan ilk başlarda belirli şehirlerine gitmek, ilk başta Tiflis. Marnio (bu Ermenistan ve Azerbaycan sınırına yakın bir yerde genelde Azerilerde yaşıyor orda), Zugdidi ye gitmeye karar aldım çünkü orası da Abhazya sınırında orda da bir ticaret dönüyor. Derken tüm Gürcistan'a gittim buna küçük şehirlerde dahil olmak üzere. Bütün müşterilerle tanıştım. Ve daha sonrasında uzak olan şehirleri eledim. Onlara telefon ağıyla mal gönderdim. Zugdidi, Kutaisi, bu bölgelerle işte kendim tekrara gidip gelmeye başladım. Ama şöyle söyleyeyim. Gürcistan'ın ikinci büyük şehri Kutaisi diyorlar. Ama bence orda ticaret çok zayıf. Oranın insanı da fakir. Düşük kalitesiz mallara rağbet ediyorlar. (K11,erkek, tüccar)

Katılımcının anlatısına dayanarak Doğu Karadeniz ticari ilişkilerin ilk dönemdeki ticaret sahası iken, bu Pazar mekanı zamanla sınır boylarına taşınmış (Kemalpaşa ve Hopa Pazarları), zamanla bu Pazar Gürcistan'ın ticari merkezlerine (özellikle Batum ve Tiflis'e) kaymış ve son olarak Türk tüccarlar Gürcistan'ın irili ufaklı tüm pazarlarına giriş yapmışlardır. Bu faaliyetin kurumsal ya da örgütlü bağlantılardan ziyade aile şirketleri gibi küçük orta boy girişimler ya da kişisel kararlar ve yöntemlerle yürütülmesi katılımcının anlatısında dikkat çeken bir başka bulgudur.

Katılımcı 12 ticari faaliyetlerin genel görünümünün ne şekilde evirildiğine dikkat çekmesinin yanı sıra, ticari ilişkilerdeki güven problemine de vurgu yapmaktadır. Ayrıca Gürcistan pazarındaki boş Pazar görünümünün ne şekilde yıllar içinde doymuş ve rekabetçi bir pazara dönüştüğünü, başka bir deyişle geçiş ekonomisinin, kapitalleşme sürecinin Gürcistan'da ne şekilde işlediğini ortaya koymuştur:

“Ticaret algısı tabii ki kapı açıldıktan sonra, yani kapı açıldıktan sonra demeliyim çünkü ticarete biz onlardan sonra başladık. **Kapı açıldı, zaten ticaret erbabı olanlar, ne derler bir fırsat görüp denemeye gitti. İlk denemeyi yapanların birçoğu başarısız oldu. Çünkü orada henüz bir sistem, düzen oluşmamış, ekonomileri çok kötü. Oradaki halk yeni çeşitlilikleri bilmiyor. Yani bu bizim onlara önerdiğimiz şeyleri işte en basiti işte sakız. Sakızdan haberleri yok yani.**

A: Talep yaratamıyorsunuz yani. Arz var ama talep yaratamıyorsunuz?

K 12: Bilmiyorlar yani. Hani bir ihtiyaç var ve ‘Bu ihtiyacı biz artık sınırlar kalktığı için getirdik’ diyemediler. Öyle olduğunu düşündüler. **İşte dolandırıldılar, cebir kullandı çok insanlar kayboldu, çünkü aç bir toplum var. Oranın da meşhurdur. Bugün Rusya’da, işte Amerika’da bile meşhur mafyaların geçmişi Gürcü mafyasına dayanır. İşte onlara ezildiler ama o süreçte bir de tabii bu tarafta, işin bu tarafında onlar bize bir şeyler satmaya geldiklerinde oldu. Yani ticareti aslında onlar bize başlattı. Yani bir şey satıyoruz, paramızı alıyorlar. Ondan sonra onlar da buraya gidip gele, gidip gele işte bir çantayla bile alışverişe gelen oldu.** Yani ticaret yapmak için elinde bir çanta, içinde atıyorum bugünün parasıyla 100-150 dolarlık malzeme var, onu gelip değer edip satacaklar. Sattıkları ne? Evinden topladığı şeyler. Parça pinçik avizesi, eski Rusya’dan kalma, biz ‘antika’ diyeceğiz onlar hani paraya çevirip başka bir şeye dönüşecek. **Biz bunu görünce biz de tabii onlara bir şeyler vermeyi düşündük ama biz burdan giderken onların parasını onlardan alamadık. Yani satacağız, bize satacaklar, o parayı geri almamız lazım. Onu başaramadılar. Bilhassa birkaç yıl böyle gitti ondan sonra artık ilişkiler canlandı orada, yeni rejim oturdu. İşte kanunlar biraz sıkılaşılmaya başladı.**

...**Sistem Saakaşvili’nin sonra, kurulduktan sonra inanılmaz bir güvenlik geldi.** Halihazırda var olan yasalar yürütmeye geçti. Yani artık uygulanır hâle geldi. Yoksa yeniden bir yasa yapmadılar yani bir anayasa çıkartmadılar, bir kanun çıkartmadılar. Uygulama başlayınca bu Saakaşvili’nin bir lafı vardır, seçim vaadiydi: “Ben seçildiğimde bir Gürcü yolda 100 dolar bulduğunda onu alıp cebine atmayacak, almamazlık da etmeyecek. Onu alıp aldığı yeri belirtecek şekilde en yakın kolluk kuvvetine gidip teslim edecek.” Millet güldü ona yani. Gürcü adamın cebindeki parayı cebini jiletle kesip yürürken alan adam. Ama onu yaptı çünkü cezaevlerini bir dönem doldurdu, cezalar çok ağır, kimse kimseye hoş diyemedi yani.

... **İşte ticaret oralarda 98’den sonra, 97-98’den sonra had safhaya çıktı Gürcistan’a. Bir sürü aktör çıktı, bir sürü batan oldu. Tutunup oradan aşip artık orası onu tatmin etmeyip büyük şehirlere gidip daha işte uzak Rusya’ya, Avrupa’ya açılan oldu. Bu aşamada orada**

yerleşik işte 98'lerden, 2000'lerden sonra orada yerleşik olmaya da başladık. İşte ilk orada, buradan mal gönderip orada mal sattırırken bir ortak belli ediyorduk. Yani 'ortağım malı ben göndereceğim, sen satacağsın, işte kârı bölüşeceğiz.' O güvensizlikler, birbirine zarar vermeler vesaire hem de ortamı tanıma derken artık orada kendimiz olmaya başladık. Buradan aldık yeğenimizi, eşimizi veya en iyi çalıştığımız adamı gittik, şirket kurduk. Artık orada da biziz, burada da biziz diye. İşte kardeşse bir kardeşi burada, bir kardeşi orada. İşte müdürü burada, kendi orada. Orada ne olarak girildi? Mesela inşaat malzemesi alanında çok erken girişler oldu. Elektrik-elektronik malzeme konusunda bayilikler vesaire oluştu. İşte Hopalı bir arkadaş Beko, Arçelik işte yine bizim burada.

...Hiç çamaşır makinesi görmeyen, adını duyan, böyle bir şey olduğunu biliyoruz ama ne işe yarıyor, nasıl bir şeydir bilmeyen insanlar vardı. Onlarcası. Düşün. Yani biz yaklaşık 13 yıl buraya sırf beyaz eşya taşıdık, ayrıyeten kendi sattığımızın dışında da bizim götürdüğümüzün yaklaşık iki misli de işte başka bir firma, o Siemens firmasının taşımacılığını yapıyorduk. **Yani şöyle söyleyeyim yaklaşık 900-1000 tıra yakın yılda sırf sadece biz beyaz eşya götürüyorduk.** Burada daha Beko, Arçelik var. Samsung, LG, Sony, Philips bunlar da dışarıdan Uzak Doğu'dan, Panasonic, bunlar da geliyor. Düşün, biz 13 yıl götürüyoruz yani Gürcü nüfusunu hesap edince yani ...

... Bir dönem işte 2003-2004 yılından sonra çok yaptı yabancı yatırım, uluslararası firmalar. 2008-2009 savaş döneminin hepsi geri kaçtı tekrar.

...2015'ten sonra oradan ayrıldım. Fiziki olarak o yoğunluğum azaldı ama ilişkiler, diğer ihracat yaptığımız konular devam ediyor ama ağırlık tabii artık Ukrayna'ya döndük biz.

...(Nedeni sorulduğunda) Ukrayna şöyle, 4 milyonluk bir Gürcistan nüfusu düşün, bir de 45 milyonluk bir nüfusu düşün. Ulaşım olarak biri atıyorum, bizim bir ticari mal tedarik ettiğimiz bölgelere işte Batı, Türkiye'nin batı tarafını kabul edersek, Gürcistan'la Ukrayna aynı mesafede. Biri Zonguldak'tan gemiye binip 2-3 saat sonra orada, öbürü de Samsun'dan çıktı mı. (K12, erkek, tüccar)

Katılımcı 12'nin anlatısında da ticari pazarın Türkiye'den Gürcistan'a kayışı resmedilirken, Türkiye'deki ticari pazarın dengesinin Gürcü talebi ile şekillendiğini ama Türk tüccarların Gürcistan'a girmesi ile beraber kapitalist ekonomiye geçiş yapan ülkede yeni mal gruplarına talep oluşturulmaya başladığından bahseder. 1998'den itibaren Gürcü pazarına girmeye başlayan Türk tüccarlar açısından mevcut güvenlik problemleri Saakashvili döneminde bu problemlerin çözülmesi ile Türklerin pazara olan talebi arttırmıştır. 2000'li yıllardan itibaren Türklerin Gürcistan'da yerleşik olduklarını ifade eden yatırımcı, sınırın iki yakasında faaliyet gösteren küçük girişimlerin (özellikle aile işletmeleri yolu ile) arttığına işaret etmiştir.

Gürcü Pazarının 21. Yy. başında oldukça boş olduğunu, zamanla doygunluğa ulaşmaya başladığı görülmektedir. Bu durumun nüfus yoğunluğu ile karşılaştırıldığında Türk tüccarlar için diğer Sovyet sonrası ülkelerinin daha avantajlı bir Pazar haline geldiği görülmektedir.

Katılımcı 13'de, Katılımcı 11 ve Katılımcı 12'nin paralelinde düşünmekte ve Gürcistan'dan Türkiye'ye sınır ticareti amacıyla gerçekleşen nüfus akışının perakende pazarında yarattığı hareketliliğe değinmektedir. Bu hareketliliğin Rizeli tüccarlar açısından sınırın öbür yakasında bir pazar potansiyeli olduğu farkındalığı oluşturduğu ve oluşan ilişki ağları yolu ile ticari faaliyet sahasının bir hali ile sınırın öbür tarafına, bir hali ile de İstanbul gibi Türkiye'deki merkezlere taşındığını ifade eder. Katılımcı buna çalışma açısından önem arz eden tespitini, Rize'de başlayıp Batum'la devam eden, sonrasında bu periferi pazarlardan İstanbul-Tiflis merkezi hattına yerleşen ticari ilişkilerin dönüşümü ortaya koyarak detaylandırmıştır. Yüksekler'in Laleli Moskova mekiği tanımlamasındaki Trabzon'dan başlayıp giderek merkez pazarlara evirilen ticari aktivitenin, Gürcistan versiyonunu böylece Katılımcı 13'ün ifadeleri ile ortaya çıkarmıştır. Katılımcı 13'ün akatarımında ilk olarak 2000 yıllardan sonra ticaret yapma amacı ile Gürcistan ile ilişki kuran hareketli kitlenin tasvirini yapmıştır:

“Gürcistan, Türkiye göçü hakkında tek bildiğim şey ticari işler. Ticaret yapmak için yerleşenler. Onun haricinde biz üniversitedeyken (1990'lı yıllar) ilk kapı açıldığı zamanlar oluşan göç o benim bilmediğim bir şey ...**Benim burda 2000 yılından beri gözlemlediğim ticaret için gidip oraya yerleşenler ki onlarda genel de küçük esnaflar orda daha iyi para kazanacaklarını umdukları için, kaybedecek şeyi olmayan insanlar. Gidip oraya yerleşip iyi paralarda kazanmışlar.**

A: Genelde aile sermayesiyle demi, aile şirketiyle?

K13: Benim bildiğim hiçbiri aile şirketi değil. Hepsi dedim ya kaybedecek çok fazla şeyi olmayan gidip oraya yerleşip, orayı iyi bir pazar gören. Şey gibi düşünsenize, Almanya'ya gidenler gibi hani işçi olarak gider bazıları ilk başta hani Almancı diye çok iyi paralar kazanır dönerlerdi. Şu anda ihracatçı olan Rize'deki kesim benim gözlemlediğim böyle bir kesim. **Çok küçük işlerden başlayan, o kapı açıldığı zaman orda iyi bir geliri olduğunu düşünüp gidip Batum'a Tiflis'e yerleşip ticarete başlayanlar ki hakikaten de öyle oldu. Onlar şu anda Rize'nin ileri gelen vergi rekortmenleri oldular.**”(K13, kadın, STK yöneticisi)

Katılımcı 13'ün ifadelerinde en dikkat çeken unsur, “kaybedecek birşeyi olmayan insanlar” olarak Türk ticari aktörlerini tanımlamasıdır. Bu grubun bir başka

özelliğide Katılımcı 13'e göre bireysel inisiyatif almaları herhangi bir ticari ya da ail organizasyonu içerisinde bu karara varmadıklarıdır. Söz konusu kitleyi Almanca tiplolojisi ile ilişkilendiren katılımcı göç yolu ile sağlanan bireysel ekonomik zenginleşmeyi Almanya göçü örneğine benzetmiştir. Anlatımının devamında uluşaşırı ticari aktivitenin organizasyonunun sınır bölgelerinden Türkiye'nin ve Gürcistan'ın ekonomik merkezlerine kayışını şu şekilde ifade eder:

“Rize’de işi genişletip ihracat yapmaya başladıktan sonra iş büyüyünce işin çapı büyüyünce Rize’den idare edilmeyecek hale gelince İstanbul’a gidiyorlar ve onlar kendi sektörlerinde Türkiye’nin ileri gelenleri...Batum da şube var, Tiflis’te şube var. Onlarda bir. Aklıma gelenler iyi örnekler bunlar, kötü örneklerde var ama onları hiç vermiyorum. Bunlar hakikaten iyi örnekler. Sıfırdan başlayıp, bunların hiçbirinin parası aileden gelmiyor bu arada. Bunların hepsi size anlattığım örnekte de ilk önce küçük bir işletme iken... sonra işi büyütüyorlar. Pardon bir de şöyle başlıyor. İlk bunları bavul ticaretiyle başlıyor. Sınırdan gelip geçen Gürcüler burda ciddi bir hareketlendirme yaratıyorlar. Ne zamanlar biliyor musunuz 97-98. O zamanlar mesela bende buradayım. Ciddi perakende satışın ciddi bölümü Gürcülerden oluşuyordu. 97-98, evveliyatı ne zamandır bitişi ne zamandır bilmiyorum ama çünkü 99 da ben şey yaptım. 99’da İstanbul’a gittim. Ama o dönemde ciddi olarak perakendede Gürcü müşteri vardı. Ve bütün sektörlerin perakende satışları çok yüksekti Gürcü müşteriler sayesinde. Onlara özel fatura keserdik, özel faturalarla kapıdan geçerlerdi. İşte iletişimi yarı tarzanca, bir de hepimiz çat pat Gürcüce öğrenmiştik. Ben mesela Gürcüce sayıları biliyorum, şu anda hiçbirini hatırlamıyorum. Onlarda bizim gibi çat pat Türkçe biliyorlardı. Evet İngilizce yok, gelenlerden İngilizce bilen yoktu. Onlar yarı tarzanca Gürcüce biz yarı tarzanca Türkçe. Ama Rize’deki perakendede ciddi bir hareketlenme vardı...O zaman anladığım kadarı ile o tüccar bakıyor ki madem bunlar gelip gidip taşıyor, o zaman orda şube açmak mantıklı iş. Bizde açtık Azerbaycan da Batum’da ve bütün tüccarlar aynı şeyi izledi. O bavul ticareti perakendeyi Rize içinde canlandırınca bu sefer herkes orda bir şube açmanın yolunu aradı. İlk iki sene üç sene.

... Ve bu birkaç sene devam ediyor ve ilk başta ciddi paralar kazanıyor çünkü kar marjları çok yüksek orada. Burda ihraç kayıtlı mal geliyor. İhraç kayıtlı mal demek ciddi düşük vergi muafiyetiyle, onlar oraya gidiyor ciddi karlarla satılıyor ve birkaç sene böyle gidiyor. Taki oradaki Gürcü iş adamları Türkiye’yi öğrenip, fabrikalarla bağlantı yapıp, kendi ihracatlarını kendi üstlerinden yapana kadar.

A: Lojistiklerini belirliyorlar demi?

K13: Aynen öyle, onlar işi öğreniyorlar. Bu sefer onların iş adamları hatta gemilerle falan nakliye de çözüyorlar gayet güzel. Bir de sadece onlar Türkiye’den yapmıyorlar. Azerbaycan’dan hatta İran’dan. Ve çok iyi ayarlıyorlar nakliye işinide. Ve o döneme kadar çok iyi paralar kazanıyorlar. Ondan sonra bu **Gürcüler işin içine girmeye başlayınca Gürcü ortak**

bulup işi büyütenler orda büyüyorlar. Ama mutlaka Gürcü ortakla büyüyorlar. Beceremeyenler çekiliyorlar ama tabi ciddi karlarla çekiliyorlar. Mesela artık o kadar fiyat konusunda bilgiliydiler ki kar marjları çok düştü, çünkü bizim onlara vereceğimiz fiyatları fabrikayla direkt onlar konuşuyordu. Gürcü müşteri gidip fiyat pazarlığını fabrikayla yapıyordu. Ha fabrika sizi neden araya sokuyor dersiniz güvenlik açısından. Çünkü biz fabrikaya teminat mektubu ve ipotek gösteriyorduk. Ve fabrika kendini emniyete alabilmek için Türk distribütöre size açtığı hesap karşılığında mesela iki katı kaçsa inanın şimdi oranları hatırlamıyorum. Bir teminat mektubu veriyordunuz bir de ipotek veriyordunuz. Ve o bütün ticari anlaşmayı Gürcü müşteri ile yapıyordu. Direkt konuşmayı, fiyat ne kadar olacak, vade ne kadar olacak, sen distribütöre şöyle ödicesen, şu fiyattan alacan, şu ürüne girecen gibi.

A: Daha önce sizin kontrolünüzde olan merkeze kaydı?

K13: Herşey herşey Gürcü müşteri ile direkt irtibata girdi. Fakat bizde arada vereceği yüzdeyi bile onunla konuşuyordu. Bizde o yüzdeyi niye veriyordu, çünkü bizi garantör olarak kullanıyordu anlatabiliyormuyum. Risk, riski üstünden atıyordu. Biz fabrikanın riskini elimine etmek için devreye giriyorduk. Ve ondan sonra da zaten

A: Bölgesel bir tampon oluyordunuz bir nevi?

K13: Bir nevi. Ondan sonra son dönemlerde öyle hatırlıyorum ki, yanlış hatırlamıyorsam artık o bile bitmişti. Çünkü Gürcü müşterilerle ilişkileri o anlamda da geliştirmişlerdi. Bunun kavgası veriliyordu. Çünkü Gürcü müşteri atık direkt muhatap olmak istiyordu. Belki biz ayrıldıktan birkaç ay sonra o işte bitmiştir ama biz ayrılana kadar böyleydi ama son demleriydi.

A: Şimdi artık çok fazla yok herhalde?

K13: Olduğunu zannetmiyorum. Çünkü artık o ipotekleri falan Gürcü müşterilerde vermek istemişti. Onların büyük olanlarının İstanbul'da da işleri vardı. O şirketlerin aynı şekilde nasıl Türklerin burda birer şirketleri orda şubesi varsa onlarda aynı şekilde lojistiği depo olarak kullanmak için İstanbul da bir yer açıyorlardı.

A: Gürcistan'daki muhataplarınız Batum merkez miydi? Tiflis merkez miydi ?

K13: İkisi de vardı. Ondan sonra Batum'daki Tiflis'e gitti. Batum'da muhatap kaldı mı? Benim hatırladığım kadarıyla bir müşteri vardı. Önce Batum'daydı sonra Tiflis'te de açtı. Adam sonra kendisi Tiflis gitti ama Batum'da şubesi de vardı. Tek muhatap o diye hatırlıyorum. Ondan sonra öğrendiğim, şirket ayrılırken öğrendiğim zaten benim bildiğim bizim muhataplarımızın tamamı değilmiş. Benim bildiğim sadece bir müşteri önce Batum müşterisi. Batum'daydı. Sonra Tiflis'e gitti. Tiflis'te sanıyorum Batum'daki işten daha büyük çaplı bir iş oldu. Ama Batum'daki şube kaldı. Batum'a çekilen mal o adamın malıydı ama o da zaten İstanbul'a iş kurmuştu. Direkt fabrikalarla bağlanıyordu. Yani çok azdı. Dolayısıyla Tiflis ağırlıklıydı. Tiflis ağırlıklıydı çünkü Tiflis'te bir kaç tane müşteri vardı. Bir de

tabi bu bizimkilerin direkt ortaklık yaptığı depolarına mal bıraktığı başka birileri vardı. Tiflis ağırlıklıydı.” (K13, kadın, STK yöneticisi)

Geldiğimiz noktada ticari faaliyetlerin kamusal hizmetlerle birleştiği sağlık turizmi gibi yeni formlar karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı 22, sağlık turizmi yapan Türk girişimciye ait olan Batum’daki bir acentenin çalışanıdır. Gürcistan’daki hastalar ile Türkiye’deki kamu ve özel sektöre ait sağlık kuruluşlarını bir araya getiren bu yeni ticari karşılaşma sahasının işleyişini şu şekilde anlatmaktadır:

“Hasta geliyor bize ulaşıyor (Gürcistan’daki şubeye), böyle ayakta hasta ise biz direkt yönlendiriyoruz. Yönlendirme açısından da şey oluyor, transfer, yani araba ayarlama tercüman ayarlamasını yapıyoruz tabi ki de randevu ayarlaması yapıyoruz sonraki takibi yapıyoruz. Sonraki takip açısından, mesela sonuçları geç çıkacak birkaç hafta sonra çıkacak, biz takip ediyoruz alacağız sonuçları hastaya geri bilgilendirme yapacağız

...Sözleşme olarak seksenden fazla hastaneyle sözleşmemiz var ama tabi ki de çalışarak belli bir hastaneler var burada en yakın bölgede yani çünkü çoğu ayakta hasta olarak Rize’de Şar’a da götürüyoruz hastaları, mesela check-upları Şar da çok iyi.” (K22, kadın, tıp doktoru, Gürcü)

Ekonomik ilişkilerin geldiği son nokta ile ilgili önemli bir tespit Katılımcı 12’den gelmiştir. Katılımcı 12 sınırın ekonomik asimetrlilerine örnek teşkil edecek şekilde Lira- Lari paritesine dayalı ekonomik denge değişimlerini anlatmıştır.

“Bu biraz zamanla alakalı, biraz döneme has bir durum. Ekonomik alt-üst durumu yaşadık. Ya ben 2005’lerde, 2006’larda gittiğim zaman 0.70 TL’ye 1 lari alıyorduk. Yani 70 kuruşa 1 lari. Şimdi ise 1 lari yaklaşık 2.2 TL. Nereye geleceğim? **Bizde de ticaretin şekli değişmeye başladı. Çünkü paramız artık değersiz, şimdi onların alım gücü var. Şimdi o adamlar gelip bizde çay toplamıyor. “Ya sizin para pul oldu” diyorlar.**

...Tabii. **Şimdi biz ucuz, onlar pahalı olmaya başladı. Biz onlara satamıyoruz, onlar bize satıyor. Parayla gelip bizden artık daha fazla mal alıyor diyelim yani.**

...Şöyle düşün; 100 dolara malzeme satıyordum oraya, 100 dolara sattığım malzemeden atıyorum, biz 500-600 lira alıyoruz şu an değil mi? E şu an 0.70 değil de çok uzun zaman 1’e 1 kaldı. 1 lari, 1 TL. Şimdi 2 katı. Yani benim kârımın yarısı gitti. Zam yapamıyorsun, malı öyle almışsın. Kârının yarısı gitti. %50’si gitti yani. **Tersine ekonomi diye bir şey başladı.**

...Tersine ekonomi. Literatürünün karşılığı bu. Tersine ekonomide şu var, bir para geliri olması lazım Gürcülerin ki bizden ucuza alabilsinler. Böyle bir çatışma var. E sonuçta buradan ciddi bir ekonomi gidiyor. Ama orada da uluslararası finans kuruluşları, büyük yatırımcılar bir şekilde süspanse ediyor çünkü Gürcistan gibi bir yerde 200 milyon dolarıyla 3 ay orası ikna olur. 4 milyonun çünkü 1 milyonu etkileniyor. Diğerleri taşrada zaten. **Dolayısıyla ufak bir yardımla o tersine ekonomiden bizi çok kolay sömürür hâle gelebilirler....Niye gelemey diyorlar biliyor musun? Çünkü öyle bir şeye ihtimal veremiyor. Çünkü Gürcü küçümsenmiş, o kötü.**

...Biz de o hani dedim ya biz Gürcistan'da artık problem yaşattık, bu şu anki durum da onun eseri. Çekiyoruz ya tersine ekonomiyi.

...Ya bunu birileri programlıyor. Çünkü Gürcistan'ı programlamak çok kolay ekonomide. Diyorum ya 500 milyon dolar at oraya, bir süre dert etme orayı yani. Ekonomisini baskılamak çok zor değil oranın. Ama bu bize karşı da bir şey. Bölge olarak. Türkiye'yi çok ilgilendirmiyor da bölge olarak bize de bir şey.

....Geçiş güzergahı bir de orası. Bir değeri var yani.” (K12, erkek, tüccar))

Katılımcı 12, Lira-Lari paritesinin Lari lehine denge değiştirmesi ile, sınırda ticari ilişkilerin tersine dönmeye başladığından bahsetmiştir. Katılımcının önemli bir katkısını bunun Türkiye için önemsiz sayılabilecek bir durum olmakla beraber bölge açısından ekonomik dengeleri ciddi derecede yenden yapılandıracak bir etkiye sahip olduğunu ifade etmesidir. Görüşmede bir diğer dikkat çekici noktanın Gürcistan'ın küçük bir ülke olması sebebi ile ekonomi alanında hızlı manevra yapabilecek kabiliyete sahip olduğu ve Doğu Karadeniz bölgesinin bu anlamda dezavantajlı bir konumda olduğunu belirtmesidir. Özellikle uluslararası finansman yolu ile bölgeye ciddi rekabetçi tehdit oluşturabilmesi anlamına gelebilecek bu durum dikkate değer bir bulgudur. Ayrıca, katılımcı “tersine ekonomi” kavramsallaştırmalarını kullandığı bu dönemin Türklerin zamanında Gürcistan'a yaşattıkları problemlerin sonucu olarak yorumlamıştır. Ticari ilişkilerin sürdürülebilirliklerinin kırılma olması ve otuz sene gibi kısa bir vadede bu denli değişmesi, sınırda ticari ilişkilerin gündelik kaygılarla şekillendiği ve gelecekle ilgili vizyoner bir bakış açısının coğrafyada mevcut olmadığının bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

4.2.5 Döngüsel Sınır Turizmi

Saha çalışması Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi nüfus hareketleri içerisinde turizmin iki farklı formunu ortaya koymuştur. Bunlardan ilki, gününbirlik sınır

turizmi şeklinde olup, genellikle bir defalık Batum'u gezip görme amaçlı ve tekrara dönüşmeyen hareketlerdir. Bunun yanında özellikle Batum'un şehir planının bir kumarhaneler şehri olarak planlanması ve bu planın türevi olarak kentin Sovyet sonrası coğrafyada yaygınlaşan ticari seks pazarlamasının bilindik mekanlarından biri olarak zaman içinde tanınırlık kazanması Doğu Karadeniz coğrafyasında bu iki turizm türüne talebi arttırmıştır. Özellikle kumar motivasyonu ile harekete katılan kitlede turizm tekrarlanan bir faaliyet haline gelmiş, standart turizm tanımının ötesine geçerek ilişki ağları oluşumuna sebep olan bir forma evrilmiştir.

Günübirlik ve kısa süreli turizm Doğu Karadeniz Bölgesi illerinden Batum'a günübirlik turlar halinde gerçeklemektedir. Bu turlara tur şirketleri tarafından genelde kültür turu ismi verilmektedir. Tur şirketleri yanında kişilerin kendi imkanları ile sınırın öbür yakasına geçişleri söz konusudur. Bu sınır geçişlerinin amacı genelde kısa süreli "gezip görme ve tanındık" ziyareti olarak ifade edilmektedir. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere bu sınır geçiş pratikleri kısıtlı kültürel etkileşimle sınırlı kalmakta ve tekrara dönüşmemektedir.

Katılımcı 19, bu kısa süreli sınır hareketi deneyimini ve gözlemlerini anlattığı görüşmede ev içi yaşam pratiklerine ve kent mekanına dair karşılaştırmalı kültürel bir aktarım yapmakta, anlatısında Batum'daki yaşam tarzının kendisini şaşırttığını ifade etmektedir. Bunun yanında katılımcı daha sonrasında bir daha gitmeye çok fazla ihtiyaç duymadığını ve Batum'a turistik gezinin kendisi için cezbedici bir anlamı olmadığını ifade etmiştir. Katılımcının kısa süreli bu günübirlik turizm deneyimleri basit betimlemelerin ve karşılaştırmaların ötesine geçememiştir.

"Ha öyle gittik. Özel izinle (İlk dönem izinle geçişlerden bahsediyor). Batum'u ben pek beğenmedim. Sanki o pazaryerleri keşmekeş hiç hoşuma gitmedi benim. Hatta Batum'da burada akrabası olan birinin evine gittim...Hatta karı koca doktor. Evlerinde halılar koltuklar her şey antika. Biz burada tuvalet, banyo ve mutfaka çok değer veririz orada bu değerler yok. Bulamadım. Tuvalette su bulamadım. Koca bir klozet fakat su yok. Kâğıt da yok. Ne yapıyorlar bunlar dedim iyi ki de bir şey yapmadım. Duş alıyorlarmış her seferinde. Her seferinde duş alınır mı canım? Mutfak da yani öyle ahım şahım bir mutfak değil. Biz burada çok daha temiziz. Yani doktor olup da hijyenik bakmamalarını ben garipsedim. Çok garipsedim.

...Çok garipsedim ve orada hiç tuvaletlere gitmedim. Botanik dediler bir yere gittim. Ağaçtan başka bir şey yok.

...Mimarisi benim gördüğüm kadarıyla, bir elit kesim vardı aşağı deniz tarafı. O kilise falan güzel güzel evler vardı. Fakat iç kısımlarda köhne bir köy

kulübeleri gibi. Kötü, daha küçük daha kötü evler. Yani o kadar yakından o kadar ayırım hayret ettirdi beni.

...Burada herkesin yaşantısı hemen hemen aynı. Bak burada şimdi şehir yaşantısı nasılsa köy yaşantısı neredeyse ondan daha üstte. “ (K19, kadın, emekli)

Katılımcı 18, yine çok sık tekrarlanmayan günübirlik turizm faaliyetinden bahsetmekte ve bu tecrübesinde gelecek turizm planlarına sebep olacak kültürel aktarımlar edildiğine değinmiştir. Katılımcının en büyük motivasyonu farklı kültürler keşfetme merakıdır.

“Ben Batum'a bir misafirim gelirse geçiyorum, yoksa haftasonları gitme ziyaret etme gibi bir alışkanlığım yok. Misafirim gelirse alır gezdiririm tabii. Bu sıralarda da Tiflis'e gitmeyi çok istiyorum. Mitolojide Prometheus diye bir karakter vardır onun zincire vurulduğu yeri ziyaret edeceğim gittiğim zaman. Bir rehberle konuşurken öğrenmişim bu bilgiyi de.” (K18, kadın, emekli)

Günübirlik ve kısa süreli geçici turizm hareketlerinin yanı sıra, sınırın iki yakasında sürekli tekrar eden dairesel dolanımda olan bir turist aktör grubu daha oluşmuştur. Yakınlık, kolay ulaşım, ucuz alışveriş, kumar ve ticari seks ile yaşam tarzı arayışı bu turist grubun hareket sıklığı ve tekrarında sık karşılaşılan sebeplerdir. Bu grup harekete katılım motivasyonları, sıklığı ve sıradan bir turizm faaliyetini aşan ilişki ağları ile kavramsal arka planda öne sürülen döngüsel sınır turizmi kavramı önermesini büyük ölçüde karşılar. Bunun yanında, söz konusu döngüsel turistlerin içerisinde kumarhaneler ve fuhuşa (ticari seks) ulaşma amaçlı sınır geçişleri ile ünlenen; grup yapısı artık neredeyse tanımlanmış ve bölge özelinde bilinirliği yaygın olan özel bir grup karşımıza çıkar. Bu çalışmada bahsi geçen grup “olmamışlar” olarka simlendirilmiştir.

“Batum’a alışverişe gitmek” kur farkının Türk satın alma gücü açısından avantajlı olduğu dönemlerde döngüsel sınır turizminin en yaygın formlarındadır. Katılımcı 7, gezi amaçlı turizm faaliyetini, sınırın iki yakasındaki kur farkının Batum’da benzin fiyatlarını daha ucuz kılması yüzünden yakıt alımı avantajı ile birleştirdiği bir sınır hareketinden bahsetmektedir. Katılımcının bahsettiği bu hareket sınır bölgelerinde Lira-Lari paritesinde Lira değerli iken çok yayın bir turizm faaliyetiydi. Bahsi geçen dönemde benzinden elde edilen kar bir günlük Batum

gezinin maliyetine hemen hemen denk gelmekte, bu durum “gezme bedava” geliyor algısını yaygınlaştırmaktaydı. Paritenin düşüşü, kapı geçlerinin 1TL’den (2011), önce 15TL’ye (2013), sonrasında 50 TL’ye (2019) çıkması ve Gürcistan yönetiminin sınır geçişlerinde araçlara sigorta uygulamasını zorunlu tutması (en az 15 günlük yapılabilen ve güncel maliyeti 30 Lari yani 60,1 Liradır.) sebepleri ile geçişler maliyetli hale gelmiş ve bir dönem oldukça popüler olan bu hareket güncelliğini yitirmiştir.

“Şimdi ben burada 5-6 aya kadar devamlı yine giderdim ama şimdi gitmiyorum. Niye gitmiyorum. Ben içki içmem şey yapmam, şunu yapmam, bunu yapmam, hani kumarda oynamam. Beni cezbe edecek bir şey yok. Ben oraya niye gidiyordum. Gezmeye gidiyordum, misafirlerim geldiği zaman, bir de benzin almaya gidiyordum. Şimdi benzinle şey makas daraldı, aynı hemen hemen, aynı bir de sigorta (2018 yılında Gürcistan’a geçen araçlar için sigorta zorunluluğundan bahsediyor) istiyorlar onun için şu anda benim oraya gitmemin fazla bir şeyi yok.” (K7, erkek, emekli)

Yaşam tarzı arayışı döngüsel sınır turizmi açısından karşımıza çıkan, ama rastlanma sıklığı bu turizm çeşidinin diğer formlarına göre oldukça düşük olduğu bir başka formdur. Katılımcı 13 bu küçük grubun temsilcilerindendir. Katılımcı ayda dört defaya varan geçişlerinin, zamanla orada ev almaya kadar uzayan düşüncelere evirildiğini ifade etmiştir. Sınır geçişlerinin ise zaman zaman gününbirlik, zaman zaman kısa süreli kalışlar şeklinde olduğunu ifade eden; Batum’u aşan ve diğer şehirlere uzanan (Tiflis, Zugdidi gibi) kapsamlı bir coğrafyada, detaylı gözlemler edinebilme imkanı elde eden katılımcı için Gürcistan özel bir yere sahiptir.

“(2012’den sonra)Çok, bir ayda dört kere bile gittiğim var. Hatta dediler ki beni korkutmak için ayda dört kereden fazla sokmuyorlar dediler. Bu sefer ben bunlara inandım, bir daha gidip gelebilir miyim diye sordum kapıda. Niye ki dediler. Yok dediler...Onu da takmadım ama ayda dört kereden yukarı rekorum yok. Misafir geldi yaz dönemi, sonra bir gittim geldim. Yengem gitmek istemiştir. İstanbul’dan ablam gelmiştir falan, böyle birileri gelmiştir.

...(Bir tanıdığından bahsediyor) Bak dedi burdan bir ev al birkaç sene içinde 3-4’e katlar dedi. Fakat ailemi ikna edemedim, çok sıcak bakmıyorlar, oraya gitmek istemiyorlar...Öyle bir imkân olmadı ama kiralasam mı dedim. Ama aileden destek alamadım... dolayısı ile gerçekleşemedi ama şu anda düşünüyorum keşke öyle bir girişimde bulunsaydım. Çünkü (aynı kişiden bahsediyor) abinin dediğinin çok çok üstünde çünkü. Bundan son birkaç sene sonrada olmaz zaten.” (K13, kadın, STK yöneticisi)

Katılımcının tekrar eden bu turizm faaliyetini süreklilikte en büyük motivasyonu **yakın mesafede oldukça farklı bir kültürün keşfedilebilme imkânı cezbedilicidir**. Katılımcı bu anlamda sınırın her iki tarafını karşılaştırdığında Gürcistan coğrafyasını daha tercih edilir bulduğunu ifade etmektedir. Sınır turizmin katılımcı nezdinde sürekliliğe dönmesi ve döngüsel bir form kazanması, çevresi tarafından kumarla ilişkili olabileceği kanaati meydana getirdiğini ifade etmesi Olmamış sosyal tipine dair kanının yaygınlığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

“Nasıl tanımlarım biliyor musunuz? **Bu kadar kısa mesafede bambaşka bir kültür anlatabiliyor muyum? Böyle sanki hazine sandığının kutusu açılıyormuş gibi**. Her şeyi ile çok farklı her şeyi ile çok ilgi çekici ve çok enteresan bir coğrafya. Mesela Batum’u çok seviyorum. Her hava güzel olduğunda aklım Batum’da mesela. Fakat Tiflis bir daha bir daha gidiyim diye çok özlem duymamama rağmen dünyada gördüğüm hiçbir yere benzemiyor. Çok çok farklı bir yer. Mesela ilk gittiğimde, ikinci gittiğimde toplam on beş gün kalmışımdır. Ve hala mesela en son gittiğimde gitmediğim müzeye gittim, gitmediğim ara sokaklara girdim. Şey bir coğrafya bir kere kültür sanat yönünde bizden çok daha fazla gelişmiş. **Hele bu bölge ile hiç kıyaslamıyorum. Estetik olarak çok gelişmiş. Ve hayat bakış açıları kesinlikle bizimkinden çok farklı. Din faktör müdür, coğrafi faktör diyemiyorum çünkü çok uzak değiliz.**”

...Zigdudi’de, Dadiani Palas’taki kadının resimlerini görünce dedim ki sanki Paris’teki bir kadının resmi gibi. Oradaki görevlide dedi ki, çok da haksız sayılmazsınız çünkü bu ailenin bir evi de Paris’te dedi. Dolayısıyla o zamanda bile, Osmanlı döneminde bile bizden çok farklı coğrafya. **Gerçekten çok farklı bir coğrafya, yönetim şekilleri farklı, hayat tarzları farklı, hayta bakış açıları farklı, kültürleri çok farklı**. Ve galiba Batum, açıkken düşünüyorum, herhâlde bütün buraların Paris’i gibiydi. **Bide o bulvardaki resimlere bakıp, oradaki kadınlara insanlara baktığımız zaman hakikaten Trabzon resimlerine benzese de, bence onlardan bile daha Avrupalı, ama bütün bu yöre için bence çok farklı bir yer.**

...Mesela bana bile ne yapıyorsun diyorlar. Kumar mı oynuyorsun? Dedim ne münasebet ya. İşte her zaman aynı yerleri görüyorsun. E dedim sizde her zaman Çamlıhemşin’e gidiyorsunuz ya da Trabzon’a gidiyorsunuz, ya da Rize’de her Pazar Taç Mahal’de kahvaltı yapıyorsunuz. Her zaman **iyi vakit geçirmen için** görmediğin yerlere mi gitmen gerekir. “ (K13, kadın, STK yöneticisi)

Yaşam tarzı arayışı formunda döngüsel sınır turizmine katılan bir başka katılımcı, Katılımcı 1’dir. Katılımcı ayda en az bir kere gidip gelmeyi alışkanlık haline getirdiğini hatta bu sınır turizminin bir dönem kısa vadeli ikamete dönüştüğünü ifade etmiştir. Kendisini de dahil ettiği “yaşam tarzı” turizmi grubunun Batum’a gidenler

içinde düşük bir oranı karşıladığını vurgulayan katılımcı, bu grubu Olmamış tipinden ayırmaktadır.

“Batum’a ilk 2010 yılında gittim. O zaman lacivert pasaportlar vardı. Kimlikle geçiş yoktu, lacivert pasaport vardı. 2009 ya da 2010’du yanlış olmasın...Ondan önce niye gitmedim? Ondan önce ben Rize’de değildim. Çok fazla Rize’de değildim. Daha çok Antalya’daydım. Mesela 2006 yılında Malta Adası’ndaydım, full orada çalıştım. 2005’te Antalya’daydım. 2003’te askerdim, öyle. Bir de o zamanlar zannedersen Saakashvili ’den önce Batum da öyle çok şey bir yer değildi. Yani biraz tehlikeli bir yerdi. Ama Saakashvili geldi, turizmi açtı. Kumarhaneler... Ondan sonra inanılmaz popüler bir hale geldi. Ben de ilk 2009 ya da 2010’du öyle gittim. Ve gider gitmez de aşık oldum diyebilirim yani.

...2010’dan beri, şöyle söyleyeyim, 2007 yazında orada yaşadım hatta. 3-4 ay kaldım biliyorsun. Ama şu anda, bugün, güncel olarak ayda bir defa ya da iki defa giderim. Hem kendim gezmeye giderim, yani bir yemek yemek, bir kadeh bir şey içip dönmek. Bir de benim kumarcı arkadaşlarım var, bunların maddi durumu iyi. Özel araçları var, bunlar da kumarhaneye gittiği zaman beni mutlaka ararlar, alırlar beni yanlarına; biz buna ‘yancı’ diyoruz, kahve kültüründe. Kahve kültüründe ‘yancılık’ vardır. İki kişi kumar oynar, oradan biri de tostı yer, hesabı yenilen öder, ‘yancılık’- **Ben de casino yancısıyım, çünkü maddi gücü çok yüksek bir insan değilim. Olsam da o kadar enayi bir para vermek istemem casinolara. Ama seviyorum casinoları.** Batum’a böyle. Hem gezmeye hem casinolara hem konsere. Mesela Haziran’da The Black Eyed Peas’in konseri var. Geçen yaz Elton John vardı. Gipsy Kings vardı. The Prodigy demişken Allah rahmet eylesin, vefat etti solisti. Aşırı doz uyuşturucu diyenler var, intihar diyenler var. Benim de net bir bilgim yok. The Prodigy’i Batum’da izledim, solistini. Çok unique bir karakter. Bir daha da izleme şansım olmayacak, kimsenin olmayacak.

A: Batum’a gidenlerin içinde senin gibi olanların yüzdesi kaç? Onu soruyorum.

K1: Çok az. Şöyle, benim arkadaş grubuma diyorum ki “Konser var, gidelim konsere.” Batum’u da biraz biliyorum, Gürcistan’ı. E onlar da benim peşime takılıyor, geliyor. Ben organize ediyorum, kalacak yeri ayarlıyorum, bilet alıyorum. Mesela geçen 2 ay önce 3 arkadaşla Tiflis’e gittik trenle. Mesela tren nereden kalkıyor, bilet nerede, Tiflis nerede? Bunları pek bilemiyorlar, rehber gibi insanları ben götürüyorum. Seviyorlar. Böyle bir olay da var yani. Ama bu insanlar öyle çok da kumarla mumarla da alakası olan tipler değil ama, mesela bir kumarcı arkadaşım vardı onla Tiflis’e gitmiştik yılbaşıda eğlenmeye, o da çok sevmişti Tiflis’i. Yani böyle kültür-sanat gezisi yapanlar beni arıyor. “Hadi gidelim.” Araba da var, para da var. Ben de rehber gibi oluyorum yani. (K1, erkek, turizmcı)

Katılımcı 1, Katılımcı 2 ile tanışmaktadır. Ve yaşam tarzı gayesi ile yapılan turizmi, nitelikli bir sınır hareketi olarak ifade ederek, Katılımcı1'in analizini destekler şekilde diğer turizm türlerinden ayırır.

“Şimdi K 1 gibi profilimiz çok olsa bizim bölgemiz için baya bir kar olurdu. Çünkü adam gidiyor baya bişi alıp getirip burda hayatına katıyor, işliyor bunu burda. Ama öbür benim gibi, ben gidiyorum kumar oynuyorum geliyorum. Yine aynı bişi katmamış ticarettime. Veya öbür amca, seks turizmine gidiyor yapıyor geliyor. Öküz adam devam ediyor burda, bir değişiklik yok. Bu adam konsere gidiyor, işte Chris Rea'yı dinledim. Gypsy Kings'i dinledim. Kültürüne kültür katıyor. Bunun gibi on tane adam vardır belki de. Bu büyük bir rakam değildir. Binde birdir, bir bir şeydir. Şimdi hesaplamaya kalksa yüzyıl olsa bir katkı sağlamaz.” (K2, erkek, tüccar)

Sarp Sınırı'ndaki döngüsel sınır turizmin içerisinde özelleşmiş hali olan kumar ve ticari seks odaklı turizm; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yoğunluklu olmak üzere, tüm Türkiye'ye genellenebilecek yaygınlıktadır. Bu turizm türü Bölgede 'ki diğer tüm sınır nüfus hareketlerini gerisinde bırakacak şekilde nam salmış ve hatta bütün nüfus hareketlerinin amacını bu iki aktivite ile ilişkilendirilmesine sebebiyet verecek kadar kalıp yargı oluşturmuştur. Batum için “Lazvegas” ve “Günahlar şehri Batum” tabirlerinin kullanılması bu turizme yapılan göndrmelerdir. Araştırmacı, bu grubu ön saha görüşmelerinde geçen bir görüşmeden esinlenerek “Olmamışlar” şeklinde isimlendirmiş ve bir sosyal tip olarak tanımlamıştır. Bahsi geçen görüşme Rize'de doğmuş, büyümüş ve ömrünü büyük oranda yaşamış altmış yaş üzeri emekli öğretmen bir kadın ile yapılmıştır. “Rizeliler neden Batum'a gider, Rize'de Batum'a en çok kim gider” diye sorulması üzerine cevaplayıcı “Bizde gittik ama kızım en çok kim gider dersen bizim olmamışlar gider” yanıtını vermiştir. “Olmamış ne demek” diye sorulduğunda; “Olmamış, yani işte adam olmamış” şeklinde açıklama yapmıştır. “Tabirin Rize'de genele yayılmış bir kullanımının olup olmadığı araştırılmış, sık kullanımına rastlanmasa da bilinirliği olduğu kanaatine varılmıştır. Kelimenin ne anlama geldiği sorulduğunda cevapların hemen hepsinde normatif gereklilikleri karşılamayan bir tipoloji tanımı yapılmıştır. Çalışma sahası düşünüldüğünde bu anti normatifliğin ötesinde, tanımlanan sosyal tipin öne çıkan özelliklerinden biri de kendini gerçekleştirme ihtiyacı taşımasıdır. Olmamış, bu hali ile çalışma özelinde anti kahraman bir sosyal tip olarak ortaya çıkmıştır.

Olmamış sosyal tipine dair Rize’de yaşayan bir Artvinli olan Katılımcı 5’in, bu iki sınır şehrinin turizm algısını karşılaştırarak şu şekilde ortaya koyduğu ifadeler şu şekildedir:

“Hocam, ya kumar oynamaya gider ya karı kız için gider başkada bir şey yok... bir tarihi yeri gezsin diyeceğim yok hayatta akıllarına gelmez

A: Hiç şöyle hikâye duymadın mı? Batum’a gidiyoruz, güzel bir gün geçiriyoruz, yemeğimizi yiyoruz, botanik parka geziyoruz, denizimize gidiyoruz hani böyle gerçek anlamda...

K 5: Burada duymadım ama yakınlarımda, ailem oraya gittik işte kiliseye gittik diye hikayeleri oluyor. Mesela etek giymedik diye bizi içeri almadılar dediler. Hatta babamın da bir anısı vardı gitmişler kilisede düğün yapıyorlarmış ama babam bilmiyor. İçeride bir adamı görmüş elinde bir kamera babamı çekiyormuş, ben sandım ki diyor babam beni çekmeye çalışıyor. Artvin’e dönünce beni anlatacak diye düşünüyorum diyor. Arkaya bir döndüm düğün varmış gelinle damadı çekiyormuş meğersem dedi. Mesela kardeşimi pantolonla kiliseye almadıklarını illa etek giymesi gerektiğini söylediklerini.” (K5, erkek, kamu çalışanı)

Kumar amaçlı döngüsel sınır turizmine dahil olan bir diğer katılımcı olan Katılımcı 7, bu turizmin genellikle hafta sonu yapıldığını onaylamış ve tercihinin beş yıldızlı otellerin kumarhaneleri olduğunu ifade etmiştir. Bu otel kumarhanelerine nazaran diğer kumarhaneleri ikincil olarak gördüğünde ifadesine eklemiştir.

“2006’dan sonra gitmeye başladım sık sık gitmiyordum ama yine 2 ayda bir 3 ayda bir gidiyordum... Gezmek dolaşmak yani. Kumarda vardı. Kumarı severim biraz. Ben hemen hemen Intourist’e giderim, Sheraton olabilir. Bazen de Prenses. Genelde o üçü yani. Diğer yerler kaptı kaçtı yeri gibi sevmiyorum oraları.

...Genelde tek başıma giderim. Kendi başıma olmalıyım. Şeyden dolayı seviyorum yalnız olmayı. Şöyle bir durum var, şimdi arkadaşlarla gittiğin zaman onun kafası kafana uymaz veya senin kafan ona uymaz, sen dersin ki ben biraz daha oynayayım, onun canı sıkılır hadi gidelim der. Böyle durumlarda sıkıntı olacağı için tek başıma gitmek istiyorum.

...(Hafta içini mi, hafta sonunu mu tercih edildiği sorulduğunda)Hafta sonu evet. Ama alıştıkları için öyle gidiyorlar. Hafta sonu boş olsa hafta içi giderler.”

Katılımcı 17, kumarı sınırın götürüsü ve sermaye aktarımı olarak nitelendirmiştir. Olmamışların sosyal yorumunu sosyal çöküntü olarak ifade eden Katılımcı 17 için, kadınların bu grubun içinde yer alması hayret vericidir. Bunun

yanında tarihsel süreci değerlendirirken temas kurulamayan zamanlardan bütçeyi Gürcülere teslim edilen dönemlere gelinmesi Katılımcı 17 için oldukça şaşırtıcı olmuştur.

“Şimdi ekonomik olarak bir fayda alıyoruz söylemezsek yalan olur. Çayımızı toplayan hasta bakan garsonluk yapan ekonomik açıdan bizi rahatlatmıştır yani. Kötü işler demeyeyim ama angarya tür işler yapıyorlar ama bunun karşı götürüsü de var. Kumar götürüsü. En kötüsü Batum’da açılan kumar meclisleri var ben oraya gidip de kumarda kazanan adam hiç görmedim. Oraya giden aynen böyle tertemiz anlından vurulmuş yatıp geliyor buraya öyle soyarlar sizi. Ama buna rağmen insanlara hayret ediyorum. Benim yakınım gitmiş 70 yaşındaki kadın dedi rulet masasında oynuyor diyor. 70-75 yaşında kadın gitmiş rulet masasında, orada otelleri var biliyorsunuz gazinolar var şimdi isimlerini boş ver şimdi vermeyelim reklam yapmayalım orada oynuyorlar ve buranın sermayesi oraya akmıştır, içki kültürü vs. başka şeyleri de söylemek istemiyorum o da tabi negatif yani her şey pozitif oluyor

...Karadenizli, kumara gider içki içer eğlenmeye gider o şeyler var o bakımdan çöküntü var. Eski arkadaşlarım çoğu burada iflas etti. Bir bakıyorum arkadaşım benim esnaf, kasasında bayan Gürcü oturuyor kasayı bile vermiş ona. Vay be nerden nereye eskiden elimizi uzatamazken Batum’lu kadın geliyor, benim arkadaşlarım ya esnaf, kasasına onu oturtmuş.” (K17, erkek, emekli)

Katılımcı 5 kumarhanelerin iç ortamını Türkleştirilmiş bir mekan olarak aktarmış, ve şu şekilde erkek ağırlıklı ve farklı yaş gruplarından talep gören yerler şeklinde tasvir etmiştir:

“Yani Türkleştirmişlerdi de (kumarhanelerden bahsediyor), oradaki Gürcüler de bayağı biz gibiydi içeriye girdim orada vezneler var orada paraları alıp verirken her şeyi inceledim kameralara baktım. Nerede kameralar yok diye meraktan her yeri inceledim Utku abiye sordum teker teker bu oyun nasıl oynanıyor hani çark dönüyor ya top duruyor bahisleri yatırıyorlar onun haricinde atari tarzında oyunlar var. Utku abi bana hepsinin mantığını gösterdi, şuna şu olur. Bunda bu olur diye onların hepsini hafızama not ettim. Nasıl oluyor orada oksijen veriyorlar ya onu bile gözlemledim, çünkü içeri girdiğiniz zaman alkol kokuyor gerçekten, kokuyor mesela paralarının yüz Lari varsa yüzde atmışını veriyorlar ama sonra tekrar geri alıyorlar senden.

...Genç yok diyebilirim var da mesela 100 kişi var diyelim ki mahallede bunlardan 18-25, 25-35, 35-45 ve üzeri diye nitelendirecek olursak 18-25 arası %5, 25 -35 yaş arası %15-20 diyebilirim 35-45 arası%25 diyebilirim diğerleri de de ondan yukarı...

... (Kadınlara da) rastladım. Yanlış hatırlamıyorsa evet rastladım bir kafile şeklinde gelmişlerdi Sheraton'a gelmişlerdi. Orada gördüm normal giyinimli, Türk kadınlarıydı, absürt herhangi bir şeyleri yoktu bu bölgeden değillerdi. Herhalde başka bir bölgeden gelmiş olabilirler. Kumar turizmi yapıyor olabilirler." (K5, erkek, kamu çalışanı)

Kumarhanelerin iç mekanlarını ve nüfus yapısını değerlendiren bir başka araştırmacıda Katılımcı 1'dir. Kumarhaneleri ulusaşırı bir karşılaşma sahalarına bir örnek olarak analiz eden katılımcı, çok uyruklu nüfus kompozisyonunun içinde en büyük yüzdeye sahip olan Türkleri, Batum kumarhanelerinin en fanatik kumar tutkunu grup olarak ifade etmiştir:

"Türkler'in iki tane gittikleri kumarhane yeri var. Biri Kıbrıs, biri Batum. Şimdi Batum'un kumarhaneleri biraz daha bol kepçe. Kıbrıs'ta yemek, içmek o kadar bedava, o kadar bol değil Batum kadar. E Batum bir de böyle yurt dışı, daha farklı bir havası var Kıbrıs'tan. **E kumarhaneler Türkler ile dolu.** Fakat çok fazla İsraili... Ha bu arada İsrailileri unuttuk. Onlar da Batum'u çok seviyor. Her gün Tel Aviv'den uçak var Batum'a. **İsraililer** de çok seviyor. İsraililer bence onlar da biraz Türklere benziyor kültür olarak. Birbirimize benziyoruz. Onlar da bayılıyor kumarhaneye. Çok görüyorum İsraili kumarhanede. Zaman zaman **Rus** da görüyorum, Gürcü çok az. **Bazı Gürcülerin tipinden dolayı kapıdan içeri bile almıyorlar. Böyle biraz elit Gürcüleri alıyorlar.** Türkler çok fazla aynı şekilde. Tabii **İranlılar, Azeriler de oluyor ama Türkler hasta. Bu işe hasta.** İsraili görmek de çok mümkün. İsraili özellikle çok seviyor Gürcistan'ı. Gürcistan'dan İsrail'e göç eden Jewish Georgian Kartuliler vardı, Yahudi Gürcüler. Onlar geri geliyor falan. Böyle bir birbirlerini seviyorlar. Böyle bir şey var aralarında. Bir etkileşim, bir bağ var." (K1, erkek, turizmcisi)

Katılımcı 1, kumarı psikolojik boyutları ile değerlendirmiştir. Türkler açısından bağımlılık düzeyine ulaşan kumar alışkanlıklarının ne şekilde icra edildiğini anlatan katılımcı; bunun yanında kumarın sınırla oluşan bir kültür olmadığını, eskiden beri Rize'de var olan bir kültür olduğunu ve dini hassasiyetleri ile bilinen şehirde Ramazan ayında kumar oynamanın en üst düzeye ulaştığını ifade etmiştir. Son olarak kumarın sosyolojik yansımalarının özellikle aile ekonomisi ve birliğini tehdit ettiğini de analizine eklemiştir.

"Kumar, gördüğüm kadarıyla Türk insanının en büyük faaliyetlerinden biri. **Çok seviyor Türkler kumarı. Tabii bu bir bağımlılık, psikolojik bir durum.** Kumar, casinoda gerçekten -benim de başıma geliyor- bambaşka bir

insan oluyorsun. Yani, oynadıkça oynayasın geliyor. Bu acayip bir zehir. Ben en sonunda şunu anladım, bir gün casinoda 5000 lira kaybettim. Tecavüze uğramış köşkün hademesi gibi köşkten ayrılırken yani Batum'dan Rize'ye gelirken Golden Turizm'in iğrenç kokulu otobüsünde 20 lira, gelirken aslında dedim, ben 5000 lira kazanırım yine, eyvallah. **Aslında ben orada 5000 lira kaybetmedim, ruhumdan bir parça kaybettim. Ve böyle devam ederse beş yıl içinde, üç yıl içinde, neyse, ben bütün saygınlığımı oraya bırakacağım. Çünkü gerçekten kaybettiğim paradan çok daha büyük bir şey. Ben bunu anladım ve kumar şeyimi durdurdum Allah'a şükür. İddia, at yarışı -at yarışı zaten hiç oynamadım hayatımda- böyle hiçbir şeyim yok, kumarım yok. Ha nedir? 100 Lari, 200 Lari olur, oraya da giderim, öyle bir şey oynarım, bir zehrimi atarım. Limitim budur, Allah'a şükür.** Geçen gittiğimde de 50 Lariyle oynamıştım. Şimdi, arkadaşlar gidiyor oynuyor birkaç tane var. Yani, haftada 5000 lira, 6000 lira böyle 4-5 hafta devam eden arkadaşlarım var. Yani sıcak para akışı var bunların. Gidiyor 5-6 bin lira bırakıyor, geliyor. Bu insanlar oynarken 5-6 bin Lariye çıkıyorlar ama o kadar enteresan ki onu beğenmiyorlar, o parayı. Aslında casino bunlara cömert davranıyor, veriyor bir şeyler. Adam onu almıyor. Jackpot diyor "30 bin Lari." diyor, yanıyor ışıklar, "Bunu vericem sana." diyor ve hakikaten kalkmıyorlar, 0 ile dönüyorlar. Yani iki aylık olay. Arkadaşım 30 bin lira aldı yani jackpot düştü -zor bir şeydir jackpotun düşmesi- yalvardık, yakardık kalkmadı oradan adam. 30 bin lira verdi -7 bin lira daha verdi. Yani, kumar böyle büyümlü bir şey.

...Ramazan'da kumar, kahve kumarı, en zirve yaptığı Rize'de ay, Ramazan'dır. Bunu daha önce duydun mu?

Şu anda, iftardan sonra herkes kumar oynuyor. Parasına kumar, ciddi kumar. Yani adam oruç tutuyor, orucunu açıyor, gidiyor kumar oynuyor. Oynamayanlar da okey oynuyor, çay içiyorlar zevkine. Zaten casinolardan önce de Rize'de müthiş bir kumar kültürü vardı. Benim dedem zarcıydı, zar atardı, arazi verirdi. Bir kumar geçmişimiz zaten vardı. Kapı açıldı da kumara, casinolara alıştık, bu değil. Zaten öyle bir şey bekliyorduk, arıyorduk. O da tuzu biberi oldu.

...Kesinlikle kumar zaten vardı Rize'de. Yani bütün kumarları boşver, iddia nedir? İddia en büyük kumardır, her gün maç var. At yarışı nedir? İnternet kumarı nedir? Kumar, Türkler 'in kanında var. Kumar, Batum... E adam çay parasını alıyor tamam mı? 20 bin lira gidiyor orada, veriyor, geliyor. Ondan sonra yiyecek ekmek bulamıyor; karısıyla, ailesiyle arası açılıyor. Çok öyle parçalanan aileler var. Evini satan insanlar var. Evini satıyor kumara, veriyor. Kumar ocak söndürür, söndürüyor da. Adam veriyor evini yani. Ne oluyor? Aileler yıkılıyor. 'Batum'un batağı' diyorlar." (K1, erkek, turizmci)

Olmamış grubunun belirgin özelliklerinden birisi de turizm aktivitesinin kumarhane mekânı ve ulaşım süreci ile sınırlı kalmasıdır. Gürcü halkı ve kentle yüzeysel ilişki kurmanın ötesine geçemeyen grup, genellikle karşılaşma sahalarında

kapsamlı kültürlenme ve etkileşim sağlayamamaktadır. Katılımcı 1, grubun bu tutumunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim gibi hem gidelim hem denize gidelim hem konsere gidelim, hem lokantaya gidelim falan, ara sıra da casinoya da uğrayalım, bunun şeyi az.Ya ticarettir, ya kumardır. Benim **kumarcı arkadaşlarımla Batum’a gidiyoruz, kumarhaneden çıkar çıkmaz kapıya gidiyorlar. Yani arabaya binip sınır kapısına gidiyorlar. Mesela “Şurada çok güzel bir sokak var orada birer dolaşalım da birer limonata içelim.” yok. “Hiç umurumda bile değil.” diyor. “Ne yapayım Batum’u?” diyor. Yani, Batum’la bir bağı yok.** Adamın zehri kumar ama ben, Batum’un sokağında olsam da ya da o eski evimin balkonunda olsam da bana mutluluk veriyor. Ama o arkadaşlarım öyle değil. **Hatta şu anda sana bir şey söyleyeyim, kapıda hemen ‘Prenses Casino King Premium’ diye bir casino açtı. Şimdi orası çok özel bir yer. Neden? Orada Türk hattı çekiyor. Şimdi adam Ardeşen’den, Rize’den atlıyor arabaya, geliyor. Karısı arıyor “Neredesin?”, “Kahvedeyim” diyor. Çekiyor ya telefon, orada kumar oynuyorlar. Hatta kadınlar var. Kadınlara rastladım Ardeşenli, Fındıklılı; “Ya sıkıldık evde akşam, üç-dört kadın atladık, geldik. Zaten yarım saat yol orada, slot makinesinin başında.**

...Mesela benim bir arkadaşım var, evli, karısından öyle kaçıyor. Sabah gidiyoruz, orada üç-dört saat takılıyoruz, beş saat neyse, karısı arıyor, çıkıyor dışarıda konuşuyor telefonla. Ama mesela o casino Hopa’da olsun, hayatının sonuna kadar Batum’a gitmez o arkadaş. Onun Batum’la bir alakası yok, onun derdi casino. Ve bence gidenlerin büyük bir yüzdesi de böyle. Benim gibi az bulursun.

Katılımcı 5 bu konuda Katılımcı 1’i, destekler ifadeler kullanmıştır.

“Direkt kumarhane. Ertesi gün kalkıyorlar (kumarhaneler daimî müşterilerine otel hizmeti sağlamaktadır) çay kahve söylüyorlar oynamaya devam.

A: Kumarhaneden neden hiç çıkmıyorlar mı?

K5: Yok bir kumarhaneden diğerine en fazla orada. Zaten sınırsız yemek sınırsız içki her şey var

A: Allah Allah... Yani bütün sosyalleşme de kumarhanenin içinde bütün arkadaş çevreniz kumarhanenin içerisine. Batum’a gitmek, kumarhaneye gitmek gibi. Hiç mi bir botanik bahçesine sahile gitmiyorlar bir hava alayım gideyim geleyim mi oda mı yok?

K5: Yok ...hiç yok sadece kumarhane.

A: Hiç anlatmadılar mı burası güzel şurası güzel görmüşler mi peki

K5: Sanmıyorum.” (K5, erkek, kamu çalışanı)

Katılımcı 7, olmamış sosyal tipinin turizm deneyimlerinde Gürcistan'da geçirilen vaktin büyük çoğunluğunun kumarhane mekanlarında harcandığına dair bir başka örneği aşağıdaki diyalogda vermiştir. Katılımcının cevaplarında en fazla dikkat çeken nokta bu turizm türünün sosyal ilişki kurmaya çok elverişli olmadığıdır.

“Son zamanlarda baya sık gitmeye başladım. Son 2 yıl içerisinde çok sık gitmeye başladım Ali ile beraber. Veya köydeki arkadaşlarla beraber çok sık gitmeye başladık oraya. Gidiyoruz, gezmeye fırsatımız olmuyor. Gazinoda oturuyoruz kumar oynuyoruz. Sabah nasıl oluyor anlamıyoruz.

(Hiç böyle gezme dolaşma insanlarla etkileşime geçme olmuyor mu? Sorusu üzerine)

Var, oluyor. Yıl olarak hatırlamıyorum da bundan 3-5 yıl öncesi, bir arkadaşla gittik şehri gezdik teleferik ile yukarıya çıktık o tepeye çıktık. Oturduk sohbet ettik çayımızı içtik. Arkadaş dedi bana “teleferik ile aşağıya inmeyelim, yaya inelim” oradan 5 6 km indik aşağıya doğru yürüyerek Batum'un içine. Orada da gezdik öyle geldik yani.

A: Onun dışında böyle insanlarla arkadaşlık dostluk böyle ilişki kurma falan olmuyor herhalde?

K 7: Olmuyor evet. Gününbirlik olur fakat devamlı arkadaşın nasıl olacak ki? Mesela cami denen bir yer var oraya gidersen olur orada Türk'ler var. Oraya da pek gitmiyoruz. Gazino varken oraya pek gitmiyoruz.” (K7, erkek, emekli)

Saha çalışması sırasında karşılaşılan ve genel kabul görmüş bir kanı olarak Batum'a en çok Rizelilerin geldiği kanaatinin oluştuğudur. Katılımcı 7 kumarhanelerdeki Türkleri geldikleri bölge açısından şu şekilde tasvir etmiştir:

“Orada her çeşit insan var Trabzonlu da var Artvinli var, **en çok Rizeliler var...** (Nedeni sorulduğunda) Yani Rizeliler gezmeyi sever, alemini sever. Alem yapmayı çok sever yani böyle alem olsun severler. Bilmiyorum neden yani, geninden gelen bir şey mi hiç anlamıyorum yani.” (K7, erkek, emekli)

Katılımcı 5'de Kumarhanelerde Rizeli nüfusun yoğunluğuna dikkat çekerken bir başka katılımcıdır:

“Daha sonra yine gittik birkaç sefer hep şunu gözlemledim orada takılan insanlar birbirini tanıyor. **Genelde Rize ve bu taraftan giden insanlar.** Anlaşıyor. Şu şekilde söyleyeyim bayağı bir içmiştik, lavabo ihtiyacım vardı gittim o sırada amcanın biri geldi. Ondan sonra merhaba,

merhaba. Nereden geldin, Rize'den geldim dedim sen nereden geldin dedim Rize'den geldim dedi neresinden geldin dedim İyidere mi Kalkandere mi ne dedi ya dedi Baki abi var dedi tanır mısın, tanıdığını çıktı o nerede dedi burada dedim yerini tarif ettim. Baki abinin yanına gitti işte arkadaşımı.

Katılımcı 2, kumarhane ortamının sınır ötesi bir alan olarak (daha öncesinde tanışan insanlar arasında dahi) Türkiye'deki normatif dokunun ötesine geçerek, yeni normların hakim olduğu farklı bir sosyolojik kompozisyon oluşturduğunu da ifade etmiştir.

“Çok var öyle. (Rizeli esnaflardan bahsediyor). Ben orda çok iş sahibi görüyorum. Tabi biz birbirimize böyle hep kaçak bakıyoruz...Orda zaten oturan kişi, kimse kimseyle konuşmaz. Aaa merhaba falan der o biter yani... Ben orda mesela esnaf komşumu gördüm. Merhaba dedim abi. O da bana merhaba dedi. Yan yana oturuyoruz. Daha konuşmadık. Oda makinaya döndü, bende makinaya döndüm” (K2, erkek, tüccar)

Kumar odaklı hareketinin tekrara dönme halleri açısından Katılımcı 2, kaybetmekle ilgili olmayan ve hatta kumarhane sektörüne kaybedeceğini bilmesine rağmen gitmekten vazgeçmediğinin, bununda ötesinde kazanmayı umut etmekle ilgili olmayan bir ruhsal halden bahsetmektedirler. Katılımcı 2, kumarı bir nevi terapi olarak görerek moral bozukluğu anlarında kumara başvurduğunu ifade etmiştir.

“Benimkisi çok kazanmak kaybetmekte değil aslında. Param yok mu var aslında. Oraya o makineler mutlu ediyor beni gibi bir şey. Yani dijital bir dünyaya giriyorsun. Ya orda biliyorsun para kazanmayacaksın. 100 defa etsen, belki bir defa kazanırsın gerisini hep vereceğini biliyorsun. Birçok insanda böyle ama yine de hep gitmek için can atıyorsun. Şimdi burda yakın olsa ben giderim yine.

...Bir orda kaybediyorum ben zaten yani. Kumar zaafım benim. Yani Esto bilir yani kadına gitmem orda. Burda da öyleyimdir yani. Param vardır ama hiç öyle manyaklıklarım yok. Cezbetmiyor beni. Kaybetsem de yine mutlu oluyorum. Yoksa evlenirdim zaten. Öyle bir şey olsa evlenirdim. Ama kumar bağlamış beni. Gidiyorum, kaybetsem de yine mutlu oluyorum. Üzülsem de bir nevi.

...Ya ben kendime baktığımda bazen kendime bu soruyu sorduğumda şunu çıkarıyorum. Gittiğim zaman kesin o gün biriyle tartışmışımdır yani. Ya ailemle ya amcamla, ya abimle.

...(Diğer gelenleri kastederek) Karısı ile kavga etmiştir. Onunla bununla kavga etmiştir. Yoksa kimse durduk yere gitmez. Mesela

Almanya’da ben bakıyordum Almanlar gitmiyordu. Niye aile ilişkileri çok iyi onlarda yani. Tamam boşanma oranı belki var boşanıyolar ama eve gittiğinde paylaşım bilmem ne, kocası ile oturup ortak yemek yapabiliyor. Burda öyle bir şey yok, eve gidiyor. Karı dırdırından kaçmak için ,çocuğun şeyinden kaçmak için gidiyor. (K2, erkek, tüccar)

Katılımcı 6, şimdiye kadarki analizleri bir ileri noktaya taşıyarak kumarın fuhuş ile birlikte bir turizm “modeline” dönüşme hallerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Batum olayı başlı başına bir şey zaten. **Hepimizin merak ettiği bir yerdi.** İşin ilginç, kendim de yaşadığım ilginç olayı anlatacağım birazdan. Hopa’nın bu dominantlığına istinaden Batum kapısının 1 lariye, 1 tl’ye açık olması yani vizelerin kalkması insanların merakı... **Zaten insanlar buraya geliyordu fuhuş yapıyordu ama en çok fuhuşa yönelişler Batum’un merak konusuydu. Batum’a gidişin ana yapısını oluşturan.** Hatta bir dönem şöyle bir rakamı ticaret erbablarından dinliyorduk. Ne zaman diyeyim, kapı vizesiz ne zaman açıldı 2007 mi? kimlikle giriş konuşulduğu zamanlarda yıllık nakit paranın oraya aktarılması 50 milyon, 50 trilyondan bahsediliyor. Nakit o anki aldım mesela cebime 100 lira gittim, hiçbir şey harcamadım. O zamanki paradan, ticaret hacminden bahsetmiyorum. Şimdi 50 trilyonun nerede olduğunu hesap edin artık. **Haliyle insanların artık burada bir şeyleri bireysel olarak yönelmesi durumunda yani fuhuşa yönelmesi durumunda Rize içerisinde bulamıyorsun, ne yapman gerekiyor, Hopa’ya gitmen gerekiyor. Hopa’yi çok tatmin bulmayan insanlar dur bakayım Gürcistan var orada, kumarhane var hem kumar da oynarız biraz, gideriz fiziksel ihtiyacımızı karşılarız, döneriz kafasıyla insanlar bir model başlattılar.** Tabii şunlara şöyle şahit oluyorduk, bizde program Dedeman’da bitiyordu bittikten sonra yakın dostlarım gece 12.30, eğlendiniz artık, içtiniz ama e hadi seninle Batum’a gideceğiz. Ya dostum ben zaten yorgunum gelmeyeyim, ya gel ne olacak. Yine de gitmiyordum mesela, e biz gideceğiz. **Ne yapacaksınız diyorum, biraz kumar oynarız biraz da çapkınlık yapar döneriz. Ya ne olursa olsun geceyi finalleme noktası Batum. Böyle bir kültür oluştu. Cebine 500 lira, 300 lira koyan her insan mutlaka hiç parası olmasa dahi bu akşam bir aleme gideyim. Cümle zaten aleme gitme cümlesi. Aleme gidilir Batum’da yapılacak her şey yapılır, dönülür.** Hatta evli adamlar karısı işte neredesin, Rize’de arkadaşlarla oturuyorum kayıkhanedeyiz diyene kadar 2 saate dönüp karısının haberi olmadan gidip gelirlerdi. 4’te 5’te eve giderlerdi ama neredeydin, muhabbet fazla sürdü, kadın da inanırdı ona. Böyle bir kültür oluştu ama işin bendeki şöyle bir yansımasından bahsetmek istiyorum.

Bir ramazan ayı ilk defa Batum’a gidiyoruz. Bir arkadaş götürüyor, daha önce sürekli iş yapan...Yani 2007 ile 2010 arası bir zaman dilimi ama tam hatırlayamıyorum. Haliyle ilk defa girecem, arkadaş sürekli girip çıkıyor. Dedim ki bir bizi de götürün, nasıldır? Biz Ramazanları müzik yapmazdık Rize’de. Artık Ramazanları da müzik yapıyoruz Rize’de, bu da önemli bir kültürdür burada. Kültür değişikliği. Tabii kapıdan ilk gireceğimiz vakit araçla

giren, sen aracın içinde giremediğin için sadece şoför aracıyla geçiyordu şimdi de yanılmıyorsam öyle. Bir dönem aracın içinde de geçebiliyordun.

...Haliyle biz yaya geçmek zorundayız, yanımda bir arkadaşım daha var benim, 3 kişi gidiyoruz. Birisi şoför kendi aracıyla, biz yaya geçmek durumundayız. Kapıdan oraya geçen her insanın %100 şu kafayla geçtiğini düşünen polis memurunun bana yaptığına bakar mısın? Ki oruçluyduk hatta akşam namaz kıldık Hopa'daki kapıdaki camii. Orada akşam namazını kıldık, orucumuzu bir şekilde açtık alel acele. Kapıdan içeri girmek durumundayız çünkü sıra beklemiştik orada. Polis memurunun ikimize sorduğu soru şu, amiyane bir şey kullanacağım ama direkt terimi kullanmam lazım. Çünkü terimi söylemem lazım ki adamın ne kadar iğrenç bir kafaya sahip olduğu. Bir polis memuru, cümle şu: Ne o gençler bıçakları bilemeye mi gidiyorsunuz? Dedim sen neyden bahsediyorsun? Şu anda Ramazan ayındayız. İlk defa geliyoruz dedik, gezme amaçlı ve sizin sorduğunuz... **Ben gençlerin oraya niye gittiğini bilirim, geç o işleri dedi.** Geç o işleri dedikten sonra gittik zaten yani adamla daha tartışmaya girmedik. **Bu, Türk polis memurunun birebir bana söylediği cümle ve direkt yaşadığım bir şey bu. Yani sen şu halinle bile Batum'a gezme amaçlı dahi gitsen, erkek olarak diyorum kadınların ki şeyleri günah olarak sayılmıyor çünkü bir şey yapamaz kadın.**

... Nitekim her erkeğin orada gidiş amacı mutlaka fuhuş (algıdan bahsediyor).... Haliyle gittik biz, hatta oradaki Osmanlı camisini merak etmiştik, gittik orada teravi namazı kıldık, döndük, gezdik, yürüdük, gece döndük.

... Bu kapıdan, Gürcistan'dan içeri giren her insan yani erkek olan insan şu anda ne olursa olsun, ezkaza orada bir kaza geçirsin burada kendini aklama şansı yok. Şu anda Murat'ı oraya gönderelim, Murat'ın belki çok yakın arkadaşı der ki biliyorum o adamı, gitti gezmeye tozmaya. Ama diğer insanlar Murat oraya gittiye tamam, mutlaka o işi yapıp da dönmüştür... Ya kumara uğradı ya da oraya gitti. Başka bir şey yok. Haliyle Gürcistan'ın..." (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

Katılımcının ifadelerinden görüldüğü üzere kapı geçişinin ucuz ve vizesiz olması, yakınlığı sebebi ile ucuza mal olan Batum'daki kumar ve fuhuş pazarı ile birleştiğinde Batum'u bölge erkekleri için kolay ulaşılabilir bir merak mekanı haline getirmiştir. Batum'a gitmenin "aleme gitmek" olarak anlam bulduğu coğrafyada, bunun aksi bir durumun şüphe ile karşılanacağı ve inandırıcılığı olmayacak kadar bu kabulün kalıp yargıya dönüştüğü gözlemlenmiştir.

4.2.6 Sınırın İki Yakasında Yaşama Deneyimi

Toplamda 11 katılımcı Gürcistan ve Türkiye'nin diğer illerinde dahil olmak üzere sınırın her iki tarafında yaşama deneyimine sahiptir. Bu katılımcılar içerisinde 5 tanesi (3 Türk ve 2 Gürcü) hem Rize hem de Batum'da yaşama deneyimine sahiptir. Ancak diğer şehirlerde yaşayan diğer katılımcılar bu başlık haricinde tutulmuş ve değerlendirmeye alınmamıştır. Turizmin sınırlarını aşan, ancak kalıcı ikamet edinmeye bazı katılımcılar özelinde dönmediği için genel görünümde turizm ile göç arasında konumlanan bu sınır bölgeleri arasındaki nüfus hareketi deneyimi katılımcılar açısından birbirinden oldukça farklılaşan tecrübelerle dönüşmüştür.

Katılımcı 1, kendi deneyimini, Batum'daki 3 aylık ikamet dönemini unutulmaz olarak nitelendirmektedir. Kendisine Gürcistan ile ilgili gelecek planı yapıp yapmama fikri sorulduğunda olumlu cevap vermiş, vatandaşlık almaya varacak kadar pozitif bir tutumu olduğu görülmüştür. Kısacası bu geçici göç hali, kalıcı bir göçe evrilebilecek bir zemin hazırlamıştır. Potansiyel bir göç mekanı olarak Batum'un en büyük avantajının ise Rize'ye yakınlık olduğu ifade edilmiştir.

"3 ay kaldık. Ali diye bir arkadaşım vardı. Onla beraber ev tuttuk. Çok da güzel bir evdi. 13. katta balkonlu, çok güzeldi, Batum manzara. Ali'nin işi vardı. Ticarethanesi vardı. Türkiye'den gıda satıyordu. Bir depomuz vardı oradan servis aracımıza mal doldurup Kutaisi 'ye, Zugdidi 'ye, Poti 'ye, öbür şehirlere...

...Mal satıyorduk, ticaret yapıyorduk. Çok güzel geçiyordu. Ali ile çok iyi anlaşıyorduk. O beni çok sever zaten. Yani o yaz benim için unutulmaz bir yazdı ve inanır mısın, bir iki defa mı ne casinoya gittim o yaz. Belki üç defa.

...Gürcistan'da yaşayıp yamama hakkında fikri ve vatandaşlık imkanı olursa tutumunun ne olacağı sorulduğunda)

...Eskiden dağıtıyordu Saakashvili. Kaçan balık büyük olur. E niye almayayım? Avrupa Birliği'ne vizesiz seyahat ediyorsun, deli misin? Gürcü pasaportu şu an çok kıymetli. Zaten vermezler, oturum izni bile vermiyorlar. Ama hayalimi sordun evet, küçük bir regi barım olsun isterdim Batum'da Avrupa Meydanı'nın oralarda. Bu bir hayal, her şey paraya bakar tabii ki de.

...Valla 35'e yakın ülke. En uzak Japonya. Gerisi bütün Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa. Kuzey Avrupa, Güney Avrupa, Avrupa'nın her yeri. Ama Amerika'ya, Afrika'ya, Güney Asya'ya gitmedim. Ama iyi gezdim, yayan yürüdüm şehirleri, hostellerde kaldım, couch surfinglerden birebir insanlarla görüştim. Temasım çok fazla bir de eski turizmciyim. Yani yabancı insanlarla çok yıllarım geçti. ... Rizeliyim, burayla da duygusal bir bağım var. Şimdi, Batum'da yaşadım ama dişim ağrıdı, dişçi arkadaşım var burada 20-25 yıllık. Hemen bir telefon ederim ona sabah, öğleden sonra Rize'deyim. Gelirim işimi hallederim, dönerim. Annemi görürüm, abimin mezarına giderim. Rize ile bağlarım var. Duygusal bir şeyim var Rize ile. Rize'yi seviyorum ben. Evim

burada, ekmek tekнем burada, dostlarım burada. Bir şey başıma gelse onlar koşar yani o yüzden.” (K1, erkek, truzimci)

Katılımcı 10 ticari ilişkileri dolayısı ile 1989 yılından bu yana Gürcistan ile ticaret yapmaktadır. Ailesi süreç içerisinde önce Rize’de sonra İstanbul’da ikamet eden katılımcının kendisi, mülk edinerek Gürcistan’da ikamet etmektedir ve Gürcü vatandaşlığı almıştır. Katılımcı çok mekanlı ve parçalı aile tipinin hakim olduğu bu göç deneyimde Gürcistan ile kurduğu ilişkiyi ise şu şekilde ifade eder:

“1951 Rize doğumluyum. Doğma büyüme Rizeliyim. 1989 yılından beri de Rusya’ya, Batum’a gidip geliyorım. Ama benim merkezim Batum’dur.” (K10, erkek, tüccar)

Katılımcı 11 ticaret amacı ile Gürcistan’a yerleşmiş ve iki sene boyunca ülkede ikamet almaksızın turist statüsü ile yaşamıştır. Katılımcı bu tercihini şu şekilde ifade eder:

“Bir defa giriş çıkış yaptığım zaman yine bir takvim yılı içerisinde 11 ay 29 ün kalabiliyordum. Her giriş çıkışta bu sıfırlanıyor. O yüzden oturma izni almaya gereksinim duymadım. Zaten bütün bankalarla benim Türk pasaportumla işlemlerimi görebiliyordum. Bir ihtiyacım yok. Sadece araç alsam Türkiye’ye getirsem onun için lazımdı bana lazımdı ama öyle bir planımda yoktu zaten. İşte araç alım Türkiye’ye götüreyim, Türkiye’de kullanım. Zaten orda (Gürcistan’ı kastediyor) yaşıyorum.” (K11,erkek, tüccar)

Gürcistan vatandaşı olan Katılımcı 20, 1993 yılında turizm amacı ile Türkiye’ye geldiğinde eşi tarafından zorla alı koyularak Rize’ye yerleştirilmiştir. Eşinin ikinci ve imam nikahlı eşi olan katılımcı altı çocuk sahibidir ve çocukları Türkiye ve Gürcistan arasında dönem değişen ikamet dönemlerinde doğmuştur. İki çocuğu Gürcistan’da ailesinin yanında, dört çocuğu Türkiye’de kendisi ile büyümüştür. Katılımcı Türkiye’de zorla alıkonulma hikayesini şu şekilde anlatmaktadır: (

“1993’te Türkiye’ye geldim, turist olarak... Tek başıma gelmedim biz 4-5 kişiydik. Öyle oldu ki, eşim o zaman otel sahibiydi. O otele düştük işte artık ne oldu 3 gün kaldık. Yani 1 hafta ben okuyordum, 1 hafta sonra

dönmem gerekiyordu hepimiz bir. Eşim evliydi, ama 3 gün sonra eşim beni kaçırdı. Ama zorlan kaçırdı. Ondan sonra 7 ay, eşim yani beni bir odanın içine kapattı.” (K20,kadın, ev hanımı, Gürcü)

Gürcü vatandaşı olan ve Rize’de ikamet deneyimi olan bir diğer katılımcı Katılımcı 21’dir. Ucuz ve yakın olduğu için tercih ettiği Türkiye’ye, ülkesinden daha yüksek ücret alacağını düşünerek önce çalışma amaçlı gelen, sonra üniversite eğitime başlayan ve en sonunda yine para kazanmak için turizm sektöründe iki ülke arasında çalışmaya dönen katılımcı hikayesini şu şekilde aktarmaktadır:

“İlk başta çalışmaya geldim. Çay değil. Trabzon’da bir arkadaşım vardı. O bir yerde çalışıyordu otelde çalışıyordu. Rusça eleman ihtiyacı vardı. Beni çağırdı. Geldik çalışmadım. Sonra geri dönerken İstanbul’dan bir kız bir de erkek geliyorlardı Gürcüler. Onlar dedi ki burda üniversite okunabiliyor, böyle böyle durumlar var çok ucuz falan filan. Bir de yeni üniversite mezunuydum ya Batum’da fazla iş bulamadım. İş buldum maaş çok düşüktü. Düşün, 400 Lari 300 Lari bundan fazla yok yani, 250 Lari 300 Lari, 400 Lari

...Hiç bir şey bilmiyordum ben bir kelime Türkçe bilmiyordum. YÖS sınavının kitabı nerde bulunur şu bu diye bir yıl geçti arada yani. Sağa sola sola dolanırken. Ondan sonra da bir arkadaşımı buldum yine. Dışardan bir arkadaşımı. O dedi ki bir metropol yayınlarımı bir yerin kitapları vardı. Onları verdiler. Fotokopi çektim ve başladım. Kendim hazırlanmaya Batum’da sonra internette başvuru yaptım.

...En ucuz burası yani. En ucuz burasıydı ondan. Yoksa elimde para olsaydı başka ülkeye giderdim tabi ama en ucuz en yakında orasıydı. Ve sonra Ankara’ya girdim üniversiteye ama hangi üniversite Gazi miydi. Bir üniversite de sınava girdim. Puan, toplam puan 65 alabiliyorduk. Ben 49 aldım geçiş puanımda 35 di ben 49 aldım baya yüksek puandı. Trabzon’da hemşirelik kazandım, işletme iktisat kazandım ama zaten işletme mezunuydum tekrar gerek duymuyordum. İktisatta emimin aynen fazla farkı olmuyor. Burda Türkçe kazandım. Dilsiz çocukların eğitim bişiyesi var onu kazandım bir de ilahiyat. Bir de arkadaşım vardı. İlahiyatın ne olduğunu bilmiyorduk hatta. Arkadaşım dış hekimliği. Ama bilmiyorduk yani. İlahiyatın kelimesini bilmiyorduk. Burda bir İslam dini öğreneceksin onu bile bilmiyorduk. Geldiğimiz bölüme niye geldik neden geldik onu bile bilmiyorduk. Ondan ben mesela ilahiyatın ne olduğunu. Kelime anlamını bile bilmiyordum. Yanımızda Türkçe bilen kimsede yoktu. Yani bu bir açıklama yapsa dese ki burda ilahiyatı okuyacaksınız İslam ilimleri fakültesi falan filan. O kadar Türkçe bilmiyorduk ki. Bir arkadaşım dış ticaret azandı. Dış hekimliği istedi.Nasıl sevincinden uçuyordu ki ben dış hekimliği kazandım dış hekimliği kazandım... Dış ticaret çıktı. O derece. Sonra birinci sınıfın birinci döneminde anladı ki dış hekimliği yok. Sonrada yine bitirdi. Sonra bu Çayeli’nde Ünye Çimento su var ya orda çalıştı. Şimdi onların şirketi var Batum’da orda devam ediyor. Orda muhasebecilik yapıyor.

...Ondan sonra kaldım ilahiyatta geldim buraya kadar değiştirmekte istemedim artık. Birinci yıl Arapçaydı sonra normal fakülte. Bir de ben ikinci sınıfta biraz hasta oldum gittim Gürcistan'a.2 sınıf hiç gelmedim o sene dondu. Ve şimdi ikici sınıfın derslerini alıyorum. Apandistim hasta oldu mi sınavlara denk geldi. Kalktım gittim Gürcistan'a kaldım. Ama oraya gittim. Ameliyat geçirdim apandisten. Zaten küçük bir şey apandisit fzla bir sorun değil. Sonra ne oldu. Bir türlü gelemedim. Sonra ne oldu. Burdan yurttan çıktım yurttan atıldım. Kalacak yerim yoktu dedim ki zaten bu kadar oldu. Geldim dilekçe yazdım böyle bir durum var bundan gelemedim diye. Bizim sekreterler yardımcı oldu çocuk hastaydı şundan bundan gelemedi diye. Ha dondurdum ondan sonra tekrar geldim işte. Bu şekilde de Türkiye'deki hayata adım atmış oldum. (K21, erkek, turizmcı, Gürcü)

4.2.7 “Akrabalarla” Yeniden Buluşma

Sınırın her iki yakasında gidiş gelişlerin özel bir formu kapı kapanmadan önce Batum'da kalan akrabalarla yeniden ilişki kurma isteğidir. Katılımcı 17, yeniden ilişki kurduğu akrabaları ile ilişkilerinin hala devam ettiğini ancak, ilişki düzeyinin farklılaşan kültürel pratikler sebebi ile zayıf kaldığını ifade etmektedir. Bu kültürel pratiklerinin içinde ilişki kurmayı önleyen en önemli asimetri dildir. Bunun yanında din farkı ve yeme içme kültürü gibi gündelik hayat pratiklerinin farklılaşması da kan bağı olan sınırın iki yakasındaki bu aileyi birbirine yabancılaştırmıştır.

“Hocam, ondan sonra daha sonra o eve gittik (Batum'daki akrabalarının evinden bahsediyor) O eve kim gittik ben gittim ablam gitti. Bir abim var. 2010 sene, ablam var. Ben o kadar Gürcüce bilmiyorum. Bir komşum var Gürcüce biliyor onun vasıtasıyla onun tercümanlığı vasıtasıyla eve gittik. Ben buradan giderken keşke çok daha alsaydım, kola mola bir şeyler aldım hediyeediye meğerse orada çok makbulmüş o, o çocuklar var ya o kolalar molalar var ya evde var belki 20 kişi. Biri çıkıyor biri giriyor biri çıkıyor vallaha şaşırdım. Eve de ayakkabıyla giriliyor ha döşeme var ama ayakkabıyla giriliyor. Ev çok çok değil yani iki katlıydı. Fakat Tuvalet dışarıda çok eski usul ve hatta çok daha kötüsünü söyleyeyim size ben yaşamadım ama bazı dedi o zaman tuvaletlerin kapısı yok ya.

Sonuçta bize yemek memek çok sevindiler oradakiler hatta bizim geleceğimizi biliyorlardı. Haydar amcamızın çocukları, çocuklarının çocuğu torunları kız kardeşleri vs. bayağı bir kalabalıktı **Batum'dan falan gelmişlerdi, bizim geleceğimizi öğrenmişler oraya gelmişler tabii hemen bize masa hazırlandı hemen şey çıkardılar şarap içi vs. filan. Yani vallahi dedik kusura bakmayın biz kullanmıyoruz** filan daha çok benim o arkadaş anlatıyor onlara biraz hoca takılırlar içki falan içtikleri yok tabii biraz üzülüler. Şimdi artı parantez anlatayım orada içki içmek devlet politikasıdır. Yani içki düğünde nişanda sünnet yok da yani işte her etkinlikte diploma töreninde ölümde cenaze defin işleminde her etkinlikte içki vardır. Siz oraya gittiğinizde ev sahibi diyelim masası yoktur, perdesi yoktur, yahut da yemeği de çıkarmamıştır hiç ondan utanmaz ama eğer size içki ikram yapamadıysa yerin dibine geçiyorlar. Rezil oldum yaa ben bunlara içki veremedim, böyle bir kültürleri var. İşte ama niye, o Sovyet sistemin rejimi maskelemek için insanları içkiyle uyuşturmuş yani rejimi sorgulamasın diye. Boris Yeltsin geldi biraz kesti yani. Yoksa hakikaten orada içki içmek devlet politikası. Mutlaka içeceksin. Bunun çaresi yok. Ölümde, cenazede, defin işleminde mezara

konunca mezardan sonra toprağın üzerinde filan vs. yani öyle şeyleri var. Ne diyecektim. Şimdi orada hiç yemesek olmaz ayıp olacak, yumurtaya benzer bir şey var, bizim hanım da var o biraz tiksindi miskindi biraz da koku var rafine edilmemiş yağlar var.

Rafine edilmemiş yağlar var kokuyor bir de ette kokuyor, domuz yağları var muhtemelen. Baharatları da kokuyor. Ne yapayım yesem bir türlü yemesem bir türlü böyle yumurtalı patates gibi bir şey var onun ucundan mucundan. Biraz biraz aldım sonra dedi ki bana kahve var, oooo kahve içerim falan dedim kahveler geldi içtik çok memnun oldular. Çok sevindiler ama ne yazık ki lisan yok yani. Onlar Türkçe bilmiyorlar ben de Gürcüce bilmiyorum. Bizim Laz lisanımız var onun da bilmiyorlar. Gürcüce onu da ben bilmiyorum derken anlamak çok zor yani tercüman vasıtası çok önemli. Bir ulusun en önemli şeyi dildir yani. Dilinizi kaybettiniz mi kimliğinizi de her şeyinizi kaybediyorsunuz yani. Onlara karşı sevgim var ama anlaşılmadıktan sonra ne olur, hiçbir şey anlaşılmıyorsa böyle bakıyoruz birbirimize. Ancak ne derler mağara devri insanı gibi elle melle anlattı anlattı, anlamadı anlamadı. Şu an orada duruyorlar tabii torunlar falan var orada

Tanıyorlar beni, benim fotoğraflarım da var orada. Buraya gelince fotoğraf çekti miştik. Bir de baktık oraya gidince, buradaki kız Neslihan ismi, baktım benim fotoğraflarım, yaa nerden buldunuz siz, Hopa'ya geldik ya, beni çekmişler mekmişler saklamışlar. **Memleket özlemi çok onlarda.**" (K17, erkek, emekli)

Katılımcı 19 akrabaları ile tekrar bağ kurma girişiminde bulunan bir diğer katılımcıdır. Sarp Sınırının açıldığı dönemde soy ismi benzerliğine dayanarak akrabaları oldukları düşündükleri Gürcü bir aileyi evlerine davet etmişler, misafirlik süreci sonrasında Lazca konuşamamaları sebebi ile ailenin akrabaları olmadığına kanaat getirmişler ve daha sonra devam eden aramalarında akrabalarına ulaşmamışlardır. Katılımcı 19'un vurguladığı önemli bir detay akrabalarını bulma durumunda mülkiyet paylaşımına gitme düşüncesidir. Bu da Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi içerisinde mülkiyetle ilişkilenen başka bir boyuta dikkat çekmektedir.

"Benim kayınvalidemin kardeşi, babasından korkmuş okuyamadığı için kaçmış Batum'a. Batum'dan da korkudan gelememiş. Okumadığı için gelememiş. Bu Rus kapısı açılınca eşim dedi ki dayımı dedi arasam dedi kabul eder misin biz ile yaşasa? Tabi ederim dedim. Bizim araziye de veririz ona dedim ne olacak dedim. Paylaşırız dedim. Cidden öyle söyledim. Aradık bir savcı ile teknik direktör karı koca geldiler. Ama onlar Gürcü. Bizimki Laz. Dedim bu değil ama o geldi davet ettik ama davet etmedi mi gelemiyorlardı o zaman ilk açıldığında. Davet edersen geliyordu. Biz davet ettik onları.

...Evet davet ettik geldi bize, bizim eve geldi eşim yok. Eşim şeye gitmiş arkadaşlarıyla yalıda içki içmeye. O zaman müteahhitlik falan yapıyordu burada. Eşimi arıyorum yok. Bizde diyor öyle yok diyor koca ayrı hanım ayrı. Ben de öğretmenliği yapıyorum. **Onlar bir şeyler getirmiş ama, üstü başı, onlar kokuyorlar.** Ben hemen balığımı vardı, hemen balığımı temizledim balığı yaptım. Peşine çabuk çabuk pilav yaptım annem var ama bizim aşağıdaki evimi benim baba evim 2+1 küçük olduğu için şimdi bunları nerede yatıracağım telaşına düştüm. **Anneme dedim ki senin evde yatırsam? Aa ben gavurlarla yatmam dedi.**

Onları tanımıyoruz bir şey yok ilk kez gördüm nereye yatırılırsun benim evime dedi annem yalnız çünkü. Dedim ki eşime şu çekyatı açalım, çekyatta yatıralım. Tamam olur dedi. Eşim sonra geldi, bense hemen salata yaptım pilav yaptım çabuk çabuk da sütlaç yapayım dedim balıkla şey yenmez bizde helva da çıkar balığın yanına onları yaptım. O kadın, **izbandut gibi kadın, benim yanıma geldi ben yapayım istedi, ama ben ona dokundurtmak istemedim ben yıkadım ben temizledim, salatayı da ben yaptım. Evime bakıyor hayran kalıyor. Sizin ne güzel eşyalarınız var diyor. Bizde böyle bir şey olamaz diyor. Yeni kapı açılınca hiç eşyamız yok diyor. Perdemiz yok benlen dedi bizim sayemizde geldi o davet ettiğimiz için, benlen dedi Rize'ye kadar gelebilir misin dedi. Perde falan alsak dedi.** Bana da bir semaver getirmişlerdi hediye, bir de şampanya getirmişlerdi. Ondan sonra ben de onlara bir şeyler aldım onlara verdim. Dedim ben Rize'ye gelemem çünkü ben görevliyim. Akraba diye karşılaştık ama akraba değil." (K19, kadın, emekli)

4.2.8 Görünenin Ardındaki Sebepler: Merak ve Kendini Gerçekleştirme

Katılımcıların otobiyografik deneyimleri bugünkü sınır hareketine dahil olma ile ilişkilenen gündelik hayat pratiklerini inşa etmede önemli bir dayanaktır. Katılımcı 11, 1990'lı yıllarda Türkiye tarafındaki en yaygın mekânsal karşılaşma noktası ve sınır ticareti aktörlerinin kümelenme mekanı olan Rus pazarlarından bahsetmiştir. Katılımcı, bu karşılaşma alanında Sovyet sonrası göçmenler ile kurduğu ilişkiler ve bu göçmenlerin sattıkları oyuncaklar üzerinden Rus dili ve Sovyet coğrafyasına merakının arttığını vurgulamıştır. Şu anda çok iyi derecede Rusça, orta derecede Gürcüce konuşan katılımcı; Eski Sovyet coğrafyasında birçok ülkeden çeşitli uyruklardan kişilerle ticari ve kültürel olarak birçok ilişki ağına sahiptir. Katılımcı, 90'lu yılların karşılaşma sahalarındaki deneyimlerin, günümüz ilişkilerini inşa etmek anlamında dayanak olmaları açısından önemli bir örnek teşkil eder.

"Kapı açılınca tabi ben köydeydim...O zamanlar bu sahil caminin aşağısında şu anki otopark yapmışlar orayı. Bu sebze meyve pazarı alt katta orası o zaman kocaman bir yerdi, orda Rus Pazarı kuruldu..."

...Ruslar gelip orda kendi ürünlerini satıyorlardı. Bizim de orda o zaman konfeksiyon dükkanımız vardı. Ruslara biz o zamanlar elbise falan satıyorduk. Bir tane Mehmet diye Azeri bir çalışanımız vardı. Bir de Cansel diye bir bayan vardı tam hatırlamıyorum ama Cansel mi ney bir bayan vardı. Bizle çalışıyorlardı. Tabi benim onlarla ilişkilerim çok güzeldi. Mesela ben Rus pazarına girerdim o zamanlar küçüktüm, bir Rusların o Sovyet oyuncakları tabi bizim dönemimizde onlar yoktu. Mesela ben bana bir gün babam orda şey almıştı. Bu projektörlü içindeki negatif karelerini gösteren böyle şeyler var...Babam o zaman almıştı bana. O dönemden. Tabi ben bakıyordum. Alt yazı Rusça, o dönemden bir şeyler yazıyordu Kiril alfabesiyle o dönemde hiçbir şey anlamıyordum. Çok meraklıydım onlara. Ama bir merakım vardı. Aldım daktiloyla. Rasgele tuşlara bastım. Gittim verdim Mehmet'e, işte dedim Mehmet abi ben burda ne yazdım... Burda bir şey yazmadın diyor. Ne yazmışsın burda. Diyorum bak yazdım ama çıktı aldım diyorum. Rastgele tuşlara basmışım. Öyle benim içimde yani çocukluktan kalma Sovyet halkına karşı Sovyetler birliğine karşı bir merak saldı. Çünkü o dönemlerde gerideydik biz. Onlar yani bunu şu anlamda diyorum. Bugünkü kafayla bunu anlayamıyoruz. Şu an baktığımda gerçekten bu insanlar yani teknolojik olarak eğitim olarak bazı konularda bizlerden çok çok ilerideydiler. O kendi ürünlerini getirip burada satıyorlardı. **Bende bir merak kaldı benim içimde Ruslara karşı. Tabi ilgilenmediler bizimle hani. O dönemde kimse Rusça öğretelim bu çocuğa, Rusça öğrensin."** (K11, erkek, tüccar)

Katılımcı 1, 1980'li yılların sonundaki sınırın öbür tarafındaki siyasi yeniden yapılanmanın kendisinde Kafkas coğrafyasına dair merak uyandırdığını ifade etmiş ve bunu bugünkü nüfus hareketine katılımının en eski motivasyonu olarak ifade etmiştir:

"İlkokulda Sovyetler haritası çok hoşuma giderdi. Dağıldı birden üç tane komşumuz oldu: Gürcistan, Ermenistan, Nahçıvan. Oralara hep gitmek isterdim. Kütüphaneye gidip ansiklopedilere bakardım, resimlerine bakardım. "Nasıl yerlerdir?" diye. Gerçekten bir hayalim vardı. Orta Asya'ya çok gitmek isterdim. Kazakistan'a, Kırgızistan'a. Bu çocukluktan beri gerçekten böyleydi ama Batum'a ilk 2010 yılında gittim." (K1, erkek, turizmci)

Katılımcı 4, saha çalışmasına dahil olan en küçük katılımcıdır ve görüşme 18 yaşında basmasının ardından ilk defa Batum'a gitmeyi tecrübe ettikten sonra yapılmıştır. Özellikle 18 yaş altı grupta, 18 yaş Batum'a gitmek için gün sayılan bir görünüm sergilemektedir. Genç grupta hukuken yetişkinliğe erişmek, Batum'a tek başına geçebilmekle anlamlandırılan bir ritüele dönüşmeye başlamıştır. Akran grupları arasında Batum'a geçebilmek, bireyi grubun diğer üyelerinden ayıran "havalı" bir hareket olarak tarif edilmiştir.

“Batum’a gitme hevesi mi? Ölüyorlar buraya gelebilmek için şöyle bir şey var ben ülkeden bir çıkayım yurtdışına gideyim göreyim...”

...Batum’u şey olarak görüyorlar yani kız işi olarak. Ben merak ettiğimden gittim. Merak ettiğime de değdi yani

...Öyle konular geçtiği zaman açılıyor öyle şeyler yani Batum’a gidelim gezeriz kızlarla falan filan gibi yok kumarhaneler falan

...He o hava atmak için oluyor. Ben gittim falan yani şimdi yemedi ama abim bir şeyimi verdi onla geçtim oraya böyle böyle yaptı falan.Hava malzemesi.” (K4, erkek, öğrenci)

Genç yaş gruplarında “Batum’a gitme” algısından bahseden bir başka Katılımcı 3’tür. Eğitim seviyesi ile ilişkilendirilebilecek bir analiz sunan Katılımcı 3, akademik başarı seviyelerine göre farklılaşan Anadolu ve Meslek liselerinde bu harekete yüklenen anlamın farklılaştığını ifade eder. Eğitim seviyesi daha yüksek ailelerden gelen Anadolu liseli öğrencilerin Batum’u daha geniş zaman dilimi içerisinde değerlendirmeleri, çalışma açısından eğitim düzeyinin hareketin türünde etkili olduğunun işareti olarak okunabilir. Katılımcının buna dair ifadesi şu şekildedir:

“Şöyle bir örnek vereyim hani bahsettim ya benim Anadolu lisesi tipleri var bir de meslek lisesi tayfa anladın, Anadolu tayfası cidden böyle okumuş ailelerin çocuklarıydı ilkokuldan arkadaşlarım, meslek lisesi tayfası da malum, Anadolu lisesi daha Batum meraklısıydı Anadolu lisesi gidelim takılalım birkaç gün kalalım, dönelim. Meslek lisesi gidelim dönelim Batum’a derdim...” (K3, erkek, öğrenci)

Merak faktörünün sınırda nüfus hareketine dönüştüğü bir başka deneyim Katılımcı 6 tarafından ifade edilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi’ne yaygın olmayan genelev olgusunun sosyolojik görünümünü gözlemlene merakıyla Batum’a tekrar gittiğini belirten katılımcı mekan tasvirlerine ek olarak, genelev sahibinin çok iyi derece Türkçe bilmesi, Rize ve Türkiye hakkında detaylı bilgi sahibi olması, kadın erkek ilişkilerinin sınırda asimetrik görünümünün değerlendirilmesi açısından önemli katkılar sağlamıştır.

“Sonraki gidişimde dedim ki arkadaşla hiç hayatımda genelev görmedim ben, nasıl bir şeydir bu merak ediyorum. Genelev dedikleri, insanların hunharca gittikleri ya da ona benzer düşünceleri oluşturdıkları

evin yapısını merak ediyorum ben. Kadınları görmek istiyorum, şey açısından değil yani bunu bir kültürel duruş olarak merak ediyorum. Nedir yani?

... Yürüdük iki delikanlı tık tık tık, girdik kapıdan içeriye. Bir tane yaşlı kadın orada, ulan yanlış yere mi geldik acaba yaşlı kadın ayıp da olacak. Ne diyeceğiz kadına şimdi? Niye geldik buraya, amacımız nedir yani? Kadın hoş geldiniz beyler, dedi. Hoş bulduk dedik. **Nasıl Türkçe ama.** Buyurun oturun, dedi. Ortada bir kuzine yanıyor oturduk biz de. Anlamsız bir duruşum var. Tamam merak ettin, gördün, çık şimdi. Haliyle diğer kadınlar geldi bulunduğumuz ortama. Biz konuyu açmıyoruz, sadece böyle iki genç salakça duruyoruz. Kadın da bizi süzüyor, polis mi bunlar, baskına mı geldiler diye. Benim saçlarım kısa, ikimiz de genciz. Kadın bir şey soracak bize korkuyor. Biz de hani geliş amacımız sadece merak ettik ya, nedir durum diye. Diğer kadınlar da tereddütte. Beyler kadın almaya mı geldiniz? dedi. Yok oturmaya geldik dedim.

... İyi gençler oturun dedi. Ben 30 yıl Türkiye’de yaşamış bir kadınımdı dedi. Oranın ‘mama’sı o. Dodo diye bir kadın, zaten 60-65 yaşlarında. **Benim Rize’de bir sürü tanıdığım ticaret erbabı vardır dedi. Sürekli çünkü bavul ticareti. Kaçak zamanlarda da çıkar gelirmiş kadın, o denli bir Rize’yi tanıyor, bütün herkesi tanıyor valla.** Dedim ki buradaki yaşantınız nedir, merak ettim de geldim dedim. Amacınız nedir dedim. **Bak size bir şey söyleyeyim dedi. Ben Sovyet Sosyalist sistemi görmüş bir kadınımdı, hiç 3 gün aç kaldığınız oldu mu? Hiç karnınızın yemek görmediği, ekmek bulamadığınız zamanlar oldu mu? dedi. Hiç hayatımızda öyle bir şey yaşamadık dedim. Bak buradaki insanlar aç kaldıkları için bu fuhuşu geçim kaynağı olarak, zevk aldıkları için değil çok para kazandıkları için değil sadece ve sadece geçim kaynağı olarak bu şekilde benimseyip iş sektörü haline getirmişler dedi.** Hakeza dedi, sizin ailelerinizi de biliyorum. Sizin kadınlarınız o kadar refah düzeyleri yüksek ki dedi. Lüks içinde yaşıyorlar ve sizlere layıkıyla -ev kadınlarından bahsediyor tabii onun gördüğü yüz bu- siz Türk erkeklerini layıkıyla kadınlık görevlerini yerine getirmiyorlar dedi. O yüzden sizin çoğunuz burada arayış içindeler dedi. Tatmin ediyoruz duygularını bir şekilde burada dedi. **Sizin erkekleriniz bizim kocalarımız olsaydı onların ayaklarının suyunu içerdik dedi.** Bu cümleyi direkt bana söylüyor kadın. Biz de şaşkınca dinliyoruz çünkü bir kıyas yaptık, kendince bir kıyas yapıyorsun. Gerçekten şimdi eşlerimiz var, refah düzeyimiz yüksek. Yediğin önünde yemediklerin arkanda yani ona istinaden bir kıyas. Yoksa gözünü yukarı diktığın zaman sen de eksik durumdasın. Haliyle bu sosyolojik durum yüzünden bu insanlar para kazanıyorlar. **Bizim kocalarımız sabahtan akşama kadar içki içiyorlar dedi.** Sen hiç karını yurt dışına çalışmaya gönderir misin? dedi. Asla göndermem dedim. Nitekim bayağı bir sohbet ettik. (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

4.2.9 İllegal İlişki Ağları

Sınırın Gürcistan tarafına yapılan geçişlerin başka bir formu da illegal aktiviteler içinde olan aktörler tarafından yapılan nüfus hareketleridir. Katılımcı 1 bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Şimdi, 30 bine yakın Türk Gürcistan’da yaşıyor. Kimisi saygın birer iş adamı, kimisi Fetö’den kaçmış, kimisi katildir kaçmış, herkes var. Şimdi, Türk mafyaları Gürcistan’a. Çünkü Gürcistan’a girmek, kalmak, her şey kolay, Türkiye’ye de yakın. Beri yandan Gürcü mafyaları da Türkiye’de. Artvin’de, Şavşat’ta, Bursa tarafında, İnegöl’de. Çok enteresan, Türk mafyaları Gürcistan’da son derece kibar, beyefendi, yasal bir iş adamı. Çünkü orada osursan poponu keserler. Fakat Türkiye’de yasalar daha gevşek olduğu için Gürcü mafyası Türkiye’de faal. Bayağı bir şeyler yapıyorlar. Mesela kuyumcu soygunları, mesela tehdit, adam vurma. Bu tip olaylar oluyor zaman zaman. Çünkü burada daha yasalar şey, ama orada öyle değil, hemen şey yapıyorlar. Böyle bir mafya değiş-tokuşu da var.

...Valla sen de bir Batum uzmanısın yıllardır, öylesin. Mesela Aksaray’dan, İstanbul’un batakhane barlarından kaçıp gelen Batum’da mekan açan, iki bira verip hesabı 200 lari, 300 lariye çıkartan birçok işletme var. O kadar enteresandır ki Batum’da eğer kazıklandıysanız sizi kazıklayan yine bir Türk’tür. Yani, bazen diyoruz ya “Aa bizi de hiç kimse sevmiyor, Türkleri.” Belki de insanların sevmemek için haklı nedenleri vardır, belki de biz bunları göremiyoruz.

...Batum’daki Türk profili. Şimdi orada bir yasal Türkler var orada. Yasal Türkler derken neyi kastediyorum? Türkiye’ye giriş-çıkış yapabilen Türkler. İkincisi orada kaçak yaşayanlar, Türkiye’ye dönemeyenler. Onların işi biraz daha zor çünkü başlarına bir şey gelse konsolosluktan yardım alamıyorlar. Onlar birazcık daha farklı bir statüde. İki grup yani bunlar. Hapiste olanlar da var dolandırıcılıktan vesaire. Yani az önce de dediğim gibi bir suçlu değiş-tokuşu olmuş ya, bizim suçlular oraya kaçmış. Böyle tipler de var. Beni bile kazıklamaya çalışan oldu bir Türk.” (K1, erkek, turzimci)

Katılımcı 1’in ifadesine göre hem Türk hem Gürcü örgütlü illegal ağların sınırın her iki tarafında mevcudiyetidir. Bunun yanında Batum’da Türklerin güvenilir bir profil çizmediği ve Batum’daki Türklerin bu anlamda sevilmemesinde haklılık payı olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanında sınır geçişlerinin hüküm yemekten kaçış amaçlı yapıldığını ve Batum’da yaşayan Türklerin bu anlamda legal ve illegal olarak ikiye ayrılabilirliğini ifade etmektedir.

Katılımcı 21 uluslararası illegal ilişki ağlarına bir örnek olarak anlattığı yaşanmış bir olayda Türk ve Gürcülerin birlikte insan ticareti yapan bir örgütlenme içerisinde bulunduklarını ve yakalandıklarını ifade etmiştir.

“Rus Ukrayna Kırgız, Kazak o işletmelerden bir yerde geçen sene bir olay oldu. Bir tane askerde bir Gürcü çocuk onu yapıyor. Bir yere gidiyor bir bar gibi bir yer. Temiz bir yer zannediyor bu çocuk. Bir tane kız gelip yanına oturuyor. Tanışıyor bu kızı, kız çıkıyor Kırgız. Bir şey çıkıyor. Bu kıza diyor haydi diyor dışarı çikalım yürüyelim diyor. Yok diyor ben dışarı gelemem diyor odam var bir yerde diyor orda gidelim diyor. Gidiyorlar kıza diyor ki seni kim getirdi napıyorsun burda falan filan. Kız diyor ki beni diyor aldılar diyor, pasaportumda aldılar diyor zorla çalıştırıyorlar diyor. Bu çocuk buna yardımcı olmaya çalışıyor alıyor bu kızı kaçıyor. Bu getirenler var ya bunlar bunu takip ediyor zaten nereye gitti bu kız, bunlar bu asker çocuğu öldürüyorlar. Çocuğu öldürüyorlar bu çocuğunda ailesinden biraz maddi durumu iyi, çevireside var. Bunlar hemen işin peşine düştüler. Yakaladılar 12 tane Türk 8 tane Gürcü. Kızın çantasında kuranı kerim var, kısın çantasında çocuğun resimleri var düşün yani bu adamlar bunları buraya zorla getirdiler çalıştırıyorlar. Sen Türk Müslüman ama napıyor. Onun yanında Hristiyan gavur napar.” (K21, erkek, turizmci, Gürcü)

4.3 KENT MEKANLARINA DAİR ASİMETRİK ANLAM İNŞAALARI

Saha çalışması boyunca katılımcılar tarafından Rize ve Batum kent mekanları olarak oldukça sık karşılaştırılmıştır. Katılımcıların algı dünyalarında farklılaşan kent imajları ve bu imajlarla birleşen duygusal anlamlar özellikle turizmin döngüsel forma evrilmesinde etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Döngüsel sınır turizminin bu çalışma özelinde en iyi temsilcilerinden biri olan Katılımcı 1, Rize ve Batum karşılaştırmasında Batum’un kent olarak kendisi açısından daha doyurucu alternatifler sunabildiğini ifade etmektedir. Özellikle rekreasyon sahalarında karşılaşılabilecek kültür sanat faaliyetleri, yeni inşa edilmiş olan Black Sea Arena’daki gösteri merkezi gibi konser organizasyonlarının yapıldığı büyük mimari yapılar ile Sovyet kültürü etkisi ile kentin parçası haline gelen tiyatrolar katılımcı açısından Türkler tarafından çok talep görmeyen büyük kent ve zihniyet farklılıkları olarak görüşmeye yansımıştır. Bunun yanında Batum’un turizm şehri olması itibari ile farklı ve oldukça fazla etnik çeşitlilik arz eden görünümü katılımcı için Rize’den ayrılan bir başka önemli kentsel asimetridir:

“(Rize’den bahsediyor) bitmiş bence bitmiş. Hiçbir şey yok. Batum, abi bak şey var Batum uluslararası jazz festivali var buna rağmen sahne kurmayalım demiyor adamlar. Mesela Avrupa meydanına gidiyorsun bir reggy grubu çalışıyor bir kafenin önünde ama çok iyi müzik yapıyorlar. Dinledim az daha konseri kaçıırıyordum. Ama o kadar güzel çalışıyorlar ki. Sheraton ın önünde tenis kulübü var. Duvarları şey. Batum’da her yerde sahne var. Müziğe doyuyorsun. Bir hostel alsam oradan orda yaşadım ama. İnanılmaz.

...Yani, bir Rizeli olarak Batum benim için ne ifade ediyor? Bir defa Batum’a gidip bir nefes alıyoruz, sahilinde dolaşıyoruz. Ukrayna’da çok güzel hanımefendiler var, onlarla bir iki sohbet etme şansımız oluyor. Bir bira alıp sahilde, günbatımını, güzel bir bira alıp mesela Türkiye’de olmayan markalar, ki Türkiye’de alkol çok pahalı. Bir bira yani ben öyle alkol kullanan bir adam değilim. Alıp güneşin batımını izleyip orada, yani insan daha özgür oluyor. Hep şunu derim Batum hakkında: “Fiziksel olarak çok yakın Rize’ye ama manevi olarak da çok uzak.” Herhalde Rizeliler için, Hopalılar ya da Trabzonlular için, Batum bulunmaz fırsattır. Bir saate bambaşka bir dünyaya gidiyorsun ve kimlikle gidiyorsun ve dil problemin de yok. Bütün Batumlular Türkçe biliyor. Çok enteresan yani aslında haftalarca konuşabilirim bu konu hakkında ama Batum benim için çok özel bir şehir. Piyangodan trilyonlar çıksa da bana orada yaşamak isterim. Bu halimle de orada yaşamak isterim. Batum’u çok seviyorum. Gürcistan’ı çok seviyorum...Bir defa doğasını çok seviyorum, parklarını çok seviyorum, şehri çok seviyorum.

...Elton John, Scorpions, Gipsy Kings, Goran Bregovic, The Prodigy, Jamiroquai, Joss Stone, Busta Rhymes, Snoop Dogg... Bir sürü konsere gittim. Rize’den bile bir arkadaşşıma dediğimde “Elton John konserine gittim ya da Busta Rhymes konserine gittim.” “Aa onun Batum’da ne işi var?” diyor. Bilmiyorlar çünkü. Tek tük Türkler’e rastlıyorum, tek tük. Mesela, Aerosmith konserinde rastlamıştım bir çiftte. Onlar da o hafta oradaydı diye. O da rast geldi, görmüşler. Ama şey yok, çok öyle bilmiyorlar. Yani, Elton John Batum’a gelir, bilmem ne. Ya bu ön yargı çok enteresan bir şey. Ukrayna deyince aklına fuhuş geliyor adamın, orada başka bir şey olmaz. Gürcistan deyince aklına o geliyor, orada başka bir şey olmaz. Bunlar da ön yargılar işte. Halbuki biraz mesela Gürcistan Batum’da drama tiyatrosunda ne güzel şeyler sahneleniyor. İnanılmaz operalar sahneleniyor. Tiflis de öyle. Ben operayı çok severim mesela...

... Geçen sende 7-8 milyona yakın turist aldı Gürcistan. Komşuları Batum’a geliyor. Yani İran, Ermenistan, Azerbaycan, Rusya ve Türkiye. Ekseriyetle deniz kenarını seviyor, kumarhane seviyor, gece hayatını seviyor. Fakat Batı’dan gelenler, Çin’den, Japonya’dan, Hindistan’dan gelen turistler kültür turuna daha merkalılar. Bizim Sofia da tur rehberidir. Bunlar Mestia, Ushguli, Svaneti gibi Kafkas Dağları’ndaki Gürcistan’ın o güzel vadilerine, köylerine gidiyorlar. Efendim, Gori’deki Stalin Müzesi’ne gidiyorlar, Tiflis şehir turuna gidiyorlar. Daha çok haftalık paket kültür turu bu. Ama Batum’da yazın Azeri, Ermeni, Rus, İranlı, Türk, körfez ülkelerinden gelen Araplar çok fazla rastlanır. Geçen sene 7 milyonluk dilimde ilk ikiyi çeken Türkler ve Ruslardı kişi sayısı olarak.” (K1, erkek, turizmci)

Katılımcı 4, Rize ve Batum'un karşılaştırmasını yaparken Batum'un genç yaş grup için daha yaşanılır bir kent imajına sahip olduğunu belirtmektedir. Bunun yanında katılımcının ifadelerinden Rize'de boş zaman değerlendirme seçenekleri açısından alternatiflerin çeşitlenmediği ve az olduğu, rekreasyon alanlarının yetersiz ve niteliksiz olması, kent planı ve mimarisinin olumsuz değerlendirildiği bir anlam çıkarmak mümkündür.

...Benim yaşıma göre Batum'u daha çok yaşamak isterim. Ama yani Rize'de yaşanmaz ya. Sevmiyorum Rize'yi. Sevdığım tek yanı doğa. İnsanların gezebileceği yer yok.. En fazla ziraate çıkarsın öyle şeyler de ilgimi çekmiyor benim. Hiç sevmem ben normalde. Öyle ara sıra içerim. Ziraatte de çay içmekten başka bir şey yapamıyorsun. Oraya da bir kere gitmişim zaten. Kale ilgi çekici manzarası falan var da yani...

...Her sporu yaparım ama tek kişinin yapamadığı sporlar var ben de yapamıyorum başka kişiler olmadığı için. Futbol oynuyorum basket olsa da oynarım yani. Rize'de başka bir şey yok.

... Rize'yi yanlış dizayn etmişler. Rize'de Batum gibi olabilirdi. Ortam olarak olmazdı fakat sistem olarak olabilirdi.

...O çok dikkatimi çekti. Hiçbir ağacı kesmiyorlar. Havası da çok iyi. Rize'de duman falan var. İstanbul gibi olmuş yani. Batum'da bir de şey dikkatimi çekti sürekli heykel tarzı şeyler var. Dikkat çekici binanalar var. Bir tane otel yapmışlar sahil kenarına garip bir şey olmuş ama o saat gibi bir şey var ya öyle, beraber gitmiştik oraya. Orası çok süper insanlar böyle dans ediyor...Batum'da yolda çıkıp o ağacın kenarında bile huzur buluyorsun. Burada öyle bir şey yok.

...Sahili çok farklı. Rize'de o yok. Rize'de sahile gitmek istesem yarım saat yürüyorum. Burda direk karşıya geçiyorum. Tabi ama orası da çok geniş bir alana sahip. (K4,erkek,öğrenci)

Katılımcı 5, iki kenti karşılaştırdığı anlatısında Batum'un eski ve yeni (zaman zaman sahil-dağ ve ön- arka kesimler olarak da anılır) Batum olarak ikiye ayrıldığı vurgusunu yapmış ve şehrin turizm odaklı yapılanan kısmı ile diğer kesimlerinin farklılaştığını vurgulamıştır. Kent dizaynında hem coğrafyanın etkili olduğu, hem de sosyokültürel bakış açıları ve gelişmiş düzeyinin etkili olduğunu belirten katılımcı, özellikle yerel yönetim icracıları açısından Rize'nin dezavantajlı olduğuna dikkat çekmektedir.

"Batum gezilip görünebilir ama arka sokakları daha yapılanmamış ya yönetimi biraz daha iyileştirilmesi gerekir buraya gelen insanlar burayı sadece kumarhane olarak görmemeleri lazım kötü olarak. Araştırmaları

gerekir kütüphaneleri falan var ben hiç gitmedim ama oradakileri de merak ediyorum.

...Ben yerel yönetimciyim hocam, kentleşme burası için daha müsait. Çünkü düz bir arazi yapıları var. Zaten kendi içlerinde hani bir annelik duygusu vardır ya onların aralarında da bir yapılaşma duygusu var eski yerleri restore ediyorlar, farklı farklı binalar yapıyorlar, insanlar farklı sosyal kültürel...

Orası kesinlikle orası burada Rize'ye bakıyorum yapılanma aynı seviye de üstüne bir tık yok farklı proje yok kalıp aynı.. Ben şunu da düşünüyorum; buradaki belediye başkanı burada doğmuş büyümüştür, en fazla bir ilde okumuştur, unvanını almıştır okumuştur dışarıda tekrar geri gelmiştir.” (K5,erkek, kamu çalışanı)

Katılımcı 3, Rize’de sosyalleşme mekanları ile başladığı anlatısına Rize ve Batum’un kentsel görünümelerini karşılaştıran analizler ile devam etmiştir. Rize’nin karşılaştırmalardaki dezavantajlı görünümünün sebebinin Rize insanının düşünce yapısındaki farklılaşmalardan kaynaklandığını ifade eden katılımcı, Rize’yi lokal değerlerin baskın olduğu bir şehir olarak resmetmiştir.

“MADO açtı ama o da kapattı onun dışında yemek anlamında kurumsal yerlerden bahsediyorum onlardan tek Burger King tuttu onu da biliyorsunuz neler olduğunu az çok... hakkında şöyle bir şey var Rize’den böyle dışarıdan geleceksin de açacaksın da senin Rize’nin yerlisi olman lazım Huzur gibi olman lazım mesela Beyda Saray kahvecisi açtı işin dibine vuruyorlar on numara iş yapıyorlar, o franchisenglerde Bayram Efendi Osmanlı kahvesinde açtı şu an kapatmayı düşünüyorlar şimdi Rize’de nasıl bir şey açman lazım biliyor musun Rizeli olman lazım Rize’nin yerel bir markasını açman lazım yoksa Rize’de tutturamazsın

Rize insanının bina ile falan cezbedemezsin neden? Benim Bursa’dan falan arkadaşlarım geldi Rize’ye Müftü mahallesindeki binaların yapısını görünce şaşırdılar. Rize insanına binalarla gökdelenle vapurla vesaire cezp edemezsin. Rize’ye Starbucks ile Popeyes ile cezp edersin. Rize’de vapur turu açsan bile çok çok fazla ilerlemez neden biliyor musun? Batum’a geçiyoruz arkadaşlarıma bakıyorum öyle binalara falan bakmıyor bizim Rize insanı ağaçlar içerisinde büyüse de Rize’nin içerisinde ağaç yok ağaca aç.. Batum’a gittiğimde resim gönderdim anneme, annemin resimlerde dikkatini ne çekti, mimari yapı değil alanlarının geniş olması caddesi sokakları.. diyor ki baksana ne kadar ferah

...Türkiye’de o açıdan en fazla olduğu şehir Rize, ama merkezinde ağaç oranının en az olduğu şehir yine Rize ben sana ağaçları sayıyım bir Engindere’de var bir tane Gülbahar mahallesinde ağaç var başka şehir merkezinde yok bir de belediye parkında tek tük” (K3,erkek,öğrenci)

Katılımcı 25, Türkiye ve Gürcistan arasında yoğun etkileşimlerin yaşandığı dört şehirde de, Kars, Tiflis, Batum ve Rize yaşamıştır. Kedisinden bu şehirleri karşılaştırılmasını istendiğinde kentin mekânsal imkanlarına dikkat çekmekle beraber, bunun yanında katılımcı için en önemli olan şey kamusal karşılaşmalarda yaşadığı rahatlık ve özürlük hissiyatıdır.

“Benim kente yüklediğim anlam aslında Tiflis’te başlamış. İstanbul ya da Bursa değil gerçekten, en iyi yer Tiflis’ti. Tiflis’te açıldım ya buralara gelince kapandığımı hissediyorum...Tiflis’in daha ağır basar, sonra Batum, Kars ve Rize’dir.

...(Neden Rize en sonda kalır dendiğinde) Hocam biz de Müslümanız ama burada kıyafetin, giyimin de önemli. Tiflis’te iken kimse bize karışmıyordu ne derler diye düşünmüyorduk. Gider kütüphanede oturdun, arkadaşlarınla sohbet ederdin, burada biriyle konuşsan, etsen rahat değilsin laf olur.

...Her şehrin tabi ki ayrı bir kültürü olur ama orada kimse kimseye karışmıyor Hocam, özgür bir ortam var. İnsanın kendi kişiliğinden de kaynaklanıyor, ben Tiflis’ten dönünce annem direkt çok rahatlattığımı söylemişti, evde bornozla dolanıyordum. Oradakiler öyle dolanır da evde.

...(Rize Batum karşılaştırmasında tercihi sorulduğunda) Batum’dur. Batum’a karşı da içimde yoğun bir his var ama ben buraya gelince de bir toprağı öpüyorum.” (K25, kadın, eğitimci)

Katılımcı 1, Sarp Sınırında yaşadığı bir olaydan bahsederek Gürcülerin Doğu Karadeniz coğrafyasına yüklediği anlamalara bir örnek vermektedir:

“Çocuk, yani öyle çocuk da değil. Yine var bi’ 15-16 yaşında. Bir delikanlı diyelim, lise talebesi diyelim. Kadın da hüngür hüngür ağlıyor. Babası da Ardeşen’de çalışıyor. Ardeşen’de köyde bir çayda çalışıyor. “Ya hanımefendi kanlı yaşlarla ağlıyorsun. Nedir, ne derdin var, hayırdır, neden böyle ağlıyorsun?” dedim. “Çocuğumu ben cehenneme gönderiyorum, o yüzden.” dedi. “Bu çocuğu uzak bir yere göndermiyorsun ki nereye gidiyor yani, şurası yarım saat uzaklıkta. Olmadı yine gelir.” dedim. “Olmaz, ben çocuğumu cehenneme gönderiyorum.” dedi. Herhalde yoğun çalışma temposu içinde. E tabii her ana için çocuğu kutsaldır, özeldir. O kadının da gözyaşları çok ilginçti.” (K1, erkek, turizmci)

Tüm bunların yanında Katılımcı 15, Batum’un zaman içinde geçirdiği değişimi değerlendirerek önce ve sonrası ile Batum’u kapı açılmasından bu yana

değerlendirmektedir. Katılımcıya göre Batum kendi kent kimliğini ve kültürel değerlerini ekonomik kalkınma uğruna yanlış politik tutumlar sebebi ile kaybetmiştir.

“Şimdi Batum’la Hopa arası ya da Rize arası bir karşılaştırma yapmak son 5-6 senede ben yapamam. Çünkü Batum’u sevmiyorum ve orada neler döndüğünü de bilmiyorum. Batum Monte Carlo. O egzotik havasını kaybettiği için hep transit geçiyorum. Batum’da gece kalacağım zamanlar köye çıkıyorum, orada kalıyorum. Orada bir yakın dostum var, onun evinde kalıyorum. Batum’da herhangi bir otelde de kalmam.

...Bunu **daha önceki yönetimin para gelsin diye taviz verdiği, kendi egzotizminden ya da değer yargısından taviz verdiği bir oluşum olarak görüyorum ve hiç tasvip etmiyorum. İlk gittiğim zaman Batum mükemmeldi. Havası, insanların yaklaşımı, sıcakkanlılığı ne bileyim. Şimdi burdan giden bir şeye... Tabii iyileri de var ama bu algılamayı biz öğrettik onlara. O iddiam var. Bizi sanki dolar şeyiymiş gibi görmeleri. Gelir getiren bir şey olarak. İnsani boyut yavaş yavaş uzaklaşmış.”** (K15,erkek, tüccar)

4.4 DOĞU KARADENİZ GÜRCİSTAN GÖÇ SİSTEMİ ETKİSİNDE “KOMŞUYU” TANIMAK

4.4.1. Tarihsel Bağlamda Yaygın Kimlik Söylemleri

Coğrafyanın ortak tarihi ile ilgili resmi/remi olmayan söylemler bugünkü kimlik algılarını şekillendirmektedir. Katılımcı 1 Gürcülerin, Türklere Osmanlı bakiyesi olarak baktıklarını ve Türklere karşı tarihsel anlatılardan kaynaklanan negatif tutumları olduklarını belirtmiştir.

“Gürcülerle Türklerin birbirini sevmeyişi bir damar var. Şimdi, Gürcü eğitim sistemine bakarsan “Türkler birazcık gelip bizi kesen, öldüren, zorla İslamlaştıran bir devlettir, bir tehdittir.” diyorlar. Bunu biliyoruz. Hatta Batum’da bir köy var, o derenin adı “Kanlı Dere” imiş. Türkler, Osmanlı gitmiş, insanları öldürmüş, dere kan akmış. E şimdi böyle tarihsel şeyler var. Aynı şekilde bir Yunan, Bulgar, bir Ermeni de böyle düşünür bizim hakkımızda. Osmanlı’nın bakiyesi olduğumuz için, sen de iyi bilirsin, e fethettiğimiz topraklardan çekilince haliyle o kültür senin hakkında çok güzel şeyler beslemiyor. Ha Bosna Hersek besliyor ama onlar Müslüman. Müslüman edebildiğin besliyor, edemediğin “Sen bizi öldürdün” diyor, “Esaret altına aldın” vs. Bunlar tarihin konuları zaten. Bu var temelde bence.” (K1,erkek, turizmci)

Çalışmanın Gürcü katılımcılarından olan Katılımcı 22, hem Gürcü halkıda hem okullarda kullanılan resmi tarih söyleminde Türklere karşı Osmanlı dönemine dayanan önyargılar olduğunu, ancak etkileşim süreçlerinde kendisinin bu ön yargılarının kırıldığını ifade etmiştir.

“Bizim aslında biraz tarihsel olarak şey vardı yani bizim bölgemizde böyle şey düşünürler Osmanlı bizi işgal etti, Osmanlı direkt Türklere şeydi, biraz oldu, ben ona çekinmiyorum biraz şey yapıyorum

...Tabi ki de bu tarih, derslerde de falan bu şey Osmanlı Türklere karşı bir şey vardı, savaşları öğreniyorduk nasılsa dönemi öğreniyorduk biz de farkındaydık yani

...O yüzden vardı o şey, ön yargı kırma konusu gerçekten çok önemliydi. Yoksa ben, tamam öğretmenleri gördüm. Artık dışarıda devam ettim, arkadaşlarla devam ettim eski okullarımdan. Tükler öyle değillermiş ya, gördüm tanıdım hocalarımdır onların aileleridir falan biz de onlardan çok büyük bir şeyler öğrenebiliriz yani. Bu farklı oldu. Sonra gittim tabi ki de Ankara'ya gittim orada da tamamen şey.” (K24, kadın, tıp doktoru)

Gündelik hayatta hala hüküm süren tarihi ön yargılardan birisi ise Müslüman ve Hristiyan Gürcüler arasındaki kimlik ayrışmasıdır. Katılımcı 1, bu durumu yaşadığı şu örnekle aktarmaktadır:

“Eee tabii Hristiyan-Müslüman şeyi var. Benim eski Gürcü bir kız arkadaşım vardı, bana şöyle demişti, şok olursun. Bu kız master yapmış, son derece 4 dil bilen, uygar, medeni bir kız. **“Batum'daki Müslümanlar Gürcü değil, çünkü onlar bizi sattı.”** diye bir cümle kullanmıştı, şok olmuşum. “Niye sattı?” demiştim. **“Çünkü Müslüman oldular.” demişti.** Ne yapsın zavallı adam? Öbürü de geldi öldürecek onu. Bana birisi dese “Hristiyan ol ya da öldürecem seni” “ben zaten Hristiyan'ım” derim, “ben zaten dini bütün bir Hristiyan'ım”, derim. Biraz gaddar bir yorumdu yani, şok olmuşum. Eğitilmiş bir insan bu yorumu nasıl yapar?” (K1,erkek, turzimci)

Katılımcı 11 hem Gürcülerin Türklere karşı tarihsel tabanlı negatif tutumlarını hem de Gürcülerin kendi aralarındaki Müslüman, Müslümanlıkla ilişkilendirilen Acaralı ve Hristiyan grupları arasındaki kimlik tartışmalarını dile getirmiştir. Özellikle muhaceret dönemleri zamanlarında Osmanlı yönetimi altında yaşayan Gürcüler için, Türk ve Müslüman kimliklerini taşımanın ifadesi olan Tatar kelimesinin kullanımlarının bugün devam etmesi katılımcının anlatımı ile bulgulanmıştır.

“Gürcü halkı Türkleri sevmiyor. Türkleri sevmiyor, Türklerden hatta nefret ediyorlar. Yani sevmiyorlar. Bunun sebebi, defalarca bunu sordum ben neymiş. İşte siz tam tarihlerinide bilmedikleri için sizin bir padişahınız vardı işte, geldi Kutaisi 'ye kadar işte orda bizim askerlerimizi tuttu. **Zorla Müslüman** olacaksınız. Müslüman olmazsanız sizi kesecek. Orda bizim bir halkımız **13 milyon bir halkımız vardı Türkler bizi kesti 4,5 milyona kadar indirdi.** Bana bu tip tarifleri anlatıyorlar biliyor musun. Şaşıyorum bunların kaynağı nerde, bana bunları getir göster bakim bizde böyle bir şey yok. Ben hatta derdim onlara ki bizde tarih dersinde Osmanlı ve Rus Savaşı vardı, Osmanlı ve Gürcü savaşı diye ben bir şey duymadım. Böyle bir şey bize anlatmadılar nerde bular. Ha olsa bile bize belki Osmanlı Rus olduğu için yani Çarlık Rusya'sı olduğu için bekli bölgede savaşmışızdır ama bize Gürcü savaşı diye bir şey anlatılmadı. Biz kestiler işte, orda Kutaisi'de bir nehir var kırmızı aktı.

Hep böyle bir tarih anlatımı var. Ve Tiflis'teki şeylerde diyor ki Acaristan'daki Gürcüler onlar Gürcü değil, onlar sadece soy ismi Gürcü onların ne olduğu belli değil. Onlar hatta Müslüman olmuşlar bizi satmışlar onlar gerçek Gürcü değil. Öyle diyenlerde ar.

...Hatta Tiflis'te bir ara orda bir savaş, yani savaş değil de Batum karıştı. Halk birbirine girdi. Gorili bir tane polis amiri, 35 yaşında bir çocuk. Hangi yıl oldu 200.. 2016...Bir gecelik bir şeydi ben ittikten sonra olmuş hatta onu sordum sonra ben o Chavchavadze caddesinin orda bir eczane varmış, işte orda gidiyordu bir cadde üzerinde bir Gürcü arabasını par ediyor eczaneden şey alacak ilaç alacak. Tabi Gürcistan kanunlarına gire yasak o caddeye park etmesi. Ve insanlarda laf anlatamıyorsun. Bir hata yaptın mı yani istisna yok. İnsanlarda böyle bir şey yok yani asıl söyleyeyim inisiyatif yok yani şey yapmıyor sana. Esnemiyor. Cezaysa ceza. Bunu yazacak sana. Tabi geldi oraya adam diyo ki benim diyor çocuğum mu annem mi birisi hasta diyor. Ben acil ilaç alıp tekrar köye çıkacam dedi. Tekrar burda durmak zorundayım dedi. Hayır dedi ben sana ceza yazacam. Bana yazamazsın diyor. Ben iki çocuğumu askere gönderdim birini öldürdünüz şey yaptınız böyle mevzular olmuş. Tabi tartışınca tartakladılar mı artık ne olduysa **Tatar pis, Tatar diye mi ne hakaret etmiş. Siz Tatarsınız demiş. Tabi bunu duyunca Gürcülerde işte bize siz nasıl Tatar dersiniz. İşte bir hakaret bizim için. İşte biz Gürcüyüz. Biz Acarız, biz Tatar değiliz.** ..Tiflisli polis amiri demiş. İşte ben bu tatarlara şöyle bir cümle kullanmış. Ben bu tatarlara işte şoför olmayı mı medeni olmayı mı öğretecem kurallara uymasının nasıl gerekli olduğunu öğretecem demiş. Onun üzerine karışıyor Gürcistan. Yani Gürcistan dedim Batum karışıyor. Tabi bir günlük bir olay daha sonra yatışıyor. (K 11,erkek, tüccar)

Katılımcı 18, sınırın Doğu Karadeniz yakasından bir örnek vererek aktardığı tarihsel anlatılarda bölgedeki kapalı kapı dönemindeki Rus imajının bir hali korkutucu olarak tarif ederken, işgal yıllarındaki yayılmacı politikalarının etkisi ile Rusların bölge insanı nezdinde yumuşak imajlar yerleştirdiklerinden bahsetmiştir:

“Eskiden kapalı kutuydu orası. Biz çocukken evimizde bir ışık vurduğunda hemen Ruslar bizi gözetliyor diye düşünür korkardık. Düşman denildiğinde aklımıza Ruslar gelirdi fakat istila ettikleri zaman halka eziyet dahi etmemişler.

Dedemin anlattığına göre o zamanki tünel ve köprü yapımlarında yerliler çalışmış. Yalnız öyle eziyetle değil, tüm işçiler karşılığında parasını almış.

Rusların yaptığı bir eziyeti duymadım. Nazan BEKİROĞLU'nun Nar Ağacı kitabındaki hikayeler gibi birçok hikaye gerçek. Mesela benim bir dayım Bafra'da kaybolduktan sonra bir çiftliğin ahırında bulunmuş. Çiftlik sahibi dayımı yetiştirdikten sonra kızıyla evlendirmiş. Yıllar sonra buraya geldi, buldu bizi. Buradakiler çok iletişime geçmemiştir ama çünkü bizde toprak, mal önemlidir ya gelip ortak olmalarını istemezler. Yine de teyzelerim hep yardımcı oldular anneme. Buradaki zenginlik orada olmadığı için her şeyi buradan gönderirlerdi.” (K18,emekli,öğretmen)

4.4.2. Doğu Karadeniz’de Yabancı: “Rus”tan “Gürcü”ye Kollektif Kimlik Tanımlamaları

Doğu Karadeniz coğrafyasından Sovyet sonrası göçmenlerin tümünü tanımlamak için otuz senelik süreç boyunca önce Rus, daha sonrasında Gürcü kimlikleri kullanılmıştır. Katılımcı 6, Sovyet sonrası göçmenler için bölgede “Rus” kimliğini kullanılmasına şöyle bir örnek verir:

“95-96 arası Rize’nin ilk yıldızlı oteli olan Kaptanlar otelindeyim. Orada sahne aldım. O zaman da tabii Rusların, Rus demek zorundayım yani. Adı bizde öyleydi. Çünkü bizde şöyle düşünün otelde çalıştığım zamanlarda Rize’ye ilk defa yerli turist geliyor. Dışarıdan bize şey sorarlardı mesela yaşlı teyzelerimiz “Ya oğlum anlatsana Nataşa nasıl bir insan?” Şaşırdım yani ne demek Nataşa nasıl bir insan? Bildiğin insan yani. Saçı başı olan.” (K6,erkek, turizm sektörü çalışanı)

Bu konuya başka bir örnek olarak Katılımcı 7, hem Rus hem Gürcü ifadelerini aynı anlatımda yine Sovyet sonrası göçmenleri işaret etmek için kullanmıştır:

“Yani iyidir ama ne bileyim buraya geldi mi mecbur iyi olacak kötü olma şansı yok ki. Türkiye’ye geldiği zaman kötü olma şansı yok ki mecbur iyi olacak. Kötü olsa ne olacak? Mecburlar.

(Yönetici olsam) İlk bakışta bu Rusları gönderirdim çay toplayanları veyahut vergiye tabi tutardım. Yani geliyorlar 200 TL yevmiye alıyorlar o aldıkları paradan vergiye tabi tutardım onları.” (K7,erkek, emekli)

Katılımcı 8, Türklerin yaşadıkları ve bir şekilde Gürcü muhataplarını maruz bıraktıkları bu kimlik karmaşasının sebebini eğitimsizliğe bağlamıştır. Analizini daha da öteye götüren katılımcı bu konuda otuz yıllık sürecin ilk kimlik tanımlamalarını aşamayan yerel yönetimlerin hala eski kimlik tanımları ile eskinin ön yargılarını devam ettirdiklerini ve bunun sonucu olarak da sınırın öbür tarafı ile ilişki kurmadıklarını ifade etmektedir.

“Hala şurada Gürcü’ye Rus diyen bir akıl var ya bunlar bizim eğitimsizliğimizi gösteriyor. Ya adamlar sen bir Gürcü’ye Rus dediğin zaman o sana Gürcü, gülüyor.

...Kızıyor yani geri zekâlı diyordur gülüyor sana yani bir çocuğa kızmazsın. Halen daha bugün birileri Gürcü diyorsa

... Ne diyor Gürcü? Ben bir ırkım, diyor. Neden, alfabem var dilim var dinim de zaten var. Ben bir ırkım, ben üstün bir ırkım diyor. Ben bunu korumuşum bu kadar geçişlere bu kadar asimilasyonlara rağmen.

...Rize’yi Rizeliler yönetmediğinden dolayı doğru algılar yapamadı. Şimdi ne dedik Batum’da bir belediye başkanı çıktı, biz onun evine gitmişiz o bizim evimize gelmiş dostluklarımız olmuş ilişkilerimiz olmuş. Ben şimdi yani ben Ticaret Odası Başkanı olmuş olsaydım ilk ziyaretlerimden bir tanesini Batum’a yapacaktım oradaki ilişkilerimizi geliştirmeye veyahut belediye başkanı olmuş olsaydım yine Batum’a giderdim veya milletvekili olmuş olsaydım hemen bir parlamenterler meclisi oluşturup yine Batum’a giderdim. Şimdi bizim arkadaşlar, o seçilen arkadaşlar bizi temsil etmediklerinden dolayı oraya hep Nataşa gözüyle, Rus gözüyle bakıyor. Gürcü’yü Gürcü olarak, Acara’yı Acara halkı olarak görmüyor tanımıyor bilmiyor.” (K8, erkek, iş adamı)

4.4.3. Ulusaşırı Karşılaşma Sahalarında Zamanla Değişen Kimlik Algıları ve Kırılma-Yeniden Üretim Döngüsünde Önyargılar

Sarp Kapısının açıldığı ilk dönemler, kırk iki senelik kapalı sınır dönemi ardından ilk karşılaşmalarda oluşan kimlik algıları zamanla farklılaşma göstermiştir. İlk döneme dair ön yargılar dönem içerisinde kırılmış; ilişkilerde bir hali ile normalleşme ve daha birbirini daha iyi tanıma gözlemlenirken, bir hali ile yeni ön yargıların oluşumunu sağlayacak bir toplumsal değişim süreci yaşanmıştır.

İlk dönem karşılaşmalarda sınırın her iki tarafında yaşayan halkların birbirlerini tanıma hallerini Katılımcı 19 Türkler açısından, normatif olarak onaylanmayan bir Rus imajının varlığı olarak ifade etmiştir. Katılımcı bu imajın zamanla yıkılarak normalleştiğini belirtmiştir.

“O zaman bizim halkımız Rusları ahlaken de kötü olarak tanımışlardı. Aile mevhumu yok zannettiriyorlardı bize. Ruslarda ana-baba kardeş mevhumu yok bilirdi, öyle öğretmişlerdi. Halbuki öyle bir şey yok. Sonradan öğrendik ki aynı bizdeki aile mevhumu onlarda da var.” (K19, kadın, emekli)

. Katılımcı 14, Gürcistan'da 30 senelik yaşama deneyimi olan bir Türk olarak çalışmaya dahil edilmiştir ve bu uzun süreli tecrübesi ile zamanla değişen algıları oldukça iyi analiz edebilmektedir. Türkiye tarafının bu ötekileştirilmiş algısına görece, Katılımcı 14 Gürcistan tarafında komşu Türklerin oldukça yumuşak karşılanma eğiliminden bahseder.

“(Gürcülerle etkileşiminden bahsediyor) İyidir, ben severim yani ben bir kere bu Gürcistan, hani hem Türklerin özellikle şöyle bir yargısı var ya işte çok geriler. Ama bence bir sürü şeyde çok geri değiller ya. Geri olma şansları yok ya. Bir kere belki Gürcülerin kendi, aşırı tembel bir millet ama çok fazla yetenekli ve zeki bir millet. O tembelliğini bir tarafa bıraksan öteki kısmı gerçekten çok şey, mesela bu tabi ki belki kendilerinden kalma bir şey değil bu şu anki Sovyetlerden kalmalarının.

...O şekillenmiş, bir nesil şu an ki kuşak altmış yetmiş yaş. Onlar gidince belki o yeni nesilde de burada bir şey olmayacak, yeni nesil de burada sıkıntılı şu an da yani.

...Bizim dönemimizde benim ilk gördüğüm tanıştığım Gürcülerde gelenek çok fazla ağırlıklıydı ama modernize idiler, işte eğitim çok önemliydi en ön sıradaydı her tarafta okuyan araştıran ne bileyim kültür sanat çok yüksek seviyede idi. Ben Kemalpaşa'da hiç görmediğim tiyatro operası balesi hep orada gördüm

...Onlar beni zaten çok şoke etti. Yani Dünyanın en ünlü şeyine giren tiyatro şeyi toplulukları işte baleleri bilmem ne görüyorsunuz... Çok severim hatta biz bir dönem Gürcistan'da yaşayan Türk öğrenciler olarak tiyatro da yaptık şeyden Tiflis'in de tiyatrosunda yaptık

...O da çok iyi bir şeydi, bu tip şeyler tabi ki yani bunlar belki ben Kemalpaşa'da yaşasaydım hiç göremeyeceğimiz şeylerdi. Ama burada bunları gördük. Aynı bizim üniversitede şunu gördüm, mesela Türkiye'de bilmiyorum belki artıdır eksidir ama elini kokunu sallayarak rektöre gidemezsin odasına, biz ama girebiliyorduk. Ama sadece biz girmiyorduk

bütün öğrenciler öyle. Çok ünlü bir sanatçının yanına da gidebiliyorsun burada, bir yazara da gidebiliyorsun. Orada sınıf yoktu.

...Aynen o vardı. Ondan zaten biz şoke olduk. Nasıl yani, adam bizi nasıl kabul ediyor onun şeyini çok yaşadık. Sonra çok uzun süre yaklaşık bir sene taksiciler biz Türkiye'deniz diye şey para almıyordu ya bedava gezdiriyorlardı

...Geldiğimiz, 89-90, almıyordu adam olur mu siz misafirsiniz diyordu. Ki o zamanlar yani çok fazla gelen Türk yoktu, biz gelen ilk öğrenciler, tek tük iş adamı var iş adamı dediğim cebine 100 dolar koyup gelen iş adamı, iş adamı da sayılmaz aslında. Böyle yani o dönemleri de yaşadık hiç tanımadığım insanlar mesela parkta tanıştın ya da işte postanede tanıştın markette tanıştın, ısrarla seni eve davet ediyordu senin için müthiş sofralar açıyordu, bunları da yaşadık” (K14, kadın, Gürcistan’da hizmetsektörü çalışanı)

Katılımcı 10, Katılımcı 14 ‘ün anlatılarına alternatif oluşturacak şekilde Gürcistan’da güvenlik probleminden bahsetmiş ve maddi gücü olanlar için bu durumun bir güvenlik tehdidi oluşturduğundan bahsetmiştir. Özellikle de coğrafyada çok yaygın kullanılan “meşin ceket” simgeleştirmesinin Türk iş adamları ile özdeşleştirildiğini ve bunun kişiyi hedef haline getirdiğinden bahsetmiştir.

“Onun için benden eski burda daha yok kimse. En eski benim Gürcistan’da. Ben burayı hiç terk etmedim en kötü zamanlarımda bile. Ben burada hiç silahsız gezmem ki. Burada bir meşin ceket giydiğinde dışarıya çıktın mı Türk olduğunu anladı mı alnından üzerinden alırlar vururlar seni, cebinde 50 dolar olduğunu bilseler alırlar seni. Burada o zaman Gürcüler iki şeyi bir arada taşımaz. Nedir? Kibrit ile sigara. Mutlaka biri yoktur. Ben şimdi gece çıkardım elektrik yok bişi yok. Gece biri benden sigara istese iki kişi ben vuracağım onu da o niyetle çıkarım, eve gelirken merdivenlerde çıkarken bir yerlere tutunurdum çünkü arkamdan kafama vursalar bayılıp yere düşmeyeyim, sonra hep belimde silah vardı. Neler. O dedim mafyayla papaz olduğum zaman eve gelirdim paspasa bakmazdım, önce altına bakardım.” (K10,erkek,tüccar)

Otuz senelik zaman dilimi içerisinde, ilk dönemlerin bu etkileri geçip zaman ilerledikçe Türk nüfus Gürcistan tarafına çeşitli motivasyonlarla geçemeye başlamış; bölgedeki Türk algısı bu geçişlerin etkisi ile değişime uğramıştır. Katılımcı 15, Batum’un sosyolojik değişiminde olumlu ve olumsuz bütün anlamlarda özellikle Doğu Karadenizli Türklerin baskın bir etkiye sebep olduğunu belirtir ve bu durumu şu şekilde ifade eder:

“Bu benim şahsi görüşüm. Öncesine dönersek Batum'da esnafılık diye bir şey yoktu. Batum'da ne olumsuzluklar görüyorsanız ya da ne olumluluklar, tamamını Rizeliler, Hopalılar öğretmiştir. Buradakiler onları suçlarken öz eleştiri yapıyorlar. Çünkü onlar hiçbir şey biliyorlardı sonuçta merkezi konum falan. Birkaç azınlık vardı onlar da ya Yahudi'ydi ya Ermeni'ydi. Onun dışında ticaret ne bilmiyorlardı. Girişimcilik yok. Buradakilerin bazen o kadar ağır eleştirilerde bulunmaları, direkt söylüyorum öz eleştiri yapıyorlar. Kendileri neyse onu öğretiler zaten.” (K15, erkek, tüccar)

Katılımcı 7, Katılımcı 15'i destekler şekilde Türklerin Batum için bir çeşit ekonomik kurtuluş imkanları oluşturdukları ve kurtarıcı olarak algılandığını ifade etmiştir.

“Ama ben geçenlerde gittiğimde 1 ay önce orada bir taksiciye sordum “siz buraya gelmeseydiniz buranın hali perişandı” diyor. “Türkler buraya gelmeseydi perişandı burası, hiçbir şey yoktu burada” diyor. “Kapı açıldıktan sonra gelişmeye başladı bu binalar gazinolar falan. Millet para kazanmaya başladı ondan önce hep açtılar”. (K7,erkek, emekli)

Katılımcı 25'in, Gürcüler açısından, Türklerin hem kötü gün dostu hem de Batum için olumsuz etkisi olduğunu aktaran ifadeleri ise şu şekildedir:

“(Tiflis'teki) arkadaşlarımızın böyle bir iddiası yok ama Batum'daki Gürcü arkadaşların hepsi ‘bu kumarhaneleri Türkler böyle yaptı.’ derlerdi. Özellikle Batum'da bu konuda büyük bir rahatsızlık var. “Buraya gelip onlar yükseltti fiyatları eskiden böyle değildi.” diyorlar.

(Türkleri) Sadece komşumuz olarak görüyorlardı. O sırada şey oluyor, biz buraya çok yardım yapmışız onların savaşından dolayı o yüzden Türkleri çok severler onu hatırlarlar, bize Türklerden çok yardım geldi diye bahsederler” (K25, kadın, eğitimci)

Döngüsel turizm başlığı altında tanımlanan, Doğu Karadeniz'e has turizm faaliyetine katılan “Olmamış” sosyal tipinin yanında, Türklerin dahil olduğu illegal sosyal ilişki ağlarının Gürcistan tarafında yaygınlaşması ile Gürcistan coğrafyasında olumsuz anlamlar yüklenen yeni bir Türk grup betimlenmeye başlanmıştır. Türklerin tamamının bu grup ile ilişkilendirilemeyeceği farkındalığı oluşsa ve “İyi ve Kötü” Türkler ayrımının yapılmasına rağmen bu grubun oluşturduğu yeni ön yargılar sınırın her iki tarafının birbirleri ile kuracağı ilişkiler açısından bariyer oluşturmaktadır.

Batum'da yaşayana Katılımcı 14, kentte güvenlik kaygısı olmadan yaşayabildiğini ancak duyduğu en kötü durumların Türkler 'den kaynaklandığını, bu problemler ağının Sarp Sınır Kapısı karşılaşmalarından başlayarak Gürcistan'a yayıldığını ifade etmiştir. Katılımcı açısından bu istenilir olmayan durum, artık Türkiye'yi savunulacak bir durum kalmayacak kadar ciddidir.

"Yani insanın doğrusu yanlış olmaz ama yani genelde kültürünü taşıyabilecek insan olarak diyorum yoksa burada ben açıkçası bir bayan olarak herkes ilk geldiğimde işte ne yapacağın tek başına kadın başına eşin orada bu şeyleri duydum ama bak o zamanki kalma şeyini diyordum ki Gürcistan'da Türkiye'den daha güvende olduğumu hissediyorum. Gerçekten şu anda bile ben istediğim gibi geziyorum hem kılık kıyafet hem işte saat, istediğim saatte istediğim yerde Hiçbir rahatsızlık duymuyorum. Hiçbir zaman duymadım bunu. Ama şu anda hep duyduğumu en kötü şey Türklerden çıkıyor. O da kötü kötü imaj kötü yani, bir noktadan sonra savunamıyorum ülkemi. Mesela gümrükte yaşadığım olay, hem işte sen niye karışıyor şeyine giriyor ama diyorum ki gümrük memuruna burası sonuçta bizim ilk gözümüz

...Ben şöyle, bana şunu deyince artık savunamıyorum artık. Türkler çok kültürsüz görgüsüz. Bak kapıda hallerini görüyorsun, niye dedirt... O işte onun davranışı yüzünden bize bunu diyorlar yani. Bundan dolayı hani olmaması lazım o bizim ilk gözümüz ya hitap şeyi, mesela hiç beğenmediğimiz küçücük ülkede bile bu muameleyi göremezsiniz yani. Bunu şeyde de tabi ki sürekli herkes dile getiriyor ama bence işte artık buradaki, eldeyen bunları sıyırmak zorunda. Mesela benim hocam üniversitedeki tarih hocam, ben mesela neredensin, Türkiye'den geliyorum ya, ooo dedi Osmanlı imparatorluğunun Türkiye'sinden mi kalktı geldi kucakladı, o kadar şey yapıyorlardı, şimdiii..." (K14, kadın, öğrenci)

Katılımcı 1, Katılımcı 14 gibi artık Gürcistan'daki güvenlik tehdidini geline bu dönemlerde Gürcülerin değil Türklerin oluşturduğunu ifade etmektedir:

"Güvenlik dedik. Güvenlik, yani Batum'da başınıza bir şey gelirse genelde bir Türk bir şey yapar size. Gürcistan son derece güvenli bir ülkedir. Ha olmuyor mu olaylar? Oluyor. Geçen sene Amerikalı karı-koca ve çocuğunu katleden bir çoban vardı mesela. Yine o Mestia tarafında. Kadını, Caleb adında 3 yaşında, 4 yaşında çocuğu katletti. Böyle olaylar da var. Dünyanın her yerinde var. Ama genel olarak Gürcistan güvenli bir yer. Kolay kolay da başına bir şey gelmez. Hem Tiflis hem Batum son derece güvenlidir." (K1, erkek, turizmci)

Yine Katılımcı 1, kimlik inşa süreçlerinde Türkler için negatif inançların oluşmasında Türklerin sorumluluğunun olduğundan bahsetmektedir. Katılımcıya göre, özellikle Türklerin, Gürcü halkını ve Batum'u ticari seks sektörü ile haksız ilişkilendirilmesi ve sahip oldukları maddi alım gücünün genel anlamda her şeye sahip olabilme yetisi olarak yanlış değerlendirmeleri bu kalıp yargıların oluşmasında önemli sebeplerdir.

“Onun dışında, hiç mi Türklerin suçu yok? Modern anlamda günümüz Türklerinin? Var. Oraya gidip orada birtakım şımarık tavırları, ‘Bizde para var burada her şeyi yaparız’ tavırları. Haliyle oranın insanın bir nebze olsun, ne derler, irrite ediyor. Biraz o tavır var Türklerde. Biraz Batum'u, Gürcüleri, fuhuş yuvası, fuhuş sektörü görmesi. Tamam, öyle bir sektör var orada ama çok dindar, işinde gücünde, çok temiz, çok saygın hanımlar da var orada. Birazcık Türklerin onlara bakış açısı da, komple hepsine bir 100 dolar versen sahibi olabilirsin gibi. Bu da incitici bir davranış, yine bizim eksikliklerimizden kaynaklanan. Maalesef sen de biliyorsun ki hanzo Türklerde çok para var, sende bende yok. Akı başında bir Türk'te para yok. Ama bakarsın şuradan Audi Q7 jip gelmiş, 700-800 bin liralık arabası var, içindeki adamla 10 dakika sohbet et, manyağın tekidir. Biraz da para bunlarda. Yani, bunlar da bizi biraz kötü reklam ediyor.” (K1,erkek, turizmci)

Çalışmanın Gürcü katılımcılarından olan Katılımcı 21, Türklerin özellikle toplumsal cinsiyet ilişkileri anlamında Gürcü halkının aile değerleri ve mahremini zorladığı örnekler vermiştir. Türklerin şiddete dönecek kadar Gürcülerde bu anlamda öfke oluşturduğunu gördüğümüz bu örneklerle ek olarak, katılımcı özellikle Gönye (Sarp Kapı ve Batum arasında kalan bölge) civarında oluşan alternatif ve çoğunlukla illegal ilişki ağlarının hakim olduğu sosyal dokunun Gürcülerce tasvip edilmediği ve bu oluşumların sebebi olarak Türkleri gördüklerini ifade etmiştir.

“Birde şimdi nasıl biliyor musunuz? Bu Karadeniz insanları çok dine tutumu bir bölge. Etekli gördüğü ya da karnı gözüktüyor, bundan bir şey olur diyor affedersin herkes yapıyor. Mesela Ruslar geliyor mini etek giyiniyor. Bizim Gürcülerde mini etek giyiniyor herkesi öyle düşünüyor. Düşünüyorsun ama, bunlar bir ailenin üyeleri, bir ailenin kızlar. Bir 15 yaşında bir kıza böyle düşündüğün zaman. Onu ben denk geldim, beş altı yerden bıçak vurdu adam düşün.

...Birde teyzeme denk geldi. Hem de biraz maddi durumları çok iyi. Sadece bir ev inşa ettirdi Batum'da beş milyon dolar verdi o kadar zenginler. Bir tane Türk biri. Bu Türkünde baya bir parası var. Bir yerde oturuyorlar bir hotelde bu Teyzemin hoteli var. Beş yıldızlı bir hotel var Batum'da onun ortağı. Bir tane Türk bunu tanıştırıyor. Bu bilmiyor ki bu bunu işletiyor bunun

sahibini. Ben seni beğendim hoşlandım. Bir de teyzem 39 yaşında, saçları boyanmış, kendine iyi bakar. Bu adam bırakmıyor. Ben seni beğendim evine geleceğim diyor. Aldı onu gittiler eve. Teyzemin kocası da evde. Eve girdikleri zaman teyze dedi ki bizim misafirimiz var dedi. Kimmiş misafir diyor. Bu beni beğendi, peşimden bırakmadı eve geldi. Teyzemin kocası diyor bir otur sen diyor, oturtuyor. Sonra dedi ki teyzeme diyor ki. Bir git diyor, sen bir şofbeni aç sonra su gerekecek bize diyor. Isıttı su. Sonra aldı tabanca teyzemin kocası. Hadi su iç diyor. İç sıcak su iç diyor. 20 litre sıcak su içiriyor. Attı sokağa. Adam iki gün boyunca sokakta duruyordu, geberecekti. Bütün kan man mide bağırsaklar dışarı çıkar çok ağrı verir. İşkence bişi. Öyle sokakta duruyordu adam. Ve düşün eve gidiyor yani, o kadar cesaretli ki eve gidiyor yani. Ve bazı böyle şeyler. Bir de mesela diyelim bulvarda oturuyorsunuz diyelim gece gidiyorsunuz, adam geliyor mesela yanında bir kız var kıza böyle bakıyor, dönüyor çevresine dolaşıyor. Yanında bir kız arkadaşım varsa sana dokunmaya bir parmak dokunmaya izin verir miyim ben. Orda öldürürüm seni de, ona izin vermem. Gelip uzaktan bakıyor. Sonra bizim Gürcüler gidiyor. Ne bakıyorsun diye dövüyorlar bunu, çıkıyor kavga. Bu bıçaklıyor, o bıçaklıyor. Yani Gürcüler ve Türkiye arasında bir sorun yok. Bunu hiç kimse demesin sadece bir tabakada bir sorun var. O tabakanın sebebi de bu yani. Başka hiç kimse bir şey diyemez yani.

... Mesela bizim bir komşumuz vardı bir Türk biri komşu oldu bizim apartmanda. Adam her akşam farklı birlerini getiriyor evde. Arkadaşı, içki içiyorlar bayanları getiriyorlar. Sonra bütün apartmanda dövdü adamı, resmen dövdüler attılar. Mesela Sarptan oraya kadar Batum'a kadar bu disko misko bir dürü şey var ya bunları Türkiye açtı mesela. Bu yerli halk buna karşı. Hepsi hepsinin işleticisi Türk. Bir yad a iki Gürcü olur ya da olmaz. (K21,erkek, turizmci, Gürcü)

Batum'da yaşayan Türk bir olan Katılımcı 23, yine Gürcülerden görmediği cinsel tacizi Türklerden gördüğünü anlattığı örnek olayla ifade etmiş, bu durumu etrafı ile paylaştığında benzer olayları sıklıkla yaşandığını duyduğunu belirtmiştir. Bütün bu deneyimlerin ve yaygınlaşmış önyargıların sonucunda Katılımcı 23, Türklerle görüşmeyi tercih etmediğini ifade etmiştir.

“(Batum'da) Gorgiladze sokağı var orda. Şimdi ben onu beklerken yanıma bir tane bir amca yaklaştı ama bu dediğimde ilk yılımın yedi sekiz ay geçmiş geleli amca bana dedi ki bir şey otel hatırlamıyorum otelin ismini. Victoria olabilir.

Türkçe konuştu. Nasıl anladı Türk olduğumu bilmiyorum ki ben Türk'e benzemiyorum. Ondan sonra. Ama burda herkes Türkçe biliyor. Adamın burda gelip herhangi birisine Türkçe sorması çok da anormal değil. Çünkü ben bilmiyorsam, benden dönecekti başka bir kıza soracaktı.

...şu an anlatacağım şey şu şekilde oldu. Geldi Victoria otel mi, yani böyle dedemden belki birkaç yaş küçüktür. Dedem 65-70 yaşında dedem, 70 yaşında adam olsun 65 yani. Dedim ki amca bilmiyorum yani. Ondan sonra

bir yer daha sordu, bir otel ismi daha sordu. Onu da bilmiyorum dedim. Gel dedi beraber arayalım dedi. Ama ben hala anlamadım biliyor musun. Hayır amca ben arkadaşımı bekliyorum sen git dedim. Bir şey hissettim. Ama ona ihtimal vermiyorum. Sonra neyse öğrencim geldi buluştuk. Dedim ki ya dedim bu otel ne oteli. Ay dedi o çok kötü namı kötü bir otel dedi. O anda anladım. O an ne demek istediğini anlamış oldum. Ben bunu şimdi evet bu tarz şeyler yaşadım. Bence bunları mutlaka yazman gerekiyor yani buranın problemi bu. Buranın özel Türk algısı. Aynı şeyi mesela başka bir Türk arkadaş anlatmıştı. Sınırdayken arkasından iki tane Türk yine bir şeyler söylemiş. Ben tam hem hatırlamadığım gibi hem de bunları anlatmanın doğru olacağını düşünmüyorum. Ya da kullanılmaması gerektiğinin de doğru olduğunu düşünmüyorum. Çünkü ben kendi yaşadıklarımı anlatmam gerekiyor bence. Ben orda müthiş bir aydınlanma oldu yani. Hani o zamana kadar ben hiçbir şekilde Gürcü sıkıntısı yaşamadım ve ilk defa beni çok ciddi bir şekilde rahatsız eden bir sıkıntı oldu.

...Taciz. Bunu Türk'ten yaşadım. Sonra ben bunu arkadaşşıma anlattım bende aynısını Sarp Sınır kapısında Türk'ten yaşadım dedi.

... Türk profili iyi değil. Ve Türklerle genel olarak görüşmüyoruz açıkçası." (K23,kadın,eğitimci)

Katılımcı 3, bahsi geçen bu Türk profilini Rizeliler özelinde betimlemiştir. Batum'daki Rizelilerin Rize'nin çöprü olduğunu vurgulayan katılımcı, artık bu kitle yüzünden Batum'un bir çekiciliğinin kalmadığını ifade etmiştir.

" (Kumardan bahsediyor) Oynamam, Sheraton'a falan gittin mi Rize'nin o kodamanlarını görüyorum hani dedim ya sana konsere gittim ya konserdekilerin 20 sene sonraki hallerini ben orada gördüm nasıl davranması gerektiğini bilmiyor.

...Makinenin kolunu neredur, nasıl s*k*ceğim, rulet oynayacağız zaman yani. Bakıyorum o zamanlar Rize'nin ayak takımının buraya geldiğini... 2013' de. 18 yaşında belki de takılamıyorsun fazla cesaret yok

...Diyorlar ki, hadi oradan, argo olarak. Sen oraya gitmişsindir, şimdi vurmuşsundur ne var ne yok... keyif sigarasını içiyorsundur tarzı muhabbete dökmüşler olayı.

...2013 yılında gerçekten fark ettim Rize'nin çöpleri buraya gelince Batum'un çekiciliği kalmadı ben de Batum'a seyrekle gelmeye başladım.

...Ben o günden sonra Batum'dan soğudum. Baktım ki Batum'un hiçbir çekiciliği kalmamış tüm Rize buraya geliyor zaten. Batum yurt dışı değil, Rize'ye bağlanmış bir yer gibi oldu Batum'a gelenler ayak takımı gibi artık" (K3,erkek, öğrenci)

Katılımcı 3'ün Batum'a gelen Türk kitleyi sosyal medya kullanım alışkanlıkları ile ilişkilendirerek kategorize ettiği ilginç analizi de şu şekildedir:

"Tumblr kullananlar, Instagram kullananlar Facebook kullananlar... Facebook kullananlar Allah'ı seven 1999 kişi arıyor... Instagram kullananlar daha kaliteli bir klasman. Tumblr kullananlarsa cidden yaşına göre daha olgun, abileri ile ablalar ile konuşabilecek insanların takıldığı yer, daha düzeyli. Nereye bağlayacaktım ben, Tumblr kullananlar Batum'a geliyor, görüyor geri dönüyor ve genelde beğenmiyor Batum'u. Bu ne ya diyor hatta onların kötü seviyesi biraz daha yüksek olduğu için yeni çağdaki Avrupa'nın Amerika'sı diyorlar buraya.

... Instagram 'da Kürk Mantolu kitabını alayım, yanına kahvemı koyayım bunalıma girmiş gibi gözükeyim ama girmemişim. En azından Kürk Mantolu Madonna'dan haberim var. Facebook tayfası da biraz daha böyle siyaset, aşk acısı çekiyorum aşk acı mı paylaşıyorum muhabbetleri de var

...Instagram tayfası Batum'a geliyor, bir üst klasman bize soruyorlar önce abi Batum'a gideceğiz de nereleri önerirsin. Arena'ya falan diyorum, başka gezecek tarif falan yer var mı diye soruyorlar. Botanik parka git, yerler rotalar belirtiyorum. Facebook sayfası da olanlar için botaniğe git dersin, ben botaniği falan Rize'de de görüyorum, ne gerek var mantığında bunumu önerdin... bir de borca girip geliyor ya da dönüyor." (K3,erkek,öğrenci)

Katılımcı 22, Ankara'da Türkiye Bursları aracılığı ile lisans üstü eğitim almıştır. Kendisi, Batum'da oluşan bu kötü Türk imajının, Ankara'da deneyimlediği hayatındaki Türk kimliği imajları ile alakası olmadığını ifade etmiştir. Daha da ötesinde ulusaşırı alanda oluşan bu Türk tipolojisinin Ankara'dan Batum'a tatile gelen Türk arkadaşları tarafından da yadırganarak eleştirildiğini ifade etmiştir.

"Şöyle bir şeydi, TÖMER mesela, ilk hazırlık sene hep yabancıydık, biz vardık Tataristan'dan Tatar öğrencilerimiz vardı, başka da hatırlamıyorum, Koreli vardı birkaç kişi, iki sınıftık biz ileriydik çünkü alfabeyi biliyorduk. o arada, o bir sene boyunca sadece Türk arkadaşlarla ilişkimiz bir hocalar vardı bir de yurttaki arkadaşlar.

...(Batum'daki Türk profili ile Ankara'daki Türk profili hakkında) Kesinlikle karşılaştırılmaz. Hatta on beş tatil diyoruz ya kışın buraya geldiğimizde hepimiz onu diyoruz, hani Türklere öyle bakmayın oraya gidersiniz

...Buradakilere benzemiyorlar, öyle konuşmamalıyız falan diyorduk, ön yargılı konuşmak gerçekten kötü bir şey çünkü çok iyi insanlarla tanıştık çok yardım severler, hani Türkçeyi bilmiyoruz insanlara soruyoruz nasıl gideriz

...Çocuk bayramı. o arada sanki üç gün dört gün tatildi, arkadaşlar dediler ki biz Batum'a gideceğiz. Yok dedik ya biz, biz Batum'a şimdi gidemeyiz üç gün için. Dönem sonuna gideriz. O zaman bizim arkadaşlara söyleyeceğiz sizi yerleştirecek güvenli otel falan bulacaklar siz de gezersiniz diye

...2013-2014. ayarladık buradaki arkadaşımıza haber verdik. O otele bıraktı onu falan sonra ihtiyacı olursa dedik arkadaş'a, üç kız geliyor, destek olursun. Sorarsın bir ihtiyacı var mı diye. Geldiler bu kızlar. Biz de önlü arkalı olmasın diye bir şey demedik

...Kötü bir şey demedik. Ama bir geliyorlar diyorlar ki, size bravo diyorlar. Siz Türkleri nasıl seveceksin ki. Biz o caddeden geçtiğimiz süreçte Türklüğümüzden utandık dediler. Dedim ki tamam size bravo dedim. Bunu yüksek sesle söyleyebiliyorsanız. Farkında olduysanız dedim, çünkü bizimkilerin tepki kötü Türklerle karşı çünkü o kısmını biliyorlar. Ben de Türk okuluna gidene kadar Türkleri kötü düşünüyordum. Baktım gittim öğretmenler çok kültürlü çok eğitilmiş öğretim sistemi de farklı o okulda, yani böyle daha modern daha arkadaşça davranır, eğlenerek öğreniyorsun bizim okullar biraz katı" (K22, kadın, tıp doktoru))

Bahsi geçen bu Türk kitlenin, Türk- Gürcü ilişkilerinde bariyer oluşturacak derecede etkin olmasının bir başka yan görünümü de, önyargılara dayalı gerçekçi olmayan ama gerçekçi olmadığı kadarda pratikte gerçekliği olan bir kimlik hiyerarşisi oluşturduğu bu çalışmanın bir başka bulgusudur. Katılımcı 1, Gürcü halkına yüklenen bu sözde ikincilliği şu şekilde ifade eder:

"Bir şey daha anlatayım bir anı daha. Bir tane tır şoförü "Bico bico" diye bana yakarıyor. Eline tutuşturmuşlar Gürcüce evraklar, haliyle okuyamıyor. Bico bico bana ne olur yardım et." diyor. Gittim, "Buyur abi, nasıl yardımcı olabilirim?" dedim. Sonra "Aa çok özür dilerim ben seni şey zannettim." falan dedi. Ama sanki ilk önce küfretti bana adam, "Sen ne diyorsun ulan?" deyince adam da korktu, çok özür diledi. Yani halbuki Gürcü'ye benzetebilirsin beni, çok doğal bir şey. Bu da çok enteresan bir şey yani. Gürcü de olabilirsin. Çok ilginç bir şey." (K1, erkek, truzimci)

Türkler açısından bir başka olumsuz kimlik inşa alanının da ticari ilişkiler alanında meydana gelmiştir. Katılımcı 14, ticari güvenilirliğin ülke kimliği ile ilişkilendirilerek kaybedildiği bu durumu şu şekilde ifade eder:

"O zamanlarda da şu şeyde vardı, ilk senelerde belki değil sonrasında, yine burada elini kolunu sallayıp girebiliyor kimisi iş amaçlı kimisi çoğu iş amaçlı değil başka başka.. O zaman da böyle cebine 100 dolar

koyan geliyordu ve Türkiye’de hiçbir şekilde görmediğin marka şeyler getirerek ticaret yapmaya çalışıyordu. O zaman Türk malını böyle yerle bir ettiler. Biz çok duyardık dolmuşlarda otobüslerde çocuğuna diyor işte o Türk malıdır yemeyesin sakın” (K14, kadın, Gürcistan’da hizmet sektörü çalışanı)

Katılımcı 3, bu ticari itibar kaybı ile birlikte, tacirlerin Batum’daki ortamın etkisinde başka bir negatif Türk tüccar algısı oluşturduğunu ifade etmektedir:

“Bundan sonrası benim gördüğüm Batum’un piyasası yavaş yavaş Türklerin elinden çıkıyor. Dünyanın sömürgecilik haritasına baktım. Türkiye’nin Dünya’da sömürdüğü iki ülke var ekonomik anlamda... Azerbaycan Gürcistan... Irak’ın yarısı Suriye’nin yarısı... Yavaş yavaş Gürcistan’ın yukarisından Amerika geliyor bir taraftan Araplar geliyor. Türkiye yavaş yavaş Batum’a sıkışmış Acara bölgesine...

(2008 döneminden bahsediyor) O zamanlarda neden? Osetya savaşı yeni olmuş, inanılmaz derecede Gürcülerin Ruslara nefreti var. Amerika giremedi. Türkiye girdi, direkt pazarı ele geçirdi şimdi bakıyorum yavaş yavaş Türkiye pazardan azalıyor bununda en büyük etkisi şu buraya gelen esnaflar Türkiye’de ya da Rize’de batmış daha sonra buraya yerleşmiş, ahlaksızlık üzerine olan esnaflığını devam ettirmiş burada batmış buraya gelen esnaflar ona buna geçirmiş bundan dolayı bu Gürcü halkı da bu adamların dükkanında alışveriş yapmıyor

Şunu söyleyeyim son iki yılda Gürcistan’da dükkân açıp sonra dükkanı kapatan Türk esnaf kaç biliyor musunuz 237. (Doğu Karadeniz’de tanınan bir esnaftan bahsediyor) gibi esnaflar batıyor.Ben (aynı esnafın dükkanlarından bahsediyor) sahibiyim, yaklaşık yaşım atmış geliyorum Batum’a aileden kopmuşum ailem Trabzon’da. ben buradayım kumara bulaştım belli bir borç edindim bir dükkanım gitti benden sonra kendi çocuklarım geldi karı kıza bulaştı bir dükkan daha gitti az çok Gürcistan da bir kötü izlenimim oldu mu? dolayısıyla battı gitti tutturamadı. Şöyle söyleyeyim biz 1988 yılından beri burada ticaret halindeyiz kapı açıldı başladık buradaki Türk esnaflar Türkiye’deki sahtekârlar batmış ona buna takmış burada dükkân açmış. İkinci şans. Artık benim şahsi fikrim Türkiye’de sahtekar olan Batum’da da sahtekardır ben Türk esnaftan ise Gürcü esnafa daha çok güvenirim orana dökersem %90 Türk esnafa güvenmem” (K3,erkek,öğrenci)

Katılımcı 14, Katılımcı 1’i onaylar şekilde bahsi geçen kimlik hiyerarşisini şu şekilde örneklendirir:

“(‘Türk müşteriniz çok oluyor mu?’ sorusu üzerine) Oluyor ve Türklerin çoğu da şivesi, sanki burası Türkiye gibi nasıl Türk parası almazsın diye, diyorum burası Gürcistan diyorum. Türkiye’nin bir şehri değil ki...Hayır bir de

şey var güya bunu küçümsüyor ülkeyi. Küçük halleriyle bizleri mi beğenmiyor. Para koruma kanunu var, adam onu uyguluyor. Dolarda getirsen almayacağım sadece TL değil.” (K14, kadın, Gürcistan’Dahizmet sektörü çalışanı)

Sonuç olarak gelineen noktada Türklerin Gürcistan deneyimlerinin kimlik algıları açısından en özet yorumunu Katılımcı 10, şu şekilde yapmaktadır:

“Şimdi bana tanıyan sorar: nasıl Gürcüler Türklere karşı, Türkleri seviyorlar mı? Diye. Tek cevabım vardır: Türk Türkü sevmiyor, Gürcü niye sevsin.” (K10,erkek, tüccar)

Son otuz senelik deneyimin etkisi ile gelineen bu noktada Türklerin Gürcü kimliğini tanımlamalarında, dolanım halinde olan Türkler ile Doğu Karadeniz’de dolanıma kısıtlı katılan ve çoğunlukla iş gücü satın alarak Gürcülerle etkileşime geçen grup arasında farklılaşan ifadeler söz konusudur. Özellikle Gürcistan deneyimi olan Türkler, Gürcülerle olan ilişkilerinde temkinli yaklaşırken, dolanıma daha az katılan kısım daha olumlu cevaplar vermektedir.

Katılımcı 18, nüfus hareketlerine sadece günübirlik turizm olarak katılmakla beraber, Türkiye’de yaşayan (kalıcı ya da mevsimlik) Gürcülerle özellikle komşuluk ve iş gücü satın alarak ilişki kuran gruba girmektedir. Katılımcı Gürcü komşusunu çalışkan ve hanım bir kız olarak tasvir etmiş takdir ederek anlamıştır. Bunun yanında Türklerin özellikle Gürcüleri değersizleştirdikleri; onlara olumsuz ve illegal değer yüklediklerinden bahsetmişlerdir.

“Evet anlıyorum. Mesela bende bir Gürcü kadın çalışıyor, temizlikçi. Genç bir bayan. İkinci evliliğini burada köylü birisiyle yapmış. Gayet de mutluydu ve çok çalışkan bir kadın. Genç de bir adam almış. "Kocamla beraber çalışarak bir ev yaptık." diyor. Yani temelini sadece dozere kazdırmışlar. Direklerini, bağlamalarını, her şeyini karı koca beraber yapmışlar...Ve çok çalışkan, hanım hanımcık bir kız....Değersizleştiren, kadınların değersiz görünmesi, güvensiz görünmesi. Mesela oradan gelenlere fukaralık, katillik, adam öldürtmeler oluyor. Her şey oluyor.” (K18, kadın,emekli)

Katılımcı 19 ile gerçekleştirilen görüşmede Gürcülerin eğitilmiş, genel kültür seviyesi yüksek, pratik zekalı, çözüm odaklı, ezilmiş bir halk olarak yaşadıkları için

her şarta adapte olabilen, dürüst, baktıkları hasta ve yaşlılarla yakın ve samimi ilişki geliştirebilen, işini layığı ve disiplinle yapan bir millet olarak tanımlanmıştır.

“Gürcülerin geneli buraya geleni, genelde kültürlü oluyor. Bizi aldatıyorlar mı da bilmiyorum. Her geleni biz falan okuldan mezunuz diyorlar. Doğru söylüyorlarsa hepsi eğitilmiş ve zekiler. Çok pratik zekâsı var... Çünkü onlar hep ezilmiş halk olduğu için yaşamışlar bunları ya. Hiçbir şeyde zorluk çekmiyorlar ve çok zekiler. Boş konuşup da vakit de doldurmuyorlar çok dürüstler o bakımdan kendi işini yapıyor. Kaytarayım meselesi yok...Dürüstlüklerine diyecek yok. Alışıyorlar ve baktığı kimseye anne veya baba diyor.

...Bir de erkekleri de buraya çalışmaya geliyorlar. Şimdi çay toplattırıyorlar. İnanır mısın sigarayı bile çay toplarken içiyor. O kadar dürüstler. O kadar helal çalışıyorlar. Hayran kalıyorum buradan izliyorum da Metin'in çay toplayan insanlarını. Metin onlara fazla para ver diyorum. Yemek yemekten başka dinlenmek yok

Bizimkiler, Karadeniz Bakır İşletmedeydi eşim, katiyen böyle hamal gibi çalışan işlerde değil de masa başı işleri ister. Ya hepiniz masa başı işi yaparsanız diğerini kim yapacak?” (K19, kadın,emekli)

Türkiye’de yaşayan ve Gürcistan’a sürekli olarak döngüsel sınır turizmi yapan Katılımcı 7, Gürcüleri güvenilmez olarak tarif etmiş bu durumu kriminal vakalarla örneklendirmiştir:

“Nasıl söyleyeyim sana Gürcüleri ne bileyim...Onlara güven olmaz, adamı satarlar yani... Bunlar seni para olduğunu bilirlerse keserler yani öyle insanlar. Keserler, örnekleri de var. Çayeli’nde bir adamı kesmişler ihtiyar bir adamı. Ona çay topluyordular, akşamdan adamın boğazını kestiler parasını aldılar kaçtılar yani. ...Kuyumcuyu soymuşlardı. Denizde kanalizasyondan girdiler Orta Cami’nin orayı biliyor musun? Onun karşısında bir kuyumca vardı onu soymuşlar. Kanalizasyondan girdiler deldiler orayı sonra kuyumcuyu soyup çıktılar.” (K7, erkek, emekli)

Türkiye’deki bu Gürcü imajının aksine, Gürcistan’da yaşayan Türklerin Gürcülere bakış açısı özellikle iş yapma şekilleri açısından farklılaşmaktadır. Katılımcı 14, Katılımcı 19 ile yapılan görüşmecinin aksine Gürcüleri tembel ve disiplinsiz olarak betimlerken, Katılımcı 18 ve 19’u destekler şekilde zeki ve kültürlü olarak ifade etmiştir.

“Ben hemen geldiklerinde mesela işte ne olacak işte aynı işi falan yapıyorsun, işte Türkiye’deki arkadaşlar, aynı işi yapmıyorum ben sizin uğraştığının ekstra şeyi, neyle uğraşıyorsun, bir kere Gürcüler aşırı disiplinsiz ve tembel insanlar. Bununla uğraşıyorum. Bizim işte bu olmazsa olmazdır yani, disiplinsizlik ve tembellik bizim işte olmaz

...Ama mesela şunu diyebilirim, aşırı tembel ve disiplinsizler ama aşırı zeki ve kültürlüler. Çok zekiler. Biz aynı anda yabancı dile başlamıştık arkadaşım ile yeminle abartmıyorum kız iki ay içerisinde İngilizce öğrendi ve normal konuştu, ben hiçbir şey öğrenememiştım ya, şoke oluyordum ya nasıl öğreniyorlar ve gerçekten dikkat edin...Türkler ile evli kadınların hepsi Türkçe biliyor, bizim erkeklerin hiçbirisi bir şey bilmiyor, hiçbirisi bilmiyor.” (K14, kadın, Gürcistan’da hizmet sektörü çalışanı)

Katılımcı 10, Gürcülerin gelecek kaygısı olmadan günlük yaşadıklarını ve bun durumun Sovyet sisteminden kalma bir kültürlenme olduğunu ifade etmektedir. Kontrol elden bırakılmadıkça Gürcülerin problem çıkarmayacağını, bunun aksine esnek davranıldığında güvenilir olmadıklarını da analizine ekler.

“Beni etkilemedi bu, hiç düşünmedim. Çünkü bu olayların az da olsa bizde de var. Ama biz bunları elde tutulur gözde görülür şekilde değil çok az bizde. Ama burada genelde var. Burada mesela farz edersen ticaret yapıyorsun veresiye mal veriyorsunuz, bir Gürcü’ye. Bu Gürcü o sattığından aldığı parayla ilk defa lüks bir araba alır.

...Şimdi bir de asıl ona başlıyordum, Sovyetler birliği dağıldıktan sonra mantalite dağılmadı. Sovyetler birliği yani Soyuzun içindeki yaşayanlar hep günlük yaşar. Çünkü önceden devlet garantileri vardı, iş garanti, tedavi garanti, ilaç garanti, hiçbir sıkıntı yoktu. Temelde Rusya’yı batıranda budur. Herkese istihdam sağladı iş verdi, yaptı satamadı. Yaptığı mallar estetiği yok ama kaliteli. Yaptı satamadı, şöyle düşünün şu masanın bacaklarını yavaş yavaş oyarsanız ne olur, bir anda çöker. Rusya’da o şekilde çöktü.

...Gürcüler güvenilir değiller güvenemezsiniz. Fakat Gürcüleri böyle yandan görünseniz yeter, ona fazla imkân bırakmazsanız, kontrolü ona bırakmazsanız ondan zarar kolay kolay görmezsiniz. Ne zaman kafanızı bu tarafa çevirseniz oradan darbeyi yersiniz.” (K10,erkek,tüccar)

4.4.4. Toplum Muhafazasında İki Yakanın Kadınları: Görünenin Ötesinde Toplumsal Cinsiyet Konumlanmaları

Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi ile ilgili yapılan çalışmalarda literatürde işlenen toplumsal cinsiyet algısı, genelde bu kadınları mağdur grup olarak tanımlamaktadır. Bu sosyolojik okumaların haklılık payını kısmen teslim etmekle birlikte, ataerkil toplumsal cinsiyet algısının eleştirenin mental kodlarına tesirini de

gösteren bu yorumlamalara, bu çalışmanın bulguları alternatif bir kadın profili çizerek eleştiri getirir. Katılımcılar hem Karadeniz hem Gürcü kadınları tariflerinde kadını toplumsal muhafazanın en önemli aktörleri olarak tanımlamışlardır.

Katılımcı 15 Gürcü kadınlarının 12.yy'a (Kral Tamara dönemi) dayanan geleneksel rollerinin etkisi ile Gürcistan'ın ülke olarak muhafaza edilmesinde nasıl bir rol oynadıklarını şu şekilde açıklar:

“Ben daha çok aileden gelen bir şey olarak düşünüyorum. Kadından gelen bir artık değer. Düşünce artık değeri. Adaptasyonu kadın, anne işte çocuklarına her ortama adapte olmayı öğretebiliyor ve bu 12. yüzyıldan beri böyle, günümüze kadar. Ki 1990'lı yıllarda çok ciddi bir operasyon düzenlendi Gürcistan genelinde. Sadece bir örnek vereyim zaten anlarsınız nasıl bir operasyon olduğunu. Dünya genelinde bir gram eroinin fiyatı yaklaşık 200 dolar seviyelerindeydi. Gürcistan'da bu 10 dolardı. 10 dolara rahatlıkla alınıyordu bir insandan. Düşünün yani ne kadar büyük bir operasyon yapıldı. Onu finanse etmek için ne büyük paralar harcandı. Ve bu zaten 96-97'de ki istatistiki bir bilgi çıktı, %50'si bitmiş durumda narkoman olmuş, %50'sinin de %30'u kaba tabirle yani tamamen şey... Sadece %20'lik bir erkeklik, potansiyel hormon diyeyim. Başka yok, kadının o %20'yi nasıl değerlendirdiğini tahmin edin artık. Çok büyük bir uğraş verdi Gürcü kadınları. Dağılmasın Gürcistan diye. Bunu dünyanın başka yerlerinde asla... Çünkü düşün %50-%50 kadın-erkek dengesi var. O %50'nin %80'i ki işe yaramaz durumda ihraç etmek zorunda kaldı Gürcistan kadınları. İhraç ettiği zaman nereye gittiyse kadınları, Gürcistan'a destek verdi. Bununla ayakta durabildi Gürcistan. Yok Amerikan yardımımı, yok Avrupa yardımımı! Hepsi hikaye. Bugün tamamı kentten gelen bir şey ve bu işin bir Alman bilim insanı Tiflis'e geliyor ve kadın haklarıyla ilgili bir söyleşi yapıyor. (Gürcü eşinden bahsediyor) Rezil etti ya kadını. Sen bana nasıl öğretirsin bunu, Gürcistan'a nasıl öğretirsin?...12. yüzyıldan beri bizden öğrendiniz her şeyi. 12. yüzyılda sizin kadınlarınız insan mı, değil mi onu tartışıyordunuz dedi.

... **(Doğu Kardeni kadını ile Gürcü kadını karşılaştırarak)** Değer yargıları birbirine yakın. Neden Laz'dan ya da Gürcü'den kız alınıyor? Daha fazla o toplumu muhafaza etme içgüdüğü olduğu için.” (K15, erkek, tüccar)

Katılımcı 14, Gürcülerde kadının statüsünü Katılımcı 15'i destekler şekilde şu şekilde ifade ediyor.

“Kadın zaten bunların tarihinde çok önemli Tamara'yı biliyorsun o kraliçe olmuştu. Kadın burada ezilmiş değil. Saygınlıkları vardı. Kadının ve çocuğun yanında asla sigara içmezlerdi asla içmezlerdi gidip parkında içerlerdi” (K14, kadın, Gürcistan'da hizmet sektörü çalışanı)

Katılımcı 19, sınır etkisi ile yaşanan toplumsal cinsiyet ilişkilerinde sınır etkisi ile yaşanan değerler çözülmesinin Doğu Karadeniz yakasında hangi süreçlerden geçerek meydana geldiğini ve kadının aile muhafazası için gösterdiği direnci anlatmıştır.

“Rus pazarları hala geliyor ama o zaman sanki ganimetmiş gibi kendi evlerindeki bütün eşyaları getirip sattılar... Ondan sonra onlar süslene püslene geldiler orada para fazla olmadığı için, ekonomi orada bozuk olduğu için Beyaz Ruslar bizim buradaki şeyler, kadın-erkek ilişkileri başladı. Çok güzel Beyaz Ruslar geliyordu. Gürcü de geliyordu ama Beyaz Ruslar da vardı aralarında, Azeriler de vardı. Azeri, Beyaz Rus ve Gürcü. En kötü pis olanlar Gürcülerdi. Azeriler de o kadar değildi. Onlar diyordu ki bize domuz eti ve içkiyi çok içtikleri için tenleri kokuyor derlerdi. Ama Beyaz Ruslar çok güzeldi. Onlarda o kokuyu hissetmedim hiçbir zaman. Sülün gibi kızlar geldiler.

...Fuhuş devam etti. Sonradan Gürcüler gelip de bizim hastalarımıza bakmaya başladılar. Ondan sonra evlilikler oldu. Fuhuş da yavaş yavaş kalkmaya başladı... Otel tabi, gazinolar vardı. Gazinoda alem yaparlardı. Fuhuş evleri vardı.

...Bizim kadınlarımızın çayla topladığı paraları onlara yedirirlerdi. Hatta kumar oynatıp paralarını soyarlardı. Erkeklerimizi soymasını güzel becerdiler.

...Erkeklerle artık... Güven bitti. Kadın kendisi çalışmaya başlayınca bu böyle olmayacak dedi kadın. Erkeklerle mücadeleye girişti. Parayı da vermemeye başladı. Bu sefer şiddet de başladı. Şiddet başladı hatta evinin hayvanını bile satmaya başladı. Ama kadınlar bunu, bizim kadınlarımız baktı ki süslü püslü geliyorlar, onlar da, onlar gibi giyinmeye başladı. Daha doğrusu daha güzel giyinmeye başladılar. Kendi kocalarına kendileri kur etmeye başladılar. Yavaş yavaş kendi kocalarını eve çekmek için. Öyle öyle işte biraz düzeldi.” (K19, kadın, emekli)

4.4.5. Kültürel Pratiklerde Yakınsamalar ve Farklılıklara Gösterilen Dirençler: Sınırın Öbür Yakasıyla Bir Arada Olmak Mümkün mü?

Doğu Karadeniz Gürcistan göç sistemi coğrafyasında sınırın en göze çarpan kültürel asimetrisi dil ve dindir. Bunun yanında katılımcıların Gürcistan'ın kültürel pratiklerini tanımaya başladıkları, hatta bu pratikleri kendi hayatlarına adapte edilebilir bulmaları kayda değer bir başka bulgudur. Birlikte yaşama kültürünün kişisel ilişkiler seviyesinde hayata geçirilebildiğine örnek teşkile edecek bulgular bulunakla birlikte, önemli direnç noktaları da söz konusudur.

Katılımcı 1, Doğu Karadeniz ve Batum'un benzer kültürel coğrafyalar olduklarını vurgulayarak, Türk ve Gürcülerin kültürel olarak yakın olduklarını ve belki de daha önemlisi birbirlerine alıştıklarını vurgulamıştır.

"Şimdi, Gürcü insanlarını ikiye ayırabiliriz. Tabii şöyle bunlar benim amatör düşüncelerim, gözlemlerim. Ben böyle düşünüyorum. Batumlular, Batum halkı, Karadeniz halkıyla kültürü yakın. Hatta bunların dinlerini incelediğin zaman, Ortodoksluğu, o da yakın İslam'a. Yani Gürcü Ortodoksluğuyla Yunan Ortodoksluğu bir değil. Gürcülerin de adetleri çok yakın Türklere. Şimdi bir defa Batum'un yarısı Müslüman, bu belli bir şey. Batum'da çok fazla Türk çalışan, turist olduğu için bence birbirimize biraz alıştık. Artık birbirimizi anlayabiliyoruz. O eski ön yargılar kırıldı. Şimdi onlar yazın buraya çay kesiyor, biz gidiyoruz oraya. Bir dostluk, bir arkadaşlık oluştu. Bence ön yargılar kırıldı. 5 yıl, 10 yıl önceye nazaran. Tabii ön yargılar her zaman vardır ama Tiflis insanı hala bir Gürcü Kartvelist gibi, Türklere biraz öcü gibi bakıyorlar. Mesela Tiflis'te Türkçe bilen de olmaz. Türkiye ile bir alakaları da olmaz. Çünkü Tiflis sınıra 400-500 km uzakta bir şehir. Ama Tiflis'in de insanı modern. O insanlar da İngilizce biliyor, atıyorum sokağa tükürmüyor, biraz daha şehirli, medeni. Batumlular da maalesef kaba. Kabalar yani, yere tükürürler, şımarık hareketleri vardır. Rize'de de öyledir biraz. Doğu Karadeniz'de de biraz öyledir. Hani "burası bizimdir, biz burayı ele geçirdik, hadi bir horon edelim" gibi. Mesela New York'ta horon eder Lazlar ya da "Vatikan'da horon ettik, burayı da ele geçirdik" falan. Bunlar bana göre tuhaf şeylerdir, hiç anlam veremediğim şeylerdir. Ben böyle bir insan değilim. Ürkütücüdür hatta biraz. Batum öyle, sanırım alıştık birbirimize Batum insanıyla." (K1, erkek, turizmci)

Katılımcı 23 ve Katılımcı 14'de Gürcülerin Türklere görece daha muhafazakâr yapısına örnek veren bir diğer katılımcıdır:

"Bir diğer tespitim Türklerden daha muhafazakâr olduklarına inanıyorum. Muhafazakarlıktan kasıt İslam vs. bişi değil. Muhafazakarlıktan kastım kapalı bir toplum içe dönük bir toplum. Bizim dilimi z çok önemli. Bizim dinimiz çok önemli. Bunu koruyacağız. Bunu burda yaşayacağız." (K23, kadın, öğrenci)

"O, o zamanda vardı ya, o, o değil de o konuda... Gürcüler kültürü çok ilerici çok şey ama o tutucu kısmı da var. Mesela ben şunu da derim Allah'tan Gürcüler Müslüman değiller. O şeye rağmen bazen öyle enteresan şeyler oluyor ki kendi içlerinde ama başkalarına değil, ben onun zararını görmedim ama Allah'tan değillermiş diyorum yani" (K14, kadın, Gürcistan'da hizmet sektörü çalışanı)

Sınırın her iki yakasında insanların birlikte yaşamaları açısından direnç oluşturan, zaman zaman negatif bir ötekileştirmeye konu olsada genellikle kültürel farklılık olarak nitelendiren en büyük dirençler dil, din ve kokudur. Katılımcı 1 dinsel asimetriler açısından “birebirimize alıştık” dese de kendi evlenme girişiminde dinin ne şekilde negatif etkisi olduğunu şu şekilde açıklar:

“Dinden dolayı bir şey var, tarihsel şeyler var. Ama abartıldığı kadar da değildir bence, birazcık alıştık birbirimize.

...Benim ailemin ödü patlamıştı Sofya’dan çünkü benim ailem dindar, Rizeli bir aile. Ve babam herhalde kendine yakıştıramamıştı bunu. “Vay onun gelini Gürcü.” Çünkü köy tarafında ‘Gürcü gelin’ demek herhalde... Çünkü kadının görevi ne Rize’de? Eskiden hayat kadınıydı, şimdi bakıcı, yaşlı bakıyor. Demek ki nedir? “Sefil bir kızla ya da casinoda tanıştığı bir konsomatrisle evlendi” gibi. Babamın kafasında olan şey buydu. Çok utandı, çok tepki gösterdi. Beri yandan aynı tepkiler Sofya’nın annesi ve babasında da vardı. “Kızımız pis bir Müslüman ile evlenecek. Kızımızı Müslüman edecek, kızımızı kapatacak eve, çocukları bize göstermeyecek.” Hatta Hristiyanlığın, Ortodoksluğun hangi dini günüydü şimdi hatırlamıyorum ama bir tepede kutsal bir kilise varmış, Kutaisi ’de. Bizim Hıdırellez gibi diyelim, o gün dileklerinin kabul olduğu özel bir gün. Tam şimdi diyemiyorum ben sana hangi gün diye. Orada bir yarım saat, kırk dakikalık bir yürüyüş yolu vardı, patika, kiliseye, tepenin eteklerinden. Ritüele göre, o kiliseye dua ede ede gidip en son gidiyorsun, kiliseye en son çıkınca da orada duanı dileğini yapıyorsun ve bu kabul oluyor. Ritüele göre ayakların çıplak o yolu tırmanırsan, Tanrı’ya karşı daha büyük bir sevap, daha büyük bir özveri göstermiş olursun. Sofya’nın babası yalın ayak 1 saate orayı tırmandı, ayaklarının altı yırtıldı. “Kızım bu çocukla evlenmesin.” diye. Gitti oraya dilek diledi Hz. Meryem annemize. Dileği de kabul oldu neticede. Beri yandan da zannedersem benim babam da camiye gitti, camiye mi muskacı bir adama mı, “Bunlar ayrılsın.” diye muskalar, dualar, büyüler yaptırdı. Bunu bana kim söyledi? Sofya orada büyücü bir kadına gitti, dedi ki “Sana bir büyü var ve bu camide yapıldı.” dedi. Kadın dedi Sofya’ya.

...Sordum, araştırdım, böyle bir şey varmış. Yani, fizik ötesi bir şey ama, ne kadar tuhaf ama insanın inanası geliyor. Ne kadar enteresan değil mi? Yani böyle, benim babamın verdiği tepkiyi Sofya’nın babası da verdi. Çünkü tutuculuklarımız aynı. Mesela, Ukrayna’dan da benim bir kız arkadaşım vardı, Natalia. Dedim ki ona “Gel sen Rize’de yaşar mısın?” Anlattım ona Rize’yi. Tutuculuğunu da anlattım objektif bir şekilde. “Yani öyle her türlü kıyafeti giyemezsin, birazcık daha burada kurallar vardır.” dedim. Dağlarına, nehirlerine aşık oldu. “Yaşarım.” dedi. “Peki ailen, anan, baban buna bir şey der mi?” dedim. “Hayır, demez.” dedi. “Sadece üzülmürler uzağa gidiyorum diye.” dedi. Çok enteresan. Ukrayna nere, Tiflis, şey nere?

...Ama bence tanıdıkça o ön yargılar haliyle azalıyor. Bu sosyolojik olarak da böyledir yani. O orantı öyledir, zannedersem. Azalır, yavaş yavaş azalır. Mesela benim babam seküler, rakı içen, camiyle, oruçla hiç işi olmayan insan olsa babam; biraz daha kayıkhane, CHP, Salarha’da köyde

değil de böyle bir kültürü olsa şey yapardı. Daha nazik, kibar bakabilirdi. Neticesinde iki sene biz boğuştuk, psikolojik olarak. Sonra babam dedi ki "Tamam ulan kabul ediyorum, madem budur, ben bunu kabul ediyorum. O zaman gelsin, evlendireyim ben sizi." Ben, kendim şahit oldum, bir gün bir adam babamı aradı borç para istedi. "Benim bir iki ay sonra düğünüm var, borç para veremem sana." dedi. Bunu duydum. Sofya'dan tek isteği şuydu: Gelsin, şahadet getirsin. Ama şimdi tabii bu istek de objektif olarak baktığım zaman masum bir istek değil. Ama yani din değiştirmek de değil, tek bunu duymak istiyordu. Kendi egosunu ya da psikolojisini ya da günahını, bilmiyorum. Hayatımıza karışacak bir adam değildi. Biz kendi evimizde yaşayacaktık zaten. Böyle bir duyayım demişti, bayağı bir yumuşamıştı. Yani nereden nereye... Çok şaşırtıcıydı o zamanlar, bayağı kabul etmişti babam." (K1,erkek, turizmci)

Katılımcı 18, Rize'de Gürcülere karşı Hristiyan olmaları dolayısı ile önyargılı davranılmasını eleştirmiştir:

"Mesela mahalledeki bazı düğünlerde "Bunlar Hristiyan'dır, bir şeyleri yenilip içilmez.' gözüyle bakılıyor. Ben bunu yıkmak istiyorum, onların da komşuluk ilişkileri olsun..." (K18, kadın, emekli)

Kültürel asimetrilerden bir diğeri de dildir. Türkler genellikle Gürcüce öğrenmeye yatkın değillerken, Gürcülerin Türkçe öğrenerek (Batum Başkonsolosluğu dil kursları bu konuda çok etkili olmuştur) bu anlaşılabilecek probleme tek taraflı çözüm getirdikleri gözlemlenmiştir. Katılımcı 23 Batum'da Türkçe'nin yaygın bir dil olduğunu şu şekilde ifade eder:

"(Batum'da yaşıyor).. ben bazen Batum'da Gürcü sesi duyduğuma şaşıyorum. Çünkü ya Rusça konuşuluyor ya Türkçe konuşuluyor. Ve ben bunu iki yıldır burda yaşayan biri olarak bunu iddia edebilirim. Bilmiyorum diğerleri konuştuğunda aynı şeyimi söyleyecek. Evet okulda çok ciddi bir Gürcüce konuşulabilir. Ama sokakta çok yoğun Türkçede var Rusçada var.İngilizce çok nadir ya duyarsın ya duymazsın. Bak mesela burda herkes İngilizce konuşur çat pat tahmin edemezsin konuşup konuşamadıklarını. Ama Gürcüce ben mesela bir gün boyunca duymadığım zamanlar olabiliyor yani" (K23, kadın, öğrenci)

Katılımcı 14, hem din hem dil anlamında Türklerin gösterdiği dirençleri şu şekilde ifade etmiştir:

“Öyle düşünüyorum. Ben yıllar önce Tiflis’te de bizim bir Gürcistan İş Adamları Derneği, ama hep erkek hiç kadın yok, sonra bir kadın kolları kurmaya çalıştık, kurduk. Ondan sonra biz böyle bir şeyler yapalım kimsesiz çocuklara yaşlılara.. Oradaki kadınlar şunu demişti ben şoke olmuşum ya. İşte çocuklar Müslüman mı Hristiyan mı? Ya dedim ki çocuğun dini olur mu ya, sen iyiliği neye göre yapıyorsun. Böyle mantalitelerle de uğraştık bir dönem. Ama dediğim gibi eşi iş yapan kadınlar hiçbir şekilde şeye çıkmıyor, buradan yaralanmıyor dil de öğrenmiyor kültüründen sanatından yararlanmıyor

Kapatıyor kendini. Bir kere çok fazla ön yargılı, küçümsüyor aşırı küçümsüyor. Yemeğini küçümsüyor, kültürünü küçümsüyor, yaşam tarzını küçümsüyor, küçümsüyor kendince yani hayatında kitap açmamış ama adamı küçümsüyor işte.” (K14, kadın, Gürcistan’da hizmet sektörü çalışanı)

Katılımcı 25 sınırın Türklerin Gürcüce öğrenme konusundaki isteksizliklerini şu şekilde açıklamıştır:

“A: Şu anda Batum’da ciddi bir kitle Türkçe biliyor ama bu tarafta Gürcüce çok rağbet görmüyor, bunu neye bağlıyorsun?

K 25: Önyargı. Gürcüce ne işe yarar diye düşünüyorlar, başka diller de var diyorlar. Biraz da siyasi bence, diğer dillere bu kadar rağbet varken neden buna yok?

A: Rize’de Gürcüceyi çok iyi konuşan kaç kişi sayabilirsin bana?

K 25: Bir iki kişi vardır. Gürcü kökenli olup Türk olan herkesin Gürcüce bildiğini düşünüyorlar, yanlış bir algı bu. Aslında konuştukları bir lehçedir. Çeviri yapabilecek düzeyde değiller yani.” (K25, kadın, eğitimci)

Katılımcı 14 ve Katılımcı 23 bir arada yaşama pratikleri açısından Gürcülerin kurduğu köprülerden bir diğer olarak misafirperverliklerini örnek göstermiştir. Özellikle sahada geçirilen 5 yıllık sürecin ardından Gürcü kültürünün Türkler açısından en önemli iki özelliği olan misafirperverlik ve Gürcü sofrası bileşenleri birlikte yaşama davet olması açısından oldukça önemlidir.

“Hıı evet, evet. O yapı değişir mi mesela ilk gittiğimizde hiç tanımadığımız insanlar seni evine çağırıyor müthiş sofralar açılıyor bilmem ne biz hep şey diyorduk işte göreceğiz sizi kapitalizme geçin bunlar olacak mı falan bitecek ama bitmedi halen daha aynı. Gerçekten demek ki bir kültürleri oluşmuş ve asla Gürcülerin kendilerini ispatlama şekli o sofralar. Gürcistan’da o yemek o sofraya demek sadece yemek değil biliyorsunuz. İçki içme kültürü var Tamada denen bir başkan var ve Tamada’nın söylediği

dinlemiyor işte öteki de söylüyor işte o seremoniye gibi bir şey yani o kültür o var işte o yüzden sürecektir, orada kendini sergiliyor gelen yabancıya da kendini gösteriyor çok yakınına da. Onun olmazsa olmazı, değer onu kaybetmezler herhalde. Çok fazla şeyi seviyorlar, ben tam Gürcüler için diyorum o deyim var ayrıntı yok içmeye tahtirevanla gider. Çok bilirim belki evine gösterecek parası yok ama 100 dolar ayakkabıya verebiliyor.” (K14, kadın, Gürcistan’da hizmet sektörü çalışanı)

“O kadar iyi misafirperver. Ben sigara içmem gerekiyor diyorum. Yetmiş yaşında kadının yanında sigara içmem ama beni bırakmıyor tamam bende seninle geleceğim diyor. Çünkü zannediyor ki o şekilde bana psikoloji yardım edecek ama etmiyor ama o kadar iyilik.” (K23, kadın, öğrenci)

Saha çalışması sırasında karşılaştırılan en büyük kültürel dirençlerden biri Türklerin Gürcüler için “kokuyorlar” şeklinde nitelendirmesidir. Katılımcı 1 bu durumu şu şekilde ifade eder.

“Gürcülerle hijyen kurallarımız biraz farklı. Türkler onlara “Birazcık siz kokuyorsunuz” diyor. Gerçekten de biraz kokuyorlar, bu da bir gerçek. Her ülkenin de kendine has bir kokusu vardır. Yakın arkadaşım hanımı Rize’ye geldiğinde de burası farklı kokuyor demişti. Ha pis anlamında değil ama, yediğin yemekten, kullandığın baharattan dolayı bir koku olabilir. Birazcık öyle durumlar da vardı ama turizmle beraber hijyen kuralları orada da çok ilerledi. Eskiden çok daha kötüydü Batum’da. Böyle böyle ithamlar oluyor, böyle negatif bir durum oluyor, hem tarihsel hem güncel.” (K1, erkek, turizmci)

Tüm bu direnç ve ön yargıların ötesinde katılımcılar birlikte yaşama fikrini kabullendiklerine dair bulgularda sunmuşlardır. Katılımcı 18, Gürcülerin kültürel pratiklerini çeşitli açılardan değerlendirdiği görüşmede, bu pratiklerden bazılarının kendi kültürümüze adapte edilebileceğinden bahsetmiştir. Bunun yanında Katılımcı 21 Gürcistan’da Gürcü ve “iyi” Türklerin bir aralarında yaşamalarında herhangi bir problem olmadığını ifade etmiştir.

“Tabii çok sevinirim. Gürcülerin ölüm ritüelleri beni çok etkiler. Mesela cenazesi olan ev herkese yemek dağıtır. Niçin kendilerini bu kadar yıpratıyorlar bilmiyorum. Bir de cenazeyi yıkayıp süsleyip ortaya koyarlarmış. Aslında bu bence iyi çünkü bizim cenazelerde ölen kişi dışında her şey konuşuluyor, yıllarca birbirini görememiş insanlar buluştuğu için en büyük dedikodu orada yapılıyor. Oysa ölen kişi hakkındaki anılarımızı anlatsak bir konuşma yapsak ve onu yad etsek ne güzel olur.

... Gürcistan'a ilk geçtiğimde bindiğimiz minibüsteki şoför Lazca konuşuyordu, ben de Lazca bildiğim için görümcem ve eşine tercüme ede ede gezdirmiştik her yeri. Kendimi yakın hissetmişim o zamanlar. Balık halinde çalışan kadınların makyaj yapması çok dikkatimi çekmişti mesela. Bana hiç gerici gelmemişlerdi mesela. Özellikle gelecek zamanlarda gittiğimde gelişimlerini yakından fark ettim, buradan çok daha ileride olduğunu düşünürüm her zaman. Özellikle çokça çirkin yapılaşmanın olduğu bir yöreye bu kadar yakın bir yerde böylesi güzel binaları yapanlar buradakilere hiç mi akıl vermiyorlar acaba.

...Burada yaşlılarımızı baktırmak için Gürcüleri kullandık 4-5 sene. Eğitimlerinin yüksek olduğunu ve çalışkan olduklarını biliyoruz. Kültürlerini biraz tanıma fırsatım oldu. Mesela onlar ailece yemek yerken bir kadeh şarap içmek önemlidir. Kültürümüze de ayak uydurdular, ben hiçbir ahlaksızlıklarını görmedim. Fakat hepsi çok sorun yaşamış insanlardı. Kimi aldatılmış, kimi dolandırılmış, kimi çocuğunu orada bırakmak zorunda kalmış. Bir de orada 2008 Ruslar ve Gürcüler arasındaki savaşta yakınlarını kaybeden de çoktu. Şu anda da yaşlılarımıza bakanlar var hepsi tertemiz insanlar, hepsi para kazanma derdinde. Fakat ben de hep düşünmüşümdür, acaba kaldıkları yerde tacize uğruyorlar mı diye.

... Gürcü halkı bazı Türklerin iyi olduklarını da iyi anlıyor. Onlara hiç dokunmazlar. Hatta gerçekten dost bir şekilde yaşıyorlar, birlikte yemek yiyorlar. Birbirlerinin aileleri eşleri çocukları birbirlerine misafir olarak gönderiyorlar bir sorun yaşamıyorlar, neden bazıları sorun yaşıyor. Demek ki bunlar bir sorun yaşıyor orda.” (K21, erkek, turizmci)

4.5 DOĞU KARADENİZ BÖLGESİN'DE TOPLUMSAL DEĞİŞİM FARKLI UĞRAKLARI: SARP'TAN ÖNCE, SARP'TAN SONRA

Şimdiye kadar ortaya koyulan literatür ve bu tez özelinde Doğu Karadeniz Gürcistan Göç sistemi etkisinde yaşanan toplumsal değişimi ticari temaslar, iş gücü pazarı ve toplumsal cinsiyet ilişkileri şekillendirmiştir. Bu başlık altında sistem etkisinde meydana gelen değişimin şimdiye kadarki analizlerde detayları ile incelenmemiş boyutlarına vurgu yapan bulgulara yer verilecektir.

4.5.1. Sosyalleşme Pratiklerinde Değişen Anlamlar: Periferide Sıkışıp Kalmaktan Ulusaşırı Alanda Hareketliliğe

Doğu Karadeniz Bölgesi, kapalı kapı dönemi için “çıkamaz sokak” yakıştırılması yapılan ve ülkenin Kuzey Doğu'daki sonu olmakla ifade edilen uzak bir coğrafya iken, şimdi yakınlık etkisi ile kısa sürede uluslararası sahaya erişilebilecek bir coğrafya görünümü sergilemektedir. Şimdiye kadarki literatür, Doğu Karadeniz coğrafyasının ulusaşırı bir sahaya dönüşmesini incelerken, Türklerin coğrafyada

aktif aktörler haline gelmesi bölgeye uluslararasılaşma anlamında farklı bir boyut daha eklemiştir.

Rize halkı, şehrin kentleşme süreçlerinde yaşadığı değişimin sonucunda oluşan nüfus kompozisyonunu hakiki şehirli ve köyden inenler olarak iki grup özelinde kategorize ederek değerlendirmektedir. Bu kategorizasyonda kent soylu grup içerisinde olan Katılımcı 9, 1960'lardan 90'lara kadar olan dönemde Rize'de kamusal alanda sosyalleşme imkanlarının oldukça kısıtlı olduğunu, sadece sosyo kültürel anlamda uluslararasılaşabilen belirli bir zümrenin mevcudiyetini ve belirli mekanlarda sosyalleşebildiklerini ifade etmiştir.

"Kızım ben sana bizim gençlik dönemlerimizdeki Rize'yi anlatsam inanmazsın. ...Kızım bizim gençliğimizde burda turist otel diye bir bina vardı. Şu andaki ticaret odası. O zaman bu 61 yılında açıldı. 61 yılında ben 13 yaşındayım. Ben şöyle göstereyim sana resimlerimi. Şu anda Ulusoy yazıhanesinin olduğu yer. Sene 1963 veya 64.burası çok modern bir birahane. Bayanlarda gidiyor. İşte aperatif içkiler, viski şu bu filan. (Resimleri gösteriyor) Burası turist otel. Bu merhum Ekrem Orhon. Bu yine turist otel.... İşte bu Rize'nin o yıllardaki resimleri. Bu Rus futbol takımı. Bayan.

...Ha ben sana anlatmaya devam edim. Şimdi bu turist otelin çay hanesinin en alt katı diskoydu. Biz orda kızlı erkekli bu dediğim 64-5 yılları dans ederdik. Bahçesinde badminton, tenis, minyatür golf Amerikan bar vardı. Masa tenisi. Orda vakit geçirirdik. Şimdi ben bunları anlatıyorum çocuklarıma hayal geliyor, olur mu öyle şey. Biz her hafta burda kızlı erkekli parti verirdik. Burda bizim evimizde, hava güzelse bahçede. Dün akşam şeyde çıktı. Onu Ajda Pekkan aranje etmişti. Biz o zaman kızım bütün parçaları tangoları, çaça mı arasın vals mı ararsın rock and roll mü arasın biz bütün dansları bilirdik yapardık. Ondan sonra evlendim. (73) her hafta turist otelde, sendikada, ÇAYKUR'un salonunda. Bir kere ÇAYKUR'un salonunda aileli yemek yiyebilirdi her akşam müzik var. Onun haricinde mutlaka her akşam cumartesi akşamı mutlaka bir faaliyet var. Danslı yemekli içkili.

...bakın ben size ciddi bir hikâye anlatayım. Ben 1980 senesinde ihtilal daha olmamış Karabük'e gittim...Ben o zaman ÇAYKUR'un Diyarbakır tesisini yapıyorum. Demir tahsisimizi Karabük yapıyor gidiyoruz orda parayı yatırıyoruz yüklüyoruz tıra parayı yatırıyoruz. Yani devlet gönderiyor. Resmi taahhütlere resmi müteahhitlere yani devlet müteahhitlerine. İşte bizi makamında ağırladı falan akşam yemeğe davet ediyor. Karabük Demir Çelik tesislerine bir girdim. Herkes çoluğuyla çocuğuyla dans kıyamet bu nasıl bir kıyamet. O zaman ÇAYKUR 3. Büyük kit. Karabük var İskenderun Demir Çelik var. Yav bir masa, bir garsonlar hepsi siyah elbiseli hepsi papyonlu falan. İhtilal oldu. Makine Kimya Enstitüsü genel müdürünü ÇAYKUR'a Genel Müdür yaptılar askeri yönetim. ..İşte Rizelinin beklentilerini soruyorlar. Dedim ya bu en büyük 3. KİT Rizeye sosyal yönden siz ne verdiniz. Ne yaptınız dedim. Şu Rizeliyi eğitmek için yaşatmak için, sosyalleştirmek için, ne yaptınız dedim. Dedi bana ki yav dedi sen ne istiyorsun dedi. Dedim yav

benim bir misafirim gelse eşiyle beraber bunu Rize’de getireceğim bir mekan yok. Turist otele getirsem hep erkekler gidiyor oraya. Bayanlarla eşiyle giden çok insan var rahat edemez. Senin dedi bütün derdin bu mu dedi. Benim çok derdim varda dedim. Ben dedim çocuklarımı bile Rize’de yaşatmak istemiyorum dedim. Doğru dürüst ne bir sinema var ne bir tiyatro var, ne şu var, ne bu var. Ben buna bir iyi döşendim. Hah pardon buraya geldiği zaman şimdi ben adamı tanımıyorum.

...Bunun özel kalem müdürü de benim çok yakın arkadaşım. Neredeyse her akşam birlikte oturup kalkıyoruz. Sabah itmiş daireye almış bunu. Bir tane ÇAYKUR’un bir kreşi var. İtmiş girmiş kreşe bakmış makmış falan. Demiş ki bu kreşi demiş lojmanların altına taşıyın ondan sonra çağırmış mimarları. Çok büyük bir kurum. Bir sürü mimarı var iç mimarı var şeyi var. Demiş ki şurayı demiş bir dizayn edin bakalım gazino olarak. Bir gazino yaptı oraya kızım. Gazino hala duruyorda. Eşsiz girmek yasak. Taaa bu 87 yılına kadar böyle devam etti.

...Orda özel orkestrası özel tulumcusu kadrolu. Kemençecisi. Uzatmayalım bizim ayağımız ordan kesildi orası şimdi öyle duruyor napıyorlar bilmiyorum.” (K9, erkek, tüccar)

Katılımcı 9’un betimlediği bu kamusal alandaki sosyalleşme pratikleri 80’li yılların ortalarında geçerliliğini yitirmiştir. Kent soylu kategorisindeki ailelerden birine mahsup olan Katılımcı 13 bu değişimi şu şekilde ifade eder:

“ Şimdi doğrusunu isterseniz bir önceki dönemki sosyal hayat size annemlerin fotoğraflarını anlattım ya. Acayip işte partiler verilermiş bahçede. Bir kere benim böyle bir hayatım olmadı. Küçükken doğum günlerimizde kız arkadaşlarımız gelirdi. Otururduk pasta keserdik müzik dinlerdik. Öyle kızlı erkekli partiler öyle bir dönem değil bizde kimsede olduğunu düşünmüyorum. Zaten şeyde müsait değildi. Hatta biz annemlerin resimlerine bakarken o zaman 70’lerde 60’larda mini etek var ya. Resimlere bakıyorduk, gülüşüyorduk ki demek ki kızlı erkekli bir şeyler yapsak bizi taşlarlar herhâlde. Tersti. 85-86 bu dediğim. Ve bu kadar katı düşünün. Sonra 88-89 da size bi olay anlatmıştım hatırlıyor musunuz? Biz lisede bide devlet lisesinde Rize lisesinde okuyorum. O zaman lisede özel lise yok Rize lisesi. Zaten hani öyle bir durumda yok, sistemde yok. Rize lisesinde okuyoruz. Ve bizi böyle derler ki iyi olan öğrencileri bir sınıfa toplamışlar. Sürekli ders çalışan tipleriz zaten. Ben öyle sosyal biri değildim. Üniversitede değildim, lisede de değildim. Arkadaşlarım bu hani şimdide görüştüğüm. Böyle sadece ders çalışmak için bir araya gelen bir grubuz. Okuldan çıkıyoruz etüde gidiyoruz. Etütte fizik hocamız dedi ki hadi sizinle bir milli piyango alalım. Dedi ki çocuklar bunla bişi olmaz. Gidin Atatürk heykelinin karşısında Sağra Special var, gidin Tadelle yiyin siz dedi, başkada bundan bişi olmaz. Bizde elimizden kitaplar herhâlde etütten çıktığımızı göre akşam beş falan. Hava kararmamış. Hava kararınca müsaade etmezler bize yolda olmaya. Sağra Special’den çikolataları alcaz evlere dağılacaz. Biz Atatürk büstünün önüne gelir gelemez birden bir grup oğlanlara pata küte pata küte giriştirler. Nasıl

kaçtık. Ben koşa koşa babam gittim. Sonra öğreniyoruz ki bunlar kızlarla geziyorlar diye oğlanları dövmüşler ve polis onlara hiçbir şey yapmamış. Serbest bırakmış. İnanın bizim sınıfta asla öyle bir şey olmaz. Birde okulun örnek gösterdiği bir sınıftır. Bir de başı bozukluk falan olması mümkün değil. Öyle bir görüntü olması mümkün değil. Bunu ben seneler sonra öğrendim neden öyle olduğunu. İyice kavga çıktı falan filan. Yani bu kadar kapalı bir ortamda büyüdük.” (K13, kadın, STK yöneticisi)

Katılımcı 1, bu kent soylu- köylü ayrımına farklı bir yorum getirmektedir. Ardından 90’lar Rize’sinin kentli insan profilini betimler ve Katılımcı 13’ün ifadelerini doğrular:

“Rize merkezde köyü olmayan, Reşadiye’den, Fener’den, İslampaşa Mahallesi’nden olan insanların -birçok arkadaşım var- bunlar genelde emlak zenginidir. Çok arkadaşım var, hepsinin de ortak yorumu şudur: “Sikrikililer, Azaklı Hocalılar, Selimiyeliler, Kandavalılar, İkizdereliler, Salarhalılar genelde Rize’yi bozdu. Rize bir Centropey’di ? Cannes Film Festivali yapılyordu Rize’de. Rize inanılmaz bir yerdı. Bu canavarlar geldi, burayı bozdular.” Bunların şeyi bu, aynen böyle.

...Tabii ki de bir İkizdereli, bir Anzerli ile tabii ki de o yıllarda kayıkhanesi olan denizcilikle uğraşan bir adamın tabii ki de dünya görüşü farklı. Bir miktar ben buna katılıyorum ama “70’li yıllarda daha moderndik.” E yani bana çok inandırıcı gelmiyor bu. “70’li yıllarda daha moderndik, Türkiye daha geriye gitti.” Toplum değişir. Ama bu insanlar da bence bunu bir romantizme vuruyorlar yani. “Tango yapardık, Carlos Gardel tangoları dinlerdik, Buenos Aires radyosu dinlerdik.” bunlar bana biraz “wishful thinking” der ya İngilizler.

Vardı ama %1, %5. Çok az yani bunu yapan. Ben şimdi Salarha’da caz müzik hayranıyım ama Salarha’nun nüfusu diyelim 5 bin, bir tek ben dinliyorum caz müzik. Bir önemim yok yani. “Salarha’da caz dinlerdik eskiden.” diyemem. Salarha’da İsmail Türüt dinlerdik. Bu böyle bir şey ama Rize’den kurtulup da İstanbul’da, ötede beride... Gitmiş insanlar da çok entelektüeldir. Bu da çok enteresan.

...Çok belirgin bir örnek verebilirim. Eskiden, 90’la 2000 arası diyelim, 90-95, 95-2000. Küpe takan, saçı uzun olan, yırtık kot pantolon giyen, birazcık daha farklı tipler Rize’de bayağı dayak yerdı yani. “Küpe takıyorsun, saçın uzun, artist misin?” falan. Şimdi bakıyorsun, Rize’deki gettodaki bu hala o tip faaliyetlerde bulunan, kavga eden, böyle tuhaf getto gençlere bakıyorsun hepsi küpeli, yırtık pantolon. Şimdi mesela küpe takmak, oruç tutmamak... Bunlar çok normal Rize’de, bunlar çok normal. Yani bakıyorsun çocuk serseri, hırsız, bilmem ne ama yırtık kot pantolon, şekilli bir saç tıraşı, Instagram ’da bir pozlar, İngilizce profiller... Böyle değildi yani. 95’te çok çok tutucuydu, çok feciydi.” (K1, erkek, turizmci)

Rize'nin 90'lı yıllardaki şehir hayatından uluslararasılaşma sürecine evrilen sosyal hayatını Katılımcı 12 şu şekilde anlatmaktadır:

“Yani işte 90lardan sonrası daha işte ortaokul, lise. Daha ergen olduğumuz dönemler. Yani nasıl hatırlıyorum? Hareket hiç yoktu. Nasıl yoktu? Bizde mesela pazar günü sokaklar bomboş, hiçbir yer açık değil. Bir lokantalar açık, hiçbir mağaza açık değil; kapalı... Sokaklarda insan yoktu Pazar günü. Şey gibi ya, nüfus sayımı var. Düşün, onu nasıl algılayabiliyorsan. Hani her taraf kapalı. Birkaç kafeterya, lokantalar tabii açık. Konfeksiyon kapalı, yani her yer kapalı. Nalbur kapalı. O gün herkes tatilde. O ne zaman açılmaya başlandı? O da çok sonraları yani o 2000'lerden de sonra açılmaya başlandı o. E tabi bu kadar köyden şehre geliş de yoktu. Yani okullar yukarılardaydı, okul yüzünden kimse gelmiyordu vesaire. Şehrin de bir albenisi yoktu o zaman, bir canlılığı da yoktu. Sosyalite çok gelişmiş değildi yani şehirde olmanın bir anlamı yoktu. Ne yapacak adam? Alışveriş yapacak ortam yok. O kadar geliri de yok o zaman. O gelir seviyesi de tabii ki Türkiye gibi 2000'lerden sonra, bankaların para dağıtmasından sonra insanlar bir suni gelir elde etti. Onunla beraber bu hale geldi. İşte ticaret oralarda 98'den sonra, 97-98'den sonra had safhaya çıktı. Gürcistan'a. Bir sürü aktör çıktı, bir sürü batan oldu. Tutunup oradan aşip artık orası onu tatmin etmeyip büyük şehirlere gidip daha işte uzak Rusya'ya, Avrupa'ya açılan oldu.” (K12, erkek, tüccar)

Katılımcı 6, Rize'deki sosyal hayatın değişim evrelerini kentin eğlence tutumu özelinde anlatmıştır. Katılımcı anlatısına müziğin günah olup olmadığının sorgulanma halleri ile başlar:

“Haliyle lise zamanları dediğim gibi işte müziğe yoğunluk verdim. Ene de okul okuyorduk ama hiçbir zaman böyle halkın karşısına çıkıp program yapma niteliği hem nitelik olarak uygun değildi. Çünkü Rize'nin şöyle bir yapısı vardı. Rize'de müzik yapmak günah.

...belki kemençeyle türkü söylemek günah sayılmıyordu ama içinde bu duyguyu beseleyen ne kadar birisi olursa olsun yine de ya oğlum yapmasan daha iyiydi falan. Yani seviyor da aslında. Neticede biz bunları köyde gördük ama şehrin genel yapısı da buna hemen hemen eş değerd. Çünkü köyle şehir birbiri içinde burda. Hep merkez köyü. Yaklaşık elliye yakın merkez köy var.

...haliyle müziğin böyle bir günah mı değil mi o temada çevrenizde geliştiğini düşünürseniz bu seferde sizde şöyle bir olgu oluşuyor. Ya ben bu branşı seçersem günah mı ederim. Hala var bak. Çünkü çocuklukta size yüklenen çoğu bilgi ya da kod hiç değişmiyor... Haliyle bizim o kodlarımız oradan geldi için burdaki çevremdeki tüm müzisyen arkadaşlarımla böyle bir rahatsızlığı vardır. Yani acaba doğrumu yapıyoruz yanlış mı yapıyoruz. Şey anlamda ilahi modda düşünürsek yoksa olayı soyutlandığında çalmıyorsun

çırpmıyorsun dürtüsüyle şu an biz sahnedeyiz. Alın teriyle legal ortamlarda işimizi icra etmeye çalışıyoruz.

..bu konuda çoğumuzda araştırmaya da girdik gerçekten müzik günah mı değil mi. Ya da nerde günah nasıl günah. Din alimleri de şöyle bir fetfa da bulunuyorlar. Çaldığınız şarkılarda Allah'a isyan ya da ona benzer tavırlar içinde değilseniz, kimse sizi günah ya da haram işliyor fetvası veremez. (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

Katılımcı 6, 1990'lı yıllarda eğlence hayatının yaygınlaşmasını bir "kültür patlaması" olarak ifade ederek analizine devam etmiştir.

"Lunaparkın zamanlarıydı. 93-98 arası bir kültür patlaması yaşadı Rize. Çay partileri tabi bir Tarkan konseri gibi bir intibah düşünün. O denli bir olağan üstü olay...Mesela üniversite partileri...Şimdi değişik aralıklar size gösterecem ki kültür patlamasının ne denli etkili olduğu, eğlencenin insanların ne kadar aç bir şekilde saldırdığı onu ifade edecem.

... şimdi haliyle öyle bir eğlence düzenlediğimiz zaman. O zaman tabi en popüler olan yerlerden biri Ses düşün salonu. Ki Üniversitenin yeni aktif olduğu zamanlar. Tabi yani farklı kültürdeki insanların şehre girişleriyle birtakım cümleler dönmeye başladı. Nerde eğlenebiliriz? Ne eğlenmek mi, öyle bir şey yok saçmalamayın. Sadece düşün gidersen eğlenirsin yani. Çünkü sadece düşünlerde eğlenirdik biz. Haliyle tutup böyle bir kafeteryada, herhangi bir yerde müzik olma şansı yok. Sadece gazino dediğimiz, bizim şu anda eş değer gazino tam kelime anlamı buralarda çok oluşmadığı için. Pavyonda demeyelim. Gazinoyla pavyon arası bir mekân düşünün. Çünkü buralarda gazino hani kelime anlamı ile daha üst yerlerde nitelikli sanatçıların olduğu nitelikli bir şekilde duruş gösterdikleri yerler. Bizimki onun baya bir altında ama pavyonda değil. Pavyon da böyle çok aşağı yani. Orası da değil. Adı ne tam olarak bizde bilmiyoruz. Böyle yerlerde müzik olurdu. Haliyle normal insanların buraya gitme şansı olmaz yani aileler oturmazdı buralarda. Sadece istisnai bir mekân vardı. Lunapark dediğimiz yer çevrenin bastırarak şekillendiği bir eğlence alanı yani. Yoksa işletmecinin oturayım da size böyle bir alan açım demesinden ziyade.

...O devirde biz bu partileri düzenlediğimizde insanların akın akın bu partilere aç bir şekilde geldiklerini gördüğümüzde en çok ilgimi çeken görüntü şuydu. Yani bizim çevremiz hep kapalıdır. Eşarbiyla giysisiyle. O tip inşalar hep kapalıdır. Partiye geldikleri zaman klasik o örtüleriyle gelirlerdi. Tuvalete girerlerdi bir değişirlerdi bir çıkarlardı. Mini etekli kızlar falan

...Kemençeden öte enstrüman konuşma şansınız yok haliyle müziğin sadece ve sadece yöresel temada kaldığı söz konusuydu. Kendi çevresini aşamazdı. Yöresel müzikten kaçamıyordun.

Bizim bir arkadaş vardı Çetin, domuz burun ayakkabı ilk çıktığında Rize'de giyme cesareti gösteren adamdı. Biraz entelektüel bir çocuk. Çocuğa neler dediler. Çocuğu dövmeye gidecek pozisyonlar. Bir erkeğe

yakışmayacak şeyler. Sonra bir sene sonra herkes domuz burun giymeye aştı. Bunları anlatma nedenim o anki kültürün bütün ucalarını göreyim ki.

...O dönemlerde bir grup vardı bateri çalarlardı. Basri abinin davul çalması olağan üstü bir olaydı. Sır düşün salonuna sadece Basri abiyi dinlemeye giderdi.” (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

Katılımcı 6, Sarp sınır kapısının açılması ile Rize’nin eğlence hayatına yerli ve yabancı turistlerin dahil olma hallerini, eğlence piyasanın mekânsal yer değiştirmelerini ve uluslararası sahaya taşınmasını aktararak anlatısına devam etmektedir:

“Hadi diyelim ki biz alıştık ama bizden büyük bir kuşağın çıldırması bir açlıkta olduğu ve kadınlara bu kadar yakın olduğu zamanda kadınlarla konuşmak...Tabii yani engelleyemedi insanlar. Kadın kocasını engelleyemedi. Sen kardeşini, babanı engelleyemedin. Çılgınca bir şey vardı yani. Tamam bir şey var, bavul ticareti gibi ama bu yapılırken fuhuşun da başladığı bir dönemdi. İnsanlar evlerini otele çevirdiler. Dükkanlarda mesela alakasız alakasız, ahlaksız bir sürü görüntü, akşam çılgınca bir yaşantı. Tüm bunların bize yaşantısı; maddi kazançlar. Şöyle kazançlar; müzisyensin, sahnedesin, her zamanki Mehmet abi geliyor yanında Rus bir hatun, Mehmet abi sana bahşiş gönderiyor. Bu acayip bizim kazançlarımızı etkileyen bir durumdu. Gazinolar dolmaya başladı, restoranlar dolmaya başladı. Şeyi görürdük, çok komikti; yaşı biraz ileride olan, 50’nin üstünde olan adamların hiç hayatta gülü ele değmemiş, dokunmamış bir adamın Rus bayana ya da Nataşa’ya gül verirken görüyorsun masada. Biz sahnede çoğu zaman güler yüzlüüz ama içimizde yaşadığımız bir sürü kahkaha var.

... O Rus akımı bir anda geldi şehir merkezini vurdu, bir anda dağıldı. Çünkü şehir merkezine gelen emniyet müdürü vardı, Saadettin Bey miydi, ismini unuttum. Ciddi bir Natasha operasyonu yaptılar. Sürekli baskınlar gerçekleşti, otellere baskınlar, gazinolara baskınlar... Ciddi operasyonlar yapıldı ve Rize merkezdeki bütün fuhuş ya da ona benzer bütün illegal durumlar ciddi şekilde temizlendi.

Ardeşen’e biraz kaçanlar oldu ama şeydi, pazar Ardeşen durumu. Onlar da yüzeysel olarak bir geçiş dönemi yaşadılar ama Yanbolu Trabzon, bu işin, fuhuşun, legal olarak döndüğü yer oldu...Yanbolu yaklaşık 3-5 sene böyle devam etti. Çok çılgınca devam etti. Sadece buradaki çevresel yönelişlerden ziyade İstanbul’dan gelip oraya gelenler. Böyle şeyler de olabiliyordu. Yanbolu da bir süre sonra dağıttılar. Yanbolu dağıldıktan sonra çömlekçi, çömlekçi ve Hopa sanki eşzamanlı bir, orada bir kutup oluştu

... Hopa artık bu işin en zirvesini taşıyor. Bir de çömlekçideki oteller, yakın evler. Bu işi en çok taşıyan...

Batum olayı başlı başına bir şey zaten. Hepimizin merak ettiği bir yerdi. İşin ilginç, kendim de yaşadığım ilginç olayı anlatacağım birazdan. Hopa’nın bu dominantlığına istinaden Batum kapısının 1 Lariye, 1 TL’ye açık olması yani vizelerin kalkması insanların merakı... Zaten insanlar buraya geliyordu fuhuş yapıyordu ama en çok fuhuşa yönelişler Batum’un merak

konusuydu. Batum'a gidişin ana yapısını oluşturan. Hatta bir dönem şöyle bir rakamı ticaret erbaplarından dinliyorduk. Ne zaman diyeyim, kapı vizesiz ne zaman açıldı 2007 mi? kimlikle giriş konuşulduğu zamanlarda yıllık nakit paranın oraya aktarılması 50 milyon, 50 trilyondan bahsediliyor. Nakit o anki aldım mesela cebime 100 lira gittim, hiçbir şey harcamadım.

... Tabii şunlara şöyle şahit oluyorduk, bizde program Dedeman'da bitiyordu bittikten sonra yakın dostlarım gece 12.30, eğlendiniz artık, içtiniz ama e hadi Sami seninle Batum'a gideceğiz. Ya dostum ben zaten yorgunum gelmeyeyim, ya gel ne olacak. Yine de gitmiyordum mesela, e biz gideceğiz. Ne yapacaksınız diyorum, biraz kumar oynarız biraz da çapkınlık yapar döneriz. Ya ne olursa olsun geceyi finalleme noktası Batum. Böyle bir kültür oluştu. Cebine 500 lira, 300 lira koyan her insan mutlaka hiç parası olmasa dahi bu akşam bir aleme gideyim. Cümle zaten aleme gitme cümlesi. Aleme gidilir Batum'da yapılacak her şey yapılır, dönülür. Hatta evli adamlar karısı işte neredesin, Rize'de arkadaşlarla oturuyorum kayıkhanedeyiz diyene kadar 2 saate dönüp karısının haberi olmadan gidip gelirlerdi. 4'te 5'te eve giderlerdi ama neredeydin, muhabbet fazla sürdü, kadın da inanırdı ona." (K6, erkek, eğlence sektörü çalışanı)

Katılımcı 12 Batum'a kayan eğlence kültürünün içeriğine dair şu şekilde bir örnek vermektedir:

"E gelelim öbür tarafa. Biz namus bekçiliği yaparız, şehirde, köyde, kasabada. Komşunun kızının eteği kısa, üstü açık geziyor, sokakta erkeklerle gördüm. Ee? Batum'da arıyor beni gece mekânda beş parasız kalmış. Aradı beni kelli felli bir abimiz, biliyor beni güvendiği için; bir şey yap beni buradan çıkar dedi. 1200 dolar falan lazım dedi. Ya öyle 1200 dolar deyince de diyene verdirmek işime gelmedi, kalktım tavizden gittim oraya. Gittim, içeri girdim mekâna. Bir tane hatuna böyle sarılmış, hâlâ keyfi yerinde oturuyor böyle, sızmışlar. "Aa geldin mi, Allah razı olsun" falan dedi. 1500 dolar verdim ona, yuvarlak olsun, lazım olur diye. Sen gidecek misin dedi. Ben dönüyorum da sen gelmiyor musun dedim. Kafası güzel. "Ben bu akşam burada kalayım yarın dönerim" dedi. 300 dolar fazla verdiğime pişman oldum çünkü o 1200 dolar onun hesabıydı. O 300 dolar verdim ya o yüzden dedi burada kalayım sabaha kadar diye. Bu adam namazında, niyazında. Boyu kadar kız çocuğu var. Yanında duranların da yaşları kız çocuğunun yaşında değil. Anladın mı demek istediğimi? O gözler neler gördü, bu kulaklar neler duydu. Onun için ben inanmıyorum kimsenin sahiliğine, fikirlerinin doğru olduğuna, arkasında durduğunda." (K12, erkek, tüccar)

Gelinen noktada Rize'de eğlence sektörü eskiye görece gelişmiş, hatta sıradan ev kadınlarının özellikle yaz aylarında sahilde yapılan gece eğlencelerine katılımları söz konusudur. Bunun yanında Ramazan aylarında yine sahil dolgu

alanında toplu müzikli (kemençe-tulum ve horon) düzenlenmesi yine şehirde geline e ence anlayışının bir görünümünü sunar.

Bu değişim süreçlerinin konuşulmasının ardından Batum'a gitmenin sosyalleşme pratiklerine eklendiği günümüz şartlarında Katılımcı 1'e, "Eğer Sarp Kapısı açılmasa idi Rize'de toplumsal görünüm nasıl olurdu" sorusuna şu şekilde cevap vermektedir:

"Temas olmasaydı yine 90'lardaki gibi müthiş bir ön yargı. "Orada uzaylı canavarlar yaşıyor." Onlar da bizim hakkımızda öyle düşünecekti. "Sınırın ötesinde yamyam Türkler. Bu kadar bence açık olamazdı. Kesinlikle bu sorunun cevabı bu zaten otomatikman. Şimdiki kadar yabancıya toleranslı olamazdı. Yani en azından şu anda asgari ücretli bir adam bile yurt dışına gidebiliyor, Batum'a. Bir yurt dışına gidiyor, değişik marka görüyor, değişik bira markası görüyor, değişik bir araba görüyor. "Aa bak böyle bir hayat da varmış." diyor. Bakıyor orada insanlar sahilde, sekiz kilometre sahilde kimse kimseyi rahatsız etmeden plajda, alkol alan saldırmıyor falan. "Aa, bak böyle de hayatlar var." diyorlar aslında. Bence vizyon olarak, bakış açısı olarak çok değiştirdi. Açılmasaydı bence atıyorum; Bayburt, Gümüşhane ne kadar açıldıysa biz de o kadar olurduk, kapı kapalı olsaydı bence" (K 1,erkek, turizmci)

4.5.2. Doğu Karadeniz Tipi Aylaklaşma

Doğu Karadeniz' de hane halkı refah düzeyi özellikle çay ve fındık tarımı sayesinde oldukça artmış, bu durum bölge insanının eğitimle ilişkisini ve vasıfsız işgücü piyasasında iş gücü talebini azaltmıştır. Sovyet sonrası göçmenlerin 2000'li yıllardan itibaren işgücü piyasasında arz oluşturmaları ile bölge insanı özellikle çay tarımı ve ev içi hizmet alanlarında işveren konumuna yükselmiş ve bir nevi mülkiyetten temelini alan üretime dahil olmadan gelir elde etme yolu ile bölgeye has bir aylaklık söz konusu olmuştur. Katılımcı 17 çay sektöründe yaşanan bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

"Şimdi gerçekten ben çay fabrikasında çalıştım. İdareciydim burada. Eğer Gürcü işçi gelmezse biz burada çay işleyemeyiz. Çok enteresan değil mi ya. Biz işçi bulamıyoruz. Çay Alim yerinde bilhassa Mesut bilir. Bizim sistem şudur 24 saat çay çekmek mecburiyetimiz vardır. Yani değirmenin suyu nasıl kesilmeyecekse hortumdan devamlı su akacak. Bizimde Çaykur'da ki sistem 24 saat çalışma esası var 24 saat içerisinde mutlaka alim merkezlerinden çayın fabrikaya girmesi lazım 1 saat gecikti mi kayıp gitti o geri dönüşü yok

...Her neyse ama ben fabrika olarak bana her saat başı ya da yarım saat 45 dakikada bir araba girecek biri girecek biri çıkacak böyle bir sistem bizimkisi

...Küçülüyor, çürüyor, yanıyor çay çok barut(?) gibi çok enteresan bir şey şimdi bunu sağlamak için de gece bizim yükleme işimiz vardı gecenin 2'si 3'ü 4'ü 5'i 6'sı diye bir şey yok 24 saat sistem dönecek

...Haa eskiden diyorduk ki çocuklar gençler sigortası da var belli bir parada veriyoruz. Kendi köyünüzde kendi evinizin çevrenizde bir ekip oluşturun gece saat araba gelince korna çalacak siz de oraya gideceksiniz çay yükleyeceksiniz. Ee he işte muhtar ayarladı kimi gönüllü kimi gönülsüz oluşturduk. Gece arabayı gönderiyoruz araba gelmiyor, yok bu akşam maç varmış gençler maça gitmiş, bu akşam denize gitmiş bu akşam çok yorulmuşlar uyumuşlar. Yaa benim fabrika boş çalışıyor, torbam boş doluyor da çok sıkıntı çektik, bezdik

..Sene 2005-2006 o aralar...Baktık ki böyle olmuyor dedik ki ÇAYKUR yönetimi olarak eğer bir nakliyeciyi fabrikaya o taşıyorsa yüklemeyi de ona vereceğiz. Para vereceğiz kardeşim. Çayın sefer başı diyelim ki 500 lira artı yüklemede kilo başı onu şeylere verdik...kooperatiflere verdik. Sen mademki çay yüklüyorsun bu işi de sana veriyorum parasını da sen alacaksın onlarda ilk tercih olarak muhtarları devreye sokuyor böyle genç varsa onlara verelim ama maalesef hiçbir tane genç gidip çalışmadı

...Bu sefer Ruslara kaldık tabii o da yasaktır iş kazası olur sıkıntıları var tabii...Yaşandı ama görmezden gelindi yapacak bir şey yok, kurum sekteye uğruyor

D: Benim mesela Derapazarı'ndaki fabrikaların çayını arkadaşım organize ediyordu, 45-50 tane Gürcü işçisi vardı bir tane Türk yok.

K17: Çalışmıyor beğenmiyor biraz maddi şeyleri ne diyeyim artık yeni nesil.

...1960-70'lerde bir Almanya halk tabiriyle "Almanya vakası" var biz de insanlar oraya gitmek için elinden gelen gayreti gösteriyor. Hatta bir türküsü bile var. Adamın ikisi müracaat etmişlerde hanımına çıkmış kendine çıkmamış. Hanımı trene binmiş gidiyor kocası şey yapıyor soğan ekmek yerim de gel dön Zeynebim diyormuş da o onun türküsüdür yani. Şimdi aynı durum burada. Gürcüler buraya gelmek için çay topluyorlar hasta bakıyorlar bugün gidin buradaki garsonların %95'i işte fırında pastanede çay ocaklarında hep Gürcüdür yani onlar çalışıyorlar inşaat işlerinde tuğla örme demir yapma ne diyeyim yani

...Şu an da keşke vaktimiz olsa Sarp'a gitsek ben giderdim tabii sabah gidiyorsun bir dalga geliyor 500 kişilik birden bir grup, 1000 kişilik bir grup dalga dalga geliyorlar... 3 ay gelince, gidince bir daha 3 ay gelemiyorlar daha. Bu sefer ne yapıyorlar 11 de buradan çıkarlar 12 ye doğru karşıya geçerler gümrük işlemini yaparlar girdi çıktısı yarım saat otururlar tekrar gelirler. (K17, erkek,emekli)

Araştırmacının Katılımcı 17 ile yaptığı görüşmede öngördüğü üzere, bölgedeki işgücü pazarındaki bu karşılıklı bağımlılık durumunun tam olarak Türklerde aylaklaşmanın ötesinde bir efendileşme sürecine dönmemesini Katılımcı 13'le yapılan görüşme şu şekilde açıklamaktadır:

...Bir de şu kadın bakıcılar var. Ya inanılmaz bir sektör Rize'de. Onlarda ben bilmiyorum incelediniz mi ama genelde diyorlar ki kadınlar genelde aralarında konuşuyorlar. Gürcü kadınlarımız olmasa hastalarımız bakımsız kalacaktı diye. ...Aynen bir böyle ara eleman mı diyorsunuz, o açığı dolduruyor. 96'lardan 97'lerden bahsediyorum ya.98- 2000' lere kadar o dönemde inanılmaz bir girdi vardı. Şey anlamında perakende anlamında. Lehte ekonomik canlılık anlamında. Onun haricinde ben turistik bilmiyorum. Benim gözlemim yok turistik olarak ama ticari olarakta artık olduğunu düşünmüyorum. Artık Gürcü tüccarlar o kadar iyi öğrendiler ki bırakın İstanbul'daki distribütörleri onlar direkt fabrikalardan alıyorlar. Seramik fabrikası Kütahya damı gidip Kütahya'dan alıyor. Boya fabrikası Gebze demi, gidip direkt Gebze'den alıyor. Artık o ekonomik canlılığında kaldığını düşünmüyorum. O zaman bir tek sizin dediğiniz burdan insanların çeşitli amaçlarla gitmesi bide o vasıfsız eleman dediğiniz Gürcülerin Rize'de gelip çalışması galiba.

...(Yerli halk ile göçmenler arasında bir hiyerarşi oluştu mu soruna cevaben) Şimdi açıkça söylemek gerekirse öyle düşünen olsa bile, bence onları çalıştıranlar dahi biraz akli erenler dahi onların hepsi biliyor ki onların hepsi bizden daha iyi yetişmişler. Kesinlikle öyle, doktor hemşire arkadaşlarla konuşuyoruz Gürcü hemşirelerin hasta bakıcıların baktığı yatalak hastaların falan çok daha iyi durumda olduğundan bahsediyorlar, çünkü onların tıbbi bilgileri çok iyi. Biraz önce size Nana örneğini verdim. Ben dedim Türkiye'de doktora giderken, tamam o da Türkiye doktora yönlendiriyor, Türkiye'deki teknik donanımın ve tıbbi teçhizatın çok daha iyi olduğunu düşünüyor. Fakat onlar çok iyi yetişmişler hani alternatif tıp olarak. Bilgisine çok güveniyorum. Keza şeyde öyle hani bu hasta bakıcılık durumunda falanda ben zannetmiyorum onlar kadar iyi yetişmiş hasta bakıcı. Belki İstanbul'da vardır. Çok daha yüksek fiyatlara, ama Rize'de olduğunu düşünmüyorum açıkçası. Rize'de eğer bunu yapan Türk varsa onlardan çok daha vasıfsız bu konuda. Ama işe girdiği zamanda onlardan, gerçi doların şu son durumundan önce onlardan çok daha yüksek alıyordu. Gerçi dolarla fırladı mı maaşları ne oldu. Galiba geri dönüyorlar şimdi. Onların işlerini Türklere vermeye çalışıyorlar ama ben evdeki yardımcı olarak bilmiyorum. Öyle bir örnek yok yanımda fakat hasta bakıcı olarak Türklere çok daha iyi olduklarını, çok daha iyi yetişmiş olduklarını biliyorum.

...Zaten size bir şey söyleyeyim mi, o dedik ya bir tüccarlar var o tüccarların haricinde Gürcüler bizden düşüktür diyen bir var. Çünkü Gürcüler çok iyi yetişmişler. Herkes şeyden bahsediyor. Para gelip eşya satan insanların hepsinin okuması olan profesörler falan olduğundan bahsediyorlar. Anlatabiliyor muyum? Şeyi hiç unutmuyorum. İlk Batum'a gittiğim zaman 200 yılıydı. O zaman işte bu kaymakamlığın işleriyle.

Katılımcı 12 ekonomik boyutları ile değerlendirdiği bu işgücü pazarı ilişkilerinin daha Gürcistan'la ilgili büyük uluslararası bir planlama mekanizmasının yansımaları olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıya göre bölge insanın aylaklaşma ile sonuçlanan bu vasıfsız işçi pazarından gönüllü çekilişi hem bir ekonomik hem de sosyal bir kayıptır.

“Kötü olan şu, bugün yaklaşık 200 lira yevmiye, dolara vursan 35 dolar. Şimdi, bunu verdiğim anda bunun tamamı dışarı çıkıyor. 35 doların...Kumar o konuyu çok şey yapmıyor. Bu paralar daha büyük paralar, kumar kişisel paralar. Bu para sen yapsan, %100'ü burada kalacak. Sen yapamadın Kürt yapsın, Ordulu yapsın. 200 değil 250 ver ama bu ülke ekonomisi çok önemli. Para dışarı çıkmayacak. Para dışarı çıkarsa sorun. Çünkü o Gürcü buradan TL alıp çıkmıyor. Gidiyor döviz bürosuna, döviz alıyor, döviz götürüyor. Damlaya damlaya korkunç bir rakam var burada yani. Bir ikincisi sen çay toplamayı unutuyorsun, o kültürü unutuyorsun, ağa rejimine geçiyorsun, hanımağa oluyorsun. Altan gelen çocuklar ihtiyacı olsa da bilmiyor, alışmamış. Bunu bir kopardın mı, daha onu öğretemezsin.

...Vazgeçtikten sonra geri dönüş zor olacak. Nasıl öğreteceksin? Maliyetli olacak öğrenirken, öyle diyelim. Bir maliyet harcayacak.

...Doğru zamanda doğru verimli şekilde üretmeyi bilmedikten sonra bir maliyet oluşacak. Yeniden öğrenecek onu çünkü, o jenerasyon onu bilmeyecek. Ve onlar da kimden öğrenecek biliyor musun? Teslim ettiklerinden öğrenecek.

4.5.3. Ulusaşırı Kriminalizasyon ve Ulusaşırı Sivil Toplum Pratikleri

Doğu Karadeniz-Gürcistan göç sistemi dahilinde karşılaşılan olgulardan birisi de sınırın Gürcistan tarafındaki illegal yapılanmaların, uluslararası hareketteki nüfusu hedef alarak kriminalize etmesidir. Suç isnat etme yolu ile hukuki sürece giren mağdurlardan maddi çıkar elde etmek için çalışan bu illegal grupların bir kısmı devlet memurlarını içermekte ve bu yapılanma resmi hukuksal süreçlere kadar yayılmış bir görünüm oluşturmaktadır.

Bu çeteleşmiş kriminalizasyon, 2011 yılında eşi bu tuzağa düşürülen Nuriye Kaputoğlu tarafından kişisel bir dirençle karşılanmış, bu direnç sonrasında dernekleşerek (Mağdur Ailelere Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği) örgütlenmeye ve bölgede örneği olmayan ulusaşırı faaliyet gösteren bir sivil toplum pratiğine dönüşmüştür.

Nuriye Kaputoğlu (Katılımcı 16) için süreç eşinin alternatif tıp tedavisi almak üzere Batum'a geçmesi sırasında aracına polis çevirmesinde uyuşturucu madde koyulması ve ikinci polis çevirmesinde bu madde ile yakalandığı iddiası ile suç isnat edilerek tutuklanması süreci ile başlamıştır. Kaputoğlu sürecin başlangıcını şu şekilde anlatmaktadır:

"Gelmedi (Eşinin doktora gitmediğini anlatmak için)), tabi doktor şimdi araştırmasını yaptı. Tabi o şimdi koskocaman doktor bilmez mi. Bide biliyorlar, biz bide bilmiyoruz ki böyle bişi oluyor buraya.

...O şimdi baktı ki gelmedi ne oldu acaba diye nereye sorduysa artık işte Hamza dedi kapıdan tutuldu (yutkunuyor) Allah'ım onlar aklıma geliyor.

...İşte Esmâ (Batum'da konu ile ilgili iletişim kurduğu Müslüman Gürcü) dedi bana işte abla böyle böyle. Avukat gerekiyor şey gerekiyor dedi. Hamza abiyi kapıdan tuttular. Bende zannettim ki merhem verdi ya doktor ona, dedim bular o merhemimi kötü birşey sandılar. Dedim bu adam dedim öyle şeyle işi olmaz. Belki merhemi dedim.. Yok yok abla dedi ne merhemi dedi. Meğerki böyle şeyler oluyor (uyuşturucu tuzağından bahsediyor)" (K16, kadın, STK yöneticisi)

Kaputoğlu süreç içerisinde bu durumun bir tek kendi başlarına gelmediğini, içerisinde Gürcistan Polis Teşkilatı üyesi memurlarında bulunduğu bir suç örgütü tarafından organize edildiğini ve aynı durumda birçok mağdurun bulunduğunu anlamıştır:

"Çakal yuvasının önüne aç peynir torbasını, sen bunu yeme...Her tuzağa da açık. Beş gün arayla yapıyor. Yani düşün Hamza (eşi) alındı içeriye. İçerdekiler diyor oooo sendemi eroin. Sendemi bizden. Ama geliyorsun siyasi bürokrasilere hiç dinlemiyorlar seni bile. Batum'a gidiyorsun (Konsolosluktan bahsediyor muhtemelen) e biz savaş mı açalım oraya diyor sana. "(K16, kadın, STK yöneticisi)

Kaputoğlu, durumun büyük çaplı olduğunu anladıktan sonra önce AK Parti il teşkilatına, sonra Batum'daki Türk Başkonsolosluğu'na giderek çözüm bulmaya çalışıyor. Ancak aldığı yanıtlar tatmin edici olmadığı gibi, çözüm önerisi bulmaya yanaşmayan tutumlarla karşılaşılıyor. Çözüm arayışı için gittiği kişilerin "evde oturup bekleyin" tavsiyesini dinlemeyen Kaputoğlu, bir dernek kuruyor ve Sarp Sınır Kapısı ile Gürcistan Trabzon Başkonsolosluğu önünde eylemler düzenliyor. Süreç kendi anlatı ile şu şekildedir:

“Gidiyorsun partiye diyor sana ki, biz savaş mı açalım oraya biz söyledik Başbakana, halbuki Başbakanın hiçbir şeyden haberi yok. Başbakan o zaman ki, Cumhurbaşkanımız (Recep Tayyip Erdoğan) hiçbir şeyden haberi yok.

...Ve düşün öyle bırakıyor seni. Yeri geliyor diyorsun da benim bir büyüğüm var bişi var. Biz Amerika’da yaşamıyoruz. Benim bir sicilim var ben burda tanınan bilinen insanım...Yani kaderine bırakılıyorsun. Oradakilerde, mesela konsolosluğa gittiğimde niye dedim mesela. Bunlar Türklere yapılıyor. Siz neden dedim. (Bir şey yapmıyorsunuz manasında). Eee biz iç işlerine karışamayız. İyi bir avukat tutup en az cezayla çıkmasını sağlıcaz. Yav sen dedim neden bunu Ankara’ya bildirmiyorsun. Hatta şöyle bir dosya vardı orda. Dedim ki siz şu tutanağı tutup gönderiyor musun oraya. Hamza Kaputoğlu filan suçtan yakalandı, Türkiye’ye getirmekten edilmekten. 0.0160 gram bilmem ne. Ondan sonra bu suçu işlemiştir diye bunu gönderiyorsun. Yazıyor musun sen tutanağa tutuyor musunuz ki siz, Sayın Başbakanım Sayın Dış İşleri Bakanım Gürcistan’da böyle böyle şeyler olmakta, biz bunların içişlerine müdahale edemiyoruz, kanunlarının çok ağır olmasından dolayı. Bizim elimiz kolumuz bağlı. Burda çok suçsuz vatandaşa var da. Konsolos Bey diyo bana ki atmış ayak ayak üstüne beyefendi, Nuriye Hanım kimse demez ki suçluyum. Herkes derki suçsuzum. Hiç unutmam bunları hiç. Her yerde de konuşurum. Dua etsinler ki, o karşı tarafta o kadar şımarasın ki Türklere hiç sahip çıkmıyor bu konsolos diyor. Gerçi onlar kendi de biliyor da. Dedim ki konsolosum dedim. Bir olaya bakalım dedim. Bu nasıl suçlama, bu nasıl kaçakçılık. Bu nasıl iş da. Bu beş gün arayla yapılıyor bu insanlara dön bir bak da bu insanlar Amerika’dan gelmedi buraya bunlar Türkiye’de Rize’de yaşıyor. Bunların sicili var Bir şeyi var. Bir sorun da biz sizi buraya tatil edin diye komadı devlet. Bizden sebep koydu seni buraya. Öyle da burda şaşalı yaşayın diye altında makam araban gez oraya gez buraya diye koymadı. Konsolosluktan içeri giremezsin. Kapıdan verirler sana şöyle dersin suçlusun gibi dışardan ordan bekle yav be Türküm da bekle beni bir içeri al bakalım.

...sesini çıkarmadın mı, sesini illaki devletin başına bir yere duyuracaksın. Ona duyurmadın mı ya büyüğe duyurmadın mı ezilmeye mahkumsun. Neticesinde böyle şöyle ederken başka elin kolun bağlı, geldik geldik da teşkilatımız da (AK Parti il teşkilatından bahsediyor) geldik savaş mı açalım oraya dedi. Sizden sebep, siz dediği insan bu vatanın evladı (ağlıyor) oyunu alana kadar vatandaş ondan sonra geber. Yani düşünebiliyor musun?

...Yani o tercümanlar olsun yani diyordu ki bize yani biraz sesini çıkarın.Yyani Tayyip istesin bunların hepsini verir bunlar size. Yani biraz haksızlıklar oluyor. Yani suçlu var mı var ama haksızlıkta çok var. Çünkü ben kendimden biliyorum onu da, bana kimse gazel okumasın dedim. Ben bana yapılanı bildiğim için aynı suçlama olduğu zaman böyle kaçakçılık olmaz. Biz onları bildiğimiz için kaçakçılık biz televizyonda nasıl yapılır görüyoruz onu. Aklın yolu bir. Yalandan böyle kaçakçılık olmaz. Bu bir komplö oluyor bişey oluyor neyse işine öyle geliyor. Neyse onları bile destek ediyor hepsi. Sonuçta bunları topladım gördüm. (Bir yetkiliden bahsediyor) ile görüştük orda. Dedi ki siz dedi bana dedi şey yapın, dedi mağdurları topla bana getir dedi. Biz dedi şey yaparız dedi. Siz dedi evde dedi gidin oturun aşağı, işinizi edin dedi. Çokda şeyine ya. Ben öbür Pazar günü onları aldım dilekçelerini

şeylerini o yaptığımız mesela eylemdir. Mesela kapıyı o zaman şey yapmıştık.(İlk Sarp Sınır Kapısı Eyleminden bahsediyor)

...He He. O zaman işte. Biz ondan o zaman işte kapıda işte eylem yaptığımız zaman o zaman kurdum derneği. 2010 yılının sonunda başımıza böyle bişey gelince 2011 yılının başında ben o zaman kurdum derneği.” (K16, kadın, STK yöneticisi)

Kaputoğlu , diplomatik ve siyasi makamlar aracılığı ile çözümler bulamaması üzerine , Gürcü mahkemelerince de çözüm üretemeyeceğini anlıyor.

...(Mahkemede Gürcü Hakim ile diyalogundan bahsediyor) ha dedim ki ona Ben dedim biz Türk milleti dedim bu kadar aciz değiliz. Vurdum kalktım araya. Ben onla konuşuyorum. Bakmıyorum ötekilere. Dedim ki biz Türk milleti dedim bu kadar aciz değiliz. Ben çıkacam dedim Başbakanımıza sizi şikayet edecem. Türkiye’ye rezil edecem sizi dedim ona. Dedi bana ki, haklıysan çık! Çıkarın burdan bunu dedi bana, burası tiyatro sahnesi değil dedi. Ben ağlıyorum ya. Bağırđım ona. Ama kadına karşıda ey etmiyorlar bayanım ya. Bayana karşıda şey etmiyorlar. Ondan sonra öyle çıktık oraya. Dışarı. Orayı hiç unutmam.” (K16, kadın, STK yöneticisi)

Bütün temaslarından çözümsüz ayrılan Kaputoğlu, bunun üzerine “Devletin başı” dediğı o dönemin Başbakanı, şimdiki Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a Erzincan ziyaretinde yoğun bireysel çabası üzerine ulaşđyor ve durumu aktarıyor. Başbakan Erdoğan’ın durumu Dış İşleri Bakanlığı’na aktarması üzerine Bakanlık bünyesinde bir diplomatik heyet kurularak Gürcistan ziyaretleri düzenleniyor. Gürcistan Trabzon Başkonsolosu Avtandil Mikatsadze bu süreçte Kaputoğlu ve beraberindeki mağdurlarının durumunu açıklayan bir rapor düzenleyerek Gürcistan Hükümeti’ne görüş bildiriyor. Ve bu diplomatik temaslar sonucunda dönemin Gürcistan Cumhurbaşkanı Mihail Saakashvili genel af çıkararak Kutupoğlu’nun eşi ile birlikte Kaput oğlunun ifadesine göre 100 civarındaki kişinin hapishanelerden çıkarak ülkeye dönmesini sağlıyor. Nuriye Kaputoğlu bu sürecin sonunda dernek faaliyetlerine son vermeden hala Türkiye ve Gürcistan’da uyruk ayırt etmeden hukuki mağduriyet yaşayan ve kendisine ulaşan herkes için savunuculuk faaliyetlerini sürdürmektedir. Bütün bu çabaya rağmen yakın döneme kadar hala farklı formlarda bu illegal aktiviteler devam etmektedir. Katılımcı 7, başına 2016 yılında gelen Gönve civarında gelen bir olay aracılığı ile kriminalize edilme hadisesini aşağıdaki gibi aktarmaktadır. Katılımcının ifadesinde dikkat çeken kısım resmi sürece girdikten sonra bir daha herhangi bir hukuki ceza sürecine girmeden kefaref ödeyerek maddi bir bedelle bıçaklama gibi bir olaydan kurtulmasıdır.

“Ya orada şey yaptık; arkadaşla giderken Batum’a girdik, orada büfeden sigara alıyorduk kapıları açıktı. İki üç arkadaş gittik oraya kapıları açıktı. Adamlar 2 adam arabaya bindi, bizden para koparacaklardı. Biz çıktık dışarı başladık ona bağırmaya. Çıkmadı zorla para alacaktı bizden. Biz öyle kavga münakaşa derken çıktık dışarıya, tabi ki önceden şeydi...

...Onlar zaten tezgahlı. Polis de onlarla bir yanı...Polis de zaten yaklaşık 200 metre ileride. Biz şimdi münakaşa edince baktık bunlar hiç kaçmıyor etmiyor arabada bıçak vardı çakı bıçağı. Aldık bıçağı sapladık bir tanesine kalçadan. Kalçadan saplayınca polis anında damladı oraya yani kaçma fırsatı hiç yok. Fırsatımız hiç olmadı polis enseledi bizi. Zaten o adamı hastaneye götürdüler. Bizi karakola götürdüler merkeze. Nasıl yapacağız nasıl kurtaracağız buradan derken, kefaret ödedik 30.000 TL. Yani iki kişi olarak. Bu zaten bizde yoktu 30.000 lira ne arar bizde o hemen. Bir tanıdığımıza telefon ettik oradan. Edince o bize parayı verdi kredi mi bilmiyorum, hatta kendi geldi parayı verdi bize, takdim etti karakola kefaretle bizi serbest bıraktılar. Biz de o parayı kredi çekerek ödedik ona. O hapishanelere düşseydik perişan olmuştuk yani.

...(Sonraki gidişlerde tedirginlik olmadı mı sorusu üzerine) Yok, temizlendik de daha korkmaya gerek yok ya. Temizlendik kefaretle çıktık. Şey olmadı yani bize o listeye suçumuz işlenmedi eğer ödemeseydik işlenmişti.

...(Eşiyle buolay üzerine boşanmasına dair anlatıya devam ediyor) O kumarda parayı kaybettim zannediyor. Anlatamadık, sıkıntımı anlatamadım böyle bir şey başıma geldi diye şey yaptım ama anlatamadık. Bir de bizim çevremizin komşuların kışkırtmasıyla bu hale geldi yani.” (K7, erkek, emekli)

Katılımcı 1, son dönemlerde popüler olan be tam olarak kriminalize etmeye dönüşmese de, bu tehditle işleyen başka bir tuzaktan bahsetmektedir. Katılımcının ifadesinde dikkat çeken taraf bu illegal durumların Türkler tarafından da icra edildiğidir.

“Ben, arkadaşım, hanımı falan böyle 4-5 arkadaş Batum’un merkezinde bir dolaşıyorduk gece 11-12. Bir gece kulübü vardı, davet ettiler bizi. “Gelin gelin gelin.” Israrla, yalvararak. E gittik, oturduk, birer bira içtik. 4 bira mı içtik, 3 bira mı içtik. Hani en pahalı 10 olsa 40 Lari. Yani bir bira 10 olsa ki 10 da değildir. Hadi diyelim 50 Lari. Hesap geldi 300 Lari, 300 Lari geldi. “Bak!” dedik. “Biz Batum’a her gün gelen insanlarız, biz Rizeliyiz, her gün geliyoruz. İzmir’den gelmedik. Bu mafyatik tavırlarla bizi korkutamazsın, sizle burada kavga da ederiz.” dedik. Ayrıca bizim de burada Gürcü tanıdıklarımız var. Olur olmaz, olur olmaz. Aradık Gürcü arkadaşlarımızı “Polis çağırın.” dedi “Sıkıntı yok.” dedi. Ondan sonra...

...”Polis çağıracağız.” dedik. Biz de baskın çıktık. Sonra bizim bir arkadaş var, böyle biraz daha kibar, böyle muhabbetleri sevmez. Attı masaya 100 Lari, “Alın daha da uzatmayın siz de.” Dedi. Öyle çıktık gittik. Yani aslında 50 Lari verecektik. Orada yanlış insanlara çarptılar. Ama mesela

İzmir'den bir aile geliyor, son derece beyefendi, eğitimli insanlar. Adamları korkutuyorlar. Adam da diyor "Şuradan bir çıkayım da bir daha da gelmem, alın size 300 Lari." Sonradan ben oranın işletmecisi, adam, Türk adam, tanıyorum o adamı, sonradan hapse girdi Batum'da. Yani bunları yapan da Türkler maalesef." (K1, erkek, turizmci)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'nin Doğu Karadeniz Bölgesi ve Gürcistan arasında tarihi ve güncel sınır asimetrilerine dayanan ve yüz elli yıllık aşkın süredir var olan bir göç sisteminin tanımlanması ve detaylı görünümünün ortaya koyulması bu çalışmanın genel amacıdır. Özelde ise, bu genel amaca ulaşmak üzere, son otuz yıllık açık kapı dönemine dair ortaya koyulan akademik literatürde henüz incelenmemiş olan Türklerin ulusaşırı aktörler olarak nüfus hareketlerine katılımlarını saha çalışması aracılığı ile inceleyerek; göç sistemindeki eksik parçayı tamamlayıp bütüncül bir görünüm elde etmek amaçlanmıştır.

Doğu Karadeniz- Gürcistan göç sistemi saha çalışması bulguları ile mevcut tarihsel ve sosyolojik literatür değerlendirildiğinde, Bauman'ın katı ve akışkan modernlik olarak kategorize ettiği evrelere denk gelen iki ayrı dönemsel görünüm sunar. İlk dönem, 1850'li yıllardaki göçlerle başlar ve Sarp Sınırının geçişlere kapanmasına (1937) kadarki evreyi kapsamaktadır. İkinci dönem 1988 yılında sınırın tekrar geçişlere açılması ile başlar ve günümüze kadar devam eder. Her iki dönemde de sınır nüfus hareketlerini domine eden genel itici sebep göç teorilerinde mekana bağlı çoklu sebeplerin değerlendirildiği bir kavramsallaştırma olmaması sebebi ile bu çalışma özelinde mekanın imkansızlığı olarak kavramsallaştırılmıştır. Mekanın imkansızlığı ekonomik, politik, sosyo kültürel ve psikolojik anlamlarda ulaşılmak istenen yaşam standartlarını sağlayamamanın tümünü kapsayan çatı bir kavram olarak kullanılmıştır ve konjonktürel olarak nüfusun hareketinin akış yönünü kimi zaman Türkiye tarafına, kimi zaman Gürcistan tarafına yönlendirmektedir.

Cumhuriyet öncesi ilk dönemde, mekanın imkansızlığı öncelikle Doğu Karadeniz Bölgesi için söz konudur. Geçimlik ekonomi yaratmakta bile zorlanan ve düşük gelişmişlik düzeyi sebepleri ile bölge nüfusu sınırın öbür tarafında iş gücü ve girişimcilik anlamında (gayrimüslim tebanın bu sebeplere ek olarak Rusya tarafından teşvik edilen dini motivasyonları da zaman zaman bu sebeplere eklemiştir) yeni fırsat arayışlarına yönelmiştir. Bunun yanında, bir süre Osmanlı, bir süre Rus idaresinde kalan Batum; Doğu Karadeniz bölgesinden diğer bölgelere ulaşımın kısıtlı olması ve coğrafi yakınlık sebebi ile bölgenin merkez kenti niteliğine ulaşarak nüfus hareketlerinin ilk durağı olmuştur. Kentin zamanla liman kenti olarak

ekonomik gelişim göstermesi ve aynı zamanda yaşadığı sosyo kültürel kalkınma süreci ile birleşerek her anlamda cazip imkanlar sunması bu bağlamsallığa eklenince; kitlesel nüfus hareketleri sınır coğrafyasında görünür olmuştur. İlk görünüm de basit düzeyde bir itme çekme temelli nüfus hareketi olarak değerlendirilebilecek bu durum, özellikle Tanzimat döneminde Doğu Karadeniz'deki ekonomik problemlerin aşılması açısından bir devlet politikası olarak bu göç yolu ile işgücü istihdamı arayışı süreci dikkate alındığında, yapısal boyutu ile göç sistemi iddiasının önemli dayanaklarından birini oluşturur. Bu döneme dair bir başka değerlendirilmesi gereken boyut ise katı modern evreye dair görünümlerdir. Bölgenin, o dönemde baskın geleneksel kültürünün modernizasyon sürecine girişi bu göçlerin de etkisi ile en azından gündelik hayat pratiklerinde görünür olmuştur. Göçmen aktörlere kurtarıcı bir kahraman rolü yüklenerek geride kalanların geçiminden sorumlu tutmak katı modern birey algısının aile sistemi içinde yorumlanışının en önemli görünümüdür. Sorumluluk bu ilk dönem göçmen aktörler için en baskın duygu durumlarından birisidir. Bunun yanında, göç süreçlerinde kentli imajlar edinerek bölgeye dönen göçmen kitle bölgede bir rol model algısı oluşturmuş, Doğu Karadeniz coğrafyasının sosyo kültürel imkanlarının sorgulanmasına ve bu anlamda bölgenin zihinlerde dezavantajlı bir konuma gerilemesine sebep olmuştur. Emiroğlu'nun da (2013) ifade ettiği üzere bölge dışı hayatlara özenmek olgusu coğrafyanın sosyolojisine eklemlenmeye başlar. Bunun yanında özellikle Kafkas ve Rus coğrafyasına yapılan göçler yanında eski dönem göçünde de günübürlük nüfus hareketleri söz konusudur. Bulgularda daha çok alışveriş amaçlı Batum'a gitme eyleminin ortaya çıkışı ve Batum bu bölgenin İstanbul'u idi ifadeleri o dönemin mekân asimetrisi anlamında Batum'un ne kadar avantajlı bir konumda olduğunu göstergesidir. Döngüsel sınır turizmine o dönemde de sebep olan bu mekânsal asimetri modernizm ve kentsel gelişmişlik anlamında tarihin her döneminde sınırın Batum yönünün daha cazip olduğunu ortaya koyar.

Cumhuriyet öncesi dönemin 20.yy.a yaklaşan dönemlerde Osmanlı-Rus Savaşı ile başlayan konjonktürel politik değişim, bu sefer sınırın Doğu Karadeniz yakasını politik göçlere varış noktası olarak konumlamıştır. Mekanın imkansızlığı özellikle Müslüman kitle için muhacerette bu sefer Rus coğrafyasında ortaya çıkmıştır. Sınırın kapanması ile katı modern evrenin en yoğun hallerinin yansıması olarak yorumlanabilir. Bu dönemde oluşmaya başlayan düşman Rus imajı hala etkisini göstermekle birlikte, özellikle Sovyetler Birliği zamanında Doğu Karadeniz

Halkı için doğuda kalan bütün halklara Rus kolektif kimliğinin atfedilmesi yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet öncesi dönemdeki göçlerin bulgulara ve literatürde ortak bir şekilde önemli bir diğer mekânsal görünümü de göçmen dövizlerinin bölgede herhangi bir kalkınma odaklı yatırıma dönüştürülmeyerek, Veblen'in gösterişçi tüketim olarak ifade ettiği bir forma bürünmesidir. Özellikle dönemin ekonomik şartlarına göre oldukça lüks konakların inşa edilmesi bu tüketimin günümüze taşınan en somut mimari örneğidir. Bunun yanında bu göç hareketleri ile bölgeyi terk eden erkeklerin, geri döndüklerinde dinlenme amaçlı çalışmama tercihleri, bu rol modellerin Doğu Karadeniz tipi aylaklığın oluşumunun da etkili olduğu bir dayanak olarak değerlendirilebilir.

Doğu Karadeniz Gürcistan göç sisteminin iki dönemi arasında yaşanan kapalı kapı döneminde bölge halkaları arasında bağlantı büyük oranda kesilmiş, özellikle de din ile ilgili kültürel pratikler ve gündelik yaşam alışkanlıkları birbirlerinden farklılaşmıştır. Rus imajının Doğu Karadeniz'de pekişmesine paralel olarak, Sovyet coğrafyasında Türklerin tarih boyunca hem politik hem dini bir tehdit oluşturdukları görüşü yaygınlaşmıştır. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde göç sisteminin dışında değerlendirilebilecek bir başka önemli durum ise bu dönem için nüfus hareketi bağlamında iç göç yoğunluklu batıya yönelimdir. Bölge halkının yoğun kentleşme deneyimi yaşadığı bu dönemde tarımsal kalkınmanın bölgeye getirdiği refah artışı da kayda değer bir diğer sosyolojik dönüşümdür. Bölge insanı bu dönüşümü kendi iletişim pratikliğine yakıştırarak "Medeniyetten önce paranın girdiği yer" olarak ifade eder. Kentliliğin yükselen değer olduğu coğrafyada, ekonomik kalkınma sürecine sosyo kültürel kalkınmanın eşlik etmemesi bu ifadenin sosyolojik açıklamasıdır. Emiroğlu'nun ifade ettiği üzere geleneksel değerler sistemin çözüldüğü coğrafyada, "paraya sahip olmak" gücü temsil eden önemli bir kimlik unsuru haline gelmiştir. Bu ekonomik kalkınma kent mekâna, yine plansız bir mekânsal dönüşüm olarak yansımış, tarım ekonomisinin sağladığı gelir girdisinin de etkisi ile kalkınma odaklı bir çabaya yine dönmemiştir. Ekonomik kalkınmanın en belirgin görünümü tüketimin bölgede kültürleşmeye başlasıdır. Tüm bu gelişmeler sonunda Doğu Karadeniz bölgesi bu sefer halkı için ekonomik (özellikle istihdam anlamında) ve sosyo kültürel anlamda kısıtlı imkanlar sunan bir imkansız mekan olma özelliğini pekiştirir.

Sarp Kapısının açıldığı 1988 yılı Bölge'nin küreselleşme ile hazırlıksız yüzleşmesi olarak ifade edilebilir ve Bauman'ın ifadesi ile akışkan zamanların hızlı tecrübe edilme devri başlamıştır. Bölge halkı, Rus kimliği ve imajına indirgediği komşu coğrafya halkarı ile (bugün dahi yüksek oranda bu imajla anmaktadır) uzun süreden sonra yeniden ulusaşırı etkileşime girmeye başlamıştır. Sınır asimetrisi bu sefere mekânsal olarak öncelikle Doğu Karadeniz'i ekonomik bir cazibe merkezi haline getirmiş ve sınır ticaretinin ilk mekanı yapmıştır. Karşılaşma sahalarının ilki bu ticari organizasyonda Rus pazarlarında ortaya çıkar. Hem ticari hem toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ilk formu bu evrede görülmektedir. Sonrasında Doğu Karadeniz için etkisi 2000'li yıllara kadar süren bir sınır ticaretine bağlı pazar yapısı oluşturur. Bu dönemde göçmenlerin vasıfsız iş gücü piyasasında istihdam edilmesinin ilk örnekleri de görülmeye başlamıştır. Ancak daha çok tercüman olarak çalışan nitelikli satış elemanı olarak istihdam söz konusudur. Gürcistan tarafında Sovyet sonrası istikrarsızlık ve güvenlik problemleri bu dönemde coğrafyaya karşı Doğu Karadeniz halkında temkinli bir tutum meydana getirmiştir. Gürcistan tarafına ilk dönem geçişler üst düzey davetlerle olmuş ve ticaret hacmi sınır ticaretine nazaran büyük olan ticari temaslar kurulmuştur. Türklerin Rus imajı ile Gürcüleri karşılaşmasını aksine, Ruslarla itilafa düşen Gürcüler Türkleri bir kurtuluş imkanı olarak karşılamışlardır.

Periferik sınır ticaretinin zaman içerisinde hem Türkiye, hem Gürcistan bağlamında merkezi pazarlara kayması ve bölgede meydana getirdiği ekonomik gelişimin geri çekilişi, Gürcistan'ın zamanla güvenlik problemlerinin yüksek oranda üstesinden gelerek aynı zamanda siyasi olarak daha stabil bir ülke olması, Batum'un bir turizm şehri olarak planlanmasının ekonomik ve sosyo kültürel anlamda kenti tekrar cazibe merkezi haline getirmesi ile Türk ve Gürcü hükümetlerinin uluslararası anlaşmalarla hem nüfus hareketliliğini hem ekonomik ilişkileri kolaylaştırıcı ortak hamleler yapmaları bu sefer ulusaşırı nüfusun Gürcistan tarafına da yönelmesini sağlamıştır. Buna paralel olarak bu sefer nüfus hareketi tek taraflı olmamış Türkiye tarafında vasıfsız işçiliğin büyük oranda göçmen kitleye devri ile çift taraflı olarak hacimsel büyüme yaşanmıştır. Geline son bağlamda nüfus hareketleri anlamında son görünüm Doğu Karadeniz'in bir göçmen istihdam sahası olması, Gürcistan'ın Türk girişimci açısından 2000'li yılların özellikle ilk on yılında cazip bir pazar haline gelmesi ile sonrasında cazibesini kaybeden bir pazara dönüşmesi ve Batum'un bir

turizm ve kumarhane şehri olarak sunulması ile Türkler açısından önemli bir turizm destinasyonu olarak yeni bir nitelik kazanması olarak özetlenebilir.

Doğu Karadeniz Gürcistan göç sisteminin son otuz yıla dair bu görünümünün Doğu Karadeniz coğrafyası için genel anlamda ilk dönem için ekonomik yorumu sınır ticareti ile Türkiye'deki ekonomik krizlerin etkisini hafif atlatması ve bireysel zenginleşmeler olarak yapılabilecekken, 2000 sonrası için yorumu işveren konumunda olan bölgede ticari aktiviteyi sınırın öbür yakasına kaptırdığı için ekonomik bir kayıptır.

Bunun yanında karşılaşma sahaları sosyo kültürel boyutları ile değerlendirildiğinde birlikte yaşama kültürüne Gürcülerin daha çabuk ve rahat adapte oldukları gözlemlenmiştir. Doğu Karadeniz halkı için, Bauman'ın akışkan modern evredeki bireysel hazları ön plana çıkaran insan tanımı daha fazla ön plana çıkan bir görünüm sergiler. Özellikle ulusaşırı nitelikteki döngüsel sınır turizmi bunun bir göstergesidir. Karşılıklı kimlik inşa süreçlerine bakıldığında, Türk kitlenin Batum'la kurduğu ilişkinin normatif olarak sınırın her iki tarafında da onaylanmayan hali ile sınırda yeni ön yargıların oluşmasına sebep olmuş ve daha çok bu sebeple kimliklerde hibritleşmenin ötesinde polarizasyon meydana getirmiş. Bu polarizasyon sadece Türkler ve Gürcüler arasında olmamış, Türklerin kendi aralarında da iyi ve kötü Türkler ayrımını doğurarak bir kimliksel polarizasyon oluşturmuştur. Bu çalışma kapsamında döngüsel sınırın hareketine katılan Doğu Karadenizli bir sosyal tip olarak tanımlan "Olmamış" tipolojisinin oluşması buna bir örnektir. Bunun yanına Batum'daki Türk imajının, hem Türkler hem Gürcüler tarafından bir gruba atfen anılması da bu kimliksel ayrışmanın bir başka örneğidir. Tüm bunlara ek olarak gündelik hayatta dinin sınırın her iki tarafı içinde belirleyici rol oynaması sınır halklarının birbirlerine mesafeli bir konum tercihlerine sebep olmuştur. Bu mesafeli duruş dil sorunsalı ile direnç kazanmış ve birlikte yaşam ortak bir karşılıklı kültürlenme formuna dönmeden ayrışmış kalmıştır.

Doğu Karadeniz açısından bu göç sistemindeki bu otuz yıllık ikinci evrenin sosyo kültürel muhasebesi yapıldığında ise özellikle hayati geçim kaynağı olan tarımda göçmen iş gücünün kullanımı bölge nezdinde Doğu Karadeniz tipi bir aylaklığın oluşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar Veblen'in tarif ettiği hali ile sınıfsal olmaktan çok bir grubu tanımlamak için kavramsal nitelikte kullanılabilir olmasa da aylaklık bölgede artık görünür olmaya başlamıştır. Doğu Karadeniz halkı

için bu aylıklığın gösterişçi tüketime dönmesinin bölge özelinde en büyük göstergesi döngüsel sınır turizmi ve bu aktivite içinde kumar ve ticari seks içeriğinin ön plana çıkmasıdır. Bunun yanında bu aylıklık sosyal bir bedel olarak tarım kültürünün işverenlik boyutuna indirgenmesi ve bölgede çalışma anlayışının yüksek oranda değişmesi olarak karşımıza çıkar. Bu çalışma kültüründeki erozyon aciliyetle dikkate alınması gereken bir durumdur.

Ayrıca, özellikle sınır bölgesinde normatif olarak onaylanmayan belli bir gruba haiz sınır kültürünün oluşması etkisi ile yaşanan kimliksel polarizasyonların ve yeni inşa edilen ön yargıların etkisi, bölgenin her iki tarafında pozitif alanda işbirliği sağlayabilecek potansiyelde insanların ilişki ağları kurma anlamında geri çekilmesini sağladığı bulgulanmıştır. Yerel yönetimler bazında da aynı ön yargıların oluştuğunun gözlemlendiği bu çalışma bu anlamda başka bir bariyere dikkat çeker. Söz konusu bu direnç ve potansiyelin harekete geçmeme hali bölgeyi normatif olarak onaylanmayan grubun insiyatifine bırakmayıda beraberinde getirmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse Doğu Karadeniz ve Gürcistan coğrafyası yüz elli seneyi aşan tarihsel süreçte kapalı kapı dönemi istisnası haricinde karşılıklı olarak birbirine bağlı bir yaşam formu görünümü sergiler. Sınırın oluşturduğu asimetriler ve yapısal düzenlemelerin etkisi ile bu coğrafyada meydana gelen nüfus hareketleri üzerinden bir göç sistemi görünümü oluşturmaktadır.

Güncel olarak bu göç sistemine odaklanıldığında devletlerin makro politik düzenlemelerinin ekonomik ve jeopolitik önceliklerle olduğu, ancak gündelik yaşam deneyimlerini dikkate almadığı yönündedir. Ancak otuz senelik deneyim göstermiştir ki, mikro ölçekli bu “kendi haline bırakılmış” ilişkisellikler karşılaşma sahalarında meydana getirdikleri ön yargılar ve yeni kimlik üretimleri ile sınır fırsatlarının kullanılmasını lokal ölçekte önlemektedir. Lokal ölçekte pozitifte doğru ivmelenemeyen bu durum ve sosyal sermaye süreçlerindeki pekiştirilen bu güvensizliğin zamanla makro ekonomik ve politik düzeyi şekillendirebilecek bir potansiyele sahip olduğu Gürcistan pazarında Türk aktörlerin hakimiyetinin kaybolmaya başlaması ile kendini göstermeye başlamıştır. Buna karşılık hem ülkeler bazında Türkiye ve Gürcistan, hem de bölge bazında Doğu Karadeniz ve Acara öncelikli olmak üzere tüm Gürcistan coğrafyası her anlamda birbirlerinden ayrı düşünülemezler. Kapalı kapı döneminde bile halkaların birbirlerine karşı merakları ve anlam inşa süreçleri buna birer örneklerdir.

Gelinen bu noktada tanımlanan durumsallıklar üzerinden bu tez çalışmasının önerisi, sınır ilişkilerin konjonktürel gerekliliklerin getirdiği ekonomik ve politik düzenlemelerin haricinde özel bir planlamaya tabi tutulması ve sürecin gelecekteki halinin karşılıklı geliştirilen sosyal politika süreçleri ile yeniden yapılanmasının gerekliliğidir.

Bu sosyal politika sürecinin öncelikle hem merkezi hem de yerel yönetimler bazında bir farkındalık çalışması ile başlatılması önerilmektedir. Araştırma boyunca çalışılan sınır bölgesinin kendine has sosyolojik yapısının merkezi teşkilatlar açısından gözden kaçtığı, yerel yönetimlerde ise sınırın ne tür fırsatlar oluşturabileceği öngörüsünün geliştirilemediği gözlemlenmiştir. Bu durumun, sürecin tamamına yayılmasını önermemekle birlikte, farkındalık oluşturma aşamasında konun uzmanlarınca yapılacak bir müdahaleyi gerekli kıldığı düşünülmektedir.

Bunun yanında nüfus hareketi içerisinde özellikle ulusaşırı ticari faaliyet gösteren hareketli kitle bölgeyi her anlamda en iyi tanıyan grup olup sosyal politika oluşturma süreçlerine dahil edilmesi sürecin hem iyi anlaşılması hem de Türk Gürcü sınırına özgü fırsatlarının öngörülebilmesi açısından önemlidir. Bu anlamda bir diğer ön plana çıkan kitle eğitimle ilişkili kısımdır. Birey bazında eğitim sektörü çalışanları ve ulusaşırı öğrenciler bu anlamda öncül olsalarda, bölge üniversiteleri ve milli eğitim yapılanmaları bu sınır süreçlerinin gerekliliğini karşılayacak bir kurumsallık düzeyine henüz ulaşamamıştır. Bunun en önemli göstergesi sınırın öbür yakası ile kurulan ilişkilerin karşılıklı misafirlikten öte gidilemeyen ilişkilerde kurumsal bir zemine (ortak bilimsel araştırma merkezleri gibi) henüz oturduğuna dair bir iş birliği örneğinin oluşmamasıdır. Bir diğer önemli saha ise sivil toplum sahasıdır. Doğu Karadeniz bölgesi için henüz çok yeni bir yapılanma olan sivil toplum inisiyatifleri ivedilikle bölgenin uluslararası boyutuna kanalize edilmediler, ancak bu bağlamda Rize özelinde karşımıza sadece aktif olarak Mağdur Ailelere Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği çıkar. Özellikle çalışmada ortaya koyulan önyargılar sivil inisiyatiflerin sürece entegre olmasında ciddi engellerdir. Bu anlamda öncü girişimlerin oluşacağı ortak zeminlerin oluşturulmasının önemli lduğuna inanılmaktadır.

Toparlanacak olursa, öncelikli ihtiyaç Türkiye ve Gürcistan ilişkilerinin çok boyutlu incelenmesini ve ortaya koyulmasını sağlayacak araştırma yetisine sahip, sosyal politika oluşturma ve uygulama fonksiyonlarını bünyesinde toplayacak,

Türkiye ve Gürcistan merkezi teşkilatları ile direkt bağlantı halinde olması gereken çok aktörlü bir sınır planlama ve yönetim kurumunun bölgede kurulması ivedi görünmektedir. Ülkemizde buna en yakın örnek Göç İdaresi olup, önerilen yapılanma bu teşkilatın sınır üzerine uzmanlaşmış ve çok aktörlü bir çeşididir. Bunun ötesinde Türkiye ve Gürcistan'ın Batum ve Trabzon'daki konsolosluklarının görev tanımı genişletilip, bu önerilen entegre sistem içerisinde yeniden yapılanmaya tabi tutulmaları önerilmektedir.

Bu entegre sınır yönetimi sürecinde dikkate alınması gereken bir diğer mühim nokta ise sınır bölgelerine özgü bir sınır sosyal hizmeti modelinin geliştirilmesi ve bu modelin özelleşmiş bir türevi olarak konsolosluk sosyal hizmeti olarak halkların hizmetine sunulmasıdır. Mevut sosyal hizmet türleri ve uygulamaları sınır bölgelerinin özgün yapıları için yeterli olmamakla birlikte göç süreçlerinin dikkate alındığı bu yeni model uygulamasının bu bölgeler için uygun olacağı kanaati önemlidir. Özellikle uluslararası kriminalizasyon vakaları örneklerinde olduğu gibi sınır bölgesi halkının en oluşan sorunlarda en büyük problemi resmi bir başvuru makamı bulamamalarıdır. İlk olarak başvuru konsoloslukların görev tanımı, sınır bölgesinde oluşan problemleri çözmek için yeterlili olmamakla birlikte yerel yönetimler bu konuda hem yetki sahibi değildirler hem de diplomatik becereleri bu konuda yetersizdir. Bahsi geçen bu sınır- konsolosluk sosyal hizmet modelleri ile yaşanagelen sorunların çözümünde yapıcı bir adım atılabilir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf: **Göç Sosyolojisi**, 2. Bs. Ankara, Nobel Yayınevi, 2018.
- Akalın, Emel Ayşe: Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınların Toplumsal ve İktisadi Varoluş Stratejileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2014.
- Aksel, Damla B., Danış Didem: Diverse Facets of Europeanization at Iraqi-Turkish Border, in Turkey: Beyond The Fortress Paradigm at The Southeastern Borders of The EU, Edt. Nurcan Özgür Baklacioğlu ve Yeşim Özer, Edwin Edgar Melen Press, pp. 267-304, 2013.
- Aksoylu, Kamil: "Nataşalar", **Karardı Karadeniz** içinde, 2.bs., İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 468, 2012.
- Aktuğ, Güzide: "Kader Değil Kumar", Hala ve Ayder Dergisi, Sayı:1, s.16, 1970.
- Akyüz, Latife: "Liminal Alanlar Olarak sınırlar: Türkiye Gürcistan Sınırında Ekonomik Yaşam ve Etnik kimliklerin Sınır Deneyimi", **Toplum ve Bilim**, Sayı:131, 2014
- Akyüz, Latife: Ethnicity and gender Dynamics of Living in Borderlands: The Case of Hopa-Turkey, (Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2013.
- Akyüz, Latife: "Sınır'da Kadın Olmak", **7. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı 3**, ss.85-92.
- Appiah, Kwame Anthony: **Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers (Issues of Our Time)**, New York, W. Norton &Company, 2007.
- Aslan, Zehra: "Batım Göçmenleri (1914-1930)", **Bilig**, 71, Güz 2014, ss.43-64.
- Aslan, Hasan: Uluslararası Mevsimlik Tarım Göçü: Artvin Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, 2018.
- Atay, Tayfun: "Sosyal antropolojide Yöntem ve Etik Sorunu: "Klasik Etnografiden Diyalojik Etnografiye Doğru", Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 4, 1, ss.189-206, 2017.

- Atay, Tayfun: Sunu, Etnografik Hikayeler: Türkiye'de Alan Araştırması Deneyimleri içinde, Hazırlayanlar: Rabia Harmanşah ve Z. Nilüfer Nahya, İstanbul, Metis Yayınları, ss.9-15, 2016.
- Bacas, Jutta "Introduction", in **Border Encounters: Asymmetry and Proximity at Europe's Frontiers**, Edt. Jutta Lauth Bacas and William Kavanagh Kavanagh, Berghahn Books, New York, pp. 1-22, 2016.
- William:
- Bach, Linda, Nations Unbound Transnational Projects, Postcolonial Schiller, Nina Predicaments, and Deterritorialized Nation States, Routledge, Glick, ve London, 2005.
- Blanc,
Cristina
Szanton:
- Badurashvili, "Migration Processes in Georgia", **Central Asia and Caucasus**, Irina, 2,8,2001.
- Kapanadse,
Ekaterina &
Ekaterina,
Revaz:
- Badurashvili, "Circular migration in Georgia" (Çevrimiçi), CARIM-East Irina: Explanatory Note, http://www.carim-east.eu/media/exno/Explanatory%20Notes_2012-65.pdf, 2012.
- Bailey, Adrian "Migration and Pastoral Power Through Life Course: Evidence from J., Drbohlav, Georgia", **Geoforum**, 91, ss: 97-107, 2018.
- Dusan
&Salukvadze,
Joseph:
- Bakewell, "Relaunching Migration Systems", **Migration Studies**, 2,3,2014, Oliver: pp. 300-318.
- Balcı, Nazife: "İftihar Madalyonu", Hala ve Ayder Dergisi, Sayı:2, s.18, 1971.
- Barbaros, Düzensiz Göç Süreçlerinde Kadın Göçmenler: İstanbul'dan Bir Hülya: Kesit, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 2009.

- Basch, Linda, "Transnationalism: A New Analytical framework for Understanding Migration" in **Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered** ed.by Linda Basch, Nina Glick Schiller and Cristina Szanton: Szanton Blanc (New York: New York Academia of Sciences, 1992): pp. 6-7.
- Başkan, Argun: "Kafkasya'da Bütünleşme ve Dağılma Döngüleri İçinde Gürcüler, Zanlar (Megreller ve Lazlar) ve Svanlar", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı: 30, ss.15-41, 2011.
- Bauman, Zygmunt: **Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları**, Çev. Abdullah Yılmaz, 5.bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014.
- Bauman, Zygmunt: **Bireyselleşmiş Toplum**, 3.bs., Çev. Yavuz Alagon, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Bauman, Zygmunt: **Akışkan Modernite**, 1.bs., İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2017.
- Bauman, Zygmunt: **Postmodern Etik**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2011.
- Bauman, Zygmunt: **Kapımızdaki Yabancı**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2018
- Bauman, Zygmunt: **Akışkan Aşk: İnsan İlişkilerinde Kırılganlığa Dair**, İstanbul, Versus Kitap, 2012.
- Bay, Abdullah: Limanı Olan Bir Kasabadan Liman Kentine: Batum Şehri (1830-1905), **Türkiyat Mecmuası**, 26,1, ss.61-80,2016.
- Bell, Martin ve Ward Gary: Comparing Temporary Mobility With Permanent Migration, **Tourism Geographies**, 2,1, ss: 87-107, 2000.
- Beyaz, Cenk: Kırsal Göçmenin Kimlik, Aidiyet ve eBağlılık Mücadelesi: Rizeli Göçmenler Üzerine Bir Çalışma, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- Biryol, Uğur: **Gurbet Pastası: Hemşinliler, Göç ve Pastacılık**, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.
- Boucher, Anna, Gest, Justin: "Göç Çalışmaları Dönüm Noktasında: Göç Rejimi Tipolojilerine İlişkin Bir Eleştiri", **Göç Araştırmaları Dergisi**, 1,2, ss. 152187, 2015.
- Bozok, Constracting Local Masculinities: A Case Study From Trabzon-

- Mehmet: Turkey (Doktora Tezi), ODTÜ, 2013.
- Bradford, Meriel V.M.: The Impact of the Free Trade Agreement on the Flow of Services and Temporary Business Travel across the Canada U.S. Border, 1990, <https://scholarlycommons.law.case.edu/cuslj/vol16/iss/14>.
- Brickell, K., Datta, A. Introduction: translocal geographies. In: Brickell, K. and Datta, A. (eds) Translocal geographies: spaces, places, connections. Farnham: Ashgate, pp. 3–20, 2011.
- Broady, David: Ajarian Identity And The Regime of Aslan Abashidze, (Yüksek Lisans Tezi), Bilkent Üniversitesi, 1999.
- Burawoy, Micheal: "The Extended Case Method", **Sociological Theory**, 16, 1, pp.4-33, 1998.
- Büyükakıncı, Erhan: Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye-Rusya İlişkileri, Derleyen: Faruk Sönmezoğlu, 2004, İstanbul, Der Yayınları.
- Carrera, Sergio, Eisele, Katharina ve Elspeth: "European and International Perspectives and Standards on Temporary Migration", in Transnational Migration in Transition: State of Art Report on Temporary Migration, Transnational Migration in Transition: Transformative Guild, Characteristics of Temporary Mobility of People (EURA-NET) Project Report, 2014.
- Castles, Stephen & Miller, Mark J.: **Göçler Çağı: Modern Dünya'da Uluslararası Göç Hareketleri**, Çev. Bilent Uğur Bal & İbrahim Akbulut, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Castles, Stephen: Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective, Conference on Theories of Migration and Social Change, St Anne's College, Oxford University 1-3 July, 2008.
- Causey, Andrew: The Anxieties of Mobility: Migration and Tourism in the Indonesian Borderland, The Journal of Asian Studies, 69,1, pp.327-329, 2010.
- Cheishvili, Giorgi: Fighting the Smell of Kebab: New Economic Elites and Intelligentsia in the Georgian-Turkish Borderland, in Elites and "Elites": Transformations of Social Structures in Post-Soviet Armenia and Georgia, Edt. Yulia Antonyan, Academic Swiss Caucasus Net, 2016.

- Chen, Xiangming, Stone, Curtis: Rethinking Border Cities: In-between Spaces, Unequal Actors and Stretched Mobilities across the China–Southeast Asia Borderland, in 21.st. Century City, Edt. Suzanne Hall and Ricky Burdett, Sage, 2017.
- Chumburidze, Mariam: Response paper to the research report "The Effects of Labour Migration on the Demo-Economic"Development of Georgia" in the Post-Soviet Period", Consortium For Applied Research on International Migration, 2013.
- Creswell, John W.: **Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi**, İstanbul, EDAM Yayın, 2017.
- Çağlar, Ayşe: "Tire"li Kimlikler: Teori ve Yönteme İlişkin Bazı Arayışlar, Toplum ve Bilim, 84, ss. 129-149, 2000.
- Çelikpala, Mitat: "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş", **Uluslararası İlişkiler**, C. VII, No: 25, Bahar 2010, s. 93-126.
- Çelikpala, Mitat: "Başarısız Devlet-Demokratik Model Ülke Sarmalında Gürcistan'ın 20 Yılı", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, 14, ss:1-35, 2014.
- Çimke, Harun: Gürcü Dili Çalışmaları ve Gürcistan'ın Dil Politikası, **Karadeniz Araştırmaları**, 47, ss.101-102, 2015.
- Çoğ, Mehmet: "Gürcüler arasında İslamiyet'in yayılması", **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 7 (2), ss.39- 54,2007.
- Deniz, Ahmet; Aslan, Rabiye: "Türkiye Gürcistan Ekonomik ve Siyasi İlişkiler Kapsamında Sarp Sınır Kapısının Analizi", **Turkish Studies**, Volume 9/2 Winter 2014, pp. 539-558, 2014.
- Diñer, Cemile Gizem: Türkiye- Gürcistan Bağlamında Göçmen Kadın emeği: Güvencesizliğin ve Belgesizliğin Mekanı Olarak Ev İçi Alan, Göçler Ülkesi içinde, Derleyenler: Lülüfer Körükmez ve İlkay Südaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss.95-113, 2015.
- Donnan, Hasting, Wilson, Thomas M.: **Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları**, Ankara, Ütopya Yayınevi, 2002.

- Dursun, Cross-Border Co-operation As a Tool to Enhance Regional
Defne: Development: The Case of Hopa- Batumi Region (Master Thesis),
ODTÜ, 2007.
- Eilenberg, Borderland livelihood strategies: The socio-economic significance
Michael, of ethnicity in cross-border labour migration, West Kalimantan,
Wadley, Reed Indonesia, Asia Pacific Viewpoint, 50, 1,2009.
- L.:
- Emiroğlu, Trabzon ne yetiştirirsin?, Trabzonu Anlamak içinde, Derleyenler:
Kudret: Güven Bakırezer ve Yücel Demirer, Edt. Tail Bora 2. Baskı, 2010,
İstanbul, İletişim Yayınları.
- Erdoğan, Avrupa'da Türkiye Kökenli Göçmenler ve 'Euro-Turks-Barometre'
Murat M.: Araştırmaları, Göç Araştırmaları Dergisi, 1,1, ss.108-148,2015.
- Eskelinen, **The EU-Russia Borderland: New Contexts for Regional Co-**
Heikki, **operation**, Abington UK, 2013.
- Liikanen,
Ilkka, Scott,
James
Wesley:
- Etiler, Nilay Göçmenlerin Sağlık Sorunları: Ev Hizmetlerinde Bir Alan
ve Lordoğlu, Araştırması, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiri Kitabı**,
Kuvvet: ss. 93-118, 210.
- Euskirchen, From Borderline to Borderland: The Changing Border Regime,
Lebuhn ve Transnational Labor, and Migration Struggles in Europe,
Ray: International Seminar 'Cambio del Siglo', México D.F., May 22-24,
2007.
- Faist, **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**, İstanbul,
Thomas: Bağlam Yayınları, 2003.
- Fors, Bjarge Border Performances Politics, art and tourism where Norway meets
Schwenke: Russia (PhD Dissertation), Faculty of Humanities, Social Sciences
and Education, The Arctic University of Norway, 2018.
- Geddens, Europe's Border Relationships and International Migration
Andrew: Relations, **Journal of Common Market Studies**, 43, 4, pp.787-
806, 2005.

- Golunov, Serghei: Shuttle Trade Across Russia's Border with the Baltic States and Poland: Between Tolerance and Suppression, **East European Politics and Societies and Cultures**, 31,4, ss.885-908.
- Green, Sarah: "Sınır Araştırmaları: Alanla İlgili Bazı Düşünceler", **Toplum ve Bilim**, 131, ss.11-31, 2014.
- Greiner, Clemens, Sakdapolrak, Patrick: "Translocality: Concepts, Applications and Emerging Research Perspectives", **Geography Compass**, 7, 5, pp. 373–384, 2013.
- Grillot, Caroline , Zhang, Juan : Ambivalent Encounters: Business and the Sex Markets at the China-Vietnam Borderland, in Chinese Encounters in Southeast Asia: How People, Money, and Ideas from China Are Changing a Region, University of Washington Press, Seattle, United States of America. p: 97-115, 2017.
- Gümüş, Nebi : "Osmanlıların Son Döneminde Rize ve Batum Arasındaki Sosyal İlişkiler", **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** ,1 (2012), ss. 65-71.
- Güner, İbrahim, Bekdemir, Ünsal: Dilucu Gümrük Kapısından Yapılan Sınır Ticareti ve İğdıra Etkileri, **Türk Coğrafya Dergisi**, 34, 123-139, 1999.
- Gürbilek, Nurdan: "Taşra Sıkıntısı", **Defter Dergisi**, Sayı: 22, Sonbahar 1994, ss.74-92.
- Gürcistan Başbakanlığı Resmi İnternet Sitesi: Gürcistan Hakkında, Erişim Adresi: http://gov.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=193,2019.
- Gürcistan Cumhurbaşkanlığı Resmi İnternet Sitesi: Gürcistan Hakkında, Erişim Adresi: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/322/migration>, 2019.

- Gürcistan Göç İstatistikleri, Erişim Adresi:
Resmi <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/322/migration>, 2019.
İstatistik Ofisi:
- Gürsoy, Erol **Sarp Sınır Kapısı'nın Karadeniz Bölgesinin Toplum, Ekonomi, Zihni; Kültür ve Turizm hayatına Etkileri**, Ankara, Türk Halk Kültürünü Yamakoğlu, Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No:10, 1994.
Cihan; Toygar
Kâmil,
Akmermer
İmdat,
Atacan,
Veysel:
- Güzel, Bekir: Türkiye Gürcistan Sınırında Düzensiz Göç Hareketleri: Doğu Karadeniz Örneğinde Göçmen Deneyimleri, (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, 2019.
- Hacısalihoğlu, "Trabzon Şehrinde Sarp Sınır Kapısının Açılışından Sonra Ticaret İlhan Y.: Fonksiyonundaki Değişmeler", **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı: 32, ss.281-299, İstanbul, 1997.
- Halaburda, Terrorism Base Potential in the Tri-Border Area of Latin America, Pablo: (Msster Dessertitation), Naval Postgraduate, School Monterey Canada, 2006.
- Han, Cahng- A Case Study on Shuttle Trade between Korea and China, **Journal Ryung, Nelen, of Borderlands Studies**, 30,3, ss.437-451,2015.
Has, Kang,
Yeonho:
- Han, Enze: **Asymmetrical Neighbors: Modern Borderland State Building between China and Southeast Asia**, Oxford University Press, New York, 2019.
- Hann Beller, **İki Buçuk Yaprak Çay: Doğu Karadeniz'de Devlet, Piyasa, Ildiko, Hann Kimlik**, Çev. Pınar Öztamur, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, Chris: 2012.
- Hann, Beller **Doğu Kardenizde Efsane, Tarih ve Kültür**, 1. bs., Çev. Ali İhsan Ildiko: Aksamaz, İstanbul, Çiviyazıları,1999.
- Hann, Chris, "Samovars and Sex on Turkey's Russian Markets", **Anthropology**

Hann Ildiko: **Today**, 8,4, pp.3-6, 1992.

Hatziprokopio u, Panos, Markova, Eugenia: Labour Migration and other Forms of Mobility Between Bulgaria and Greece: The Evolution of a Cross-Border Migration System, in Migration in the Southern Balkans From Ottoman Territory to Globalized Nation States, Edt. Hans Vermeulen, Martin Baldwin-Edwards ve Riki van Boeschoten, Springer, 2015.

Haug, Bente, Dann, Little Norway in Spain: From Tourism to Migration, **Annals of Tourism Research**, 34,1, pp. 202-222, 2007.

Graham M.S.,

Mehmetoğlu,

Mehmet:

Highland, Albert George: Gateside Mills: The Scottish Bobbin and Shuttle Trade in It's British and International Setting 1860-1960, PhD Dissertation, University of St. Andrews, 1989.

Hofmann, E. T. & Buckley "Cultural Responses to Changing Gender Patterns of Migration, in Georgia", **International Migration**, Vol. 50, No: 5, 2012.

C.J.:

Hofmann, Erin Touth: "Does Gender Ideology Matter in Migration?", **International Journal of Sociology**, 44, 3, ss: 23-41, 2014.

Holzlehner, Tobias: "Weaving Shuttles and Ginseng Roots: Commodity Flows and Migration in a Borderland of the Russian Far East", In BPS Working Paper Series, University of California, 2007.

Ignasiak-Szulc, Aranka ve Kosiedowski, Ignasiak-Szulc: **Between Europe and Russia Problems of Development and Transborder Co-operation in North-Eastern Borderland of the European Union**, Scientific Publishing House of Nicolaus Copernicus University, Torun, 2009.

Wojciech:

Ignasiak-

Szulc

Işık, Cem ve Çalkın Özgür: "Yerel Halkın Turizm Algısı: TRA2 Bölgesi Analizi", **İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 15, ss.409-442, 2018.

- İçduygu, Ahmet: International Migration System Between Turkey and Russia: The Case of Project-Tied Migrant Worker in Moscow, Reseach Report, CARIM, 2009.
- Jašina-Schäfer, Alina: Everyday Experiences of Place in the Kazakhstani Borderland: Russian Speakers Between Kazakhstan, Russia, and the Globe, **Nationalities Papers**, 47,1, 38–54, 2019.
- Jefroudi, Maral: Migration Across the Turkish-Iranian Border, in Turkey: Beyond The Fortress Paradigm at The Southeastern Borders of The EU, Edt. Nurcan Özgür Baklacioğlu ve Yeşim Özer, Edwin Edgar Melen Press, pp. 305-337, 2013.
- Johnson, Burke ve Christensen, Larry: **Eğitim Araştırmaları: Nitel, Nicel ve Karma Yaklaşımlar**, Çeviri Editörü: Selçuk Beşir Demir, 4. Bs., Eğiten Kitap, Ankara, 2014.
- Jones, Stephen: "The role of cultural paradigms in Georgian foreignpolicy", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**,_19,3, ss.83-110,2003.
- Joseph, Jolin ve Narendran Vishu: "Neither Here nor There: An Overview of South-South Migration from both ends of the Bangladesh-India Migration Corridor", Working Paper, International Institute of Social Studies of Erasmus University, <https://www.narcis.nl/publication/RecordID/oai:repub.eur.nl:50138>, 2013
- Kaçar, Muhammet: Günlük geçiş rakamı 28 bini aştı, Sarp sınır kapısı kilitlendi, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/gunluk-gecis-rakami-28-bini-asti-sarp-sinir-kapisi-kilitlendi-1927846>, 19.08.2014.
- Kaçar, Muhammet: Rize'de yürüyen merdiven izdihamı, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/rizede-yuruyen-merdiven-izdihami-12570519>,28.09.2009.
- Kalaycıoğlu, Nevzat: Sovyet Turistlerin Trabzon'da Kıyı ve Sınır Ticaretinin Doğu Karadeniz Bölgesinde Meydana Getirdiği Ticari Hacim, (Yüksek Lisans Tezi), 1992.

- Kalça, Adem; "Circular Migration Between Georgia and Turkey: Is Triple Win a Solution for Illegal Employment?", INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES, 2016
- Ari Yılmaz Onur: "Biyografi: Etnograflar İçin Yöntem ve Öneriler", **Milli Folklor**, 29,116, ss.73-86, 2017.
- Kara, Çiğdem: "Toward a Turkish-Russian Migration System: Pioneers and Followers", **Turkish Review**, Istanbul Vol. 5, Iss. 5, (Sep/Oct 2015): 376-383.
- Karaçay, Aysem Biriz: Bir Göç Sisteminin Anatomisi: Türkiye-Rusya Örneği, Marmara Üniversitesi, (Doktora Tezi), 2011.
- Karadağ, Yelda: Georgian Europeanization: An Ideational and Institutional Analysis, (Doktora Tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 2019.
- Kızılkaya, Ertuğrul: Homo Economicus Tipolojisinin Reddi: Karl Polanyi ve Thorstein Veblen'in İktisada Bakış Açıları, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 20, 2, ss.73-91, 2002.
- Kim, Sung Kyung: Mobile North Korean Women and Their Places in the Sino-North Korea Borderland, **Journal Asian Anthropology**,15, 2, pp.116-131, 2016.
- King, Russell: Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer, Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare, Edt. Erica Righard, Sweden, 2012.
- Kloppers, Roelof Jacobus: Border crossings: life in the Mozambique/South Africa borderland since 1975, (PhD Dissertation), University of Pretoria, 2006.
- Kocaman, Sinan, Kaya, Faruk: **Ağrı İlinin turizm Coğrafyası**, Erzurum, Zafer Ofset, 2014.
- Koday, Zeki: Sınır Ticaretimiz Açısından Sarp Sınır Kapısının Önemi, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı:1, ss. 123-134, 1994.
- Konrad, Victor, Nicol Heather N.: Border Culture, the Boundary Between Canada and the United States of America, and the Advancement of Borderlands Theory, **Geopolitics**, 16,1, 2011.

- Kurashvili, Women's Migration Process From Georgia, 21st International
Guguli & Scientific Conference Smart and Efficient Economy: Preparation for
Kinkladze, the Future Innovative Economy, 19-20 May 2016, Brno, Czech
Rusudan: Republic, ss: 308-313.
- Kümbetoğlu, **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**,
Belkıs: 3. bs., İstanbul, Bağlam Yayınları, 2012.
- Kümbetoğlu, Göç Çalışmalarında "Nasıl Sorusu", Küreselleşme Çağında Göç:
Belkıs: Kavramlar Tartışmalar içinde, Der. S. Gülfer İhlamur- Öner ve N.
Aslı Şirin Öner, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 49-85, 2012.
- Labadze, Costs and Benefits of Labour Mobility between the
Lasha & EU and the Eastern Partnership Partner Countries- Country Report:
Tukhashvili, Georgia, October 19, 2012
- Mirjan:
Luhmann, Territorial Borders as System Boundaries, in Cooperation and
Niklas: Conflict in Border Areas, Edt. Raimondo Strassoldo and G. Delli
Zotti, pp.235-244,1982.
- Mabogunje, "Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration",
Akin L.: Geographical Analysis, 2, 1, pp. 1-18, 1970.
- Maboujunge 'Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration'
Majidi, Study on Cross Border Population Movements Between
Nassim: Afghanistan and Pakistan, EU Research Report,
- Martinez, The Dynamics of Border Interaction: New Approaches to Border
Oscar: Analysis, in Global Boundaries World Boundaries Volume 1, Edt.
Clive H. Schofield, London, Psychology Press, ss.1-4, 2002.
- Massey, Göç Kuramlarında Kayıp Halka, Göç Dergisi, 2, ss.143-165, 2016.
Douglas S.:
- Massey, "Theories of International Migration: A Review and Appraisal",
Douglas S. , **Population and Development Review**, 19, 3, pp. 431-466,1993.
- Arango,
Hugo,
Joaquin
Graeme ,
Kouaouci, Ali,
Pellegrinoand

J., Adela,
Taylor,
Edward:

- Mayring, **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş**, Ankara, Bilgesu Yayıncılık, 2011.
- Philipp:
- Memişoğlu, "Yine O Dava", **Hemşin Dergisi**, Sayı 6, s. 12, 1954.
- Cemil:
- Merkez Alım Satım Konu Olmayan Kurlar Dövizlere İlişkin Bilgi Amaçlı
Bankası Kurlar, Erişim Adresi:
Döviz Kurları: <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Istatistikler/Doviz+Kurlari/Alim+Satim/>.
- Metin, Osman "Sarp Sınır Kapısının Hopa'da Yaşayan Ailelere Etkisi", **Afyon & Koyuncu, Kocatepe University Journal of Social Sciences**, Vol:15, No:1,2013.
- Mirzayeva, "Tarihsel Süreç İçerisinde Gürcü Milli Kimliği", **Uluslararası Beşerî Bilimler Dergisi**, 5,11, ss.535-545, 2019.
- Nasiba:
- Morgil, "Çayeli'nden Çizgiler", **Çayeli Derigisi**, 2,15, 3-5, 1970.
- Ahmet:
- Muknina, **Women and the Birth of Russian Capitalism: A History of the Shuttle Trade**, Northen Illinois University Press, 2014.
- Irina:
- Nedim, İpek: "II. Abdülhamid Döneminde Trabzon'da Amele Göçü", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Güz 2018, 25, ss.103-132.
- Neuman, W. **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1. ve 2. Cilt**, Çev. Sedef Özge, 5. bs., Ankara, YayınodasıYayıncılık, 2012.
- Lawrence:
- Norman, Living on the frontline: Politics, Migration and Transfrontier
William Conservation in the Mozambican Villages of the Mozambique-
Oliver: South Africa Borderland, (PhD Dissertation) London School of
Economics and Political Science, 2004.

- O'Reilly, Karen: When is a tourist? The Articulation of Tourism and Migration in Spain's Costa del Sol, **Tourist Studies**, 3,3,pp. 301-307, 2003.
- Öksüz, Güngör: Gürcistan'a Giden Taklitli Ürünler!!!, Erişim Adresi: <http://www.rizeninsesi.net/amp/haber-gurcistan-a-giden-taklitli-urunler-131363.html>, 9 Ocak 2018.
- Öner, N. Aslı Şirin: Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar içinde, Der. S. Gülfer Ihlamur- Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İstanbul, İletişim Yayınları, ss. 13-27, 2012.
- Özbek, Çağlar: "Yabancıdan Yerliye, Turistten Yurttaş: Yeni Göçmenlerin Ulus-Ötesi Yurttaşlığı", Uluslararası İlişkilerde Göç: Olgular, Aktörler ve Politikalar, der. N. Aslı Şirin Öner, S. Gülfer Ihlamur Öner, İstanbul: DER Yayınları.
- Özbey, Kerem: **Sınır Kapitalizmi: Gürcistan'dan Türkiye'ye Günübirlik İşgücü Göçü**, İstanbul, Siyasal Kitabevi, 2018.
- Özbey, Kerem: "Bir Sosyolojik Olgu Olarak Sınır: Türkiye Gürcistan Sınır Örneği", **The Journal of Academic Social Science Studies**, No:59, Autumn I 2017, pp. 375-395.
- Özbey, Kerem: "Göç, Çalışma Hayatı ve Toplumsal Cinsiyet: Karşılaştırmalı Perspektiften Hopa'da Yerli ve Kayıtdışı Kadın İşgücü", **Karadeniz Araştırmaları**, C: XIV, No: 56, Kış 2017, ss.105-121.
- Özbey, Kerem: "Uluslararası Göçte Etnisite ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü: Hopa Örneği", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 10, No: 49, Nisan 2017, ss. 334-347.
- Özcan, Selami, Taş, H. Yunus: Sınır Ticareti ve Bölgesel Girişimciliğin Ekonomik Gelişmeye Etkisi, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, 7,15,2017.
- Özçelik, Münevver: Sarp Sınır Kapısından Gerçekleştirilen Sınır Ticareti ve Artvin Ekonomisine Etkileri, **SOBİAD**, ss. 219-242, Kasım 2015.
- Katkat, Oğan, Ela; Güzel, Aktaş Sonnur: "Bağımsızlık Sonrası Gürcistan-Avrupa Birliği İlişkileri", **Uluslararası İlişkiler**, 4,15, ss. 109-148,2007.

- Özgen, Neşe H.: Sınırın İktisadi Antropolojisi: Suriye ve Irak sınırlarında İki Kasaba, II. Ulusal Antropoloji Kongresi, 18-19 Haziran, İstanbul, 2004.
- Özgen, Neşe H.: Crossing Weekly for Gambling: Casual Housewives' Adventures to Bulgaria, Working Paper, 2010.
- Özgür Murat Ertuğrul, Deniz, Ayla: Rusya ile Türkiye (Antalya) Arasında Turizme Dayalı Bir Göç Sistemi Oluşumu, Derleyenler: Lülüfer Körükmez ve İlkay Südaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss.69-94, 2015.
- Özkul, Derya: 'Transnationalism' in C Inglis, W Li, B Khadria (eds) The SAGE Handbook of International Migration. New York: Sage., 2019
- Özkul, Derya: Ulus Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma, Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde, Derleyenler: S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim, İstanbul, ss. 483-500, 2012.
- Pelkmans, Mathijs: **Defending the border: identity, religion, and modernity in the Republic of Georgia**, Cornell University Press, 2006.
- Pfoser, Alena: Between Russia and Estonia: Narratives of Place in A New Borderland, **Nationalities Papers**, 42, 2, pp. 269-285, 2014.
- Pitkanen, Pirkko: "Introduction", in Characteristics of Temporary Transnational Migration, Edt. Pirkko Pitkanen ve Marş Korpela, Transnational Migration in Transition: Transformative Characteristics of Temporary Mobility of People (EURA-NET) Project Report, 2014.
- Portes, Alejandro : "Immigration Theory for a New Century: Some Problems and Opportunities", **The International Migration Review**, 31, 4, pp.799-825, 1997.
- Reinhard, Peneder: What Europe Can Learn from South America: Conflict Resolution in the Border Conflict Between Ecuador and Peru, Pace Diritti Umani, 3, pp:113-125, 2005.
- Rita Fidelis de Oliveira, Ana, Souza, Rita de Cássia Martins: The Border Cities in South America: Polemics and conflicts with the Brazilian Midwest, **Tamoios, São Gonçalo (RJ)**, 10, 1, pp. 67-87, 2014.

- Robenhymer, Designing Transit at the World's Busiest International Border
B. Estrada, S. Crossing, 68th Annual Meeting of the Institute of Transportation Engineers, Toronto Canada, 9-12-1998.
- Rodgers, Everyday Life and, The Political Economy of Displacement on the
Graeme; Mozambique–South Africa Borderland, Journal of Contemporary African Studies, 26,4, pp.385-399,2008.
- Rogerson, Tourism in South Africa"s Borderland Regions: A Spatial View, Geo
Chsitian M., Journal of Tourism and Geosites,24,1, pp.175-188,2019.
- Rogerson,
Jayne M.:
Rustin, Intorduction: From Biography to Social Policy, in Biography and
Michael, Social Ezclusion: Experiences and Life Journeys, Edt. Prue
Chamberlayn Chamberlayne, Michael Rustin and Tom Wengraf, The Policy
e, Prue: Press, Bristol, 2002.
- Sadunashvili, Georgian Migration to Turkey between 1990 and 2012 (Yüksek
Tamar: Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2016.
- Salomoni, Caucasian Borders, Labor Migrants and Refugees, in Turkey:
Fabio: Beyond The Fortress Paradigm at The Southeastern Borders of
The EU, Edt. Nurcan Özgür Baklacioğlu ve Yeşim Özer, Edwin
Edgar Melen Press, pp. 339-.382, 2013.
- Salukvadze, "Georgia: Migration, the Main Risk Towards a Sustainable
Joseph & Demographic Future", Discovering Migration Between Visegrad
Meladze, Countries and Eastern Partners, HAS RCAES Geographical
Giorgi: Institute, Budapest, Hungary: 1–150.
- Sazkaya, **Farzet ki Dönemedim: Kaçkarlara Sığmayan Hayatlar**, Okur
Dursun Ali: Kitaplığı, 2. bs İstanbul, Okur Kitaplığı, 2012.
- Schoenberger Negotiating Remote Borderland Access: Small-Scale Trade on the
, Laura, Vietnam–China Border, **Development and Change**, 39,4, pp.667-
Turner, 696, 2008.
- Sarah:
Sert, Deniz Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru,
Şenol: Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde,
Derleyenler: S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, İletişim,
İstanbul, ss. 29-47,2012.

- Sofield, Trevor H.B.: Border Tourism and Border Communities: An Overview, **Tourism Geographies**, 8,2, pp.102-121,2006.
- Stepanova, Svetlana Viktorovna, Shulepov, Vladimir Ivanovich: "Development of Tourism and Recreation Activities in Cross-Border Regions of Northwest Russia: General Trends and Features", **Indian Journal of Science and Technology**, 9, 29, 2016.
- Studzieniecki a, Tomasz, Palmowski, Tadeusz, Korneevetse, Valentin: The System of Cross-Border Tourism in the Polish-Russian Borderland, **Procedia Economics and Finance**, 39,pp.545 – 552, 2016.
- Sur, Malini: Divided bodies: crossing the India-Bangladesh border. **Economic & Political Weekly**, 49,13, pp.31-35, 2014.
- Şendeniz, Özlem; Yıldırım, Emek: **Sırtında Sepeti: Bafra'dan Hopa'ya Karadnizde Kadınlik Halleri**, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2018.
- Şimşek, Eyyub: "On Dokuzuncu Yüzyılın İkinci Yarısında Karadeniz Bölgesi'nden Rusya'ya Yapılan Göçler Üzerine Bazı Araştırmalar", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, 36, 62, ss.247-271.
- Şişman, Hanife: "Bitsin Artık Bu Çile", **Seyran Pokut**, Samistal Gecesi Özel Sayısı, s.18,26 Nisan 1975,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Sınır İstatistikleri, Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı: Sınır İstatistikleri, Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201111/sinir-istatistikleri.html>, 2019.
- T.C. Tiflis Büyükelçiliği: Türkiye Gürcistan İlişkileri Bilgi Notu, Erişim Adresi: <http://tbilisi.emb.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/349430>,

13.09.2018.

- Tabak, Hüsrev: "Metodolojik Ulusçuluk ve Türkiye'de Dış Politika Çalışmaları", **Uluslararası İlişkiler**, 13, 51, ss. 21-39, 2016.
- Tanıl, Gamze: "Batumi'da Turizmin Gelişimi ve Bölge Gelişimine Katkısı", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 1, 2015, ss.91-107.
- Tekeli, İlhan: **Göç ve Ötesi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tekin, Ferhat: Sosyolojik Açından Sınır: Derecik Örneği, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 28, ss.27-48, 2012.
- Tekin, Ferhat: **Sınırın Sosyolojisi: Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları**, İstanbul, Açılım Kitap, 2014.
- Tekir, Süleyman: "Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Rus İşgal Bölgelerinden Yapılan Göçler", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Bahar, ss.43-65,2016.
- Tellioğlu, İbrahim: "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline elmesi Hakkında Bir Değerlendirme", **Turkish Studies**, 2,2, Spring, ss. 654-663, 2007.
- Timothy, Dallen J.: "Cross-border Shopping: Tourism in the Canada-United States Borderlands," **Visions in Leisure and Business**,17, 4, 1999.
- Toklu, İsmail Tamer: "Satışların ihracat performansı açısından araştırılması: Sarp sınır kapısında nicel bir çalışma", **Journal of Human Science**, Vol:14, issue:1, 2017.
- Toktaş, Şule, Çelik, Nihat: "Border Crossings between Georgia and Turkey: The Sarp Land Border Gate", **Geopolitics**, (Çevrimiçi) <http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2016.1219998>, 22 Ağustos 2016.
- Topal, Zeynep: XX. Yüzyılda Türk-Gürcü İlişkilerini Şekillendiren Faktörler, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.
- Topçuoğlu, Reyhan Atasü: "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama", **İnsan Hakları Yıllığı**, 34, s.1-20,2016.
- Tukhashvili, Mirian & Shekka, Mzia: The impact of labor emigration on the demographic and economic development of Georgia in the post-Soviet period, Consortium For Applied Research on International Migration, 2012.

- Tukhashvili, Mirian: New Trends in Georgia's Population and Labor Resources Territorial Mobility, Conference of the International Journal of Arts & Sciences, 9, 2, ss:139-142,2016.
- Turan, Resul: Çarlık Rusya Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914), (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, 2019.
- Ulukan, Nihan Çiğerci, Ulukan Umut: "Kriz ve Göç: Türkiye Gürcistan Nüfus Hareketleri Üzerine Bir Tartışma", **Küresel Bunalım ve Karadeniz Bölgesi Ekonomileri**, Ed. Elif Akbostancı & Oya S. Erdoğan, Tek Yayınları, 2011.
- Uluslararası Göç Örgütü: **Göç Terimleri Sözlüğü**, Edt. Richard Perruchoud ve Jilllyanne Redpath-Cross, 2. Bsk, 2013.
- Varol, Fatih: "Küreselleşme Üzerine Bir Araştırma Yöntemi Olarak Çok Sahalı Etnografi", International Journal of Human Science, 14,4, ss:4520-4530, 2017.
- Varol, Çiğdem., Söylemez, Emrah: Türkiye-Gürcistan Sınır Bölgesindeki Enformel İşgücü Dinamikleri, Kayıt Dışı İstihdam ve Ekonomi içinde, Edt. (Selçuk Koç, Ayhan Orhan, Mehmet Çağrı Gözen), Küv Yayınları, 2017.
- Veblen, Bunde Thorstein: **Aylak Sınıfının Teorisi: Kurumların İktisadi İncelenmesi**, 1.bs., Çev. Eren Kırmızıaltan- Hüsnü Bilir, Ankara, Heretik Yayınları, 2015.
- Xinluo, Zhao: "Barter Tourism: A New Phenomenon Along the China-Russia Border", **Journal of Travel Research**,32,3,65-67,1994.
- Yalçın, Çiğdem: "Türkiye'de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar ve Ekonomik Şiddet", **Fe Dergi**, 7, 1, 2015.
- Yaşar, Mustafa: "Nitel Araştırmalarda Nitelik Sorunu", **Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 5, 2, ss.55-73, 2018.
- Yavuz, Şahinde: Göçün Kadınsılaşması: Trabzon'da Rus Gelin Olmak, Sırtında Seperi: Bafra'dan Hopa'ya Karadenizde Kadınlık Halleri içinde, Derleyenler: Özlem Şendeniz ve Emek Yıldırım, Phoenix, Ankara, 2018.

- Yıldırım, "Sınır Turizmine Genel Bir Bakış: Sarp ve Dilucu Sınır Kapılarının
Burcu I., Karşılaştırılması", **Pamukkale Journal of EuroAsian
Gürçam, Socioeconomic Studies**, Vol:1, No:2, 2014, ss.1-12
Özlem S.,
Yıldırım,
Furkan:
Yıldırım, "Karadeniz'de Çay ve Fındık Üretiminde Göçmen İşgücünün
Uygar Etnikleşme Süreçleri", **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 52, Kış 2016,
Dursun: ss.191-210.
Yurtseven, "Diyoruz ki", **Seyran Pout Dergisi**, Samistal Gecesi Özel Sayı,
Yaşar D., s.14, 28 Mart 1987.
Eren, Rifat:
Yükseker, "Shuttling Goods, Weaving Consumer Tastes: Informal Trade
Deniz: between Turkey and Russia", **International Journal of Urban and
Regional Research**, 31, 1, ss. 60-72, 2007.
Yükseker, H. **Lalaeli Moskova Mekiği: Kayıt Dışı Ticaret ve Cinsiyet İlişkileri**,
Deniz: İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
Zabyelina, Costs and Benefits of Informal Economy: Shuttle Trade and Crime
Yuliya: at Cherkizovsky Market, **Global Crime**, 13, 2, ss.95-108,2012.
Zaitseva, "Prospects for the Cross-Border Cooperation between Russia and
Natalia A., Poland in the Field of Tourism", **International Journal of
Korneevets, Environmental& Scinece Education**, 11, 14, pp.7166-7175,2016
Valentin S.,
Semenova,
Lyudmila V.:
Zayatsa, D.V., Impact of Crisis in Russia–Ukraine Relations on Cross-Border
Zotovab, M.V, Interactions in Belgorod Oblast, **Regional Research of Russia**, 7,
Turova, N.L. 4, pp. 384–394, 2017.
and
Klyuchnikova,
M. I. :
Zelinsky, "The Hypothesis of the Mobility Transition", **Geographical Review**,
Wilbur: 61, 2, ss. 219-249, 1971.

- Zhang, Yinong: "Little Tibet" With "Little Mecca": Religion, Ethnicity And Social Change On The Sino-Tibetan Borderland (China), (PgD Dissertation), Cornell University, 2009.
- Zırh, Besim Can: "Ulus-ötesicilik: Uluslararası göç çalışmalarında yeni bir teorik çerçeve ve yeni bir analitik araç" (Yüksek Lisans Tezi), 2005.
- Zırh, Besim Can: "Alevi Olmayan Bir Araştırmacı Olarak Alevilik Üzerine Çalışmak: Göç Mekânda Ama Evde Çok Alanlı Etnografi", **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, 4,1 ss: 52-72, 2017.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Doğum Tarihi ve Yeri: 1983/Adana
E-posta: e.burcu.ozcan@gmail.com
Adres: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi
Sosyoloji Bölümü Merkez Kampüs/RİZE

EĞİTİM BİLGİLERİ

DOKTORA

2010-2019 : İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü,
Sosyoloji Bölümü, Doktora Programı

YÜKSEK LİSANSLAR

2009: The Australian National University, The
Australian Demographic and Social
Research Institute, Master of Social
Research Program (*Avustralya Ulusal
Üniversitesi, Avustralya Demografik ve
Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, Sosyal
Araştırma Yüksek Lisans Programı*)

2005- 2008: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü , İşletme Bölümü (Yönetim ve
Organizasyon Anabilim Dalı), Tezli Yüksek
Lisans Programı

LİSANS

2001-2005: Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Lisans
Programı

DİL EĞİTİMLERİ

2007- 2008: Macquarie University - NCELTR
(Sidney/Avustralya), Genel ve Akademik
İngilizce Kursu

2000-2001: Çukurova Üniversitesi, Yabancı Diller
Merkezi, İngilizce Hazırlık Programı

BURSLAR

2007-2009: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Yurt Dışı
Lisansüstü Eğitim Bursu (Dil Eğitimi ve
Yüksek Lisans)

YABANCI DİL

İngilizce: İyi derecede

BİLGİSAYAR BECERİSİ

SPSS - Niceliksel veri çözümleme

NVIVO- Niteliksel veri çözümleme

VOSON-SNA - Sosyal ağ analizi

İŞ DENEYİMİ

30.03.2010'dan bugüne: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
(Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi)

